

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLVIII, Nr. 4—5
IULIE—OCTOMBRIE
1989

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
TEOCTIST
Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe
Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. **ANTIM**
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. **EPIFANIE**
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. **ROMAN IALOMIȚEANUL**
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. **OCTAVIAN POPESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **ILIE GEORGESCU**
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

Diac. **MIHAI HAU**

CUPRINS

Pag.

ÎN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

Din cuvintele de învățătură ale P. F. Teoctist

<i>In unitatea credinței strămoșești</i>	5
<i>Stăruii în rugăciune</i>	6

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

Pr. N. Tănăsioiu, <i>Predică la Sf. Mucenic Pantelimon</i>	9
Pr. dr. V. Vlăduceanu, <i>La Duminica a XII-a după Rusalii</i>	12
Pr. dr. N. Nicolaescu-Leordeni, <i>La Duminica a XX-a după Rusalii</i>	15

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. prof. N. Neaga, « <i>Miluieste-mă Dumnezeu...</i> », <i>explicarea Psalmului 50</i>	19
Ana Dobjanschi, <i>Broderia Liturgică</i>	23
Gh. Vasilescu, <i>Constantin Vodă Brîncoveanu — simbol al iubirii de neam și mărturisitor al credinței strămoșești</i>	32
Arhim. Gr. Băbuș, <i>Preocupările prediciei creștine în epoca de aur</i>	50
Victor Simion, <i>Arta prelucrării metalelor prețioase — o artă cu vechi tradiții pe pământul românesc</i>	57
Pr. I. V. Covercă, <i>Din viața și activitatea Sf. Apostoli Petru și Pavel</i>	70

DOCUMENTARE

Pr. Gh. Rădan, <i>Preotul-poet Al. Mateevici</i>	79
Pr. dr. Ioan Dură, <i>Contribuții privitoare la Ioan Comnen (1658—1719) și Țările Române</i>	90
Gh. Vasilescu, <i>Arhimandritul Ioasa Snagoveanu — participant la Revoluția din 1848</i>	97
Spiridon Cristoceca, <i>Contribuții la cunoașterea Schitului Budișteni sec. 17, jud. Argeș</i>	109
Pr. Eugen Drăgoi, <i>Aspecte ale vieții bisericești în jud. Tulcea după războiul de independență</i>	122
Pr. Ion Spiru, <i>Două catagrafii ale bisericilor din plasa Țirgului Teleorman din anii 1834 și 1835</i>	125

COMEMORĂRI

Diac. M. Velea, <i>130 ani de la nașterea compozitorului și savantului muzicolog de renume mondial, Eusebie Mandicevschi</i>	138
--	-----

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

Pr. Iconom Stavrofor Alexandru Săvulescu, <i>Cobia</i>	147
Pr. C. Leonte, <i>Comemorarea lui Leonardo da Vinci (1519—1989)</i>	149
I. Apostol, <i>Poetul și scriitorul V. Voiculescu — la 25 de ani de la moartea sa</i>	152

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Sf. Atanasie cel Mare, <i>Cuvînt împotriva elinilor, Scrieri, partea I</i> (Pr. conf. I. Mihălțan)	158
Nicolae Iorga, <i>Conferințe</i> , Ed. Minerva, Buc. 1987 (Protos. Ștefan Gușă)	162

ÎN DUHUL EVLAVIEI ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

**DIN CUVINTELE DE ÎNVĂȚĂTURĂ
ALE PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST**

ÎN UNITATEA CREDINȚEI STRAMOȘEȘTI

Așa cum pruncul are nevoie de hrană, apă și mângâiere pentru a crește, tot așa și noi, fiii Bisericii avem trebuință spre a ajunge la starea bărbatului desăvârșit (Efeseni 4, 13) de hrană duhovnicească. Spre a năzui către Hristos pentru continuă creștere și împuternicire sufletească avem nevoie de învățătura Cuvintului, de sfințenia Duhului, de comuniunea în rugăciune și de împărtășirea cu Sfinta Euharistie, săvârșită la Sfinta Liturghie, precum și de celelalte Sfinte Taine, care pe drept cuvânt sînt aerul și hrana Bisericii, mama noastră spirituală.

Acest adevăr ne călăuzește pașii celor care, duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare, venim să ne îndestulăm din izvorul curgător de apă «spre viața veșnică» (Ioan 4, 14), din darurile și binecuvîntarea Trupului și Singelui lui Hristos, ca «merinde pentru viața veșnică», din seva învățăturilor duhovnicești care ne apropie de Dumnezeu, ne impacă cu semenii și cu noi înșine. Biserica ne oferă ca o adevărată mamă spațiul prielnic, sfîntul locaș în care ne adunăm spre a ne ruga, a ne înălța mintea spre Dumnezeu, spre sfinți, spre Maica Domnului, cîntînd imnele liturgice cu bucurie ca într-o mare familie, precum și sîntem datorită încrederii în Duhul Sfînt. A ne lipsi de aceste bunuri ale vieții duhovnicești înseamnă a ne lipsi de însăși hrana cea pe care o primim de la Însuși Mîntuitorul Hristos, Cel care este viața noastră, Cel în care noi trăim, Cel care trăiește în noi, după atît de cuprinzătorul cuvînt al Sfîntului Apostol Pavel.

Această hrană ni se oferă la slujbele înălțătoare, la Sfinta Liturghie prin care se exprimă unitatea de credință, moștenită din tată în fiu, unitate în care se oglindește unitatea însăși a Bisericii, Trupul lui Hristos (I Corinteni 12, 17). Unitatea de credință, de învățătură a Bisericii înseamnă, înainte de toate, unitatea euharistică, desăvârșind

unitatea Duhului potrivit rînduieilor «lui Dumnezeu și ale cuvîntului harului Său» (Fapte 20, 32). Fără această unitate în Tainele și învățătura Bisericii nu poate fi vorba de adevărata viețuire în Hristos, de adevăratul drum călăuzitor spre împărăția lui Dumnezeu, spre mîntuire.

Strămoșii și părinții noștri au trăit unitatea de neam, de grai și de cuget, rugîndu-se la același altar, împărtășindu-se din același potir al credinței și al sfințeniei și păstrînd astfel neștirbită dreapta închinare și mărturisire ortodoxă. În viața sa, Biserica noastră a străbătut veacurile și s-a dezvoltat ca o ramură viguroasă a Ortodoxiei, vădînd în toată lucrarea și roadele vredniciei fiilor ei. Din învățătura ei nerăstălmăcită s-au îndestulat și din harul ei s-au luminat și s-au sfințit. Recunoscători din adîncul ființei lor Sfintei Biserici ca și cel dat pildă de Mîntuitorul Hristos pentru mulțumirea lui, fiii Bisericii poartă în suflet, pururea, recunoștință pentru toate binefacerile primite și se arată cu minte și suflet curat, cu viața și faptele strălucînd în bunătate și virtute.

Să ne bucurăm de tezaurul de credință ortodoxă, așa cum ni l-au lăsat Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți il moștenim din tată în fiu, plin de curățire și de sfințenie, de mireasmă și aromă duhovnicească. De aceea nu avem nevoie de învățături străine, sau venite din altă parte, de practici dăunătoare dreptei credințe și sufletului nostru românesc, de vreme ce avem cîntări și slujbe, învățături și datini atît de frumoase și pline de seva învățăturii mîntuitoare. Spiritualitatea noastră, felul nostru specific de trăire și de închinare, de mărturisire și de preamărare a lui Dumnezeu sînt legături trainice cu Biserica părinților noștri, cu poporul și pămîntul străbun. Nu avem nevoie de alte învățături, de nimeni care să ne arate mai bine ce însemnează adevărata hrană a sufletului decît sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română. Biserica noastră, prin mijloacele ei de sfințire ne asigură tuturor mîntuirea. Slujbele pe care le avem, cultura teologică, credința pe care o mărturisim, întreaga Sfîntă Tradiție pe care o trăim, ca și părinții noștri, toate sînt bunurile noastre duhovnicești.

Pe acestea să le căutăm în învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos, păstrată cu sfințenie în Biserica noastră. Ca și samariteanul să ne apropiem de *Iisus, de Biserica Sa cea sfîntă, să ne împărtășim din Sfintele Taine cu vrednicie și ne vom învrednici să auzim cuvîntul Său : «Scoală-te și mergi, credința ta te-a mîntuit».*

STĂRUIȚI ÎN RUGĂCIUNE

Numeroase sînt darurile pe care *«Făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute»* le-a revărsat, încă de la zidire, făpturilor Sale și mai ales omului prin lucrarea de mîntuire săvîrșită din prisosul dragostei dumnezeiești de către Domnul nostru Iisus Hristos. Păstrător și, în același timp, trăitor al dumnezeieștilor învățături și porunci, creștinul dreptmăritor și fiu ascultător al Bisericii strămoșești știe că în acest nesfîrșit șir al darurilor Sfîntului Duh în Biserică un loc important îl ocupă rugăciunea, ea însăși dar al lui Dumnezeu, înmiresmat de dragostea pe care omul o oferă Părintelui Ceresc. Prin ru-

găciune, credinciosul nu numai că reintră în ascultare față de Dumnezeu, ci se înalță la starea de convorbire cu Creatorul. Este starea harăzită celor care se străduiesc să-și curețe cugetul, prin îndepărtarea de păcat, celor care pe această cale năzuiesc să-L cunoască pe Dumnezeu. De asemenea chemare și de un dar atît de înălțător s-a învrednicit omul, ca ființă gînditoare și liberă.

Dacă toate celelalte creaturi au fost aduse din neființă la ființă prin cuvînt: «*Și a zis Dumnezeu să fie lumină. Și a fost lumină. Și a zis Dumnezeu... Și a fost așa*» (Facere 1, 3, 6), omul a dobîndit viața, bunul suprem, prin *Statul Sfintei Treimi*: «*Să facem om după chipul și asemănarea noastră...*» (Facere 3, 27). Înseamnă că dintru început, acesta, ca făptură a minilor lui Dumnezeu, a fost chemat ca legătura sa cu Creatorul întru ascultare păstrînd-o, să o mențină tot prin cuvînt. Dumnezeu Însuși îl caută și îi vorbește lui Adam care prin călcarea poruncii ascultării s-a ascuns de la *fața Lui*: «*Adame, unde ești?*» (Facere 3, 9). Cu toate că protopărinții Adam și Eva s-au arătat fii ai neascultării, Dumnezeu le făgăduiește un Răscumpărător (Facerea 3, 15). Mai mult, în toată perioada Vechiului Testament Dumnezeu nu numai că povățuiește prin cuvînt poporul ales, dar ascultă rugăciunile acestuia ori de cîte ori se înalță din «*buze fără prihană*» (Psalmi 16, 1). În această îndelungată perioadă de pregătire a poporului ales pentru venirea Mesiei, a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu descoperă prin trimișii Săi, patriarhi, judecători și prooroci, cum omul, deși aflat sub povara păcatului, trebuie să aducă rugăciune de preamărire, mulțumire și cerere Celui care din dragoste nemărginită voiește ca păcătosul «*să se întoarcă de la căile sale și să fie viu*» (Iezechiel 18, 33; I Timotei 2, 4). Treimea cea de o ființă și nedespărțită, Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, descoperă limpede ceea ce așteaptă de la om chiar și cînd acesta era copleșit de întunericul păcatului, anume, jertfă de laudă și împlinire a promisiunilor. După cuvîntul care zice: «*Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și îplinește Celui Preaînalt făgăduințele tale. Și Mă cheamă pe Mine în ziua necazului și te voi izbăvi și Mă vei proslăvi*» (Psalmul 49, 15—16).

Odată cu pregătirea poporului ales pentru așteptarea lui Mesia și după ce, «*în multe rînduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin prooroci*» (Evrei 1, 1), El a arătat acestui popor chipuri de patriarhi, drepti și prooroci care stăruiau în rugăciune și, totodată, a sădit în ființa și conștiința aleșilor Săi necesitatea rugăciunii ca reintrare în ascultarea Tatălui Cereș și părășie la comuniune de viață dătătoare, pe care credinciosul o va simți deplină în Biserică, Trupul tainic al Domnului nostru Iisus Hristos.

Dar pentru a ajunge la părășia acestei comuniuni de bucurie și har, care își are temeiul și originea în comuniunea de viață dătătoare a Prea Sfintei Treimi, a fost necesară întruparea și jertfa ispășitoare a Fiului lui Dumnezeu. «*Și Cuvîntul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*» (Ioan 1, 14). Prin întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu oamenii au recăpătat capacitatea de a se înalță prin rugăciune la stadiul de convorbire cu Dumnezeu, Părintele luminilor și al dragostei desăvîrșite. De aceea spune un vestit trăitor al rugăciunii, Evagrie Mo-

nahul : *«Cel ce iubește pe Dumnezeu, stă de vorbă cu El de-a-pururi, cum ar sta cu un tată, alungînd orice gînd pătimas».*

Ridicîndu-se prin întrupare la această stare de convorbire cu Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a dat nu numai pildă de rugăciune, ci ne-a învățat și cum să ne rugăm, rostind El Însuși dar în numele tuturor, Rugăciunea Domnească «Tatăl nostru» (Matei 6, 9—13). Prin această rugăciune se exprimă adevărul de credință că noi rămînem în Biserică, păstrînd dreapta-credință și primînd Sfintele Taine, fiind chemați a fi «fii ai lui Dumnezeu».

În această calitate de chemare spre a fi «fii ai lui Dumnezeu» *«nu mai sînteți străini și locuitori vremelnici, ci sînteți împreună-cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu».* Iar aceasta în măsura în care rămînem *«zidiți fiind pe temelia apostolilor și a proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos»* (Efeseni 2, 19—20). Dumnezeu nu ne adresează numai o chemare. Nu ne lasă nici să ostenim doar singuri, ci ne ajută cu harul Sfîntului Duh, care ne întramează să urcăm treaptă cu treaptă pentru a dobîndi desăvîrșirea și spre a mulțumi *«cu bucurie Tatălui Celui care ne-a învrednicit pe noi să luăm parte la moștenirea sfinților, întru lumină»* (Coloseni 1, 12).

Într-adevăr, nu există bucurie mai mare decît aceea de a ne afla prin comuniune cu sfinții, în comuniune cu Dumnezeu. Dragostea lui Dumnezeu nemăsurată și de nepătrunsă taină dobîndește prin această aplecare spre omul credincios prin sfinți, Sfîntul Duh, Mîngîietor și Călăuzitor *«la tot adevărul»* (Ioan 16, 13) este Cel care *«vine în ajutor slăbiciunii noastre, căci nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci însuși Duhul Se roagă pentru noi cu suspine negrăite. Iar Cel care cercetează inimile știe care este dorința Duhului, căci după Dumnezeu El se roagă pentru sfinți»* (Romani 8, 26—27).

Prin rugăciune noi ne învrednicim de primirea harului Sfîntului Duh, *«Izvor de apă care curge spre viața veșnică»* (Ioan 4, 14). Rugăciunea credinciosului dreptmăritor este întotdeauna o rugăciune făcută cu Duhul Sfînt și întru bucuria comuniunii sfinților. Sfîntul Duh se roagă împreună cu noi în măsura în care noi păstrăm dreapta-credință și rămînem în ascultarea Bisericii dreptmăritoare care este Trupul tainic al Domnului. Cînd credinciosul nu primește Sfintele Taine așa cum le-a instituit Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, iar Sfinții Apostoli le-au rînduit cu așezăminte de neschimbat, încredințîndu-le Bisericii, el nu poate să se împărtășească de lucrarea Sfîntului Duh și de înrourarea întremătoare a harului Său mîntuitor. Fără Sfintele Taine, fără a ne bucura de mijlocirea Maicii Domnului și a Sfinților care sînt mădulare ale Bisericii triumfătoare și fără venerarea Sfintei Cruci și a Sfintelor Icoane, noi nu putem avea părăsie la rugăciune și nu ne putem bucura de roadele sale mîntuitoare. În nădejdea că *«la rugăciune vă veți da toată stăruința»*, să fim încredințați că toate gîndurile și dorințele noastre cele bune vor fi ascultate de Tatăl nostru cel Ceresc și vor fi răsplătite după curăția inimii noastre. Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea Ta, Doamne !

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA SFÎNTUL MUCENIC PANTELIMON (27 IULIE)

Dăruim slavă și cinstire bunului Dumnezeu care ne-a învrednicit să ne bucurăm în această sfântă zi de prăznuirea Sfântului mucenic și tămăduitor Pantelimon — doctor fără de arginți.

Sîntem în tradiția vie a Bisericii Ortodoxe, care predică de aproape două mii de ani obiceiul de a cinsti pe cei mai vrednici fii ai neamului omenesc, care s-au făcut «iubiții lui Dumnezeu (Daniel 10, 19) și prietenii Mîntuitorului» (Ioan 15, 14—15), jertfind viața în cea mai înaltă trăire în Hristos și care prin bărbăția și virtuțile lor îndreptează pe mulți credincioși pe calea adevărată, ajutîndu-i prin rugăciunile lor, să ajungă la izvorul mîntuirii.

Sărbătorile închinat sfîntilor sînt prilejuri de preamărire a lui Dumnezeu, «Cel ce este minunat întru Sfinții Săi», deoarece viața sfîntilor este o carte în care se poate citi «proba de foc» prin care am trecut toți cei ce am îmbrățișat credința în Hristos. Unii au fost decapitați, iar altora li s-au zdrobit trupurile; unii au fost aruncați de vii în cuptoare de foc; unora li s-au pus picioarele în butuci sau au fost legați de coada cailor și tîriți prin pietezele orașelor. Toate aceste suferințe au făcut imposibilă depărtarea lor de Hristos, după cum zice Sfîntul Apostol Pavel: «Sînt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpînirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțarea, nici adîncul și nici o altă făptură, nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru» (Romani 8, 38—39), după cum spune scriitorul bisericesc Tertulian: «Sîngele martirilor a devenit sămînță pentru creștini».

Într-o astfel de vreme și în asemenea împrejurare istorică pentru creștini, s-a născut, a trăit și a mărturisit pe Iisus Hristos pînă la moartea sa, Sfîntul mare mucenic Pantelimon, a cărui moarte martirică o prăznuim noi creștinii în fiecare an, la 27 iulie.

Sfîntul mare mucenic Pantelimon s-a născut în cetatea Nicomidiei, a Orientului, din părinți bogați și a pătimit în zilele sîngerosului împărat roman Dioclețian. Tatăl său era păgîn, închinător la idoli, iar

maica sa Evula, era dreptcredincioasă creștină. De mic copil mama sa l-a crescut în dreapta credință, învățându-l să cunoască pe adevăratul Dumnezeu. N-a avut parte să-i dea multă vreme bunele povățuiri, căci peste puțină vreme ea s-a mutat din viața cea trecătoare. Dar sub îndrumarea și privegherea tatălui său, micul copil a uitat repede cele învățate de mama lui și a ajuns să se închine la idolii păgînătății.

Ajuns la vârsta cuvenită, tatăl său l-a trimis pe Pantelimon la școlile vremii, unde i-a întrecut pe toți cei de o vîrstă cu el, remarcîndu-se prin istețimea minții sale și însușindu-și mai ales filosofia : după ce a terminat școala, a fost dat pentru a-și însuși meșteșugul tămăduirii bolilor, la renumitul și iscusitul doctor Eufrosin.

Nu a trecut mult timp și, aflîndu-se pe calea de întoarcere de la dascălul său, l-a întîlnit pe bătrînul preot Ermolae, care a început să-i lumineze mintea și inima cu învățătura Evangheliei lui Hristos. Pe măsură ce-l auzea pe bătrînul preot Ermolae vorbind, în inima tînarului înviau ca o poveste veche și uitată, toate bunele învățături pe care i le dăduse maica sa. Și apropiindu-se de dragostea pentru credința adevărată, a primit de la Ermolae Sfîntul Botez și noul nume creștinesc, chemîndu-se Pantelimon, care se tîlcuiește «întru totul milostiv».

Întorcîndu-se la casa părintească și mărturisind că este creștin, a reușit să lumineze și pe tatăl său cu dumnezeiască învățătură și să-l aducă și pe el la credința cea adevărată.

Dar după oarecare vreme, tatăl său moare iar Pantelimon rămîne moștenitor al unei mari bogății pămîntești pe care o împarte robilor ce-i avea tatăl său și pe care îi eliberează, dîndu-le daruri, atît lor cît și celor sărmani.

Își îndeplinea cu multă rîvnă meșteșugul doctoricesc, fără să primească vreo plată pentru osteneala sa, socotind că este dator să slujească semenilor săi. Din această cauză a stîrnit împotriva lui ura celorlalți doctori din cetatea Nicomidiei care căutau cu orice prilej să-l piardă. L-au pîrît la dregător că batjocorește pe zei și se închină unui Dumnezeu care se cheamă Hristos.

Împăratul Dioclețian l-a chemat înaintea sa ; aducîndu-i învinuirile vrăjmașilor săi, Împăratul i-a zis : eu nu le cred adevărate, deoarece multe lucruri nedrepte grăiesc. Dar, Pantelimon, cu multă liniște, a mărturisit că totul este adevărat și că numai Atotputernicia Dumnezeului Celui viu l-a adus înaintea împăratului. Acesta a rămas surprins de curajul și sinceritatea lui Pantelimon, dar cu toate acestea l-a dat la tortură și a cerut să fie supus la chinuri ce depășeau cu mult puterea omenască, dar toate acestea n-au fost de nici un folos prigonitorilor, căci sfîntul a rămas neclintit în credința sa ; ba dimpotrivă, văzîndu-l mulțimea cu cîtă seninătate îndură suferințele, ieșind nevătămat, pe mulți i-a adus la dreapta credință a veșnicului Împărat.

Văzînd toate acestea împăratul Dioclețian a poruncit ca doctorului Pantelimon să i se taie capul cu sabia, poruncă îndeplinită de nemilosul călău, dar care a rămas îngrozit că în loc de sînge curgea lapte — spune istoricul martiriului —, iar măslinul lîngă care a primit sfîntul mucenicia, sub văzul tuturor, a rodit bogat.

Aceasta este pe scurt viața sfântului Pantelimon, unul din cetele de martiri care s-a învrednicit să primească cununa neveștejită a muceniciei și ale cărui sfinte moaște săvârșesc și astăzi minuni.

Pentru noi, românii, este o mare binecuvântare a Cerului, care ne-a învrednicit să avem la biserica Pantelimon din București, mina sfântului mucenic, comoară de mare preț care nu uită pe nici un credincios care se roagă cu credință puternică, precum citim în fila acatistului închinată vieții lui :

«Bucură-te sfinte cu adâncă judecată ;

Bucură-te că dreaptă ți-a fost credința urmată».

Biserica noastră ortodoxă îl numește «doctor fără de arginți» ; «trestie neînfrântă» ; «nădejdea bolnavilor peste care revarsă minuni» ; «dătător de lumină a ochilor trupești și sufletești» ; «stăvilar al potrivnicilor și lauda îngerilor» ; «alesul Domnului Iisus Hristos» ; «albină îmbogățită în fapte bune» ; «piatră de temelie a creștinătății» ; iar cîntările bisericești nu uită să amintească de copilul mușcat de viperă pe care l-a tămăduit și de orbul care a primit vederea și totodată Botezul în numele lui Iisus Hristos, iar tatăl s-a întors de la închinarea la idoli primind Botezul creștin.

Chipul aureolat de nimul sfințeniei și al muceniciei, chipul duhovnicesc al sfântului Pantelimon este oglindit de sfînta noastră Biserică în cele mai frumoase cuvinte : «Bucuria Tatălui, lauda Fiului și desfătarea Sfîntului Duh ; izvor nesecat de tămăduiri ; doctor trupesc și sufletesc, îmblinzitorul cugetelor, cel ce înlătură norul suspinelor din noapte și zi și alinător al celor suferinzi...».

Fie ca prăznuirea sfîntului mare mucenic Pantelimon, în aceste zile de vară, să fie un îndemn și un sprijin în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor, o pildă luminoasă vrednică de urmat în viață și să-l rugăm din adîncul inimii așa : «Sfinte mare mucenic și tămăduitor Pantelimoane, ție îți vărsăm durerile noastre de multe feluri. De aceea te rugăm : celor neliniștiți fă-te liniștitor, celor în primejdii apărător ; celor învăluiti în păcate, scutitor ; rățăciților îndrumător, bolnavilor vindecător ; soților întăritor în căsnicie ; iar celor porniți cu răutate, îmblinzitor».

Știm Sfinte mucenice Pantelimoane, că pe cerul de mătase al veșniciei, pe lîngă miile de stele strălucitoare care luminează, strălucește și steaua numelui tău din care izvorăște harul lui Dumnezeu. Te rugăm Sfinte, ca unul ce ești diamantul răbdării, să mijlocești pe lîngă Hristos Dumnezeu, pentru care ai primit mucenicia, să ne mîntuiască și pe noi, făcîndu-ne părtași ai cerului. Amin !

Pr. NICOLAE TÂNĂSOIU

LA DUMINICA A XII-A DUPĂ RUSALII SPRE ZĂRILE VEȘNICIEI

Punctul cel mai îndepărtat în sudul Africii este «capul Bunei Speranțe». Înainte se numea «Capul Furtunilor», deoarece aproape toate vapoarele ce treceau pe acolo, erau avariate de furtuni. Din momentul când descoperitorul Indiilor, Vasco da Gama, a trecut pe acolo, fără naufragiu, ocolind sudul Africii, toți navigatorii trec prin acest port fără nici o teamă.

Viața omului a avut și ea un punct înfricoșător — moartea, peste care nimeni nu putea trece fără frică. După ce Hristos Mîntuitorul a trecut biruitor peste acest punct, trecem și noi peste moarte, fără nici o teamă. Prin biruința asupra morții, Răscumpărătorul lumii a marcat în istorie cea mai puternică confirmare a dumnezeirii Sale și concomitent ne-a deschis perspectiva unei vieți veșnice, *perspectiva veșniciei*. A înviat Domnul, vom învia și noi! Credința în învierea Lui, este credința în propria noastră înviere! Învierea trupurilor noastre ne-o confirmă însuși Hristos Mîntuitorul: «Adevărat, adevărat zic vouă, că vine ceasul și acum este, cînd morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care vor auzi vor învia... Nu vă mirați de aceasta că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele spre învierea osîndirii» (Ioan V, 25, 28—29). Învierea trupurilor noastre la sfîrșitul lumii este spiritualizarea, eternizarea lor, cum ne accentuează divinul Învățător: «Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Pericopa evanghelică de astăzi (Matei XIX, 16—26) ne relatează despre acest loc, de o frumusețe negrăită, redîndu-ne clasicul dialog între Mîntuitorul și un tînăr care venind la El i-a zis: «Învățătorule bun, ce bine voi face, ca să am viața veșnică?» (Matei XIX, 16).

Întrebarea tînărului din Sfînta Evanghelie este și întrebarea noastră a credincioșilor dornici de o renaștere internă spirituală, de o regăsire a echilibrului sufletesc.

Problema ce frămîntă omenirea de la începuturile ei și de a cărei fericită dezlegare depinde tăria vieții pămîntești a credincioșilor, este fără îndoială problema vieții veșnice.

Inaccesibilitatea ei pentru rațiunea umană precum și insuficiența metodelor de investigație pozitivistă nu sînt argumente care ar pleda pentru inexistența unei vieți viitoare. Viața care palpită tumultuoasă în jurul nostru e de asemenea plină de mistere însondabile, ce nu pot fi pătrunse de mintea noastră omenească.

Credința într-o viață viitoare răsare din străfundurile sufletului nostru, fiind un suspin adînc al tuturor credincioșilor, gîsind-o în istoria tuturor religiilor, ea făcînd parte din patrimoniul universal al omenirii credincioase.

În mazdeism — cea mai veche religie a Persiei — paradisul e sediul luminii veșnice, e somptuoasa locuință, unde sufletele se odihnesc pe covoare de aur. La egipteni, cultul nemuririi era ideea centrală care organiza întreaga viață a imperiului. Credința în nemurirea sufletului există la chinezi din cele mai vechi timpuri, fiind nutrită de povestirile despre

arățările morților în vis sau în stare de veghe. Prin moarte se nimicește numai trupul, iar sufletul care formează adevărata personalitate a omului, trăiește mai departe într-o regiune superioară.

În mitologia greacă, paradisul este Olimpul rezervat zeilor ca o primăvară eternă, iar eroii merg în frumoasele câmpii elizee. Dogma centrală a religiei geților — strămoșii noștri, ai românilor — era credința într-o viață viitoare. Sufletele, după moarte, merg la Zalmoxis și fericirea veșnică este gustată alături de acesta, undeva, în sfârșitul cerului albastru.

Oricare ar fi impuritățile superstițioase ale religiilor politeiste sau monoteiste precreștine, *ideea veșniciei* apare în doctrina acestora cu mai multă sau cu mai puțină amploare. Gîndul că ideile și realizările omului care schimbă fața lumii nu sînt trecătoare, a angajat însăși filosofia ca susținătoare a nemuririi sufletului. Pitagora, Platon și Aristotel, cele trei mari glorii filozofice din antichitatea clasică, au făcut din nemurire o pîrghie puternică a gîndirii lor.

Potrivit doctrinei creștine — cea mai înaltă și completă învățătură metafizică și etică — cu moartea nu se sfîrșește și viața în accepția strictă a cuvîntului. Moartea nu este decît o piatră de hotar, o limită sumbră între viața de aici, de pe pămînt, și cea de dincolo, în sferile senine ale cerului. Ea nu este amurg al ființării, ci zbor spre o ființare mai înaltă, cum se exprimă atît de nimerit Fericitul Augustin. Pasărea călătoare n-ar avea instinctul plecării din ținuturile cu iarnă cumplită, dacă nu ar exista un sud ospitalier care s-o primească. Sufletul nostru, la fel, tinde spre zările de azur ale transcendentului ancorîndu-se în veșnicie, unde tronează cu adevărat calmul, echilibrul, seninătatea și beatitudinea.

Fără perspectiva veșniciei, zadarnice sînt toate năzuințele noastre, spre fericire, zadarnice toate idealurile noastre. În sufletul nostru există o tendință neconținută de a cunoaște adevărurile, de a se înălța pe culmile desăvîrșirii morale și de a dobîndi fericirea. În viața noastră pămîntească nu ajungem însă la o cunoaștere absolută a adevărului, la realizarea deplină a binelui, la o fericire desăvîrșită. Năzuința credinciosului după fericire, adevăr, și bine, o satisface numai eternitatea.

Ideea veșniciei ne obsedează mereu! În adîncul ființei noastre a credincioșilor, se zbuiciumă dorul după alte tărîmuri, după fericirea cea negrăită, după veșnicie. E nostalgia paradisului! «De aceea suspinăm în acest trup, dorind să ne îmbrăcăm cu locuința noastră cea din cer» (II Corinteni V, 2).

Aceeași nostalgie după viața veșnică îl face pe Nicodim să meargă noaptea la Iisus, pe Zahau vameșul să se urce în duh, pe Maria Magdalena să cadă cu lacrimi la picioarele Mîntuitorului, iar pe mucenici să înfrunte cu zîmbetul pe buze suplicii infernale. Această sfîntă nostalgie după viața veșnică ne aduce și pe noi, aici, la treptele altarului.

Ce este în esență viața veșnică, după care aspiră sufletul credinciosului și despre care ne relatează pericopa evanghelică de astăzi?

Viața veșnică, sinonimă cu fericirea veșnică, este starea paradisiacă, trăită în comuniunea iubirii și a măririi veșnice, dincolo de acest pămînt, într-o împărăție unde, — potrivit unei analogii figurative — soarele nu apune, lumina nu se atinge, primăvara nu încetează nicio-

dată. E locul de bucurie nesfirșită, de cunoaștere deplină, de pace adevărată, de frumusețe desăvârșită și de fericire negrăită, loc zugrăvit atît de plastic în Apocalipsa Sfîntului Ioan Teologul. Acolo vom vedea pe Dumnezeu față către față, așa cum este El în esența-I spirituală. Acolo vom avea parte de bunurile veșnice cum ne spune Sf. Apostol Pavel: «Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor Ce-L iubesc pe El» (I Corintheni II, 9).

Vechiul Testament abundă de nenumărate locuri pe care este fundamentată învățătura Bisericii despre o viață veșnică, viitoare. Astfel la Ecclesiast XII, 1, 7 ni se spune: «Adu-ți aminte de Făcătorul tău... pînă nu se întoarce duhul la Dumnezeu care l-a dat». Iar despre o răsplată a sufletului în viața viitoare ne spune psalmistul: «Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciune» (Psalm XV, 10).

Noul Testament evidențiază și mai deplin învățătura despre existența unei vieți viitoare. În parabola despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, citim: «Și a murit săracul și a fost dus de către îngeri în sînul lui Avraam. A murit apoi și bogatul și a fost înmormîntat. Și în iad ridicîndu-și ochii, el care era în chinuri, a văzut de departe pe Avraam și pe Lazăr la sînul lui» (Luca XVI, 22—23).

Prin hotărîrea solemnă a Judecării de apoi, fiecare va primi răsplata cuvenită după faptele sale: «Și vor merge aceștia la osîndă veșnică, iar dreptii la viață veșnică» (Matei XXV, 46). Iar Sfîntul Apostol Pavel spune atît de lămurit: «Căci știm că dacă pămînteasca noastră locuință în cortul acesta se va strica, avem în ceruri zidire de la Dumnezeu, casă veșnică, nefăcută de mînă» (II Cor. V, 1).

Sfînții Părinți și scriitorii ai Bisericii, de asemenea vorbesc despre o viață viitoare. Astfel, Sf. Simion Noul Teolog spune: «Toată firea se va preface la învierea cea de obște și va deveni o locuință imaterială și duhovnicească și mai presus de orice simțire. Fiind duhovnicească și dumnezeiască se va uni cu lumea de sus și va deveni un alt paradis duhovnicesc, Ierusalimul ceresc, fiindcă s-a făcut asemenea cu cele cerești și s-a unit cu ele». Iar Fericitul Augustin redă în cuvinte atît de expresive, aspirația sufletului, nostru spre infinit, spre veșnicie: «Ne-ai făcut pentru Tine, Doamne, și neliniștit este sufletul nostru pînă ce se va odihni în Tine».

Omului credincios îi este dat să trăiască în lumina și în căldura iubirii divine, ascultînd încîntat, satisfăcut și fericit simfonia veșniciei. Vom să moștenim viața veșnică, Ierusalimul cel ceresc, împărăția cerurilor? De noi depinde! Să ne conformăm viața, sublimelor principii evanghelice, trăind în permanență sub faldurile de lumină ale cerului, în duhul transfigurator al doctrinei creștine. Să urmăm lui Hristos Mîntuitorul! Lui să-I dăm toată șoapta gîndului și toată dorința inimii noastre! Să ne împodobim sufletul cu nestematele virtuților alese, singurele care ne cuceresc fericirea paradisiului nostalgic. Să nu uităm o singură clipă noi, credincioșii, că, deși trăim pe pămînt, ne pregătim pentru fericirea negrăită în împărăția slavei lui Dumnezeu, clădim pentru veșnicie. Amin!

Pr. Dr. VICTOR VLĂDUCEANU

LA DUMINICA A XX-A DUPĂ RUSALII

Sfânta Evanghelie de astăzi ne vorbește despre învierea fiului Văduvei din Nain. Străvechea cetate Nain este astăzi un sat sărăcăcios din țara sfântă, cu casele risipite pe coastele inverzite ale muntelui Hermon, la 45 de km de orașul Capernaum și la 12 km de Nazaret.

Locul pe care se întindea această cunoscută cetate de pe vremuri, este și astăzi tot atât de pitoresc și de luminos, pe fundalul întunecat al munților Taborul și Zabulonul, ca și în vremea Mintuitorului. Cine îl vizitează în vremea noastră, întâlnește același decor, aceeași măreție a naturii, aceleași frumuseți și aceeași pace a parfumatelor și tulburătoarelor seri orientale. Dar cât de frumos trebuie să fi fost orașul Nain de pe vremuri, cu locuințe ireal de albe și cu turnuri scînteind în soare, ca în vechile povești orientale, de vreme ce numele lui, — Nain — în limba ebraică înseamnă «prea frumosul».

Către acest prea frumos oraș, ne spune Sfânta Evanghelie de astăzi, că mergea Mintuitorul, însoțit de ucenici și de o mare mulțime de oameni, tare fericită. Cum putea fi altfel, cînd în mijlocul ei se afla Domnul nostru Iisus Hristos ?

Dar pentru că Sfânta Evanghelie e viață și viața e țesută din contraste, iată că tocmai cînd Domnul se apropia de porțile cetății, apare un convoi mortuar, care se îndrepta spre cimitir. Vedem aieva acest convoi : o mare mulțime de oameni duc la groapă un tînăr, singurul fecior al mamei sale, și aceea era văduvă. Ce jale era acolo ne putem închipui fiecare, amintindu-ne de înmormîntările de tineri la care am luat parte. Cîtă durere era în inima acelei mame, e greu de spus în cuvinte. Multă lume plînge în asemenea cazuri, dar cum e și firesc, nimeni atât de dureros și din inimă, ca mama mortului. Priviți-o, fraților, cu ochii inimii. Priviți pe mama din toate vremurile, aflată în asemenea nenorociri. Ce face ? Strigă, țipă, își smulge părul din cap, plînge cu hohote ? Nu. Le-a făcut și pe acestea, dar acum nu le mai face că nu mai are putere. De trei zile și două nopți își strigă mereu feciorul pe nume : în casă, afară, prin curte, prin grădină. Și de multe ori i s-a părut că-i răspunde, că-i vede, că-i apare așa cum era pînă mai ieri, sau așa cum îl vedea ea în dragostea ei fierbinte de mamă : înalt, frumos, cu ochii catifelați și buni, un înger în straie pămîntești. Dar nu era el. Era o părere. El e colo în casă, în camera cea bună, întins pe pat, între făclii aprinse, cu orarul pe frunte și cu pieptul acoperit cu flori. De cîte ori nu l-a mîngîiat acolo, de cîte ori nu l-a sărutat și ce cuvinte dulci nu i-a șoptit, ca pe vremuri cînd îl purta în brațe, mic și dulce, cu mînuțele petrecute după gîtul ei. Acum pășește în urma coșciugului parcă în neștire, parcă absentă, parcă s-o clatine vîntul, cu fața galbenă și vestejită și numai lacrimile n-au secat, ci curg domol pe obrajii supți de nesomn și de suferință cruntă.

Revenind la Sfânta Evanghelie, amintim că cele două mulțimi — convoiul mortuar pe de o parte, și însoțitorii Domnului pe de alta, — înaintează domol una spre alta. Am putea spune că speranța și deznădejdea se întilnesc pe același drum. Viața și moartea se înfruntă piep-tiș, față către față».

Hei, sărmani muritori, pare să spună cu lacrimi convoiul morților, — «lăsați gândurile despre nemurire și fericire veșnică. Realitatea este aceasta : «pământ ești și în pământ vei merge», cum zice Scriptura. Așa, ca tînărul acesta, la vremea cuvenită, veți fi duși și vom fi duși toți pe același drum, definitiv, fără amînare și fără întoarcere. Și dacă mai vreți o dovadă în plus, priviți la mama îndoliată, care urmează plîngînd acest sicriu și cugetați dacă nu reprezintă ea, fidel, icoana lumii, a omenirii întregi, jelindu-și morții în fiecare zi».

Acesta ar putea fi socotit, fraților, strigătul mut și deznădăjduit, cu care convoiul morții întîmpină mulțimea care vine spre el. Și care e răspunsul pe care îl primește de la Mîntuitorul ? Iată-l în prima lui parte cuprins în aceste două cuvinte, pe care Domnul le adresează mamei : «Nu plînge» ; Deci nu pierde speranța, nu te lăsa doborîtă de durere. Și pentru că lumea se va fi uitat uimită și contrariată la Dînsul, Domnul își arată puterea pe față. Se apropie de sicriu, îl atinge cu mîna, și calm și liniștit și firesc, cum te-ai adresa unui copil adormit, îi zice mortului : «Tinere, ție îți zic : scoală-te !». Și la glasul Lui duios și desigur înlăcrimat, mortul se ridică și începe să vorbească.

Iată, deci, răspunsul întreg, pe care Domnul nostru Iisus Hristos îl dă convoiului mortuar de atunci, și necredinței și deznădejdiei din toate timpurile : Morții înviază ! Oamenii nu mor decît trupește. Sufletul lor rămîne viu, și la porunca lui Dumnezeu, el se poate întoarce din nou în trup, cum s-a întors în tînărul din Cetatea Nain, despre care vorbim, cum s-a întors în fiica lui Iair (Luca VIII, 55), și în trupul lui Lazăr, cel mort de 4 zile (Ioan XI, 44), aceasta ca să nu mai vorbim pe larg, de cele două învieri din morți făcute de proorocii Ilie și Elisei (III Regi XVII, 21—22 și 4 Regi IV, 34—35), sau de ceea ce ne spune Sfîntul Evanghelist Matei, că atunci cînd Domnul Și-a dat duhul, «Mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat. Și ieșind din morminte după învierea Lui, au intrat în cetatea sfîntă și s-au arătat multora» (Matei XXVII, 52—53)».

Iată, fraților, cîteva din temeierile biblice ale credinței noastre în învierea morților, dar cel mai puternic temei este însăși învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos.

Dar pentru că subiectul acesta, învierea morților, este extrem de important, se cuvine să-l cercetăm cît se poate de amănunțit, de aceea adaug : poate mulțimea aflată acolo în Orașul Nain, cînd a avut loc minunea, încremenită fiind de uimire și de spaimă, încă nu și-a dat seama ce mare taină s-a descoperit atunci lumii. Se vor fi bucurat toți, desigur, de bucuria mamei care își primea copilul înviat, dar n-avea de unde să știe, că ceea ce văd ei acolo, e icoana învierii tuturor morților și a propriului lor suflet. Se minunau că un mort a putut fi adus înapoi, în lumea aceasta trecătoare, dar nu aveau cum să se ducă cu gîndul la învierea generală, pe care o arăta posibilă învierea săvîrșită în fața lor. Despre această înviere a morților vreau să mai spun cîteva cuvinte, și zic : O, Doamne, învierea ! Ce lucru mareț ! Ce taină înfricoșătoare și cu anevoie de crezut pentru noi, care, în cursul scurtei noastre vieți am văzut atîția oameni murind, am petrecut la groapă pe atîția dintre cei

draği ai noștri, și nimeni dintre ei nu s-a mai întors înapoi. Cum să mai crezi în învierea morților, — poate să zică cineva cu amărăciune, — când uneori nici trei zile măcar nu mai poți ține în casă trupul oricărui dintre cei decedați. Fecioara pură, cu chip diafan e supusă și ea la fel, teribilei legi a morții, lucru care îl determină pe poet să scrie cu revoltă cunoscutele versuri : «De e sens într-asta, e-ntors și ateu. Și pe fruntea-ți pală, Nu-i scris Dumnezeu»; voinicul în floarea vârstei, cu obrazul ca laptele și bătrînul purificat de ani și suferințe, toți și la fel, se supun aceleiași legi îngrozitoare a descompunerii rezeși și cu atît mai înfricoșătoare. Și adeseori, chipul drag, pe care l-ai iubit poate mai mult decît însăși viața ta, nu-l mai poți săruta, nu-l mai poți îmbrățișa și uneori, nici nu mai poți sta lîngă el, după ce a murit.

Și totuși, chiar acum, după ce am schițat fugar, dar în toată grozăvia ei opera morții, îndrăznesc să întăresc credința noastră în înviere, plecînd chiar de la această nimicire totală și parcă definitivă, a trupurilor noastre și zic : Nu vă înfricoșați, frații mei ! Ceea ce vedeți în coșciuge și în morminte e tocmai dovada naturală a învierii noastre supranaturale. Iar cui i se pare că ideea învierii morților este cu nepuțință de crezut cu mintea, să privească cu atenție în jurul său, la exemplele pe care fiecare om le vede cu ochii lui. Să vadă grîul și nu numai grîul, ci absolut toate semințele putrezind în pămînt, și după aceea, și numai după aceea, răsărind și crescînd și rodind într-o viață nouă. Să vadă omizile cele urite și care merg tirindu-se pe pămînt, închizîndu-se la un moment dat, toate, dar absolut toate, în gogoșa lor ca într-un mormînt, și abia după aceea, și numai după aceea, înviind și ieșind afară fluturi frumoși, cu aripi multicolore, zburînd sprinteni din floare în floare, mîngîiați de zefir și de razele dulci ale soarelui de mai.

Iar cine vrea exemple din viața ființelor evolute, să se gîndească la viața pruncilor și a multor alte vietuitoare, care nu se formează și nu se dezvoltă, pînă nu stau închise multă vreme în pîntecele mamei, ca într-un adevărat mormînt, ca să iasă apoi de acolo făpturi vii, minunat alcătuite, ca din mîna celui mai desăvîrșit artist, și a celui mai mare arhitect.

Spunînd acestea recunosc însă, că e greu să convingi pe unii despre temeiurile învierii morților, chiar dacă am aduce în sprijin cele mai convingătoare dovezi. Ba mai mult spun : chiar dacă noi înșine am învia un mort. De aceea, e cazul să repetăm și aici cuvintele unui mare Părinte bisericesc care spunea odată păstorilor săi : «Pentru cine vrea să creadă am 1001 de argumente, iar pentru cine nu vrea să creadă, n-am nici unul».

De fapt, cine vrea să creadă, nici nu are nevoie de asemenea dovezi, pentru că un asemenea om, de mult s-a convins din explicațiile măicuții, din izvorul Cazaniilor, din comoara sfintelor slujbe și din propria lui judecată, că trebuie să fie, și va fi sigur o înviere. Conștiința noastră și a lumii întregi o cere. Pentru că atîtea nedreptăți și atîtea crime care s-au făcut și se fac mereu în lume, trebuie să-și primească plata, și atîția nevinovați asupriți pe nedrept și atîția martiri persecutați pentru adevăr, trebuie să fie răsplătiți. De aceea, cînd se rosteste Crezul în biserici, un asemenea om zice în inima lui încet, dar cu toată credința : «Aștept în-

vierea morților și viața veacului ce va să fie», și nu uită niciodată cuvintele Mântuitorului. «Eu sînt învierea și viața. Cel ce crede în Mine, viu va fi, de va și muri».

Iar acum, în încheiere adaug, că nu dacă va fi sau nu va fi înviere, trebuie să ne îngrijim noi, aceea va fi cu siguranță, că Dumnezeu nu minte, ci de modul cum ne vom prezenta în ziua învierii și de locul unde vom merge după aceea.

Iar modul de prezentare și locul de fericire sau de pedeapsă din viața veșnică și-l pregătește fiecare aici și, ca să zic așa, cu mîna lui. Și timp de pregătire — slavă Domnului! — am avut și avem. Dar dacă, totuși, sîntem încă nepregătiți, să ne gîndim : ce trebuie să facem ? și aceasta trebuie să o facem pînă mai e vreme, pînă nu se întunecă, pînă nu se trage pămînt pe noi.

A Domnului să fie slava în veci ! Amin.

Pr. dr. N. NICOLAESCU-LEORDENI

ARTICOLE ȘI STUDII

«MILUIEȘTE-MĂ, DUMNEZEULE»

EXPLICAREA PSALMULUI 50

Psalmul 50 este cel mai popular psalm pentru considerația ce i se dă, dar și pentru că e scris de cel mai mare poet al Sfintei Scripturi. Nu există ciclul liturgic din care să lipsească. Psalmul e cunoscut după cuvintele începătoare: «Miluiește-mă, Dumnezeule» dar mai ales pentru fondul său moral. El a fost compus în urma căderii lui David din harul dumnezeiesc, ce i-a produs o spontană întristare pentru păcatele săvârșite. Iată acum și comentariul ce se face acestui psalm, care intuiește cu o perspicacitate unică, însemnătatea pocăinței în viziunea social-morală și generalizează ideea că orientarea religioasă-morală pretinde rigurozitate, iar sinceritatea este condiție fundamentală în îndrumarea sufletului spre desăvârșire.

Astfel se adevărește că precum Psaltirea este un fel de Biblie, tot așa și psalmul 50 este o mică Psaltire pentru că rezumă cele mai esențiale sentimente ale credinciosului.

1—2. «Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea».

Am păstrat textul așa cum s-a popularizat în conștiința credincioșilor bisericii, deși între textul grecesc, al Septuagintei — cel oficial la noi — și între textul ebraic — cel original — există mici deosebiri formale «Astfel cuvântul «mare» lipsește în textul ebraic, iar în loc de singularul «fărădelegea mea» avem acolo (în textul ebraic) «fărădelegile mele».

Psalmistul apelează la «mila» dumnezeiască cerind iertarea păcatelor. În textul ebraic cuvântul ultim al versului fiind la plural, se exprimă ideea că psalmistul se roagă pentru toate păcatele, în care intră atâtuciderea ofițerului Urie, cât și adulterul cu Batșeba. Faptele rele ale omului sînt notate într-o carte, de unde numai Dumnezeu le poate șterge. În această formă antropomorfică se exprimă ideea că Dumnezeu cunoaște fără excepție toate faptele omului și că Dumnezeu poate ajuta celor ce se roagă cu căință. «Mila» și «îndurarea» sînt calități ale perfecțiunii lui Dumnezeu¹.

3. Mai virtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește».
«Mai virtos...», adică spală-mă de tot. În vorbirea psalmistului păcatul murdărește ființa omului, e nevoie de spălare. Această curățire se face prin iertarea păcatelor.

1. Dragomir Demetrescu, — *Explicarea psalmului 50*, București, 1989, p. 21.

«Păcatul» e un paralelism la «fărădelege», cuvintele exprimă aceeași idee. «Spălarea» și curățirea sînt alte două sinonime. Versul exprimă necesitatea de a-ți spăla fărădelegile, nu numai fața.

4. «Că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea».

În ebraică «fărădelegea» stă la plural pentru a exprima o mărturisire generală a păcatelor, ca la v. 3: Păcatul ține într-o continuă agitație pe om, «neliniștește și torturează» — cum se exprimă I. Olaru², tot așa Psalmistul își vede mereu înaintea ochilor crima săvîrșită.

5. «Ție unuia am greșit și rău înaintea ta am făcut, ca să te arăți drept în cuvintele Tale și curat în judecata Ta».

În loc de: «înaintea ta» stă în original «în ochii tăi». Distrugerea intenționată a vieții altuia este faptă împotriva legii morale, o crimă deci și împotriva lui Dumnezeu. Mai ales față de Dumnezeu se socotește vinovat unul ca acesta pentru că numai Dumnezeu cunoaște în mod sigur pe adevăratul autor al crimei și pentru că în ascultarea de Dumnezeu se află toți, chiar și regii.

Atitudinea lui Ionatan, care a condamnat în numele dreptății dumnezeiești «a fost justă» («dreaptă» și «curată»).

6. «Că iată în fărădelege am fost zămislit și în păcat m-a născut maica mea».

Particula «că» nu obvine decît în Septuaginta, ea e necesară pentru a lega v. 6 cu v. 7 din punct de vedere al ideii. Omul e de natură păcătoș, adică din sămînță rea, cu alte cuvinte, fiul a moștenit păcatul ascendenților săi, al mamei. Textul ne informează despre «universalitatea stricăciunii înnăscute» (conf. Gen. 8, 21).

«Plăsmuirile inimii omului rele sînt din tinerețele lui», spune și Evangh. Sf. Ioan 3, 6; Rom. 5, 12 etc.

7. «Iată adevărul iubești în cele dinlăuntru, și în ascuns mă faci să cunosc înțelepciunea Ta».

«Cele dinlăuntru» este traducerea cuvîntului batuhot — în rărunchi, cele nevăzute. E vorba despre interiorul omului, care să fie străbătut de adevăr: întreaga ființă omenească să fie pătrunsă de trăirea după legea adevărului dumnezeiesc.

Anumite adevăruri (înțelepciunea, care este darul de a pătrunde enigmele vieții și a indica drumul care duce la fericirea individuală, conf. Mat. 13, 54) nu pot fi captate decît pe cale revelațională.

8. «Stropește-mă cu isop, și mă voi curăți, spală-mă și mai virtos decît zăpada mă voi albi».

Isopul e o iarbă ornamentală care crește în Palestina și Egipt. Legat mănunchi, isopul servește — ca busuiocul azi — la purificări. Se stropeau convalescenții cu isop muiat în singe și apă (conf. Lev. 14, 4; Num. 19, 1, 18). În medicină isopul se dă ca întăritor, el mai ușurează mistuirea. În Vechiul Testament isopul e simbolul purificării iar zăpada albă e icoana curățeniei și a nevinovăției.

9. «Fă-mă să aud bucurie și veselie, bucura-se-vor oasele mele pe care le-ai zdrobit».

«Fă-mă să aud», adică fă-mă să înțeleg că sînt iertat și să mă bucur de reintrarea în grația lui Dumnezeu.

Omul păcătoș e un fel de bolnav pe care nu-l mai țin picioarele. Prin iertarea păcatelor trupul omului se înviorează, deci și scheletul (oasele) care susține corpul.

2. I. Olariu, *Explicarea psalmilor după Octoich*, Caransebeș, 1901, p. 59.

10. «Întoarce fața ta de către păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le!». În sens metaforic Dumnezeu «întoarce» fața sa, în altă parte, ca să nu vadă și să nu țină seama de numărul mare al păcatelor.

Toate păcatele omului sînt notate în cartea vieții (conf. Dan. 12, 1—3); psalmistul roagă ca Dumnezeu să anuleze paginile respective.

11. «Inimă curată zidește în mine Dumnezeule și duh drept înnoiește înlăuntrul meu».

Inima e considerată centrul pasiunilor. În locul inimii vechi, a vieții păcătoase, Dumnezeu, este rugat, să-i dăruiască o inimă care să nu fie aplecată spre o viață trăită după poftele trupului.

«Duhul» de aici este concepția despre viață, care e de dorit să fie una sănătoasă, una așa cum n-a avut mai înainte. Psalmistul se gîndește la ceea ce Pavel numește «om nou» (Col. 3, 10).

12. «Nu mă lepăda pe mine de la Fața Ta, și duhul Tău, cel sfînt, nu-l lua de la mine».

Omul pe care nu-l iubești, îl eviți, tot așa «alungă Dumnezeu pe păcătoșii din preajma sa». «Duhul» este puterea care dă omului sfințenia necesară pentru a opera cu succes pe teren moral. Profetii primesc fiecare — zice Teodoret — daruri în baza cărora sălășluiește în ei flacăra sfințeniei³. David stăruie să rămînă sub înriurirea duhului.

13. «Dă-mi iarăși bucuria mîntuirii Tale și cu duh stăpînitor mă întărește!»

«Bucuria mîntuirii» este cea pe care o simte cineva cînd se găsește în starea de nevinovăție, stare care-i asigură credinciosului seninătate, liniște, încredere în sine și nădejdea că va dobîndi fericirea.

«Duhul stăpînitor» este starea de demnitate de care omul liber are trebuință în acțiunile sale. I. Olaru îi zice⁴ «principiul conducător din om».

14. «Învăța-voi pe cei fărădelege căile Tale și cei păcătoși la Tine se vor întoarce».

Psalmistul va premerge altora cu exemplul. El vrea ca fiecare om să slujească lui Dumnezeu.

«Căile» Domnului sînt legile sfînte, care conduc la viața cea nouă, care nu e altceva decît împreunarea cu Dumnezeu prin lepădarea de păcate. Convertirea generală este una dintre cele mai importante profetii*pe care le conține Psaltirea.

15. «Izbăvește-mă de vina singelui vărsat, Dumnezeul mîntuirii mele, bucura-se va limba mea de dreptatea Ta».

«Vina singelui vărsat» este crima de omucidere (săvîrșită împotriva lui Urie, conf. II Regi 12, 9—10). Omorul se pedepsea prin uciderea cu pietre, de către rudele apropiate. Criminalul era condamnat la acest sfîrșit de către răzbunătorii singelui (vărsat), adică de rudele cele mai apropiate.

Dumnezeu este numit «al mîntuirii», pentru că de milostenia lui atîrnă fericirea.

«Dreptatea» are aici înțelesul de milostivire.

Dumnezeu e fidel promisiunilor, iartă pe cel ce se căiesc și promovează, prin milostivirea sa, menținerea stării de dreptate.

3. *Comentar la Isaia*, Migne P.G., tom. 81, col. 313.

4. I. Olariu, *op. cit.*, p. 64.

16. «Doamne, deschide-vei buzele mele, și gura mea va vesti lauda Ta!».

Povara păcatului apasă greu asupra omului. Emoția puternică a crimei, îi ia omului graiul și el nu mai cutează să-și deschidă gura. Omul intristat vorbește puțin. Psalmistul roagă să fie adus în starea sa iarăși și să preamărească liber de emoții, pe Dumnezeu.

«Lauda (subst. de unde tehilim – laude-psalmi) se referă la imnele religioase închinat de psalmist lui Dumnezeu.

17. «Căci de ai fi voit jertfă, ți-aș fi dat, ardere de tot nu binevoiești».

«Jertfa» – zeba, indică sacrificiile sîngeroase, acestea nu pot da satisfacție lui Dumnezeu.

«Arderea de tot» – olah este sacrificiul în care animalul adus se consuma, întreg pe altarul sacrificiilor. Acesta e cel mai deplin sacrificiu, dar nici el nu înlătură prăpastia adîncă dintre Dumnezeu și omul păcătos.

18. «Jertfa lui Dumnezeu: duh umilit, inima înfrîntă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi».

Jertfa pe care o așteaptă Dumnezeu este spirituală; smerenia înaintea lui Dumnezeu, modestia și pocăința sinceră. Verbul a înfrînge (eb nișbar de la umrad, care înseamnă – a sparge, a frînge, a rupe) exprimă în legătură cu inima (considerată sediul pasiunilor) durerea pentru viață păcatoasă. Psalmistul înfățișează căința ca o scoatere a omului din starea veche. Acest element străin de păcat constituie căința, care este primul imbold a unei vieți noi.

19. «Fă bine (Doamne) în bunăvoința Ta, Sionului (și) să zidească zidurile Ierusalimului».

Cuvîntul Doamne lipsește în textul ebraic, obvine în Septuaginta și e necesar, în vers. Sionul e Ierusalimul. Zidurile sînt ale cetății unde poate fi inclus și templul sau alte edificii publice. Psalmistul se roagă pentru propășirea Ierusalimului.

20. «Atunci bine vei voi jertfa dreptății, prinosul și arderea de tot, atunci vor pune pe altarul Tău viței».

Atunci cînd omul e virtutea, sacrificiile aduse vor fi expresia sentimentelor sale sincere, căci se împlinesc întocmai prescripțiile legii ce se aduc de către cei drepti.

«Prinosul» (e un sinonim la «olocaust») se numește jertfa arderii de tot, pentru că întreg materialul adus se mistuia în foc.

«Viței» fac parte din materialul sîngeros al sacrificiilor, se aduc și alte animale (oi, capre, iezi) și păsări (turturele, porumbei) dar se menționează viței (junicii) fiind cei mai îndăținați ca sacrificii.

V. 20 și 21 par a sta în contradicție cu vers. 18 pe tema necesității sacrificiilor. Unii consideră v. 20—25 un adaos postexilic. Noi considerăm autentice versurile din urmă, ele întregesc v. 18 arătînd condițiile (modestie, smerenie, pocăință) unui sacrificiu valabil. Psalmul are caracter profetic: acum e așa, în viitor va fi altcum. Se prevede un progres în cele religioase⁵.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

5. Un capitol din lucrarea: *St. Scriptură comentată*, de un colectiv, sub îndrumarea pr. prof. N. Neaga.

BRODERIA LITURGICĂ ROMÂNEASCĂ

Broderia veche românească, alături de arhitectură și pictură, aduce prin somptuozitatea și strălucirea sa, prin desăvârșirea execuției tehnice și prin universul de valori sentimentale transmise una dintre cele mai reprezentative contribuții românești la arta sud-est europeană și chiar la aceea a Orientului creștin. Vorbind despre această contribuție culturală românească marele Nicolae Iorga afirmă: «Am patronat prin cultură tot răsăritul, dar nu i-am jertfit nimic din individualitatea noastră națională. Am păstrat rostul nostru în fața lumii, fără a-i jertfi ființa noastră proprie».

Odată cu recunoașterea Patriarhiei din Constantinopol a Mitropolitului Ștefan în vârful ierarhiei bisericii Moldovei (moldovenii nevrind să accepte un mitropolit grec) fapt petrecut încă de la începutul domniei lui Alexandru cel Bun și datorită legăturilor strânse politice și culturale cu Constantinopolul au pătruns în Moldova din plin în această perioadă diferite categorii ale artei constantinopolitane (veșminte, odoare bisericești, piese de broderie rituală, manuscrise și miniaturi, icoane, modele pentru zugrăvi etc.).

Așadar, originile broderiei vechi românești se află în lumea bizantină, artă preluată și răspândită apoi în țările balcanice.

Plecînd de la premisele bizantine selectate, adaptate și interpretate apoi de societatea românească pe măsura în care ea evolua și-și definea propriile sale coordonate artistice, arta broderiei vechi românești își găsește desăvârșirea în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Urmărind evoluția sa multiseculară — pînă în pragul vremurilor moderne — se poate demonstra că broderia, ca gen artistic major și reprezentativ în creația veche românească a fost strîns legată de marile epoci de împlinire artistică, de domniile lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Ieremia Movilă, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, din vremea cărora s-au păstrat numeroase capodopere atît în colecțiile din țară cît și în cele din străinătate, majoritatea lor ca urmare a numeroaselor danii de preț făcute de domni sau de boieri la aproape toate mănăstirile de pe Muntele Athos, la mănăstirile de pe muntele Meteore din Grecia, la mînăstirea Rila din Bulgaria, la mînăstirea Sf. Ecaterina de pe Muntele Sinai, în Egipt la mînăstirea Sf. Sava, la mînăstirea Patriarhiei din Ierusalim, în Alep, la mînăstirea Sf. Ioan din insula Patmos.

Alături de arhitectură și pictură, broderia liturgică reprezintă una dintre cele mai de seamă creații ale artei medievale românești.

Arta broderiei vechi moldovenești va evolua de-a lungul a patru secole, fazele de evoluție a acestui gen artistic corespunzînd cu fazele prin care va trece întreaga artă moldovenească. Fiecare etapă reprezintă o nouă sinteză între tradiție și inovație, germenii etapei următoare apărînd în cea precedentă. Unitatea stilistică a broderiei moldovenești este dată de păstrarea de la o etapă la alta a unora dintre trăsăturile stilistice — devenite tradiționale — capabile să înnoiască procesul de creație.

Broderiile păstrate pînă azi din prima jumătate a secolului al XV-lea demonstrează pe de o parte similitudinea tehnică și iconografică cu broderia bizantină — cu lumea sud-balcanică — constituind în același timp finalul unei perioade de căutări și experimentare care a dus către sfîrșitul aceluiași secol la definirea unui stil propriu în arta broderiei moldovenești.

Cea mai veche piesă de broderie moldovenească cunoscută, din păcate azi pierdută¹, este Epitrahilul cu portrete al lui Alexandru cel Bun și al soției sale Doamna Marina, databil ante 1425. Lucrarea face parte din grupul așa numit al «epitrahilelor de sărbători», înrudit din acest punct de vedere cu mai vechiul epitrahil bizantin din sec. XIV-XV după care s-a executat în Moldova unul similar în secolul al XV-lea ambele păstrate în colecția mînăstirii Putna, sau un alt epitrahil din prima jumătate a secolului al XV-lea, de la mănăstirea Neamț păstrat în colecția Muzeului de Istorie al R. S. România așa cum este și epitrahilul din vremea lui Ștefan cel Mare (ante 1480) pe care figurează și portretele lui Ștefan cel Mare și al fiului său Alexandru.

Decorat (ca și celelalte) cu 16 medalioane reprezentînd marile sărbători, este din punct de vedere iconografic asemănător cu cele mai vechi ansambluri pictate din Moldova. La capetele epitrahilului sînt redați, stînd în picioare Alexandru cel Bun și Doamna Marina purtînd titulatura «Autocrator» și «Autocratorisa», ceea ce demonstrează încă odată legătura strînsă a tînărului stat moldovean cu lumea Bizanțului prin introducerea la curte a unor norme de protocol imperial și în același timp dorința de afirmare a puterii centrale.

Simplicitatea temei decorative — dragonul cu două capete și trupul într-un entrelac în formă de inimă, accentul căzînd pe figurație nu pe decor, reprezentarea donatorilor, precum și tehnica folosită — broderie cu fir auriu și argintiu pe un fond în întregime brodat cu același fir auriu și contururile marcate cu mătase colorată, sînt trăsături generale specifice ale broderiei moldovenești din secolul al XV-lea iar din acest punct de vedere epitrahilul este un prototip.

Două lucrări valoroase au fost lucrate în Moldova în această perioadă. Epitrahilul din 1428, este una dintre ele, lucrat la porunca mitropolitului Macarie². Prin caracterul — abstract simbolic al reprezentării — Isus culcat printre ineri și stele și inscripțiile în limba greacă, el se aseamănă cu Aerul de la Rădăuți (inceputul sec. XV) și cu epitafele sîrbești de la Studenița (1438) și cu cel datorat împărăteselor Eutimia și Eupraxia păstrat la mînăstirea Putna, lucrarea demonstrînd legăturile culturale ale Moldovei cu lumea bizantină. În același timp însă unele elemente ca: simplitatea ansamblului, elementele decorative reduse, inscripția dedicatoare formînd chenar și simbolurile evangheliștilor sînt trăsături care vor deveni caracteristice pentru broderiile moldovenești.

1. Epitrahilul se afla pînă la primul război mondial la Muzeul Ermitaj din Leningrad (adus de la Staraia Ladoga). Între timp s-a pierdut. Foto la Institutul de Istoria Artei din București.

2. Lucrarea s-a aflat la Lwov și s-a pierdut în timpul celui de-al doilea război mondial. Ea a fost ridicată împreună cu alte odoare și cu arhiva Mitropoliei Sucevei de către Jan Sobiełki în anul 1686. Foto la Institutul de Istoria Artei, București.

Cel de-al doilea epitaf poartă data 1428 și este lucrat la comanda Doamnei Marina așa cum apare în inscripția de donație în limba slavonă, pe latura de jos a broderiei.

Pe lângă scena obișnuită : Isus culcat pe piatra de la Efes (întruchi-pată în acest caz de o scoară populară), cer cu stele și îngeri în zbor, scena se îmbogățește prin înmulțirea personajelor care plîng pe Isus și anume Fecioara este reprezentată la căpătiiul său iar Nicodim și Ioan la picioare. La colțuri sînt redată simbolurile evangheliștilor, iar pe trei laturi apare un chenar cu heruvimi și stele.

Precizarea tipului iconografic al epitafelor moldovenești se va face cu vestitul Epitaf dăruit de egumenul Silvan mănăstirii Neamț (1436) păstrat azi în colecția Muzeului de Artă al României, el devenind un prototip în acest sens, la fel cum tetraevanghelul din 1429 miniat de Gavril Uric, tot în mănăstirea Neamțului — important centru cultural al Moldovei de-a lungul întregului ev mediu — va deveni și el un prototip pentru miniaturistica moldovenească.

Isus întins pe piatra roșie de la Efes și plîns de îngeri este vegheat de Maica Domnului și plîns de Maria Magdalena. Remarcabile sînt limpezimea și echilibrul schemei compoziționale, intensitatea emoției transmisă prin puterea de comunicare a expresiilor, prin frumusețea chipurilor și a gesturilor, prin armonia cromatică dată de auriul și argintiul veșmintelor ce se detașează pe fondul roșu închis în întregime brodat. Toate aceste calități fac ca epitaful lui Silvan să fie așezat în rîndul capodoperelor genului și în același timp să demonstreze puterea de creație a meșterilor români, deplina maturitate atinsă de arta broderiei în evoluția sa. Epocii lui Ștefan cel Mare — ultimele decenii ale secolului al XV-lea — îi corespunde omogenitatea artei moldovenești cînd arhitectura, sculptura, pictura și broderia, toate artele ating plenitudinea expresiei lor artistice.

Lucrate în atelierelor mănăstirești, probabil și la curtea domnească broderiile liturgice : epitafe, dvere, epitrahile, acoperăminte de mormînt, bedemițe, orare, văluri etc. broderiile dovedesc maturitatea la care a ajuns această artă și deși nu ni s-a păstrat nici o mențiune documentară despre existența unei școli moldovenești de broderie, unitatea stilistică a acestor lucrări ne-o dovedește cu prisosință.

De remarcat că evoluția broderiei în ceea ce privește tematica, desenul, tipologia figurilor și decorația merge în pararel cu pictura ; de altfel artiști care au executat cartioanele după care apoi alți artiști au transpus broderia sînt formați în același mediu social și cultural omogen, aveau aceeași viziune artistică. În vremea lui Ștefan cel Mare mănăstirea Putna devine centrul artistic de iradiere a culturii moldovenești și a păstrat pînă astăzi un bogat tezaur de artă, colecția de broderii ocupînd un loc însemnat.

Astfel un prim grup de broderii sînt cele care fac legătura cu perioada precedentă, reprezentînd faza inițială a broderiei din vremea lui Ștefan cel Mare. Printre ele se numără epitrahilele de la mănăstirea Putna, sec. XV, care prin elementele decorative : zoomorfe, geometrice, vegetal stilizate (care au o pondere redusă fiind subsumate figurației religioase) amintesc de broderia de tradiție bizantină, excepție făcînd Epi-

trahilul de la Dobrovăț, 1504, brodat cu fir de aur și mătase pe fond de mătase albastră-cenușie și unde elementele decorative vegetale anunță schimbări în concepția decorativă care se va concretiza în secolul al XVI-lea. Majoritatea epitrahilelor însă sînt brodate cu fir de aur și argint pe un fundal în întregime brodat cu fir de aur, punctele de broderie fiind executate în așa fel încît vibrația luminii care cade pe suprafața brodată creează profunzimi, diferențiază planuri, sugerează mișcarea.

Tot din grupul acesta de broderii se încadrează omoforul și vălurile liturgice de la Putna, sec. XV, Aerul de la Moldovița, 1484 (atît de asemănător cu Aerul de la Rădăuți din vremea lui Alexandru cel Bun) care prin simplitatea compoziției și accentele energice amintesc pictura de la Voroneț.

Cele mai reprezentative lucrări din vremea lui Ștefan cel Mare, remarcabile prin monumentalitatea și echilibrul compoziției, prin intensitatea gestului și expresia personajelor sînt cele trei epitafe: Putna (1490), Moldovița (1494), Dobrovăț (1504—1506). Brodate cu fir de aur și argint pe mătase roșie sau albastră ele se înscriu compozițional pe linia stabilită de epitaful lui Silvan (1437), figurația religioasă nefiind tulburată de nici un element decorativ, iar prin înalta măiestrie artistică și dramatismul personajelor ele se diferențiază de lucrări similare din Orientul creștin.

O altă trăsătură caracteristică broderiilor din vremea lui Ștefan cel Mare este calitatea poetică vizibilă în special la cele patru Dvere provenite tot de la Putna: «Înălțarea Domnului» (1484), «Adormirea Maicii Domnului» (1485), «Buna Vestire» (sf. sec. XV) și «Răstignirea» (1500). Compoziția este mai bogată, surprindem la ele un dinamism pe care nu l-am întîlnit la epitafe. Personajele cu siluetele foarte înalte, cu capul mic, cu degetele mîinilor lungi și subțiri dau un plus de eleganță mișcării avîntate și atitudinilor expresive; coloritul cald și rafinat, bogat nuanțat, fundalurile arhitectonice sugerînd un mediu urban, spiritul novator care se degajă din scenele redată înrudesec direct aceste capodopere ale broderiei medievale românești cu o altă realizare de același nivel artistic: ansamblul pictat de la Bălinești.

Nici o broderie liturgică de pînă acum și nici de acum înainte nu va mai ajunge la intensitatea trăirilor și la varietatea expresiilor, la armonia ansamblului ca în dverele reprezentînd «Înălțarea» ori «Adormirea Maicii Domnului» sau la atît de expresiva mișcare și grație surprinse la dvera «Buna Vestire».

Alături de spiritul narativ care animă aceste broderii este de remarcat și apariția elementelor decorative care ocupă încă un loc redus — înguste chenare cu semipalmete și serafimi — marcînd tendința către ornamentație, tendință care se va accentua în secolul următor. Atît caracterul epic cît și cel pictural al dverelor va fi preluat și dezvoltat în continuare la broderia moldovenească în secolul al XVI-lea.

O piesă unică în felul ei, de o remarcabilă măiestrie artistică și profundă expresivitate este «Acoperămîntul de mormînt al Mariei de Mangop» — cea de-a doua soție a lui Ștefan cel Mare, descendentă a Paleologilor — lucrare păstrată astăzi în colecția mănăstirii Putna.

Întilnim la această lucrare combinate elemente ale Orientului creștin cu formula apuseană a gisant-ului creîndu-se astfel una dintre cele mai originale opere a artelor somptuare ale evului mediu. Reprezentată sub o arcadă, în mărime naturală, cu mâinile pe piept, cu ochii închiși purtînd coroană pe cap și veșmînt de mare ceremonie, figura prințesei cu toată extrema stilizare a figurii ne apare de o frumusețe feminină încîntătoare.

Monumentalitatea reprezentării, precizia amănunțelor costumului și bogatelor podoabe, culorile calde și pastelate sînt calități care înrudesce această lucrare cu dverele. În același timp vălul Mariei de Mangop va deschide drumul portretelor brodate — care însă într-o altă viziune stilistică va evolua în secolele XVI și XVII constituind una dintre trăsăturile cele mai originale ale broderiei moldovenești medievale.

Plecînd de la premisele statornicite în veacul al XV-lea broderia moldovenească își va desăvîrși stilul trecînd într-o fază decorativ-picturală inaugurată de dvera dăruiată de Bogdan cel Orb la 1510 mănăstirii Putna.

La fel ca și Epitaful lui Silvan, dvera lui Bogdan cel Orb semnată de brodererii Zosima și Mardare, va deveni prototip pentru dverele similare din Moldova în secolul al XVI-lea, marcînd momentul în care ornamentul vegetal-floral ocupă un loc tot atît de important ca și figurația religioasă. Și aici, ca în pictura murală, de altfel, unitatea compozițională se fragmentează, tema figurată este învăluită într-un amplu cadru decorativ, dovedind gustul artiștilor vremii către eleganța decorativă. Această înnoire este vizibilă doar la piesele de mari dimensiuni — dvere, epitafe — în timp ce lucrările mai mici — epitrahile, orare etc. — cum sînt cele de la Dragomirna sau cele lucrate la comanda Mitropolitului Grigorie Roșca pentru Voroneț (păstrate azi tot la Dragomirna) — lipsite fiind de orice ornamentație, țin de tradiția veacurilor precedente.

Caracterul ornamental și narativ al Dverei lui Bogdan prevestește cu cîteva decenii apariția unui fenomen cu totul original al artei românești : pictura exterioară.

În jurul scenei centrale reprezentînd Adormirea Maicii Domnului sînt figurate 12 medalioane florale în care sînt reprezentate cetăți în care apostolii predicau evanghelia în clipa în care îngerii au vestit moartea Fecioarei. Plecînd dintr-un vas reprezentat în partea de jos a compoziției, vrejurile și frunzele se desfășoară în sus în curbe largi și elegante amintind de Arborele lui Ieseu, temă nelipsită din pictura religioasă exterioară a bisericilor moldovenești din veacul al XVI-lea din vremea lui Petru Rareș. Tratarea minuțioasă a scenelor permite artiștilor introducerea unor detalii pitorești — cetăți cu personaje pe ziduri, la uși și la ferestre etc. Culoarea se nuanțează prin folosirea mai frecventă a firului de mătase colorată alături de cel de aur și argint la redarea amplei decorații vegetale.

Dverele dăruite de Alexandru Lăpușneanu ctitoriei sale, mănăstirea Slatina, la jumătatea secolului XVI impresionează prin puternicul caracter pictural (una dintre ele este datată 1561, alta nedată). Folosind aceeași schemă compozițională sînt figurate și aici în 12 medalioane

marile sărbători care înconjoară scena centrală reprezentând «Schimbarea la Față». Apariția însă a unor scene secundare, chenarul cu sfinți redați în picioare (specific picturii de icoane) rupe unitatea compozițională prin accentuarea caracterului narativ al numeroaselor scene, care nici vizual nu se leagă între ele.

Dar ceea ce impresionează la aceste lucrări sînt portretele votive ale lui Alexandru Lăpușneanu și soției sale, doamna Ruxandra, remarcabil executate. Cu toată reprezentarea de mici dimensiuni figurile donatorilor nu apar deosebit de expresive, în special pe dăruita nedată, unde aceștia, sînt reprezentați în picioare sub o arcadă polilobată, de o parte și alta a inscripției de dăruire. Ne atrage atenția figura Ruxandrei de o delicată frumusețe reprezentată în costumele de curte de mare ceremonie, în timp ce figura energică și vie a voievodului anticipează calitățile de expresie pe care le vom întîlni la portretul lui Ieremia Movilă.

Aceeași evoluție către narativ și decorativ este vizibilă și la cele patru epitafe păstrate din această perioadă: Epitaful dăruit de vistiernicul Gavril Trălușan mănăstirii Putna la 1517, epitaful de la 1545 de la Dionisiu-Athos, cel din 1556 dăruit de Alexandru Lăpușneanu mănăstirii Slatina — păstrat la Muzeul de Artă al României — și cel de la 1592 de la mănăstirea Sucevița.

Compoziția schemelor păstrează însă sobrietatea epitafelor din secolul precedent, chiar dacă numărul personajelor care participă la scena Plîngerii crește și sînt mult înghesuite unele în altele. Figurile și-au pierdut însă expresivitatea, stelele s-au transformat în flori polilobe (la ultimele două epitafe), apare crucea cu semnele patimilor, cîmpul este presărat cu flori, cu lujere și frunze, chenarul lat, decorativ dublează acum pe cel cu inscripție liturgică, perlele numeroase sînt elemente caracteristice pentru aceste broderii.

Cu Epitaful de la Sucevița (1592) faza clasică a broderiei moldovenești a încheiat, Acoperămîntul de mormînt al lui Ieremia Movilă (1606) deschizînd o nouă fază în evoluția broderiei moldovenești în drumul său spre înnoire.

Încă de la începutul secolului al XVII-lea se fac simțite în broderia veche românească, așa cum s-a mai petrecut și în vremile precedente, două tendințe importante: una dintr- ele este legată de continuarea tradiției, cealaltă accentuează înnoirile, de altfel cunoscute și-n artele majore — arhitectură și pictură — din vremea lui Vasile Lupu. Epitaful dăruit de vornicul Nestor Ureche la 1608 mănăstirii Secu și Aerul din 1625—26 dăruit de Mitropolitul Anastasie Crimca, ctitoriei sale, mănăstirea Dragomirna, păstrează caracteristicile principale ale epitafului de la Sucevița (1592) în ceea ce privește schema compozițională și tehnica execuției. Tendința spre decorativ rezultă din chenarele florale care dublează chenarul cu inscripție la Vălul liturgic din 1625—26 donat mănăstirii Dragomirna de către Mitropolitul Anastasie Crimca, acest element căpătînd o mai mare amploare. De vechea tradiție se leagă și Epitaful dăruit de Miron Barnovski și de mama sa, Elisabeta, ctitoriei lor, biserica Barnovski din Iași la anul 1628, unde scena Plîngerii este mai simplificată folosindu-se, desigur, modele mai vechi din secolele XV—XVI.

Tot de tradiția veacurilor precedente se leagă și lucrările de broderie de mai mici dimensiuni — epitrahile, orare, bedernițe, omofoare, minecuțe — păstrate în colecțiile mănăstirești de la Dragomirna și Secu, Putna, sau la Muzeul de Artă al României. Ele sînt brodate cu fir de aur, argint și mătase colorată pe un fundal — în majoritatea cazurilor — brodat în întregime cu fir auriu. Epitrahilul dăruit la 1637 de Vasile Lupu și Doamna Tudesca mănăstirii Trei Ierarhi — Iași — (azi la Muzeul de Istorie al României) se înscrie în grupul așa-numitelor «epitrahile de sărbătoare», cele 18 medalioane fiind decorate cu scene din ciclul hristologic. Chiar și elementele decorative dintre medalioane — împletituri în formă de inimă — amintesc de motivul decorativ stilizat al șerpilor încolăciți cu trupul într-un entrelac în formă de inimă, specific secolului XV.

Tendința spre înnoire este remarcată în broderia liturgică moldovenească de ponderea pe care o capătă elementele decorative în raport cu figurația religioasă de fastuozitatea și somptuozitatea dată de folosirea fondurilor de catifea pe care se brodează cu fir de aur, care va înlocui treptat subtila monumentalitate a broderiei din epoca clasică. Această schimbare de concepție este vizibilă la poala de icoană «Adormirea Maicii Domnului», lucrată la 1612 la porunca Mitropolitului Anastasie Crimca pentru mănăstirea Dragomirna. Se remarcă la această lucrare nota accentuată spre narativ în redarea scenei brodate, dar elementul esențial îl constituie latură chenar decorat cu ample motive florale dispuse de o parte și alta a unui vrej meandric. Cu această piesă este inaugurat grupul de broderii lucrate la porunca lui Vasile Lupu și a Doamnei Tudesca pentru ctitoria lor, biserica Trei Ierarhi Iași, între anii 1638—1640, printre care se numără patru poale de icoane reprezentînd pe «Sf. Trei Ierarhi», «Sf. Nicolae», «Isus Emanuel și Buna Vestire», două dvere reprezentînd pe Sf. Petru și Sf. Pavel, un epitaf și altele (toate păstrate la Muzeul de Artă al României). De remarcat la aceste broderii bicromia — broderia cu fir de aur pe catifea vișinie sau verde — care creează o impresie de fast și somptuozitate. Prezența chenarului lat, decorat cu un bogat repertoriu floral de influență orientală — flori mari de tip hatay, flori și fructe de ananas, zambile, garoafe, bujori; frunzele ample crestate, dispuse într-o poziție în care se simt influențe ale barocului, virtuozitatea artistică cu care sînt executate motivele ornamentale constituie o caracteristică importantă a broderiilor de la Trei Ierarhi. Decorația chenarelor late florale contrastează puternic cu reprezentarea figurației care este departe de-a egala reușita elementelor vegetale. Această deosebită predilecție a artiștilor vremii către ornamentul floral aproape că sufocă reprezentările figurative care cad pe locul al doilea, constituind în același timp evoluția societății moldovenești în sensul laicizării culturii vremii.

Acest lucru este susținut de un alt grup de broderii în care figurația religioasă a dispărut complet. Este vorba de Dvera cu flori de la 1838 de la Trei Ierarhi, dania lui Vasile Lupu și a Doamnei Tudesca, de Dverele din colecțiile mănăstirii Dragomirna și Secu. Decorația lor exclusiv florală — cu fir de aur, argint și mătase colorată pe fond de catifea imită țesătura somptuoasă a unui brocard. De asemenea, Sacosul Mi-

tropolitanului Varlaam (Colecția Muzeului de Artă al României) datat 1637, este brodat pe catifea, exclusiv cu motive vegetale, cu fir de aur, argint și mătase divers colorată dispusă la poale și la mâneci, inscripția cu numele donatorului și data fiind realizată și ea cu un decor la răscoiala gulerului.

Dacă broderia moldovenească din secolul al XVII-lea stă cu cinste alături de aceea din veacurile precedente o constituie calitățile excepționale ale portretului laic brodat: Acoperământul de mormânt al lui Ieremia Movilă (1606), al lui Simion Movilă (1609) și mai târziu, ale Doamnei Tudesca și al fiului său Ioan, concepția tratării lor a fost necunoscută până atunci artei medievale românești.

Cu excepția lui Simion Movilă tratat ca un gisant (cu ochii închiși, cu mâinile pe piept) celelalte broderii înfățișează oameni vii, de mărime naturală, atitudinea și gestul definind clar individualitatea lor. Portretul voievodului Ieremia Movilă (1595—1605) este una din cele mai reușite realizări ale artei moldovenești. Îmbrăcat cu caftan de brocard, cu guler de hermină, cu cușma pe cap, ținând mâna stângă pe hangerul de la brâu într-o atitudine mândră și autoritară, este plin de conștiință de sine. Are alături brodate însemnele puterii domnești: stema cu inițialele titulaturii sale și deasupra ei coroana voievodală. În partea opusă, simbolul ctitoriei sale — Mănăstirea Sucevița. Toate acestea pun în lumină ambianța de fast și de putere a întiiului boier fără ascendență domnească urcat în scaunul Moldovei. Este ușor de recunoscut la această lucrare ambianța mondenă occidentală pe care Ieremia Movilă a cunoscut-o prin intermediul Poloniei (care a fost de fapt a doua sa patrie).

Dacă la portretele lui Ieremia Movilă și Simion Movilă se află în compoziția lucrărilor elemente decorative, chenarul cu flori stilizate și chiparoși, lălelele și crinii din cîmpul central avînd un caracter simbolic, viziunea conform căreia au fost executate portretele Doamnei Tudesca și portretul lui Ioan — soția și fiul lui Vasile Lupu — nu mai este medievală.

Pe un fond neutru, fără nici un element decorativ sau simbolic aceștia sînt reprezentați în picioare, în mărime naturală (broderia este executată cu fir de aur, argint pe catifea vișinie). Asemănarea fizică a fost preocuparea de bază a artistului, alături de valorificarea maximă a detaliului realist. Astfel la aceste portrete mijlocul cel mai eficace de sugerare a expresivității este amănuntul, detaliul vestimentar. Purtînd costumul de mare ceremonie, Doamna Tudesca este îmbrăcată într-o rochie din catifea vișinie, brodată cu flori și frunze ample, aurii. Conteșul argintiu, broșat cu motive florale, aurii (asemenea mătăsurilor importate din Asia Mică) are multiple galoane de aur și lasă să se vadă cămașa brodată cu auriu la gît și la piept, precum și cu rîuri șerpuitoare la mâneci. Numeroasele podoabe purtate cu ostentație: șiruri de mărgele și perle la gît, peste alte lanțuri cu medalioane de aur și pietre scumpe, trandafiri de aur la urechi, patru lanțuri mai grele de aur care se încrucișează peste conteș în față, la spate și peste șolduri.

Ioan, de asemenea, poartă peste antierul de mătase argintie broșată cu flori aurii, un bogat caftan brodat cu flori mari de aur pe catifea vișinie, cu o mînă ține năframa brodată cu auriu, cealaltă o sprijină de șold alături de mînerul sabiei bătut în pietre scumpe.

Portretele brodate în vremea lui Vasile Lupu — identice de altfel cu cele pictate în tabloul votiv de la Trei Ierarhi — fac trecerea de la arta medievală spre arta modernă anticipînd cu mai bine de un secol portretele pictate în ulei. Cu ansamblul de broderii de la Vasile Lupu dăruite bisericii Trei Ierarhi în secolul XVII, broderia medievală moldovenească — austeră și somptuoasă — și-a încetat ciclul de evoluție. Acum, la sfîrșitul Evului Mediu, interesul și sensibilitatea artiștilor se îndreptau către lumea profană, către viața socială. Astfel artiștii secolului XVIII sînt în primul rînd decoratori, conștienți că operele lor sînt destinate înfrumusețării. Esteticul a luat locul spiritualului.

Chiar și în cazul în care broderia tratează o temă religioasă (în Moldova, spre deosebire de Țara Românească, figurația religioasă nu va dispărea decît la sfîrșitul secolului XIX) accentul cade pe efectele decorative ale piesei. Foarte numeroase piese de broderie din secolele XVIII și XIX s-au păstrat în colecțiile mănăstirilor Neamț, Agapia, Văratec, Secu, dar și în multe din bisericile din Moldova sau colecția Muzeului de Artă a R.S.R.

Ele sînt lucrate în ateliere mănăstirești și care, ca stil, se încheie topindu-se într-o artă cu caracter popular. Broderiile ieșite din aceste ateliere îmbină tradiția cu elemente străine și cu cele populare.

A doua categorie o constituie lucrările executate la comandă boierească sau a înaltului cler. Acestea sînt complet rupte de tradiție și adoptă tehnica și iconografia apuseană.

Diversele influențe venite din Orient sau Occident, preluate fără a fi prelucrate dau un caracter eclectic lucrărilor realizate în această perioadă, iar ca valoare, broderia decade păstrînd în general calitățile unui excelent meșteșug artistic.

Printre piesele cu tematică figurativă se numără și Vălul liturgic de la Biserica Barnovski — Iași, 1734 — (păstrat azi la Muzeul de Istorie al României) reprezentînd «Duminica Tuturor Sfinților», puternic influențată ca tematică de icoanele rusești. Brodat cu fir auriu, argintiu și mătase colorată pe fond de mătase gri-albăstrui, execuția broderiei fiind de slabă calitate.

O altă lucrare, asemănătoare ca execuție tehnică și mod de tratare a temei religioase, este Aerul de la Putna, datat la 1738 și lucrat de Ruxandra la inițiativa lui Ioan Arghir și a soției sale Ilinca.

Un pronunțat caracter eclectic îl are Epitaful dăruit la 1798 de Mitropolitul Iacob Stamate, Mitropoliei din Iași și păstrat la mănăstirea Văratec. Scena obișnuită a Plîngerii nu mai are în modul de tratare nimic comun cu cel tradițional; tratat foarte pictural, Epitaful seamănă mai degrabă cu un tablou. În același mod este tratată tema «Plîngerii» și pe Epitaful de la biserica Barnovski, Iași, și care este datat 1862.

O influență importantă în această perioadă au avut-o asupra broderiilor tipăriturile de la Neamț, în care influența barocului este evidentă și specifică. Așa se explică ramele baroce, unele piese de mobilier occidental, panglicele roz sau bleu cu care sînt legate buchețele de flori, fundalurile de arhitectură cu frontoane clasice, capitele ionice, ferestre renaștentiste.

Astfel, pe o poală de icoană de la mănăstirea Agapia (Neamț), datată 1829, reprezentînd Nașterea Maicii Domnului, Ana stă culcată într-un pat Biedermayer, iar scena este mărginită cu un decor ca o ramă de tablou; funde de tip Biedermayer leagă buchețele de flori cu care este decorat un acoperămînt de Sfîntă masă de la Văratîc (1838) sau sînt prezente și pe o bederniță de la Agapia.

Influența populară este vizibilă la o altă poală de icoană, tot de la Agapia (1868), reprezentînd pe Maica Domnului îndurerată. Fecioara poartă o ie cu cusături și fluturi, iar pe cap în loc de mafarion are maramă strînsă.

Felonul și epitrahilul lucrate de Safta Brîncoveanu pentru mănăstirea Văratîc (Neamț) la sfîrșitul secolului al XIV-lea și decorate cu ample motive vegetale (flori și frunze aurii de stil baroc) brodate pe catifea vișinie amintesc încă de marea tradiție a artei broderiei moldovenești.

Ana Dobjanschi

CONSTANTIN VODĂ BRÎNCOVEANU, SIMBOL AL IUBIRII DE NEAM ȘI DE ȚARĂ ȘI MĂRTURISITOR AL CREDINȚEI STRĂMOȘEȘTI

Anul acesta, la 15 august, cînd Biserica noastră prăznuiește Sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, se împlinesc 275 de ani de la moartea martirică a voievodului Constantin Brîncoveanu, care a fost tăiat de turci la Constantinopol împreună cu fiii săi, suferind mucenicia pentru lege, neam și țară. Personalitate de seamă a istoriei românești, Constantin Brîncoveanu a fost ales domnitor, în condiții vitrege pentru țară, la 29 octombrie 1688 și s-a menținut, grație priceperii și inteligenței sale, peste un sfert de veac pe tronul Basarabilor, dovedindu-se bun chivernisitor și apărător devotat al pămîntului strămoșesc. Domnia lui Brîncoveanu a reușit să exprime, mai profund decît pînă atunci, unitatea tuturor românilor, anunțînd, la răsruce de veac, destinul acestui minunat popor.

Constantin Brîncoveanu s-a născut la București, în anul 1654, în casele părintești aflate în apropierea Curții domnești. Tatăl său, Papa Brîncoveanu, boier de neam vechi din satul Brîncoveni, județul Romanați, lingă Olt, ce urcase de tînr înalte dregătorii, ajungînd mare postelnic, în primele luni ale anului 1655, a fost omorît împreună cu alți boieri de către seimeni, cum erau numiți mercenarii sîrbi și bulgari din oastea Țării Românești, care se răsculară împotriva domnitorului Constantin Șerban (1654—1658). După tată, Constantin Brîncoveanu se trăgea din neamul lui Matei Basarab (1632—1654), căci bunicul său, marele boier Preda Vornicul, fusese căsătorit cu o nepoată de soră a lui Matei Vodă.

Rămas orfan de tată, Constantin, copilul cel mai mic, împreună cu ceilalți doi frați, Barbu și Matei, a fost crescut de mama sa, Stanca, fiica postelnicului Constantin Cantacuzino, ginerele lui Radu Vodă Șerban (1602—1610), înrudit cu Mihai Viteazul. Beneficiînd și de grija unchilor

săi Constantin Cantacuzino Stolnicul și Mihai Cantacuzino, marele spătar, oameni cu largi vederi culturale și modernizatoare, Constantin Brîncoveanu a primit o educație aleasă. Adăugăm la acestea și precizarea că pe linie maternă, viitorul domn era descendent direct al Cantacuzinilor, care se mîndreau cu înaintașul lor din secolul al XIV-lea, Ioan al VI-lea Cantacuzino, împărat al Bizanțului.

Înainte chiar de a împlini 20 de ani, Constantin Brîncoveanu începe să administreze averea familiei Brîncoveanu, al cărei singur moștenitor rămîne prin moartea celor doi frați mai mari, fiind, în același timp, pregătit să ocupe și însemnate dregătorii. În 1674, în timpul domniei lui Gheorghe Duca (1673—1678), obține prima demnitate, fiind numit în funcția de al doilea logofăt. În același an se căsătorește cu Maria, fiica lui Neagoe din Popești, nepoata lui Antonie Vodă (1669—1672), averile crescîndu-i, acum, și cu zestrea soției, la care se vor adăuga ulterior și moșiile rămase de la Danciu, fratele lui David din Brîncoveni, străbunicul său.

Brîncoveanu urcă repede treptele ierarhice după venirea la tron a lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), unchiul său. În 1679, este numit mare agă, apoi, mare postelnic, iar în 1682, este mare spătar, pentru ca, în anul următor, pe toată perioada asediului Vienei de către turci, operație militară la care a participat și o oaste munteană condusă de Șerban Cantacuzino, să fie ispravnic de scaun, girînd, împreună cu alți trei boieri, tronul țării. În 1687, Brîncoveanu ajunge mare logofăt, ducînd la bun sfîrșit și unele misiuni diplomatice, între care negocierile purtate cu generalul Veterani pentru a preîntîmpina intrarea trupelor austriece în țară. În aceste înalte dregătorii, el se arată priceput și socotit, afirmîndu-se ca o personalitate distinctă a vremurilor sale, iar în viața particulară este cumpătat, milos și blînd cu toți oamenii.

Ales domn al Țării Românești după moartea lui Șerban Cantacuzino, la vîrsta de numai 34 de ani, Constantin Brîncoveanu a trimis îndată la Constantinopol o solie alcătuită din șase mari boieri, care, după relatarea lui De Girardin, ambasadorul Franței acreditat în Turcia, au obținut confirmarea Porții, dar mai ales au cîștigat încrederea înalților dregători otomani.

Recunoașterea lui Constantin Brîncoveanu de către Poartă nu convenea planurilor diplomației franceze, căci Franța urmărea în această perioadă să unească eforturile militare ale Transilvaniei și Țării Românești într-un bloc comun îndreptat împotriva Imperiului habsburgic. Brîncoveanu, însă, nu numai că nu era dispus să se bată pentru interesele franceze, dar părea mai degrabă înclinat să ducă o politică personală, care excludea, cel puțin pentru moment, posibilitatea unui conflict armat cu Austria. Din aceste motive, Franța s-a străduit din răsputeri ca Turcia să nu recunoască alegerea lui Brîncoveanu, dar intervențiile boierilor munteni pe lîngă înalții dregători otomani s-au dovedit mai eficiente decît demersurile diplomației franceze.

Nici la Viena alegerea lui Constantin Brîncoveanu nu a fost bine primită, atît pentru că fuseseră întrerupte negocierile începute de Austria cu Șerban Cantacuzino, cît și pentru că Brîncoveanu era cunoscut ca un vajnic apărător al românilor din Transilvania. Într-adevăr, în anul

1681, cu prilejul unei misiuni pe care Șerban Vodă o încredințase lui Brîncoveanu la Constantinopol, acesta ceruse ambasadorului austriac de aici, contele Caprara, ca românii din Transilvania să-și poată păstra credința ortodoxă, iar mitropolitul lor, Sava Brancovici, întemnițat, să fie eliberat.

Constantin Brîncoveanu a ocupat scaunul Țării Românești într-un moment dificil, determinat de politica duplicitară a unor puteri europene, de începutul ofensivei habsburgice și de tendințele țarului, Petru I al Rusiei de a ajunge la Bosfor, ceea ce amenința interesele popoarelor de la Carpați, Dunăre și Balcani. Cea mai grea sarcină a domnitorului, în anii de început ai cîrmuirii sale, a fost păstrarea ființei statului. Dîndu-și seama că soarta țării, înconjurată de dușmani, depindea nu de puterea armelor proprii, ci de aceea a diplomației, Brîncoveanu a făcut apel la toate resursele dibăciei sale pentru a îndepărta primejdia care plana asupra ei.

Cu sprijinul Stolnicului Constantin Cantacuzino, care a condus politica externă a Țării Românești sub domnia fratelui său Șerban, Brîncoveanu a dus cea mai intensă activitate diplomatică din Europa de sud-est, în anii de trecere dintre al XVII-lea și al XVIII-lea veac. Pe masa de lucru a voievodului se înnodau fire tainice care atingeau Viena, Moscova, Constantinopolul, Ierusalimul și Veneția. El judeca situația internațională documentat de presa occidentală, care-i sosea cu regularitate prin Viena, sau ajutat de o rețea de informatori avizați, și dădea personal instrucțiuni numeroșilor agenți diplomați. emisari, curieri, care plecau și soseau aproape zilnic din capitală. Stolnicul Constantin Cantacuzino dirija corespondența domnului cu suveranii creștini și avea în grijă pe secretarii pentru limbile italiană, latină, germană, polonă, greacă, rusă și turcă. El a fost consilierul de politică externă al domnului, expertul la tratativele oficiale cu ambasadorii străini în trecere sau cu solii puterilor vecine și tot el descifra mesajele secrete ale trimișilor munteni la curțile străine. Totodată, Mihai Cantacuzino — fratele stolnicului — ca spătar, comanda armata, iar alți frați și nepoți ai lor ocupau numeroase dregătorii, ajutîndu-l pe domn în politica internă.

Din păcate, în primii ani ai veacului al XVIII-lea, relațiile dintre domnitor și sfetnicii lui apropiați, pînă atunci excelente, au început să se înrăutățească și s-au încheiat, cum se va vedea, printr-o ruptură totală. La aceasta a contribuit și faptul că fiii și ginerii domnitorului, nemulțumiți de pozițiile pe care Constantin Stolnicul și Spătarul Mihai Cantacuzino, împreună cu rudele lor, le dețineau în stat, au început să uneltească împotriva acestora pentru a-i alunga din posturi. După o luptă surdă, desfășurată ani la rînd, conflictul s-a încheiat în 1714, prin mazilirea lui Brîncoveanu și prin moartea sa în condiții tragice.

Atît cît i-au îngăduit împrejurările, Constantin Brîncoveanu s-a ferit în lunga sa domnie de lupte și războaie, socotind mai presus buna-înțelegere și pacea. Mergînd pe urmele celebrului său înaintaș, Mihai Viteazul, Brîncoveanu face cu mintea ceea ce Mihai făcuse cu sabia realizînd dacă nu unirea politică cel puțin unirea culturală a tuturor românilor. Om de aleasă și vastă cultură și patriot ardent, el a înțeles că renașterea culturală poate fi calea cea mai sigură și mai rodnică de do-

bîndire a identității naționale. Ca urmare, în pofida unor puternice împilații din partea turcilor, Brîncoveanu a stimulat dezvoltarea culturii, făcînd din Țara Românească un adevărat centru european de iradiere a celor mai înalte cuceriri ale gîndirii contemporane. Vestita Academie de la Sf. Sava, primul nostru institut de învățămînt superior, Școala de la Colțea, bătrîna școală de la Sf. Gheorghe Vechi din București și numeroasele școli de pe la biserici și mănăstiri, precum și cele cinci tipografii care funcționau la Mitropolie, la mănăstirea Snagov, la Tîrgoviște și la episcopiile din Buzău și Rîmnic, de sub teascurile cărora, cu cheltuiala domnului și iscusința călugărului tipograf Antim, căruia Vodă Brîncoveanu i-a răsplătit ostelurile făcîndu-l egumen, episcop, apoi mitropolit al țării, au apărut zeci de cărți menite să îplinească nevoile diferitelor domenii ale vieții publice și religioase, între acestea din urmă înscriindu-se tipărirea Bibliei, pentru prima oară în românește, la 1688, bine tălmăcită și frumos lucrată, au reflectat fidel preocuparea constantă a voievodului pentru propășirea spirituală a poporului său. Totodată, el a trimis, cu burse din banii proprii, pe cei mai înzestrați tineri din Țara Românească la Padova, Florența, Roma, Veneția pentru a forma profesori, medici, latiniști, de care țara avea nevoie.

În același timp, sub Brîncoveanu, arta și arhitectura, cu un început de înflorire în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, cunosc un mare avînt, ajungînd pe culmi nebănuite și îmbrățișînd atît domeniul religios — edificii, pictură, sculptură, argintărie, broderie, manuscrise cu miniaturi, icoane, gravură și în general, tot mobilierul necesar unui așezămînt bisericesc —, cît și domeniul construcțiilor civile — palate, case domnești, conace —, de asemenea cu tot inventarul lor. Îmbogățite cu elemente noi, pe care le prelucrează și le integrează, arta și arhitectura ating o măiestrie demnă de remarcat, conturîndu-se în forme precise și îmbrăcînd un stil nou : stilul brîncovenesc.

Susținut în marile lui acte de soția sa, doamna Maria, și de o întreagă pleiadă de boieri și sfetnici cărturari, și avînd legături atît în Orient, cît și în Occident, opera culturală și artistică a lui Brîncoveanu marchează o adevărată epocă, în care se împletesc tot ceea ce Răsăritul și Apusul aveau la acea vreme mai pregnant și mai atrăgător, punînd, însă, peste toate acestea, amprenta personalității voievodului și specificul spiritualității românești.

Este bine cunoscută grija pe care a avut-o Constantin Brîncoveanu față de Biserica Ortodoxă, în general și față de Biserica românească, în special. Ctitoriile sale, daniile generoase, ajutoarele bănești, precum și înțelegerea și binefacerile acordate atîtor ierarhi sau cărturari ortodocși, au constituit manifestări ale preocupării statornice a voievodului de a sprijini Ortodoxia. Poziția scaunului românesc, sub suzeranitatea turcească dar cu o curte a cărei strălucire sfida orice idee de supunere, a stîrnit în Europa de răsărit prețuire și multe simpatii. Libertățile pe care și le ia domnul față de Poartă duc la exodul spre București a multor minți luminate din Fanar și din tot Orientul creștin. Nume celebre în cultura Răsăritului : Carrofilii, Sevastos Kimentin, Maiota, Porphiros și Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului, vor sta alături de voievod, sprijinindu-l în vasta operă culturală atît de fertilă pentru toți.

Desigur, Biserica Ortodoxă din Țara Românească s-a bucurat în chip deosebit de largă bunăvoință și de purtarea de grijă a lui Constantin Brîncoveanu. Pentru consolidarea și înflorirea ei, voievodul a ridicat numeroase lăcașuri de cult, a refăcut și înnoit multe altele pe cuprinsul întregii țări și le-a înzestrat cu podoabe, danii și moșii. Între așezămintele sale, pe lângă cele trei biserici înălțate în București: Sf. Gheorghe Nou, Sf. Ioan și Sf. Sava, se remarcă Mănăstirea Hurezi din Vilcea una dintre cele mai de seamă și mai frumoase ctitorii ale voievodului, menită a fi, în gândul lui Brîncoveanu, loc de îngropare pentru el și pentru tot neamul lui, dar soarta a hărăzit altfel.

Crezînd cu ardoare în originea comună și în evoluția unitară a întregului popor român, Constantin Brîncoveanu și-a menținut permanent atenția spre Transilvania, sprijinind material și spiritual pe toți vorbitorii de limbă străbună. Daniile generoase, comenzile de mărfuri, cărțile tipărite în grai românesc și ajunse pînă în Hațeg, Apuseni, Oaș și Maramureș, împreună cu demersurile făcute pe lângă Curtea din Viena în apărarea Ortodoxiei, tot mai greu încercate, constituie un puternic program slujit cu credință de voievodul de la București. Pentru a veni în ajutorul românilor ardeleni, Brîncoveanu a ridicat biserici noi la Făgăraș, la Sîmbăta de Sus și a restaurat biserica înălțată de Mihai Viteazul la Ocna Sibiului, înzestrîndu-le cu danii în bani, cărți, podoabe, odăjdii și obiecte de cult. Schimbul de carte românească peste Carpați, care dublează comerțul cu postav, argintărie sau obiecte de preț, provoacă îngrijorare împăratului Leopold al II-lea, care tot mai spera că unirea forțată a unora dintre români cu Biserica-Catolică va duce treptat la deznaționalizarea populației majoritare a Transilvaniei.

Gînduri generoase a avut el și pentru Moldova, unde s-a străduit să impună numirea unor domnitori ai cauzei românești, să atragă, prin actul înrudirii, vechi familii pămîntene, să contribuie la difuzarea slovei scrise în limba română și să statornicească, chiar indirect, un front comun antiotoman, alături de Dimitrie Cantemir (1710—1711).

Totodată, Brîncoveanu a făcut bogate danii în bani și moșii, în odoare, cărți și obiecte bisericesti, la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol și insulele Halky, la mănăstirile Muntelui Atos, la Locurile Sfinte de la Ierusalim și Muntele Sinai, la Patriarhiile apostolice ale Alexandriei și Antiohiei, în insula Patmos, precum și clerului și credincioșilor ortodocși din Georgia. El nu și-a cruțat nici averile, nici ostenele pentru a depune ofrandele sale la altarele drepte credințe de pe aproape toată aria Ortodoxiei.

Pe plan extern, prin politica sa abilă și flexibilă, cu adevărat modernă, ce a cuprins o însemnată zonă geografică, Brîncoveanu s-a impus ca una dintre personalitățile de primă mărime în această parte a Europei. Evaluînd cu precizie împrejurările și pericolele care pîneau țara, domnul muntean n-a confundat niciodată dorințele cu realitatea, înțelegînd pe deplin că victoria Austriei în fața Vienei, la 1683, nu însemna încă sfîrșitul puterii militare a Turciei. El își dădea bine seama că Imperiul otoman, deși intrase într-o perioadă de decadență, sub conducerea unor sultani în general slabi, incapabili, corupți sau capricioși, supuși influenței vizirilor, era încă puternic și greu de învins. În

ultimele șase decenii, o «dinastie» de mari viziri, din familia albaneză turcită Kioprülü, în frunte cu Mehmed, care dispunea de o putere aproape absolută, fiind un adevărat «vicesultan», reușise, prin măsuri severe de ordine și disciplină, să redreseze și chiar să consolideze situația internă a statului turc, trezind veleitățile lui de extindere, pe seama creștinilor, spre Apus. De aceea, politica lui Brîncoveanu față de Poartă a fost axată în permanență pe obligarea Turciei de a respecta autonomia Țării Românești. În același timp, el s-a străduit să împiedice ca teritoriul muntean să devină cîmp de luptă între marile puteri care își disputau influența și dominația în sud-estul european, căci, pentru ele, Țările Române, care erau privite ca provincii ale Imperiului otoman, erau datoare cu supunere față de statele care le-ar fi ajutat să se elibereze.

În acest cadru poate fi mai bine înțeleasă atitudinea lui Brîncoveanu față de Austria, care făcea presiuni asupra Țării Românești ca să se declare pe față împotriva Turciei, rupînd vechile raporturi ce o țineau legată de Poartă. Apreciînd în mod corect puterea politică și militară a Imperiului otoman, dar amenințat de austrieci cu ocuparea țării și scoaterea din domnie, Constantin Brîncoveanu n-a avut de ales și s-a văzut silit să jure credință împăratului, încheind și un tratat de alianță, la 30 ianuarie 1689, care a avut, însă, o valoare pur formală, întrucît domnul muntean a condiționat cu abilitate aplicarea lui de o seamă de prevederi nerealizabile, mulțumindu-se să trimită doar informații la Viena despre starea de spirit din Turcia, despre mișcările de trupe otomane ori despre intențiile politice și militare ale Porții.

Desigur, imperialii nu s-au declarat satisfăcuți și de la amenințări au trecut, în cele din urmă, la acțiuni militare. Astfel, la sfîrșitul anului 1689, generalul Donat Heissler, în fruntea unui detașament austriac, a pătruns în Țara Românească. Pentru a-i alunga pe imperiali din țară, Brîncoveanu a cerut ajutorul tătarilor. Fiul hanului Kaglii a răspuns cu promptitudine și a venit cu 25.000 de oameni, alăturîndu-se oștilor muntene care l-au pus pe goană pe Heissler, obligîndu-l să se retragă la Brașov. Scoaterea austriecilor din țară printr-o intervenție tătărească de numai 22 de zile a fost una din marile reușite diplomatice ale lui Brîncoveanu în eforturile sale de a limita la minimum pagubele țării, prinsă între două focuri. Dar și după retragerea lui Heissler puterea habsburgică rămînea amenințătoare în Transilvania. De aceea, în vara anului 1690, trupele muntene, otomane și tătarăști, în frunte cu domnul Țării Românești, au trecut Carpații și au înfrînt armatele imperiale în apropiere de Zărnești, unde însuși generalul Heissler a fost luat prizonier, iar aga Constantin Bălăceanu, ginerele lui Șerban Cantacuzino, unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai lui Brîncoveanu, care voia să-i ia tronul, prezent în tabăra austriacă, împreună cu cîțiva boieri munteni ostili voievodului, a căzut pe cîmpul de luptă.

După victoria de la Zărnești, Austria și-a dat seama că Brîncoveanu este un adversar dificil de înfruntat și a considerat mai avantajos să-l atragă de partea ei. Domnul muntean a acceptat să trimită în continuare Vienei informații despre turci și să aprovizioneze din cînd în cînd trupele austriece. La rîndul ei, Austria s-a angajat solemn să nu

mai atace Țara Românească. Ca urmare a acestei înțelegeri, Constantin Brîncoveanu, după ce obținuse, în 1679, cetățenia transilvană și, în 1688, rangul nobiliar de conte al Ungariei, a fost declarat, la 30 ianuarie 1695, principe al imperiului, cu dreptul de a purta titlul de *Illustrissimus*. Prin apropierea sa față de Austria, Brîncoveanu își pregătea de fapt un eventual refugiu peste munți în cazul în care realizarea planurilor lui antiotomane ar fi eșuat.

Conștient de primejdia pe care Turcia o reprezenta pentru Țara Românească, Constantin Brîncoveanu a respectat cu strictețe obligațiile față de Poartă. La aceasta a contribuit și faptul că, la 26 ianuarie 1699, turcii, învinși de austrieci la Zenta, au semnat pacea de la Karlowitz, prin care au pierdut definitiv Ungaria și Transilvania și o mare parte a Sloveniei și Croației, nepăstrînd la nord de Dunăre decît Banatul Timișoarei. Ca urmare, Austria și Țara Românească au ajuns să aibă graniță comună de-a lungul Carpaților Meridionali. Domnul muntean era mulțumit de alianța pe care o stabilise cu Viena, deoarece înăsprirea relațiilor dintre Austria și Turcia ar fi putut muta, acum, teatrul operațiunilor militare pe teritoriul Țării Românești. El a căutat să fie bine cu amîndouă părțile, dar sprijinindu-se în fapt pe turci. Aceștia îi răsplătită atitudinea de loialitate, recunoscîndu-i, după iscălirea păcii de la Karlowitz, domnia pe viață. Politica lui Brîncoveanu față de austrieci era plină de neîncredere din pricina temerii de intențiile lor de anexare.

După încheierea păcii de la Karlowitz, politica externă a Țării Românești a intrat într-o nouă fază. Dîndu-și seama că statul muntean se afla între două puteri — Austria și Turcia —, ce se dușmăneau reciproc, urmărind, printre altele, ocuparea Țărilor Române, Brîncoveanu a căutat să strîngă tot mai mult relațiile cu Rusia, care viza, acum, să atingă coastele Mediteranei, prin Marea Neagră și Dardanele. Ca urmare Curtea domnească din București devine principalul centru de informare al Rusiei privind situația din Imperiul otoman. Solii plecați de aici făceau cunoscută Rusiei dorința de luptă a românilor, sîrbilor și bulgarilor, puternic oprimați de turci. De altfel, țarul Petru I al Rusiei știa că, în caz de război, va putea conta pe sprijinul economic și militar al românilor și, prin intermediul lor, al celorlalte popoare balcanice care-și făceau pregătirile militare cu sprijin de la București sau pe teritoriul Țării Românești. În 1701, printr-un act al țarului Petru I, se recunoșteau meritele lui Brîncoveanu în ce privește transmiterea informațiilor și i se asigura, la nevoie, dreptul de azil în Rusia pentru el și pentru Cantacuzini. Un an mai tîrziu, sosea la Moscova brașoveanul David Corbea, un diplomat inteligent și dibaci, omul de încredere al fraților cantacuzini. El înfățișa țarului încercările austriecilor de a catoliciza pe românii din Transilvania, anunțînd, totodată, că la București s-a luat înțelegere cu patriarhii din Orient în vederea unei răscoale generale, sub egida Rusiei, a popoarelor supuse turcilor. Corbea cerea țarului, în numele lui Brîncoveanu, să încheie cît mai repede pace cu Carol al XII-lea al Suediei, pentru ca Rusia să-și poată concentra toate forțele împotriva Turciei.

Politica de apropiere față de Rusia, promovată de Constantin Brîncoveanu și de Stolnicul Constantin Cantacuzino, se baza pe convingerea slăbirii puterii otomane, greu lovită prin consecințele păcii de la Karlowitz, și pe faptul că ridicarea Rusiei și intervenția ei în Orient constituia un prilej favorabil pentru lupta de eliberare a popoarelor aflate sub dominația turcească. În plus, Stolnicul Constantin Cantacuzino era călăuzit spre o apropiere de Rusia și de interesele propriei sale familii, sperînd că, sub protecția țarului, își va asigura stăpînirea în Țara Românească. Temîndu-se că familia lui va fi înlăturată de la conducerea statului, prin întemeierea unei dinastii brîncovenesti, el căuta, acum, să obțină tronul pentru fiul său, Ștefan, făcînd intervenții și promisiuni nu numai la Viena și Constantinopol, dar și la Moscova. La rîndul său, Brîncoveanu era și el determinat de motive personale ca să sporească contactele cu Moscova și să încerce încheierea unei alianțe cu Petru I îndreptată împotriva Turciei. În 1701, deși primise domnia pe viață, Brîncoveanu a fost chemat la Adrianopol ca să sărute poala sultanului Ahmed al III-lea, trecînd prin primejdia de a-și pierde tronul în urma intrigilor țesute împotriva lui de dușmanul său înverșunat Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porții otomane. Acesta ținea morțiș să capete scaunul Țării Românești pentru fiul său, Nicolae. Brîncoveanu încercase să aplaneze conflictul, căsătorind-o pe fiica sa, Ilinca, cu Scarlat, alt fiu al lui Alexandru Mavrocordat. Dar Scarlat Mavrocordat, ginerele domnului muntean, a murit curînd după căsătorie, redeschizînd conflictul dintre cele două familii. Profitînd, acum, de faptul că voievodul a refuzat să dea 50 de pungi cu galbeni muftiului Fiez Effendi, care-și mărita fata, Alexandru Mavrocordat l-a pîrit din nou la Poartă. Brîncoveanu a izbutit să-și păstreze viața și tronul, acceptînd urcarea tributului și făcînd mari cadouri sultanului lui, vizirului și altor dregători, însă, spre necazul dușmanilor săi, s-a reîntors la București cu domnia reconfirmată pe viață. Întîmplările din acest an, care puneau încă o dată în lumină caracterul instabil al domniei, aflate la dispoziția Porții, au contribuit la accentuarea orientării lui Brîncoveanu spre Rusia.

Relațiile lui Brîncoveanu cu Petru I au fost ceva mai slabe între anii 1705 și 1707 din cauza războiului ruso-suedez, care nu mai lua sfîrșit și amina redeschiderea conflictului cu Turcia. În 1707 a izbucnit, însă conflictul dintre Brîncoveanu și Cantacuzini, provocat de destituirea de către domnitor a lui Mihai Cantacuzino din dregătoria de mare spătar. Cabinetul imperial rus, la intervenția stolnicului, a cerut explicații domnului și readucerea puternicului boier în postul pe care l-a avut. Conflictul se încheie printr-un compromis: Mihai Cantacuzino rămîne destituit, dar în locul său, în funcția de comandant al armatei, este numit slugerul Toma Cantacuzino, vărul voievodului și nepot al stolnicului, iar alți doi veri ai acestuia, Șerban și Ștefan, fiul stolnicului, capătă dregătoriile de mare vornic și, respectiv, de mare postelnic, întărindu-se, astfel, pozițiile Cantacuzinilor la conducerea țării.

Demersurile lui Brîncoveanu pe lîngă Petru I în vederea unei alianțe antiotomane au fost încununate de succes abia în anul 1709, după izbînda țarului în bătălia de la Poltava asupra suedezilor, cînd se în-

cheie un tratat secret între Rusia și Țara Românească, prin care Brîncoveanu se angaja să sprijine cu oaste expediția împotriva turcilor, să asocieze și pe sirbi și bulgari la viitoarele ostilități ruso-turce și să aprovizioneze armatele rusești. Țarul Petru I asigura apărarea și independența Țării Românești, sub garanția rusă, și recunoașterea ca domn a lui Brîncoveanu. O altă clauză prevedea că tratatul se aplică în momentul intrării trupelor rusești pe teritoriul statului muntean.

La izbucnirea războiului ruso-turc, în 1711, Brîncoveanu, deși fusese solicitat de Poartă să i se alăture, și-a adunat oastea în tabăra de la Urlați, lângă Ploiești, pentru a fi cât mai aproape de Moldova, unde trupele rusești înaintaseră pînă la Iași, în baza tratatului de alianță încheiat cu Dimitrie Cantemir. El hotărîse să nu întreprindă nici o acțiune de partea otomanilor, ci să sprijine trupele rusești și pe cele moldovenești, cînd acestea vor ajunge în Țara Românească, conform înțelegerii încheiate, trecînd, apoi, Dunărea împreună cu ele, pentru a-i surprinde pe turci printr-o lovitură rapidă și bine pregătită, capabilă să ridice la luptă și popoarele din Balcani.

Un eveniment neprevăzut i-a stricat, însă, toate planurile. Un grup de boieri, în fruntea cărora se afla Spătarul Toma Cantacuzino, comandantul oastei, care, avînd «fumuri și fandoseli de domnie» — cum zice cronicarul —, după ce tulburase lucrurile la Constantinopol, unde, cu mari cheltuieli, se împrietenise cu turcii, acum, la îndemnul Stolnicului Constantin și al fratelui acestuia, Mihai Cantacuzino, l-a părăsit pe domnitor înaintea bătăliei, trecînd în tabăra lui Petru I cu toată cavaleria. Consternat de fapta nesăbuită a spătarului, Constantin Brîncoveanu plîngea de durere, spune florentinul Anton Maria del Chiaro, secretarul particular al voievodului, așteptîndu-se la răzbuirea turcilor. Țarul i-a încredințat lui Toma Cantacuzino comanda a 12.000 de oameni, iar acesta a participat, alături de generalul rus Evald von Rönne, la cucerirea Brăilei, care era raia turcească, de unde Rönne somează pe Brîncoveanu să se declare pentru Rusia, invocînd înțelegerea încheiată.

Era, însă, prea tîrziu. Brîncoveanu, văzînd că oastea rusească era insuficientă numeric și slab aprovizionată, și-a dat repede seama că soarta războiului era pecetluită în favoarea turcilor. Atitudinea sa, perfect justificată din punctul de vedere al intereselor românești, de a nu expune în mod inutil țara răzbuirii turcești și tătarăști, a fost felurit interpretată. Unele izvoare, între care *Jurnalul* dictat de Petru I pentru a explica mersul războiului, l-a socotit principalul vinovat al înfrîngerii, deoarece n-ar fi asigurat trupelor țariste aprovizionarea promisă.

Dar, să urmărim, fie și succint, desfășurarea evenimentelor, pentru a înțelege poziția lui Brîncoveanu. Rușii, care erau abia 38.000 de oameni, sprijiniți de o oaste moldovenească cu 17 polcuri și 170 roate, ale cărei efective, ce trebuiau să se ridice la 17.000, n-au putut fi completate atît de grabnic, au rămas în Moldova, permițînd unei puternice armate otomane, ce număra 119.000 de oameni, să treacă Dunărea pe la Oblucița și să se îndrepte spre Iași. La Birseni, pe Prut, avangarda otomană s-a ciocnit cu mica oștire moldovenească condusă de Dimitrie Cantemir, care a oprit înaintarea turcilor și tătarilor vreme de trei ceasuri. Bătălia decisivă s-a dat la Stăniilești, pe Prut, la 18 iulie 1711, între

ruși, conduși de țar și turci, aflați sub comanda marelui vizir Mustafa Baltagi Pașa. Rușii, înconjurați de turci, au respins timp de patru zile atacurile otomane. Neputînd cuceri tabăra rusească, marele vizir, la cererea țarului, a acceptat să încheie pace. Prin pacea semnată la 22 iulie 1711 la Vadul Hușilor, țarului i se îngăduia să se retragă din Moldova cu toată oastea și armele, în schimbul cedării către Poartă a cetății Azov, de la vărsarea Donului. Condițiile păcii corespundeau situației militare, întrucît turcii nu obținuseră o victorie decisivă. De fapt, nici una din cele două părți nu pierdea. În cursul tratativelor de pace, marele vizir a cerut extrădarea lui Dimitrie Cantemir, socotit ca trădător de către turci, dar Petru I a respins categoric această cerere. Dimitrie Cantemir l-a urmat pe țar în Rusia, de unde nu s-a mai întors niciodată. El a trăit timp de 12 ani în mijlocul societății rusești, desfășurînd acolo o bogată activitate politică și cărturărească. Desigur, acțiunea lui Dimitrie Cantemir a zdruncinat încrederea Porții în domnii din Țările Române și a contribuit, astfel, la instaurarea regimului fanariot.

Deși Toma Cantacuzino trecuse de partea rușilor fără voia lui Brîncoveanu și din îndemnul Cantacuzinilor, totuși colaborarea între aceștia și domn a mai ținut încă trei ani. În dregătoria de mare spătar, în locul lui Toma Cantacuzino, rămas în Rusia, unde a fost împrăprietărit de țar în regiunea Kievului și avansat general-maior de cavalerie, a fost numit vărul acestuia și al domnului, marele postelnic Ștefan, fiul Stolnicului Constantin Cantacuzino. Dar, în 1714 izbucnește o nouă criză în relațiile dintre ei, ale cărei cauze n-au stat, cum pare la prima vedere, în divergențele de politică externă, ci în competiția pentru conducerea țării dintre fiii și ginerii lui Brîncoveanu și noua generație a Cantacuzinilor. Căderea lui Brîncoveanu a fost urmarea acestei rupturi. Unchiul domnului, Constantin Stolnicul și Mihai Cantacuzino, au obținut depunerea și apoi uciderea sa, după cum mărturisesc toți contemporanii, sub învinuirea de trădare față de Poartă. Ei l-au pîrît la turci că ține corespondență secretă cu puterile străine, că rezidează mai mult la Tirgovîște, unde înnoie și mărise palatul domnesc și de unde putea să se refugieze mai ușor în Transilvania, avînd și acolo proprietăți, că a bătut medalii de aur cu chipul său, ceea ce ar fi un semn de independență și că a permis lui Toma Cantacuzino, în 1711, să treacă de partea rușilor. Totuși, aceste învinuiri, examinate mai de aproape, apar ca niște pretexte care ascund cauzele reale. Poarta știa că Toma Cantacuzino lucrase împotriva voinței domnului și nu-l acuzase pînă atunci. Adevăratul motiv al căderii voievodului a fost conflictul lui cu Cantacuzinii, care, folosindu-se de trecerea pe care o aveau la Poartă, au stîrmit lăcomia turcilor, făgăduindu-le averile lui Brîncoveanu.

De existența unor bogății la curtea lui Brîncoveanu se dusesse vestea atît în Europa, cît și în Orientul Apropiat. Monumentalitatea și frumusețea palatelor ridicate de voievodul muntean la București și Mogoșoaia, la Potlogi și Brîncoveni, bogăția, eleganța și gustul cu care erau împodobite interioarele acestora, numeroasele proprietăți pe care le avea în țară și în Transilvania, sumele de bani depuse în străinătate — la băncile din Viena și Amsterdam —, zidirea și înzestrarea multor biserici și mănăstiri în toată aria Ortodoxiei, ajutorul ce dădea pretutîn-

deni, au stirnit pofta lăcomiei otomane și au aprins furia fanatismului musulman. La Constantinopol, Vlahbeiului Constantin Brîncoveanu i se spunea Altîn-Bei, adică prințul aurului. Atîta bogăție și generozitate de preamărit ctitor, donator și binefăcător creștin, într-o țară tributară împărăției, care se plîngea mereu de greutatea haraciului, a huzmetului și a celorlalte datorii, erau o sfidare la Poartă. În plus, sultanul, nemulțumit de pacea de la Stănilești, voia să facă război rușilor, dar pentru aceasta îi trebuiau bani, dar vistieria imperiului era goală.

Astfel, în cumpăna judecății lui Brîncoveanu atîrnau greu o seamă de acuzații. Înțelegerea lui cu dușmanii Imperiului otoman — austriei și rușii —, care i se imputa, deși el rămăsese de fapt credincios Porții, îi putea aduce mazilirea, nu și moartea, căci, o dată scos din domnie, Brîncoveanu n-ar mai fi reprezentat nici un pericol politic pentru turci, dar rămînea, prin fiii și ginerii săi, o amenințare permanentă pentru Cantacuzini. Pe cînd, vina de a fi foarte bogat, dar nu atît cît se credea la Poartă, pusă în legătură cu nevoia și cu lăcomia de bani a turcilor, îl putea costa viața, a lui și a familiei sale. De aceea, pentru ca Brîncoveanu să nu mai tulbure niciodată liniștea Cantacuzinilor, aceștia l-au pîrît la Poartă atît ca trădător, spre a fi mazilit, cît și ca posesor al unui adevărat tezaur: monezi de aur, bijuterii cu pietre prețioase, brățări, lanțuri, inele, cercei, centuri de aur, odoare, ceasornice englezești ș.a., capabil să redreseze finanțele imperiului ceea ce a ațîțat furia și lăcomia turcilor. Este adevărat că Vodă Brîncoveanu era bogat, dar averea lui nu consta atît în aur, ci mai mult în sate, moșii, case și palate, deci, în bunuri imobiliare, pe care turcii nu le puteau lua.

Ca urmare a intrigilor cantacuzinești, sultanul a hotărît să-l mazi-lească și să-l aducă la Constantinopol, pentru ca, supunîndu-l la cazne, să obțină, pe lîngă averea care i se confisca de drept de către Poartă, și sumele mari de bani despre care credea că le are ascunse în locuri numai de el știute. Iar de va refuza să vorbească, îl va pedepsi cu moartea, pe el și întreaga lui familie. Pentru ca Vlahbeiul să nu afle ce i se pregătise la Poartă și să fugă în Austria, hotărîrea a fost ținută în mare taină, pînă la aplicarea ei, fiind cunoscută numai de sultan și de cîțiva intimi ai vizirului.

Nebănuind ce se urzea la Constantinopol și necunoscînd că firele tuturor intrigilor plecau chiar din curtea palatului său, Constantin Brîncoveanu, cu cîteva zile înaintea groaznicelor întîmplări, se pregătea să-l însoare pe Radu, al treilea lui fecior, cu fata lui Antioh Cantemir, fostul domn al Moldovei (1697—1700).

Căsătoria lui Vodă Brîncoveanu cu doamna Maria fusese binecuvîntată de Dumnezeu cu unsprezece copii, patru băieți și șapte fete. Părinții erau mîndri de odraslele lor, pe care le-au învățat carte bună și multă cu dascăli vestiți și le-au crescut în credința strămoșească și dragostea de neamul românesc. Pe fata cea mare o chema Stanca și a fost căsătorită cu Radu, feciorul lui Alexandru Vodă Ilieș, care domnise în Țara Românească, între 1627—1629, și apoi în Moldova, de la 1631 la 1633. Domnița Stanca a rămas văduvă după 13 ani de căsătorie și a murit și ea puțin înainte de sfîrșitul tragic al tatălui său. Cea de-a doua fiică se numea Maria și s-a măritat cu domnul Moldovei Constantin Duca (1693—1695

și 1700—1703). Ea a murit de ciumă la Constantinopol, unde soțul său a fost dus de turci după scoaterea din domnie, iar părinții i-au adus copilul în țară, ca să le fie mîngiere pentru marea întristare care îi cuprinsese. Domnița Ilinca, a treia dintre fete, a avut, mai întîi, de soț pe Scarlat Mavrocordat, care moare după un an de la căsătorie, și apoi s-a măritat cu Șerban Greceanu. A patra fiică, Safta s-a căsătorit cu Iordache Crețulescu, iar cea de-a cincea, Anicuța, a fost măritată cu Nicolae Ruset, postelnicul din Moldova. Domnița Bălașa, a șasea dintre fete, a avut ca soț pe Manolache Lambrino, care de mic crescuse la curtea lui Brîncoveanu, iar cea mai mică, Zmaranda, s-a căsătorit cu postelnicul Constantin Băleanu. Pe fiul cel mare îl chema Constantin și a luat în căsătorie pe Anița, fata Stolnicului Ioniță Balș din Moldova. Al doilea fecior, Ștefan, s-a însurat cu Bălașa, fiica lui Ilie Cantacuzino din Moldova, dar, murindu-î soția după doi ani, a rămas văduv. Astfel, Vodă Brîncoveanu a trăit să vadă cununiile a nouă copii, doi băieți și șapte fete. Urma acum Radu, cît despre Matei, feciorul cel mai mic, care avea numai 12 ani, el trebuia să mai aștepte.

În vederea căsătoriei lui Radu cu fata lui Antioh Cantemir, care, după ieșirea din domnie, plecase la Constantinopol, Brîncoveanu a trimis pe fiica sa, domnița Bălașa, și pe soțul ei, Manolache Lambrino, să aducă mireasa de acolo și să dea marelui vizir Gin-Ali Pașa, succesorul lui Mustafa Baltagi, în dar, o blană de samur și 4.000 de galbeni, cerîndu-i totodată, încuviințarea pentru oficierea cununiei. În scrisoarea cu care erau trimise darurile, Brîncoveanu scria că «are teamă că proiectata însoțire să nu fie rău privită de Poartă, în care caz ar fi gata să anuleze căsătoria». Pentru ca domnul muntean să nu intre la vreo bănuială, marele vizir a încuviințat căsătoria, răspunzîndu-i lui Brîncoveanu: «Să celebrați nunta cu fastul și veselia cuvenită, căci este Padișahul în pace cu toți vecinii și n-are, deci, nici Beiu Valahiei a se teme de nimic. Să se bucure toți în liniște». Această bucurie n-a mai apucat s-o trăiască nici unul dintre Brîncoveni. În locul nunții, care nu s-a oficiat niciodată, familia lui Constantin Brîncoveanu a trăit momentele unei cumplite tragedii.

Și totuși, într-o zi de pe la începutul lunii martie 1714, Brîncoveanu a fost avertizat de medicul levantin Antonio Corea în legătură cu sfîrșitul cumplit pe care i-l pregătiseră turcii, dar, neștiindu-se vinovat față de Poartă, voievodul n-a dat crezare știrilor primite.

Medicul Antonio Corea era o figură puțin cunoscută la Constantinopol, căci, pînă a se stabili în metropola de pe malul Bosforului, venind de la Roma, cutreierase cîteva țări, poposind și pe la București, unde petrecuse cîteva ani la curtea lui Brîncoveanu și prinsese simpatie pentru domnul român, care îl uimise prin cultura sa vastă și prin gustul său pentru frumos. Aflat la unul din pacienții săi, Antonio Corea asistase la discuția purtată între acesta și un prieten al casei, secretar al marelui vizir. Nu cunoștea prea bine limba turcă, însă, a putut să înțeleagă că Vlahbeiu Constantin Brîncoveanu ieșise din grațiile Porții. Fiind declarat hain, urma să fie mazilit, să i se confiște toate averile și să fie întemnițat, cu întreaga lui familie, la Constantinopol. Pe timpul călătoriilor sale, Antonio Corea văzuse și auzise multe, și bune

și rele, dar ceea ce îi fu dat să audă acum era ceva nemaipomenit. Îl cunoștea bine pe Brîncoveanu pentru a fi sigur că se comitea o groaznică nedreptate. Ieșind din casa pacientului său, Corea alergă la un grec din Fanar, cunoscut ca om de încredere al domnului Țării Românești. Întocmi împreună cu acesta o scrisoare despre primejdia ce-l aștepta pe Constantin Vodă Brîncoveanu în cel de-al 26-lea an al domniei lui, apoi, în mare taină, o expedie la București.

Cînd a primit scrisoarea, Brîncoveanu se afla în palatul său, înconjurat de sfetnici. Șezînd pe tronul acoperit cu catifea roșie de Persia, domnul dădu citire, cu voce tare, rîndurilor scrise de bunii prieteni din Constantinopol. La azul înfricoșătoarei vești, pentru a-l liniști pe Vodă, boierul Crețulescu, cum susține Del Chiaro, a exclamat: «Măria Ta, Paștele e aproape. I-o fi trebuind grecului bani de sărbători și a întrebuițat mijlocul acesta pentru a stoarce galbeni». Mînios, Vodă Brîncoveanu a rupt scrisoarea în vîzul tuturor, fiind convins că loialitatea sa față de Poartă nu-i putea fi pusă la îndoială.

Mai grijulie, doamna Maria își rugă soțul să plece la Tîrgoviște, căci, spunea ea, acolo, spre Transilvania, se va afla mai în siguranță decît la București. Poate că Vodă ar fi dat ascultare rugămintilor ei dacă o boală grea n-ar fi țintuit la pat pe fiica lor Stanca, văduva lui beizadea Radu Ilieș. Orice leac folosit pentru însănătoșirea ei se dovedise de prisos. Într-una din zile, domnița Stanca, prinsă în mrejele morții și chinuită de halucinații, își cheamă mama și surorile și, înainte de a-și da sfîrșitul, cu ochii tulburați, ea arată pe peretele din fața patului, cum o ceată de turci îl prind pe domn și-l pun în lanțuri, pentru a-l duce la Constantinopol. Să fi fost oare, cum zice Del Chiaro, «semnul unei iminente nenorociri...»?

În Săptămîna Patimilor, în ziua de 3 aprilie 1714, la vremea chindiei, a sosit la București Mustafa Aga capigi-bașa, o veche cunoștință a domnitorului, însoțit de 12 ciohodari, înarmați cu iatagane și pistoale. Constantin Brîncoveanu a trimis îndată cîțiva boieri pentru a-i ura bun venit și a-l întreba dacă are trebuință de carete pentru a veni la curte. Șiret, dregătorul turc a răspuns domnului că, aflîndu-se în drum spre cotatea Hotinului, s-a oprit și pe la București și va veni să-l vadă a doua zi dimineață, pentru a-i solicita 120 care și 1200 salahori pentru curățirea Prutului în vederea unor viitoare operații militare împotriva rușilor, iar pentru sine, Mustafa Aga cerea patru pungi cu aur.

A doua zi dimineața, 4 aprilie, alaiul domnesc îl conduse pe Mustafa Aga, cu fastul cuvenit, la curte. Domnul îl primi în spătăria mare, iar în semn de respect, în ciuda anilor ce-i avea, se ridică de pe tron și-l întîmpină la jumătatea sălii, urîndu-i bun venit în limba turcă, apoi îl rugă să se așeze pe o sofa de catifea rubinie. Rămase, însă, surprins cînd Mustafa capugiul îi răspunse pe un ton puțin obișnuit că n-are timp de zăbovit și îi explică, pe ocolite, că-i pare rău, dată fiind prietenia veche care-i leagă, să-i aducă o veste rea, dar, fiind voința pașahului, Brîncoveanu trebuie să se supună. Uitîndu-se în ochii celui care, uluit, începuse a desluși rostul celor

auzite, capușiul scoase năframa neagră și i-o puse pe umăr. Era semnul mazilirii. Sub povara gândurilor ce-l năpădiseră, Brîncoveanu voi să se așeze, dar se trezi la realitate, atunci cînd Mustafa Aga îl opri energic, apostrofîndu-l că locul lui nu mai e acolo. La aceste vorbe tot palatul s-a cutremurat, iar slugile au început să fugă. Disperat Constantin Brîncoveanu se adresă boierilor, cerîndu-le să-l ajute. Dar în jurul lui se așternuse o tăcere adîncă. Mustafa Aga îi amenințase pe boieri că, în cazul în care vor nesocoti porunca sultanului, turcii și tătarii vor năvăli în țară și o vor pustii. Atunci, se repezi la una din ferestrele palatului, chemîndu-și garda. Dar nu răspunse nimeni, căci mai marii oștirii erau tocmai cei care-l pîrseră. Porțile curții, ușile spătăriei, toate erau păzite de ieniceri. Văzînd că nu poate face nimic, Brîncoveanu înțelese că trebuie să se supună.

Imediat, cîțiva turci au fost trimiși în oraș să-i cheme la curte pe boierii divaniți și pe mitropolit. Au fost invitați cu toții în spătărie, unde, din apropierea tronului, Mustafa Aga dădu citire firmanului împărătesc în virtutea căruia domnul Țării Românești, Constantin Brîncoveanu, a fost declarat hain și mazilit, iar boierilor li se cerea, ca prin semnături și cu aplicarea sigiliilor lor, să răspundă cu viața de averea Brîncovenilor, dîndu-li-se și pe fostul domn în pază, ca să nu fugă. După acest scurt și formal ceremonial, capușiul, însoțit de oamenii lui, sigilă vistieria în care se păstra tezaurul țării și cămara unde se afla averea domnului.

În ziua de 5 aprilie, a sosit la București imbrohorul cel mare împărătesc, însoțit de cîteva sute de spahii, pentru a pune la cale alegerea noului domn. Întîmpinat de boieri la bariera Giurgiului, așa cum era obiceiul, el fu condus cu mare alai la casa marelui vornic Șerban Cantacuzino, nepotul Stolnicului Constantin Cantacuzino. Alegerea se făcu repede, căci totul fusese dinainte pregătit. Mai întii, imbrohorul întrebă de formă pe boieri pe cine vor să aibă domn. Într-un singur glas, boierii răspunseră că vor domn pămîntean. Fără a se arăta surprins, imbrohorul întrebă: «Care este marele spătar Ștefan Cantacuzino?». Fiul Stolnicului Constantin Cantacuzino ieși din mijlocul boierilor și făcu cîțiva pași spre imbrohor. Acesta, punîndu-i mîna pe umăr, îi spuse: «Ești bei!» și citi firmanul de numire, după care, neavînd la îndemîină caftanul de domnitor, îl scoase pe al său și i-l puse pe umeri. Apoi, porunci boierilor să-l ducă la Mitropolie, pentru a-l unge domn. Urcarea pe tron a lui Ștefan Cantacuzino s-a făcut după ceremonialul obișnuit, momentul solemn fiind salutat, conform tradiției, cu salve de tun și împușcături, în timp ce Constantin Brîncoveanu era părăsit în iatacul lui, devenit închisoare.

Imbrohorul a rămas în țară ca să afle și să inventarieze toată averea domnului mazilit. Cămărilor domnești, palatele de la Mogoșoaia, de la Potlogi, de la Obilești și casele din Scheii Brașovului au fost scotocite și jefuite, fiind confiscate toate bunurile lui Brîncoveanu și ale familiei sale. Întreaga avere a fost încărcată în 40 de care și expediată la Constantinopol. La plecare, imbrohorul a dus cu sine și un întreg dosar de plîngerii și de acuzații cantacuzinești împotriva lui Brîncoveanu.

Pregătirile pentru drumul domnului mazilit la Constantinopol au fost terminate în ziua de 6 aprilie. Puținele bagaje îngăduite să însoțească pe prizonieri au fost rînduite cu grijă în cele șase carete, unde luară loc și cei 12 Brîncoveni: voievodul, doamna Maria, cei patru fii, patru gineri și una din nurori, Anița Balș, soția lui Constantin, cu micuțul ei fiu, în vîrstă de numai șapte luni. Înainte de plecare, după cum ne informează Del Chiaro, Constantin Brîncoveanu îi spuse vărului său, Ștefan Cantacuzino, noul domn, care venise să-l vadă: «Finule Ștefan, dacă aceste nenorociri sînt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia Lui, însă, dacă sînt fructul răutăților omenеști, Dumnezeu să ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mina teribilă și răzbunătoare a judecării divine».

Noaptea, sub paza oamenilor lui Mustafa capugiul, convoiul a ieșit din București, prin șoseaua Giurgiului, pornind pe calea lungă a Constantinopolului. Peste trei săptămîni a durat călătoria. La 30 aprilie, trăsurile au intrat în orașul de pe malurile Bosforului, l-au tăiat de-a curmezișul și s-au oprit la poarta înfricoșatei închisori Edicule, numită și Șapte Turnuri, unde fostul domn al Țării Românești, împreună cu fiii și ginerii săi, a fost aruncat în grotlele subterane de la Fornetta. Doamna Maria și jupîneasa Anița Balș, cu copilul ei, au fost închise într-o cameră a unuia din turnuri.

În aceeași zi au început caznele pentru a-l face pe Brîncoveanu să mărturisească unde-i sînt averile, pe care turcii le bănuiau fabuloase, la ce bănci și în ce țări are bani depuși. Aproape două luni au ținut torturile bătrînului voievod, ale fiului mai mare, Constantin, și ale marelui vistiernic Ianache Văcărescu, cumnatul și sfetnicul său apropiat, adus și el la Constantinopol pentru mărturisiri: fier roșu pe piept, întinderea pe roată, cercuri de metal înroșite în jurul capului, înțeparea mîinilor și picioarelor ș.a.

Pe la sfîrșitul lui iunie, ostatecii au fost transferați la Bostangi Bașa, temnița de la prima poartă a Seraiului, unde erau închiși numai pașii, vizirii și alți mari demnitari. Nădăjduind că va putea recăpăta domnia, Constantin Brîncoveanu, căruia i s-a permis să poarte corespondență, a luat legătura cu Apostol Manu din Sibiu, omul lui de afaceri, în privința unor sume de bani aflate la o Bancă din Veneția, precum și a averii pe care o mai deținea într-o mănăstire știută numai de ei. Dar scrisorile sînt interceptate de turci și speranțele fostului domn se năruiesc. Turcii au cerut banii de la venețieni, dar banca n-a voit să-i dea.

La cumplitele chinuri se adăugau, acum, și veștile aduse din țară, despre urmașul său în scaun, Ștefan Cantacuzino, a cărui ură a mers pînă acolo încît a dat turcilor atît diploma de principe al Imperiului habsburgic, primită de Constantin Brîncoveanu în 1695, cît și corespondența diplomatică purtată cu țarul Petru I al Rusiei și cu guvernul său, pe care le găsisese ascunse, după cum scrie A. Ipsilanti, într-o chilie de la mănăstirea Colțea.

La 28 iunie, întreaga familie este din nou întemnițată la Edicule și torturile reîncep. Sub caznă, sînt mărturisite alte averi. Dar oricît de multe ar fi declarat, turcii nu mai dădeau crezare lui Brîncoveanu.

veanu. La 14 august i se făgăduiește eliberarea dacă va arăta unde sînt păstrați cei două sute de mii de galbeni pe care sultanul bănuia că-i mai are ascunși în locuri tainuite. Cerîndu-i-se imposibilul și sătul de atîtea chinuri, Brîncoveanu, într-un moment de revoltă sufletească, a blestemat cu voce tare atît pe marele vizir, cît și pe sultan, ceea ce a făcut ca în aceeași zi să i se hotărască sentința condamnării la moarte.

Istoricul francez M. Mignot afirmă că muftiul le obținuse grațierea cu condiția trecerii lor la mahomedanism. Dar bătrînul voievod, ca și fiii săi, au rămas statornici în credința străbună, apărînd la locul supliciului cu o nobilă tărie sufletească.

Sentința a fost executată a doua zi, 15 august, cînd pentru creștini este praznicul Adormirii Maicii Domnului, la orele 9 dimineața, în piața numită Ialy-Kioșc, de pe malul Cornului de Aur, aproape de Serai. Peste drum de Galata, într-unul din chioșcurile Seraiului, se aflau sultanul Ahmed al III-lea și sfetnicii lui apropiați, precum și ambasadorii statelor creștine din Apus, acreditați la Constantinopol, invitați anume la acest spectacol tragic și unic, în același timp. Piața era plină de musulmani. De jur împrejurul pieței, șiruri de ieniceri, cu iataganele strălucitoare, căutau să mențină ordinea în mulțimea adusă să ia parte la acest supliciu barbar. Privirile tuturor erau ațintite către mijlocul pieței, unde se găsea călăul, cu sabia în mînă, gata a îndeplini poruncile sultanului, ale muftiului sau ale marelui vizir. Lîngă el, cei șase condamnați, care fuseseră purtați pe ulițele orașului, spre locul de execuție, desculți, numai în cămăși, cu capetele descoperite și legați în lanțuri, ca făcătorii de rele. Călăul i-a pus în genunchi pe toți șase, la o oarecare distanță unul de altul, îngăduindu-li-se să-și facă o scurtă rugăciune înainte de execuție.

Sîngeroasa tragedie a început la un semn al sultanului, fără alt ceremonial. În aceeași clipă, Brîncoveanu, cum ne spune Del Chiaro, își îmbărbătă fiii, spunîndu-le: «Fiți curajoși, fiii mei. Am pierdut tot ce am avut în această lume, măcar sufletele să ni le mîntuim». Sub lovitura de paloș a călăului a căzut, mai întii, capul marelui vistiernic Ianache Văcărescu, apoi, al fiului mai mare, Constantin, al lui Ștefan și al lui Radu. Îngrozit, Matei, fiul cel mai mic, care abia împlinise 12 ani, singurul care s-a cutremurat înaintea călăului, s-a aruncat la picioarele sultanului și, promițînd că se va face musulman, a cerut să fie iertat. Schițînd un gest de generozitate, sultanul îl întreabă pe fostul domn dacă îngăduie fiului său să-și schimbe religia, pentru a-și păstra viața. Împietrită de atîta durere, inima bătrînului tată n-a putut fi înduplecată: «Nu —răspunse el răspicat—, din sîngele Basarabilor nimeni nu și-a pierdut credința». Apoi, adresîndu-se lui Matei, îi spuse că e mai bine să moară de o mie de ori, dacă ar fi cu puțință, decît să-și renege credința strămoșească — pentru a trăi cîțiva ani mai mult pe pămînt. Atunci, Matei și-a pus

gîtul pe butuc și, potrivit aceluiași secretar florentin, i-a spus călăului: «Vreau să mor creștin: lovește!» Patru feciori ca brazii tineri, fala lui Brîncoveanu și nădejdea casei lui zăceau acum în nesimțire la picioarele obiditului lor părinte. Rămas ultimul, Constantin Brîncoveanu își pleacă singur capul bătrîn pe tăietorul stropit cu sîngele copiilor săi iubiți, avînd pînă în ultimele lui clipe liniștea împăcării cu gîndul jertfei sale de creștin. Cumplita dramă n-a durat, spun martorii oculari, mai mult de un sfert de ceas. Lumea nu mai văzuse o asemenea neomenie. Așa s-a sfîrșit, ca mucenicii cei vechi, Constantin Brîncoveanu, domnul credincios, bun și drept al românilor, în anul 1714, la 15 august, cînd Biserica noastră prăznuiește Adormirea Maicii Domnului, tocmai în ziua cînd voievodul împlinea 60 de ani, iar doamna lui Maria ar fi trebuit să-și serbeze ziua numelui.

Tragedia Brîncovenilor s-a încheiat printr-un ceremonial destul de folosit în acea vreme în orașul de pe malurile Bosforului. Trupurile celor șase martiri au fost tirite pe străzi și apoi aruncate în apele zbuciumate ale mării, iar capetele au fost înfipite în vîrfuri de sulite și țintuite la poarta cea mare a Seraiului, unde au stat trei zile, apoi au fost și ele aruncate în mare. În taină, prin grija Patriarhiei Ecumenice, creștini milostivi au cules din valuri, cîte vor mai fi putut găsi, sărmanele rămășițe ale mucenicilor și le-au dus cu mare greutate de le-au îngropat pe ascuns nu departe de Constantinopol, la Halki, una din insulele Prinkipo ale Mării Marmara, în biserica vechii mănăstiri zidită de împăratul bizantin Ioan Paleologul.

Mazilirea și uciderea vrednicului voievod Constantin Brîncoveanu, pentru care se uneltise cu patimă și nedreptate, a fost urmată, la mai puțin de doi ani, de executarea lui Ștefan Cantacuzino (1714—1715), a cărui domnie a fost lipsită de orice însemnătate, a lui Constantin Stolnicul și a fratelui acestuia, Mihai. După izbucnirea războiului turco-venețian în 1715, Habsburgii, care aveau acum miinile libere în Apus prin semnarea păcii de la Rastadt, încheie alianță cu republica de la Adriatica și se pregătesc să atace Imperiul otoman. Ștefan Cantacuzino și tatăl său, Constantin Stolnicul, învinuiți de legături cu Austria în preajma izbucnirii războiului, cad victime acestor împrejurări. În acest chip se dă o lovitură grea familiei Cantacuzino, care cîrmuise țara timp de aproape o jumătate de veac.

Aducerea lui Nicolae Mavrocordat (1715—1716), ca domn al Țării Românești, după ce domnise în Moldova, între 1711—1715, în urma lui Dimitrie Cantemir, era rezultatul agravării situației externe a Imperiului otoman, care i-a determinat pe turci să adopte măsuri drastice pentru asigurarea dominației asupra Țării Române, impunîndu-le stăpînitori numiți dintre grecii din Constantinopol. Acesta este epilogul politic al martiriului lui Constantin Brîncoveanu, plin de învățătură pentru poporul român, care de atunci a pierdut pentru un secol domnia pămînteană, pentru una străină.

După uciderea lui Brîncoveanu și a fiilor săi, doamna Maria, spune Del Chiaro, a fost o bună bucată de timp sclavă în Seraiul sultanului și apoi, vreme de șase luni, din nou închisă în temniță, cu nora, nepotul și cu ginerii ei. În martie 1715, a reușit să se elibereze, în schimbul a 100 de pungi cu galbeni, luați cu dobîndă mare de la cîțiva zarafi din Constantinopol, pe care i-a dat marelui vizir. După un exil de peste un an de zile pe țărmul estic al Mării Negre, la Kutais, în Caucaz, în toamna anului 1716, o dată cu moartea marelui vizir Gin-Ali Pașa, capătă permisiunea de a se reîntoarce la București. Străbate Marea Neagră într-o corabie cu pinze, debarcă la Varna și, la 17 octombrie, în drum spre Giurgiu, se întilnește la Razgrad cu noul domn Ion Mavrocordat (1716—1719), numit pe tronul Țării Românești în locul fratelui său Nicolae, luat captiv de imperiali, împreună cu care vine la București.

Osemintele lui Constantin Brîncoveanu au fost aduse în țară, în mare taină, de doamna Maria abia în 1720, în timpul celei de-a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1719—1730), revenit pe tronul Țării Românești în urma morții fratelui său, pe care le-a îngropat, cu învoirea domnului, în biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitorie brîncovenească, unde se găesc și astăzi.

Pentru a fi mai bine înțeleasă și apreciată jertfa lui Brîncoveanu, ea trebuie privită în lumina martiriului creștin sub stăpînirea turcească. Constantin Brîncoveanu cu ai săi nu este singurul, ci cel mai însemnat din șirul lung de martiri ai neamului care s-au sacrificat pentru credința ortodoxă cu convingerea fermă că apărau astfel limba română, datinile, obiceiurile și tradițiile poporului, hotarele nestrămutate ale vetrei străbune.

Domn al unei țări care, prin așezare, prin mijloacele, aspirațiile și drepturile ei legitime, putea cauza Imperiului otoman greutăți și griji în lupta lui cu cele două state creștine — Rusia și Austria —, aflate în ofensivă împotriva Porții, Constantin Brîncoveanu devenise un factor important în calculul intereselor turcești. Politica lui chibzuită și prevăzătoare, de cruțare a poporului său, ferindu-l de a nu fi strivit în ciocnirea dintre marile puteri rivale ale timpului, la răspîntia cărora se găsea Țara Românească, cîntărind bine primejdiile și suportînd un rău mai mic pentru a ocoli unul mai mare, legăturile lui cu ierarhia greacă, cu patriarhii îndeosebi, dintre care unii poposeau cu lunile și cu anii la curtea voievodului de la București și care își îndreptau spre români nădejtile lor de eliberare, făceau din Constantin Brîncoveanu personalitatea cea mai însemnată și mai de temut din raza de dominație a Imperiului otoman.

Condamnat la moarte, Constantin Brîncoveanu a avut de ales între a se turci sau a fi executat cu toți ai lui. Între credință și viață, domnul creștin a sacrificat viața, dar și-a păstrat credința, murind mucenicește pentru mărturisirea ei. Cu aceasta, el a ales pentru sine partea cea bună intrînd pe scena istoriei în toată lumina frumuseții sale morale, de apărător de neam și de lege strămoșească. Martiriul lui Brîncoveanu a fost apoteoza lui și a murit, astfel, împăcat și biruitor, cu coroana nimbului.

Domnia lui Brâncoveanu a fost într-adevăr o mare biruință a domnului creștin asupra sultanului musulman. Dacă Brâncoveanu apozazia, Ahmed al III-lea câștiga asupra lui, iar Imperiul otoman asupra Țării Românești. Lupta a câștigat-o domnul român și, o dată cu el, țara și neamul său. Mucenicia voievodului este o parte din mucenicia multiseculară a poporului nostru, care a plătit opresorilor un mare tribut — și de bani, și de bunuri, și de sânge — pentru a-și apăra țara și legea. Domnind cu înțelepciune și cu dreptate și murind ca un martir, Constantin Brâncoveanu s-a cinstit pe el însuși, cinstind deopotrivă și poporul din care făcea parte. Moștenirea lui rămîne credința nestinsă în destinul neamului românesc.

Gheorghe Vasilescu

PREOCUPĂRILE PREDICII CREȘTINE ÎN EPOCA DE AUR

Creștinismul este religia care nu se rupe niciodată de trecutul său, de înfăptuirile sale și de mării săi stâlpi care i-au susținut edificiul și i-au asigurat trăinicia peste veacuri. Forța doctrinară, combativitatea și avîntul care dă aripi Creștinismului în prezent le aflăm pe toate în trecutul glorios al primelor veacuri de lupte și de închegări care au trecut de la Hristos pînă către sfîrșitul secolului opt cu care s-a încetat o epocă; poate cea mai glorioasă din istoria Bisericii de pînă acum.

Prezentul și noi cei care-l alcătuim privim cu încredere în trecutul îndepărtat al Bisericii de la care luăm pilde și îndemnuri cu care deslușim destinele viitoare ale religiei întemeiate de Fiul lui Dumnezeu între oameni.

Nu este, deci, de mirare, că neîncetat privirile înaintașilor noștri mai apropiați, ca și ale noastre se îndreaptă spre trecutul îndepărtat, al Bisericii, că o nostalgie de neînfrînt ne cheamă cugetele spre epoca de aur a Bisericii noastre.

În cadrul acestor năzuinți este prezentată și lucrarea de față.

A cerceta preocupările predicii creștine din epoca de aur a Bisericii, însemnează a descoperi de fapt însăși esența predicii creștine, însemnează a descoperi preocupări de totdeauna ale ei.

Dar să ne înțelegem mai înainte de toate asupra întrebării: ce însemnează epoca de aur a Bisericii creștine, ce întindere are ea și de ce se numește astfel? Întii trebuie să arătăm că nu se poate preciza cu certitudine matematică data precisă, anul în care începe și nici anul în care se sfîrșește ea. În linii mari însă, prin epoca de aur înțelegem răstimpul care se scurge de la sfîntul Atanasie cel Mare și pînă la moartea Fericitului Augustin¹. După unii patrologi

1. *Curs de Patrologie*, partea a II-a pentru an. I și îndeosebi an. II, editat de: Vasile D. Const. Stud. Buc. 1939, p. 5.

«marele secol patristic» cum mai e numită epoca de aur a Bisericii, începe chiar înainte de Sf. Atanasie cel Mare și anume de la anul 300 mergînd pînă la 430, data morții Fericitului Augustin².

În această epocă istorică trăiesc și lucrează cei mai străluciți reprezentanți ai Teologiei patristice. Este epoca cea mai productivă dintre cele pe care le-a cunoscut Istoria Bisericii. În această epocă și-au desfășurat prodigioasa și multilaterală lor activitate Sf. Atanasie cel Mare, sfîntul Vasile cel Mare, sfîntul Grigore de Nazianz, sfîntul Grigore de Nisa, sfîntul Ioan Gură de Aur, Didim cel Orb, Teodor de Mopsuestia, Diodor de Tars, Teodoret de Cir, Fericitul Augustin, sfîntul Ambrozie, Fericitul Ieronim, sfîntul Ioan Casian și alții.

Această epocă din Istoria Bisericii se caracterizează și în mare parte este determinată, de libertatea religioasă pe care creștinismul o obține prin edictul de la Milan (313). Literatura acestei epoci se caracterizează prin forma ei clasică și prin vigoarea cugetării provenită dintr-o profundă cultură filosofică și dintr-o puternică credință creștină, pe care o au cei care-i dau naștere³.

În această epocă se nasc marile erezii care au tulburat liniștea și pacea Bisericii: Arianismul, Macedonianismul, Sabelianismul, Apolinarismul etc. În luptă cu aceste erezii se cristalizează și se definește nenumărate învățături fundamentale ale Bisericii creștine.

În această epocă orizontul scriitorilor creștini se lărgeste prin contactul direct cu problemele filosofiei antice. Părinții Bisericii cresc și se cultivă în mare parte în climatul spiritualității filosofice grecești: Atena găzduiește pe Sf. Grigore de Nazianz și pe sfîntul Vasile cel Mare. Vechile concepții, despre lume ale filosofiei și religiei păgîne atrag replica dîră a unor tratate de cosmologie biblică cum sînt ale Sf. Vasile cel Mare, Sfîntului Ambrozie sau Fericitului Augustin. Neopăgînismul care încearcă să fie instaurat cu arma în mînă de Iulian Apostatul determină la lucru condeii marilor capadocieni care nu depun armele decît odată cu izbînda finală. Din configurația socială a vremurilor se desprind alte teme pe care predica creștină a epocii de aur le va îmbrățișa cu căldură și le va susține pe amvoanele marilor catedrale ortodoxe din cetățile imperiului roman.

Epoca aceasta a făcut din Sfinți Părinți ca Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur «părinți ai săracilor».

Acestea sînt în linii mari problemele care frămîntă epoca de aur a Bisericii creștine.

Acum vom încerca o prezentare tot așa de succintă a preocupărilor predicii creștine din această epocă de glorie a trecutului Bisericii noastre.

2. F. Cayré, *Précis de Patrologie, histoire et doctrine des Pères et docteurs de l'Eglise*, tome première, Livres I et II, Paris, 1927, p. 284.

3. *Curs de Patrologie*, cit. p. 6.

OMILIA EXEGETICĂ

Cercetînd cu luare aminte scrierile din epoca de aur a Bisericii vom observa c a genul de predic a dominant a r amas tot cel tradi ional cultivat  i în primele dou a secole patristice, adic a *omilia exegetic a*.  n această epoc a sînt  ilcuite aproape toate cărțile Sfintei Scripturi prin omilii exegetice. Trebuie  ns a s a remarcăm c a explicarea Sfintei Scripturi nu se face în comentarii scrise  i multiplicare prin transcriere, ci prin predici sau omilii rostite de marii părinți ai Bisericii în fa a credincioșilor aduna i la *sfintele slujbe*.

 n acest gen de predic a excelează în primul r nd marele Părinte antiohian Sf ntul Ioan, care a primit tocmai pentru neîntrecutele sale omilii  i supranumele de *Gură de Aur*.

El este reprezentantul cel mai tipic al acestui gen de predic a din secolele IV  i V pentru c a el a scris cele mai numeroase omilii exegetice la cărțile Sfintei Scripturi. El a scris 9 omilii asupra Genezei, 67 omilii tot asupra Genezei, 5 omilii despre Ana, mama lui Samuiel, 3 omilii asupra lui David, a  ilcuit 60 de psalmi, a rostit omilii asupra lui Isaia (90 de) omilii asupra lui Matei, (88) asupra lui Ioan, (55 de) omilii asupra Faptelor Apostolilor  i (250 de) omilii asupra Epistolelor pauline, «care trec, pe bună dreptate ca cele mai bune  ilcuiri ale scrierilor marelui apostol»⁴. Tot în această ordine de idei trebuiesc amintite omiliile Sf. Vasile cel Mare la primele 5 zile ale creației  i ale Sf. Grigorie de Nisa la a  asea zi a creației; Omiliile exegetice ale lui Teodor de Mopsuestia asupra Psalmilor, asupra profe ilor mici, asupra Evangheliei Sf. Ioan  i asupra Epistolelor pauline, din care nu ni se păstrează dec t fragmente etc.

 n Apus cel mai de seamă reprezentant al omiliei exegetice este fără îndoială neîntrecutul exeget, Fericitul Ieronim, traducătorul Vulgatei după textele originale. S-ar putea  nmul i cu foarte mare u ur n  numele scriitorilor  i scrierilor par iale în colecția Migne care mărturisesc că în centrul preocupărilor omiletice din epoca de aur a Bisericii s-a aflat Sf. Scriptură, dar aceasta ar cere un spa iu cu mult mai mare dec t acela pe care îl avem noi la  ndemin ⁵.

PREDICA DOCTRINARA

* Aproape toate lucrările patristice din secolul IV  i V au avut la început forma de predici sau cuv nt ri. Ele au fost rostite de către autorii lor în fa a credincioșilor, iar după aceea au fost multiplicare prin transcriere  i au devenit bunuri comune ale întregii Biserici. Dar în expunerea lor primară, au fost predici. Pentru aceea ele trebuiesc amintite în rîndul predicii, ajut ndu-ne într-o mare măsură s a ne dăm seama de preocupările predicii din această epoc a a Bisericii.

Pe l ng  omilia exegetică, adică pe l ng   ilcuirea Sf. Scripturi, marii părinți din sec. IV  i V au abordat marile probleme de doctrină a Bisericii, care se cereau rezolvate în fa a ereziilor născute în această epocă de mari fr m nt ri doctrinare.

4. F. Cayré, *op. cit.*, p. 469.

5.  n aceasta se poate consulta cu foarte mult folos indicele la *Patrologia Greacă* a lui Cavallera.

În această categorie trebuie să amintim în primul rând cele cinci cuvântări Teologice ale Sf. Grigorie de Nazianz despre Sf. Treime, rostite la Constantinopol în anul 380, contra arienilor. Tot aici trebuie să amintim operele remarcabile ale lui Didim cel Orb despre Sf. Treime, despre Sf. Duh. Dar la loc de cinste trebuie să amintim aici Cuvântul Sfântului Atanasie cel Mare împotriva grecilor. Cuvânt despre întruparea Logosului; Tratatul Sf. Vasile cel Mare asupra Sf. Duh și altele.

În Apus excelează în predica doctrinară, în primul rând Fericitul Augustin, care scrie un voluminos și substanțial Tratat despre Sf. Treime.

În general, se poate observa, că în epoca de aur a Bisericii, problemele doctrinare care se oglindesc în predică privesc îndeosebi Sfânta Treime și raporturile care există între Persoanele Sf. Treimi. Nu trebuie să ne mirăm de acest lucru întrucât în această epocă ereziile neagă de cele mai multe ori consubstanțialitatea și egalitatea Persoanelor Sfintei Treimi și Sfinții Părinți trebuiau să arate credincioșilor în predicile lor falsele temeuri ale susținerilor eretice, pe de o parte, și adevărata învățătură a Bisericii, pe de altă parte.

PREDICA APOLOGETICĂ

Ca întindere și ca importanță, predica apologetică ocupă locul al doilea după omilia exegetică în epoca de aur a Bisericii. Și aceasta se întâmplă pentru că predica apologetică îmbrățișează prin specificul preocupărilor sale o largă rază de activitate.

Trebuie să subliniem însă că, dacă în primele trei secole apologetii creștini trebuiau să-și îndrepte preocupările lor îndeosebi asupra susținerii învățaturii creștine în fața păgînismului ca religie persecutoare, acum apologetii creștini trebuie să-și îndrepte atenția mai cu seamă asupra susținerii adevăratei învățături în fața ereticilor. Scurta revenire a păgînismului însă din timpul lui Iulian Apostatul a determinat și apariția unor cuvântări apologetice care priveau mai cu seamă religia păgînă. Tot astfel unele predici au în centrul preocupărilor lor problemele legate de justificarea unor învățături creștine ca crearea lumii și a omului, în fața concepțiilor filosofice păgîne care le negau sau le micșorau valoarea.

Vom observa deci că predica apologetică este îndreptată în primul rând împotriva ereticilor, apoi împotriva păgînismului și după aceea împotriva concepțiilor filosofice, care negau învățăturile Creștinismului cu privire la originile lumii, a omului și a vieții.

a) Predica apologetică împotriva ereticilor

Sfântul Atanasie cel Mare a fost numit, pe drept cuvânt campion al Ortodoxiei. Și aceasta nu numai pentru conținutul dens și valoros al scrierilor sale, ci și pentru faptul că el a fost scriitorul care a dat concordatele principale ale problemei hristologice pe care o ridicaseră arienii, cei mai periculoși eretici din epoca de aur a Bisericii.

«În Cuvîntările sale împotriva arienilor, Sf. Atanasie cel Mare realizează prima sinteză a învățaturii sobornicești asupra Sfintei Treimi de la nașterea arianismului»⁶.

Alături de Sf. Atanasie cel Mare pot fi amintite cu cinste și cuvîntările sau predicile altor Părinți ai Bisericii împotriva diferiților eretici din epoca de aur a Bisericii. Astfel sînt cuvîntările Sf. Vasile cel Mare contra Sabelienilor, contra arienilor și eunomienilor; ale Sf. Grigore de Nazianz, împotriva lui Eunomiu; ale Sf. Grigorie de Nisa tot împotriva lui Eunomiu și contra lui Apolinarie, ale Sf. Ioan Gură de Aur împotriva anomeilor (în număr de 12 cuvîntări).

b) *Predici apologetice împotriva religiei păgîne și a reprezentanților ei cei mai de seamă.* Sf. Grigorie de Nazianz scrie două cuvîntări împotriva lui Iulian Apostatul. Sf. Ioan Gură de Aur vorbește și el împotriva lui Iulian Apostatul și împotriva păgînilor, în care atacă pe împăratul apostat și susținînd adevărurile religiei creștine cu privire la istoricitatea persoanei Mîntuitorului, negată de acesta.

c) *Predici apologetice împotriva concepțiilor filosofiei păgîne și eretice privitoare la originea omului și lumii.*

Trebuie amintite aici în primul rînd Omiliile Sf. Vasile cel Mare la Hexaimeron, adică asupra creației lumii «în șase zile», care sînt numite pe drept cuvînt de către unii, «lecții de filosofie populară și de cunoaștere științifică»⁷ a adevărurilor descoperite de Dumnezeu oamenilor. Sf. Vasile cel Mare a făcut omiliile numai asupra primelor cinci zile ale creației, iar la a șasea zi a făcut fratele său, Sf. Grigorie de Nisa, tratînd despre Facerea omului⁸.

În Apus scrie, după modelul Sf. Vasile cel Mare, omilii asupra Creației, în aceleași scopuri apologetice Sf. Ambrozie⁹, în care, și el discută problemele științifice și filosofice de cronologie din epoca sa.

PREDICA MORALĂ

Cu toate nevoile felurite pe care le ridicau diferite împrejurări religioase și filosofice din epoca de aur a Bisericii, predica creștină nu rămîne nepăsătoare față de viața morală creștină din această epocă. Dimpotrivă, una din preocupările fundamentale ale predicii din epoca de aur rămîne, fără îndoială, viața morală a obștei creștine. Trebuie să remarcăm însă că predica morală în sine, adică predica ce are întregul său conținut moral, este mai puțin cultivată. Dar, am putea spune că nu există predică în epoca de aur a Bisericii să nu aibă și o parte morală, de obicei cea de la urmă. Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur la Epistolele Sf. Apostol Pavel sînt cel mai grăitor exemplu în această privință. Într-adevăr oricare ar fi conținutul unei predici, ea trebuie să reflecte; cel puțin în partea sa finală, învățăturile morale care se desprind din tratarea subiectului propriu-zis.

6. F. Cayré, *op. cit.*, p. 335.

7. *Idem*, p. 402.

8. Migne, *P.G.*, 44, col. 123—256.

9. Migne, *P.G.*, 14, col. 123—274.

Cu toate acestea întâlnim unele predici al căror conținut este în întregime moral. Între acestea trebuie să amintim trei cuvântări morale ale Sf. Grigorie de Nissa, care combat obiceiul de a se amîna prea mult primirea botezului¹⁰. Sf. Ioan are cele mai numeroase predici cu conținut moral. Dintre ele amintim Despre feciorie¹¹, Despre stăruință în văduvie¹², Omilii împotriva jocurilor de circ și teatrelor¹³, nouă omilii pentru penitență¹⁴, trei omilii asupra ispitelor¹⁵. Toate aceste predici oglindesc unele aspecte ale vieții creștine din epoca respectivă, rezolvînd toate dificultățile ivite pe plan moral în concordanță cu marile principii de viață ale Bisericii.

PREDICA SOCIALĂ

În secolul patru și începutul secolului cinci orînduirea nedreaptă a societății sclavagiste era în floare. Nedreptățile sociale erau prezente în multe din părțile întinsului Imperiu Roman, asupra și exploatarea omului de către om era ocrotită prin legile nedrepte ale statului, iar abuzurile de putere ale cîrmuitorilor și stăpînilor de veacuri se țineau lanț. Nedreapta repartiție a bunurilor materiale făcea să arunce în mizerie cruntă o populație numeroasă, iar luxul, desfrîul și corupția stăpînea adesea chiar în palatele imperiale.

Predica creștină din epoca aceasta nu putea să rămînă mută în fața acestor situații tragice.

Comandamentele evanghelice de viață cereau ca toți oamenii să fie egali în fața legilor și să se bucure de roadele muncii lor, din care trebuiau să-și scoată mijloacele trebuitoare susținerii vieții lor și a familiilor lor. Și Sf. Părinți n-au întîrziat să îmbrățișeze cu căldură și hotărîre cauza celor mulți și asupriți, a celor săraci și lipsiți de apărare. Glasul lor s-a ridicat ca tunetul împotriva nedreptelor orînduiri sociale care stăpîneau în Imperiul Roman.

Ei au condamnat, în predici de o rară frumusețe și ținută artistică, de pe amvoanele catedralelor imperiului împotriva împilării, cametei, corupției, luxului, împotriva bogățiilor și împotriva tiraniei de tot felul.

Una dintre plăgile secolului de aur care rodea vloga muncitorilor și a săracilor, a fost, după cum am amintit, și camăța.

Împotriva acesteia se ridică vehement Sf. Vasile cel Mare. El ne lasă o descriere severă a cămătarului, a lucrării lui și a psihologiei debitorului în Omilia II asupra psalmului XIV¹⁶.

Sf. Părinți au descoperit originile necinstite ale bogăției, au arătat predicile împotriva mîntuirii pe care le ridică averea, au strîns ajutoare pentru ajutorarea celor săraci, au întemeiat așezăminte pentru găzduirea și susținerea celor săraci, au vîndut odoarele de preț pentru a fi de folos celor lipsiți. Și-au vîndut averile, le-au împărțit celor mulți și-au pus viața în primejdie protestînd pînă la tronul imperial împotriva relelor sociale din imperiu.

10. Migne, P.G., 46, col. 433 și următ.

12. Migne, P.G., 48, col. 609—620.

14. Migne, P.G., 49, col. 277—350.

16. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia II asupra Psalm. XIV*, Migne, P.G., 29, col. 107.

11. Migne, P.G., 48, col. 533—596.

13. Migne, P.G., 56, col. 263—270.

15. Migne, P.G., 49, col. 271—276.

În predica socială excelează Părinți răsăriteni dintre care se impun în mod deosebit Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Vasile cel Mare.

Astfel Sf. Vasile cel Mare scrie o omilie contra bogaților¹⁷, omilie la Cuvîntul Evangheliei după Luca : «voi dărîma jitnițele mele și mai mari le voi zidi» și despre lăcomie¹⁸. Sf. Ioan Gură de Aur scrie și el omilii împotriva luxului de la curtea imperială. Se cunoaște predica sa împotriva Eudoxiei care începea cu cuvintele Eclesiastului : «Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciuni» (Eclesiast I, 1), ca și omilia sa la cuvintele lui David etc. Tot astfel Sf. Grigorie de Nazianz rostește o omilie în care vorbește — Despre dragostea față de săraci¹⁹.

CONCLUZII

Predica epocii de aur reflectează într-însa toate nevoile și imperativele timpului său. Sfinții Părinți, care au predicat în epoca de aur au ținut seama de toate trebuințele pe care le-a avut Biserica epocii lor. Ei s-au mistuit de rîvna slujirii lui Dumnezeu și n-au precupețit nici un efort ca cuvîntul lor să fie de folos atît Bisericii cit și credincioșilor cărora li se adresa.

Predica din epoca de aur a fost arma de luptă împotriva ereticilor și păgînilor, ea a fost alinare a suferințelor celor săraci și a celor lipsiți, a fost mijloc de mustrare pentru cei ce greșeau, îndemn la pocăință pentru păcătoși, mijloc de propovăduire a cuvîntului revelat între oameni, tîlcuire a Sf. Scripturi și călăuză a neamurilor către Hristos. Formula pe care o îmbracă predica din epoca de aur este clasică. Gîndirea predicatorilor este limpede și viguroasă, învățătura marilor predicatori este ferită de greșeli doctrinare.

Dar ceea ce uimește în cea mai mare măsură pe cel ce se îndeletnicește cu cercetarea acestor predici este universalitatea problemelor pe care ea le ridică și le abordează.

Aceasta se datorește, în primul rînd, profundeii și întinsei culturi pe care o au marii predicatori, cuprinsului larg al orizontului lor spiritual și bogăției de probleme cu care erau înconjurați de realitățile epocii în care au trăit și și-au desfășurat activitatea.

Părinții epocii de aur abordează în predicile lor, cu multă pricepere și competență probleme de exegeză, de istorie, de morală, de filosofie, de cosmologie, de apologetică, de doctrină și fac chiar poezii reușite.

Urechea lor a recepționat toate glasurile epocii și a luat neîntrerupt atitudinea pe care le-o dicta conștiința lor de slujitori ai Bisericii și de slujitori ai cuvîntului.

Ei surprind cu o admirabilă clarviziune marile probleme ale secolui și le-au făcut loc în predicile lor pe care le-au rostit în fața întregii lumi. Credem că aceasta este cea mai de seamă caracteristică a predicii din epoca de aur și a preocupărilor ei.

17. Migne, P.G., 31, col. 288.

18. Migne, P.G., 31, col. 264.

19. Migne, P.G., 35, col. 892 și următ.; vezi și Pr. Dr. Tilea, Sf. Grigorie Teologul — *Despre iubirea de săraci*, Buc. 1948.

O altă trăsătură de seamă a predicii din epoca de aur a Bisericii, alături de cele două amintite (ține seama de realitățile înconjurătoare și abordează cele mai variate teme) este aceea că are un pronunțat caracter *combativ, apologetic*. Predica din epoca de aur identifică cu ușurință pe ereticii și ereziile lor și îi supune unui minuțios examen, argumentând cu putere netemeinicia lor.

În centrul atenției predicii din această epocă stă mereu *viața creștină*.

Oricare ar fi fost conținutul general al predicii creștine, Sfinții Părinți, nu uitau niciodată să atragă luarea aminte credincioșilor cu privire la învățăturile morale care se desprind din subiectul tratat. Cu alte cuvinte, Sfinții Părinți nu rup niciodată practica de viața creștină, ei fac din oricare predică a lor o armă de luptă împotriva răului și a păcatului. Permanent ei sînt preocupați de luminarea credincioșilor și de călăuzirea lor pe calea virtuții.

Din studiul asupra preocupărilor predicii din epoca de aur se pot trage multe foloase și pentru orientarea preocupărilor predicii din zilele noastre.

În primul rînd predica de astăzi trebuie să fie o *predică de actualitate*, adică o predică legată de realitățile religioase și bisericești pe care le trăim noi. Predica trebuie, deci să se inspire din treburile actuale ale Bisericii, să fie adică o reflectare a năzuințelor și trebuințelor prezente. Ea trebuie să explice neîntrerupt cuvîntul inspirat, să descopere cauzele relelor din societatea noastră, să ia atitudine față de încercările zilelor noastre de a ieși din matca învățaturii Bisericii și să devină un factor determinant pentru călăuzirea credincioșilor pe calea virtuții. Ea trebuie să combată cu îndrăzneală metehnele care se observă într-un loc sau altul, să distrugă rădăcinile păcatului și răului și să explice credincioșilor consecințele nefaste ale acestora.

Totodată este necesar ca predica zilelor noastre să fie o predică temeinică și serioasă, pregătită cu îngrijire și prezentată într-o formă aleasă, demnă de marii înaintași care au urcat-o și din acest punct de vedere pe cele mai înalte culmi de perfecțiune.

Pentru aceasta este deci necesar să studiem cu temeinicie scrierile Sfinților Părinți care, în cea mai mare parte, cuprind predicile lor rostite în cicluri sau separat.

Arhim. Grigore Băbuș

ARTA PRELUCRĂRII METALELOR PREȚIOASE

O ARTĂ CU VECHI TRADIȚII PE PĂMÎNTUL ROMÂNESC

Arheologia probează cu dovezi incontestabile că meșteșugul prelucrării metalelor prețioase se practica pe actualul pămînt românesc cu multe mii de ani în urmă, mai exact el este identificat încă din *epoca neolitică*, deci din perioada anilor 5500—2500 î.e.n. Ne aflăm într-un moment în care locuitorii acestor teritorii treceau de la viața nomadă de culegători și vînători la aceea relativ stabilă de cultivatori de plante sau crescători de animale. Tot acum ei încep să folosească, pe lîngă

obiectele șlefuite din piatră, corn sau os și o serie de ustensile din lut ars, practicau țesutul iar spre sfârșitul perioadei respective învăță să obțină arama și să prelucreze aurul. Această ultimă îndeletnicire va fi apoi regăsită neîntrerupt în spațiul carpato-danubiano-pontic, ea constituindu-se deci ca una din cele mai vechi practici artistice din istoria poporului român. În neoliticul târziu prelucrarea aurului se făcea simplu prin ciocănirea unei foi din acest metal prețios pentru a se obține pandantive, amulete, figurine diverse ș.a. a căror semnificație pare să fi fost una magico-apatropaică.

Încă modestă în neolitic, «arta» prelucrării metalelor prețioase va cunoaște un sensibil progres în epoca imediat următoare, aceea a *bronzului*, situată între anii 2500—1200 î.e.n. Acum, pe lângă numeroase obiecte realizate din bronz se produce și un număr însemnat din piese din aur și (mai rar însă) din argint. Majoritatea acestora vor fi obiecte de podoabă, ponderea cantitativă fiind deținută de actualul teritoriu al Transilvaniei, după cum se știe, bogat în zăcăminte de metale prețioase. Aceasta va face ca, în comparație cu teritoriile de mai târziu ale Țării Românești și ale Moldovei, aici «în Transilvania» meșteșugul prelucrării metalelor prețioase să cunoască mai de timpuriu o remarcabilă prezență, dobândind în epocile următoare un loc de frunte comparativ cu celelalte două teritorii românești. Din această perioadă a bronzului datează o serie de importante tezaure, unele conținând peste o sută de piese (brățări, inele, amulete, discuri, pandantive, butoni, diademe funerare ș. a. ceea ce atestă o extindere a funcțiilor, a atributelor pe care aceste obiecte le dețineau în comunitățile umane din vremea respectivă), remarcabile prin varietatea formelor și a motivelor ornamentale (care, la rîndul lor, arată o bună stăpînire a tehnicii de prelucrare și totodată un remarcabil simț artistic). Menționăm în acest context tezaurele de la Țufalău (unde s-au găsit, pe lângă 0,500 kg aur masiv și numeroase discuri, butoni, inele, fragmente de brățări ș. a.), pe cel de la Sărăsău, de la Turnu Măgurele (unde s-au găsit, pe lângă o serie de brățări și 419 inele), de la Boarta (cu peste 200 de piese), de la Șmig, Ostrovul Mare și altele, fiind deci vorba de o arie întinsă a actualului pămînt românesc.

Și în perioada imediat următoare, aceea a *fierului* (1200—70 î.e.n.) vom regăsi aceeași abundență de obiecte din metale prețioase care în oarecare măsură păstrează tipologii și tehnici de prelucrare din perioada anterioară într-un firesc proces de continuitate. Se regăsesc în număr însemnat inele, brățări, pandantive și alte categorii de obiecte obținute prin turnare, ciocănire, torsionare, gravare și împodobite cu motive decorative care se regăsesc și în repertoriul epocii anterioare. Din această perioadă datează, printre altele, tezaurele descoperite în diverse locuri de pe pămîntul românesc cum ar fi cele de la Firiteaz, Galeșu, Stîncești, Băiceni, Poiana Coțofenești, Agighiol ș. a. tezaure îndeobște cunoscute, cercetate și publicate astăzi de specialiștii în materie.

Este deosebit de important să reamintim faptul că în această perioadă au loc o serie de evenimente privind etnogeneza și istoria poporului român: făurirea — la anul 80 î.e.n., a primului stat dac centralizat și unitar condus de Burebista, așadar este momentul de afirmare

în planul istoriei a poporului dac, Dacia devenind nu peste multă vreme, una din marile puteri ale lumii antice din această parte a continentului european. În noul context etnic, social și politic, prelucrarea metalelor prețioase (cu precădere a aurului) va deține un loc deosebit de important în viața cotidiană, în ritualurile și în ceea ce am putea numi ambianța regalității, el regăsindu-se prelucrat într-o gamă largă de obiecte de mare diversitate. Din minele de aur de la Brad, Abrud, Băița, Zlatina, Roșia și alte localități se extrăgea un aur de bună calitate pe care meșteșugarii daci îl prelucrau cu deosebită măiestrie și simț artistic. Bogăția în metale prețioase — aur și argint —, a pământului dacilor devenise legendară în lumea antichității europene, în acea vreme circulând numeroase știri despre comorile «legendare» ale regiilor daci. Este astăzi un lucru îndeobște cunoscut că cele două războaie de cucerire pe care le-au purtat romanii pe teritoriul Daciei au avut drept unul din principalele scopuri, luarea în stăpânire a acestor bogății, într-un moment deosebit de critic pentru Imperiul Roman, slăbit de numeroasele sale războaie de cucerire și aflat în imposibilitatea de a mai găsi resurse materiale pentru a întreține uriașa sa armată. Istoricii ai antichității menționează faptul că atât de mare a fost prada de război a românilor după ocuparea Daciei încât ea a permis Imperiului să revitalizeze economia, să ridice noi construcții costisitoare, să poarte noi războaie și chiar să scutească, pentru o vreme, de impozite, pe locuitorii «Cetății Eterne». Timp de aproape 165 de ani exploatarea aurului din nisipurile aurifere ale Daciei s-a făcut sub strictul control al romanilor ei beneficiind de dreptul exclusiv de a dispune de aurul obținut care era transportat la Roma unde era prelucrarea. Din aceste motive, în pofida faptului că metale prețioase au continuat să fie extrase și în vremea cuceririi romane, obiectele din aceste metale sînt în număr mult mai mic decît ar fi fost firesc să se fi produs. Se realizează cu precădere obiecte din argint — podoabe diverse, brățări, cercei, fibule, coliere ș.a. care erau accesorii ale costumului feminin, precum și obiecte de uz curent sau folosite în ritualuri cum ar fi cupele, bolurile, talerele, vasele cu picior etc. Aflîndu-și locul în cîteva din muzeele țării noastre, aceste obiecte fac mărturia unui apreciabil nivel de civilizație și a unei măiestrii de prelucrare ce îmbină cu deosebit rafinament armonia formelor cu simțul decorativ al motifelor ornamentale.

După căderea și prăbușirea Imperiului Roman, în limitele de hotar ale acestuia se va afirma o altă mare putere politică și militară europeană, Imperiul Bizantin a cărui artă, cultură și civilizație va avea o mare influență și asupra populației de la nord de Dunăre. În primul rînd a grăbit procesul de creștinare a daco-romanilor, proces început anterior anului 275 dar devenit fenomen de masă între anii 350—450. În al doilea rînd se prilejuiește contactul cu o civilizație înfloritoare, de o strălucire fără precedent în istoria civilizației mediteraneene și sud-europene. Acest contact s-a soldat cu intense schimbări de produse naturale sau meșteșugărești din rîndul cărora nu lipseau, pe lângă alte produse, și obiecte realizate din metale prețioase. Cerceii, brățările, pandantivele și alte podoabe datînd din această perioadă și descoperite în marile tezaure princiare de pe pământul românesc demonstrează un nivel

de viață și civilizație cu totul remarcabil. Au fost identificate ateliere de argintari și aurari la Histria, Dinogetia, Callatis și în alte localități din zona Dunării de Jos, ateliere în care se realizau o gamă diversă de obiecte din metale prețioase, multe din ele imitând somptuoasele produse ale orfevrăriei bizantine. Tot în ateliere locale se vor realiza și o serie de obiecte liturgice destinate necesităților de cult, obiecte care, alături de podoabele de o mare diversitate, vor constitui principalele produse ale *perioadei prefeudale*.

În secolele IX-X, societatea românească se organizează în structuri noi de viață proprii feudalismului timpuriu. Se construiesc fortificații, cetăți, reședințe voievodale, se desfășoară o «viață de curte» incipientă impusă desigur de situația socială, politică și economică a căpeteniilor locale care imprimă un aume «standard» de viață cerut de rangurile și ierarhiile sociale. Vestimentația, podoabele, obiectele de ambient au fost dintotdeauna în istoria trecută, expresia poziției sociale, a rangului ocupat de un personaj sau grup de persoane într-o anumită societate. Podoabele din aur sau din argint ce datează din secolele IX—XII (brățări, diademe, pandantive, aplice, inele și altele) atestă, pe de o parte o vie activitate a atelierelor locale (în pofida vitregiilor vremii), iar pe de altă parte prezența a numeroase obiecte realizate în atelierele din Bizanț demonstrează că s-au păstrat strinse și neîntrerupte legături cu această arie de cultură și civilizație orientală-europeană. Un alt fapt important va interveni acum conducând la creșterea cererilor de obiecte din metale prețioase. Este vorba de procesul de organizare a vieții religioase locale ilustrat prin înființarea unor importante centre religioase, prin ridicarea de lăcașuri de cult din lemn sau piatră, ele demonstrând existența unei populații ortodoxe stabile pe întreg teritoriul românesc de la nord sau de la sud de Carpați. Să reamintim doar de lăcașurile de la Dinogetia (unde exista încă din secolele IV—VI o bazilică paleocreștină), de la Niculițel (secolele XI—XII), complexul de la Basarabi (cu activitate între secolele X—XII), de la Vărădia, Bucium-Sălaj (ambele din secolul al XII-lea), Hodoș-Bodrog, Streisîngiorgiu, aceasta din urmă lăcaș ridicat ca biserică de curte în secolul al XI-lea. În aceste condiții cerința de obiecte din metale prețioase pentru ceremonialurile religioase este evident, mult mai mare decât în perioadele anterioare, ea fiind satisfăcută fie de către meșterii locali fie de către unii meșteri itineranți veniți din ambianța lumii bizantine. Cunoscuta «Chronicon pictum» consemna faptul că între anii 1002—1003 regele ungar Ștefan I a întreprins o campanie militară asupra «Ultrasilvaniei» (Transilvania de astăzi) de unde s-a întors cu o pradă uriașă constînd, printre altele, din aur, obiecte din aur și pietre prețioase.

Odată cu perioada *feudalismului dezvoltat* (secolele XIII—XV) se consemnează procesul de grupare a meșterilor în mici ateliere și o remarcabilă creștere a producției de obiecte din metale prețioase. Întemeierea statelor feudale românești (Țara Românească, în 1330 și Moldova, în 1359) impune și un ansamblu de modificări în viața economică, politică și religioasă și, nu în ultimul rînd, în viața de curte căreia trebuie să i se asigure o ținută și un protocol corespunzător. Principalii comandanți devin de acum înainte voievozii români și curtea acestora care so-

licită o gamă largă de obiecte din metale prețioase, fie reprezentînd po-doabe pentru ținuta de ceremonie, fie obiecte de uz cotidian (pahare, căni, talere, pocale de ceremonie și altele) alături de care se comandă și o serie de obiecte de uz liturgic oferite lăcașurilor de cult pe care aceștia le edifică. Nu trebuie uitat nici faptul că obiectele din metale prețioase constituiau pentru perioadele respective și importante mijloace de tezaurizare, valori sigure care, în vremurile destul de tulburi de atunci, constituiau prețioase modalități de asigurare a existenței în caz de părăsire a domniei sau exil. Așa după cum vom avea prilejul să constatăm în capitolele ce vor urma, manifestările artistice din secolele XIII-XV între care evident, se numără și cele privind prelucrarea metalelor prețioase, vor fi marcate de unele influențe bizantino-pontice. Exploatarea aurului constituie, începînd din acest moment un privilegiu domnesc iar prelucrarea sa va reflecta gustul artistic al comanditarilor, un gust ce moștenește și preia în mod vădit preferința pentru fast și somptuos a vieții de curte bizantine. Să mai consemnăm faptul că în acest interval de timp (între secolele XII—XIII) în Transilvania se stabilește, în cîteva localități, un grup de coloni sași ce a cuprins și cîteva aurari ce vor înființa ateliere de prelucrare a aurului și argintului. În timp ce meșteșugarii români vor deține prioritate în practicarea unor meserii cum au fost prelucrarea blănilor (blănarii), a lemnului (timplarii, dogarii ș.a.), a textilelor (țesătorii, vopsitorii) și altele, sașii vor deține pentru mult timp înțietatea în ceea ce privește prelucrarea metalelor prețioase îndeosebi prin cele două centre importante — Brașovul și Sibiu.

Odată cu veacul al XVI-lea și odată cu creșterea firească a numărului de comenzi, atît pentru atelierele din Transilvania cît și pentru cele din Moldova și Țara Românească (acestea din urmă îndeosebi prin atelierele mănăstirești), se remarcă și unele confluente stilistice cu stilurile ce se dezvoltă în Occident: Renaștere, baroc, rococo etc., influențe ce se vor menține (îndeosebi în Transilvania) pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În Moldova și Țara Românească vor fi mult mai puternice influențele ariei de cultură bizantine care vor coexista cu cele occidentale deținînd însă o pondere mult mai mare decît acestea.

Introducerea mijloacelor mecanice de prelucrare, odată cu secolul al XIX-lea, deși va avea ca rezultat o bruscă creștere cantitativă, din punct de vedere calitativ-artistice, orfevrăria va fi sub nivelul produselor anterioare.

Referindu-ne în continuare la raportul dintre *meșteri, ateliere și comanditari* să consemnăm că cea mai veche mențiune despre un argintar datează din anul 1346, cînd într-un document sibian se vorbește despre un Kunz «Goltsmitt» (Kunz aurarul), iar un alt document din 1359¹ vorbește de Ștefan «aurifex» din Aiud. Începînd cu veacul al XIV-lea aurarii se vor afirma plenar pe plan social; acum iau ființă primele bresle, avîntul pe care îl cunosc localitățile va face să crească cerințele de obiecte

1. V. Drăguț, «Arta gotică în România» (în continuare «Goticul»), p. 306 și notele 10—11, p. 323; Șt. Pascu, «Meșteșugurile în Transilvania pînă în secolul al XVI-lea» (în continuare, «Meșteșugurile...»), p. 71—72.

din metale prețioase, argintarii intrînd în scurt timp în rîndul celor mai de seamă locuitori ai țărgurilor și orașelor în cadrul cărora vor deține și importante funcții politico-administrative, ei beneficiind de o stare materială înfloritoare și de o serie de privilegii. Așa de exemplu, un Ioan Aurarul era, în 1389 la Sighișoara, jurat. Aceeași funcție o va deține în 1393 și Nicolae «Aurifaber». În același an 1393, Ioan «Aurifaber» va negocia în fața regelui Sigismund, privilegiile și interesele neguțătorilor sibieni iar în anul 1400 este menționat numele lui Ioan «Aurifaber» care reprezenta interesele localității Alba Iulia într-un proces al acesteia cu episcopia din localitate². Cum documentele abundă de asemenea exemple (unele reluate în publicații de specialitate mai recente) ne vom rezuma doar la cele menționate, consemnînd în continuare cîteva informații interesante ce privesc structura și statutul noilor forme de organizare a activității pe care a reprezentat-o breasla. Un document din 6 ianuarie 1367 emis de magistratura orașului Bistrița cerea argintarilor (și altor meseriași) respectarea «legii vechi»³, ceea ce duce la justificata presupunere că încă dinaintea acestei date au existat reglementări privitoare la practicarea meșteșugurilor în țărguri și orașe. Cel mai vechi regulament de breaslă care s-a păstrat datează din anul 1473 și este cel al breslei aurarilor din Cluj⁴. Statute asemănătoare existau și pentru breslele argintarilor din Mediaș și Sibiu (ambele reinnoite în 1494), din Brașov (1511), din Dej (1586) etc.⁵. În Țara Românească și în Moldova breslele se vor înființa mult mai tîrziu, în veacul al XVII-lea (în 1634 și respectiv, în 1669) aici existînd alte structuri organizatorice (de regulă, așa cum vom vedea, atelierele funcționau mai ales pe lîngă curtea domnească sau în centrele mănăstirești). Aceasta însă nu va însemna că în aceste două provincii românești nu se va consemna în vremea respectivă o notabilă activitate în producția de obiecte din metale prețioase. Revenind la problema breslelor să menționăm că acestea aveau menirea de a exercita un control extrem de sever asupra producției, regulamentele sale stabilind cu maximă precizie normele de lucru, condițiile de practicare a meșteșugului, reglementări cantitative și calitative, normele de colaborare și întrajutorare precum și raporturile dintre membrii săi, condițiile de admitere în breaslă și de «promovare», obligațiile financiare, *normele juridico de rezolvare a litigiilor*, obligațiile civice și sociale ș.a.m.d. Fiecare breaslă își avea patronul său religios, emblema sa, un cartier propriu, o biserică proprie și doi sau mai mulți conducători precum și reprezentanți în conducerea orașului. Se păstra stricta evidență a membrilor breslei care erau admiși numai în anume condiții, după o îndelungată perioadă de ucenicie (de regulă, aceștia proveneau tot din rîndul fiilor de argintari⁶ după care dobîndeau statutul de calfă

2. V. Drăguț, «Goticul...», loc. cit; Șt. Pascu, «Meșteșugurile...», p. 206; 212.

3. Șt. Pascu, «Meșteșugurile...», p. 82.

4. Ibidem, p. 205.

5. Ibidem, p. 205.

6. În anul 1538 (martie 6) senatul sibian decide ca fiii legitimi ai țesătorilor să fie primiți în breasla aurarilor, urmînd ca eventualele neajunsuri să fie aplanate de către senat. «Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu. 1521—1700» (în continuare, «Protocoalele Sibiului»), Buc. 1958, p. 25, document 141. În 1560, consiliile orașelor Viena și Augsburg intervin pe lîngă aurarii din Sibiu pentru a primi la învățătură și copii ai meșterilor bărbieri, băieși sau ai altor meșteri (statutele interzicînd primirea de ucenici ai căror părinți practicau alte meserii), Șt. Pascu, «Meșteșugurile...», p. 265.

(adică avea dreptul să-l ajute pe meșter la lucru primind $\frac{1}{3}$ sau $\frac{1}{4}$ din valoarea obiectului). Pentru a deveni meșter și a dobândi dreptul de a avea marcă proprie (din anul 1504 aurarii sînt obligați să-și imprime sigiliul propriu pe obiectele realizate) calfele trebuiau să se perfecționeze minimum doi ani în centre sau ateliere renumite, motiv pentru care calfele străbăteau drumurile țării sau ale Europei poposind în atelierele unor renumiți argintari (în Germania, Franța, Italia, Anglia ș.a.m.d.). Hans Siebenbürger («Transilvăneanul») însoțit de Lukas «Transilvăneanul» (ambii din Sibiu) se vor afla între anii 1404—1428 la curtea lui Maximilian I de la Viena; Simon din Sibiu și Johann din Cluj se vor afla (în 1497, respectiv, 1500) la Roma; Martin «Transilvăneanul» se află în 1542 la curtea lui Sigismund al II-lea la Cracovia; brașoveanul Michael Seybriger a călătorit prin Europa timp de 16 ani poposind pe rînd în Germania, Anglia, Franța, Austro-Ungaria, Turcia, Suedia (unde o vreme a fost aurarul curții regale) și apoi a revenit la Brașov. În același timp, potrivit aceluiași principiu, calfe de argintari din alte părți ale continentului (Germania, Austria, Polonia, Ungaria, Slovacia ș.a.) poposeau în Țările române pentru efectuarea «stagiului de perfecționare». Toate cheltuielile erau acoperite din propria muncă, din cîștigurile realizate. La terminarea stagiului, calfele erau supuse unui examen fiind obligate să execute o serie de obiecte; de regulă, o cupă (în stil Renașterea), un inel cu piatră, un tacîm de masă, un sigiliu sau o stemă⁷, cheltuielile fiind de asemenea suportate de calfă. Starostii breslei și meșterii cu prestigiu apreciau calitatea lucrărilor și hotărâu primirea sau respingerea de la statutul de meșter. Candidatul avea voie să se prezinte de două ori la acest «examen». În caz de reușită, după plata unei taxe căpăta dreptul de a avea sigiliu propriu care însoțea în mod obligatoriu pe cel de breaslă. Noul primit în breaslă avea obligația de a oferi membrilor breslei o masă (la care se servea un sortiment de mîncare bine precizat) și, de asemenea, obligația de a se căsători cît mai curînd⁸. Breasla stabilea cu rigurozitate puritatea metalului folosit (aurul de 18—20 carate, iar argintul de 14—18 carate), timpul de lucru pentru fiecare tip de produse și exercita controlul de calitate înainte ca lucrarea să fie predată beneficiarului. În cazul în care execuția era considerată nesatisfăcătoare, lucrarea era distrusă iar meșterul trebuia să execute alta pe propria-i cheltuială⁹.

Breslele aurarilor erau considerate, pe lîngă cele ale blănarilor, printre cele mai bogate și mai de seamă ale tîrgurilor și orașelor unde funcționau, membrii lor făcînd parte, așa cum s-a mai menționat, din

7. Ibidem, p. 285. Lucrarea de meșter se desființează în 1860 iar breslele în 1872 (în Transilvania).

8. Un document din anul 1552, decembrie, 26, menționează că un postăvar din Levoca, dorind să se căsătorească cu o tinăra din Sibiu dar neavînd acte de identitate sau care să-i ateste profesia își dovedește situația cu ajutorul a doi martori. «Protocoloalele Sibiului», doc. 275, p. 41.

9. La 3 decembrie 1550. Senatul sibian confirmă împăcarea în fața breslei aurarilor dintre David Orlt (Orlat?) din Sibiu și Grigore Barthes și Sigismund Schad, ambii din Brașov, pentru injurii nejustificate pronunțate de către cei din urmă. «Protocoloalele Sibiului», doc. 260., p. 39.

elita localităților¹⁰, jucînd un rol însemnat în viața publică. Erau posesorii unor averi însemnate și locuiau, de regulă, chiar în centrul localității, atelierul aflîndu-se în incinta locuinței. Diverse acte de cancelarie relevă înfloritoarea stare materială a acestor meșteșugari. În 1524 văduva aurarului Clemens din Sibiu cumpără o casă în valoare de 500 florini-aur (în acea vreme, o casă bună costa între 200—350 de florini) iar un alt sibian, Baltazar va cumpăra în 1532, o casă cu 400 de florini; faimosul argintar Sebastian Hann va primi ca zestre, la căsătorie, obiecte din metal prețios în greutate de 15 kilograme¹¹. Veniturile mari erau consecința costurilor ridicate ale manoperei. Despina Milița, soția lui Neagoe Basarab plătește în anul 1521 aurarului sibian Petru suma de 1000 florini pentru confecționarea unei coroane¹². Într-o societate în care averea constituia principalul criteriu al «valorii sociale» a individului, este firesc să-i întîlnim deci pe aurari printre cei mai de seamă cetățeni ai orașelor. Să mai adăugăm, la numele prezentate anterior pe cele ale unor argintari din secolele XVI—XVII cum ar fi Baltazar din Sibiu (primar al orașului, în 1532), Simion din Brașov (devenit castelan al Branului), Ștefan din Cluj (jude al Transilvaniei, în 1550)¹³. Sebastian Hann (primar al Brașovului în 1760) și alții. Ca și membrii celorlalte bresle și aurarii aveau obligații la viața comunității — plata unor sume pentru diverse activități, întreținerea fortificațiilor, contribuții în caz de război etc. Tot documente de epocă ne dau știri despre numărul mare de aurari înregistrați în cele mai importante centre ale practicării acestui meșteșug în Transilvania; la Sibiu, în anul 1571 erau înregistrați 33 de aurari; la Cluj, 32; la Brașov — la sfîrșitul secolului XV activau 16 (un secol mai tîrziu numărul lor se cifra la peste 120, Brașovul, devenind alături de Sibiu, cel mai important centru al orfevrăriei transilvănene), la Alba Iulia în 1592 lucrau 5 meșteri, la Baia Mare 12 (în 1601) ș.a.m.d.¹⁴.

10. De notat faptul că în Transilvania meșteșugul prelucrării metalelor prețioase era practicat cu precădere de către sași în timp ce în alte bresle, ponderea era deținută de români. La 24 martie 1369, la Consiliul orașului Cluj se prezintă 4 staroști (conducători) ai breslei blănarilor și cococarilor pentru a se plînge împotriva concurenților străini. Este vorba de Ștefan Albul, Nicolae Blănarul, Petru, fiul lui Matei și Clesel, fiul lui Martin. Șt. Pascu, «Meșteșugurile», pp. 84—85. Breasla blănarilor va deține poziții importante și în societatea Moldovei și a Țării Românești din perioada secolelor trecute. Taxele plătite de ucenicii acestor bresle erau foarte mari; în anul 1500, blănarii plăteau 6 florini iar în 1515 aurarii, 4 florini, pentru ca la sfîrșitul secolului al XVII-lea ea să fie de 8 florini.

11. «Protocoloalele Sibiului», doc. 21, p. 11; doc. 78, p. 18.

12. Despina Milița, soția lui Neagoe Basarab, a avut un proces cu Petrus «Aurifaber» din Sibiu. La 9 ianuarie 1540, senatul sibian îl achită pe aurar în «pricina» cu «Bassarabina» din cauza absenței acesteia la rejudecarea procesului, sentința rămînd definitivă la 30 aprilie 1540 («Protocoloalele Sibiului», doc. 155 și 160, p. 27). Despina se judecase cu argintarii sibieni și anterior, în anul 1538, întrucît meșterul Celestin nu li restituise o comandă. Celestin, pusese sechestru la data de 9 decembrie 1524 pe o serie de argintării ce se aflau depuse la aurarul Ludovic Rorer din Sibiu, care aparținuseră «voievodului Bazzarab» din Țara Românească (Idem, doc. 27, p. 12).

13. Șt. Pascu, «Meșteșugurile...», p. 206; 212.

14. Ibidem, p. 211.

Cu toate că, dintre cele trei țări române, argintarii transilvăneni se vor dovedi cei mai prolifici, aceasta nu înseamnă că acest meșteșug nu s-a practicat cu succes și în Moldova sau în Țara Românească. Aici activitatea orfevrilor va fi semnalată atît în centrele orașenești, îndeosebi în orașele reședință voievodală, cît și în unele centre mănăstirești. În Moldova, spre exemplu, Suceava a fost unul dintre cele mai importante orașe în care s-a practicat acest meșteșug, calitatea de capitală a acestei provincii românești aducîndu-i o firească înflorire economică dar și avantajul de a beneficia de numeroase comenzi venite direct de la curtea domnească. Și aici aurarii se vor bucura de un prestigiu deosebit, unii dintre ei aflîndu-se în preajma voievodului, primind diverse însărcinări și, evident, beneficiind de o înfloritoare stare materială (alături de blănari considerați și aici printre cei mai de seamă cetățeni ai tirgurilor și orașelor). Un Anton aurarul a lucrat pentru Ștefan cel Mare o serie de comenzi¹⁵, iar un alt contemporan, Stanciu, va primi bani și importante proprietăți pentru lucrările realizate¹⁶. Documentele vremii mai menționează la Suceava numele și activitatea lui Toma zlătaru (denumirea locală a aurarilor, aici în Moldova cît și în Țara Românească, de la «zoloto» = aur), sau Petre zlătarul, realizatorii unor comenzi pentru Petru Rareș¹⁷. Tot în veacul al XVI-lea mai sînt consemnate numele lui Crăciun argintarul, sau cel al lui Gligore Moesiu (la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor), unul dintre cei mai de seamă argintari moldoveni, realizator a numeroase comenzi domnești. În veacul al XVII-lea, odată cu mutarea curții domnești la Iași, noua capitală va polariza viața economică și meșteșugărească a Moldovei. La începutul secolului al XVII-lea aici sînt semnalate nu mai puțin de 17 ateliere de argintari¹⁸ fapt care denotă o mare cerere de obiecte din metale prețioase dar și o mîină de lucru specializată, capabilă să satisfacă exigențele comanditarilor. Din acest motiv, așa cum constatăm din documente de epocă, de aici din Moldova, au plecat puține comenzi către orfevrii din Transilvania, producția locală satisfăcînd atît din punct de vedere

15. Refugiat la Bistrița de teama turcilor, el este rechemat la Suceava de către Ștefan cel Mare printr-o scrisoare datată 7 martie 1481 și adresată aurarilor bistrițeni, «avînd a-i da ceva de lucru» (I. Bogdan, Documente de la Ștefan cel Mare, II, p. 360—361, nr. CLXI). Este de presupus că unele piese realizate în jurul acestei date la comanda lui Ștefan cel Mare aparțin acestui Anton aurarul.

16. Într-un document datat 24 septembrie 1498 se menționează că «Vasutca, nepoata lui Romașco, nepoata lui Drăgoi, femeia lui Stanciu auraru», au miluit-o (voievodul) cu satele Drăgoești, Lucăcești și Botești, ceea ce reprezintă o răsplată de excepție presupunînd realizarea unor lucrări de mare valoare.

17. Hurmuzaki, XV, 1, p. 236—238; 367—368; 526. Termenul de «zlătar», utilizat în Țara Românească și în Moldova, desemna inițial pe cel ce strîngea aurul. El s-a extins apoi asupra meșterilor ce prelucrau metalele prețioase fiind echivalent celui de argintar. Această denumire se regăsește în anul 1598—99 pe o ferecătură realizată la Putna de către «Ioachim zlătarul» («zoloto» — «aur» în slavonă). Termenul va fi folosit pînă în secolul al XVIII-lea concomitent cu cel de argintar.

18. Șt. Olteanu, C. Șerban, «Meșteșugurile în Țara Românească și Moldova în Evul Mediu», București, 1969. La Iași mai sînt menționați documentar «Luca argintarul» care lucrează pentru Alexandru Lăpusneanu (N. Iorga, «Istoria industriilor românești», p. 54), Chira Zlătar (la 1669), Calodin și Cîrstea zlătari (Ibidem, p. 55).

19. Ibidem.

cantitativ cât și din cel calitativ, cerințele de obiecte din metale prețioase. De altfel, în afară de Iași, au mai funcționat ateliere de argintari și la Cotnari, Rădăuți, Bacău sau Roman și, evident, la Suceava, unde activitatea orfevrilor este semnalată pînă către epoca modernă. Reamintim faptul că în Moldova prima breaslă a argintarilor s-a constituit abia după anul 1669, acest sistem de organizare întîlnindu-se doar în orașe, pentru că, așa cum am mai avut prilejul să o spunem în Moldova (ca și în Țara Românească) ateliere de argintari au existat și în cîteva centre monahale. Aici se realizează îndeeosebi obiectele destinate practicării cultului (potire, candelă, cădelnițe, ferecături de cărți ș.a.m.d.), atelierele de orfevrărie funcționînd în paralel cu cele de broderie, sculptură în lemn, tiparnițe etc. Cele mai importante centre mănăstirești în care s-au produs obiecte din metale prețioase de incontestabile valori artistice au fost cele de la Putna, Neamț, Humor, Sucevița. Să amintim de numele argintarilor Dosoftei de la Putna, Silion de la Suceava, Ioachim de la Suceava, Gliga din Piatra Neamț și alții, realizatori în secolul al XVI-lea a unor frumoase și valoroase ferecături de cărți manuscrise, de bogatele tezaure de obiecte de cult aflate în patrimoniul centrelor mănăstirești, opera unor iscusiți monahi orfevri dintre care numai unii și-au semnat lucrările, aici funcționînd mult timp (la fel ca și în Țara Românească) principiul potrivit căruia semnătura pe lucrare era considerată un act de orgoliu neagreat de biserică.

Ateliere de argintari vor funcționa și în Țara Românească, centre de prelucrare a metalului prețios existînd la Cîmpulung (aici a lucrat în veacul al XVII-lea, Petru Morei), la Craiova, la Curtea de Argeș și evident, la Tîrgoviște, vechea capitală a țării, unde acest meșteșug va cunoaște o firească și remarcabilă înflorire²⁰. Aici la Tîrgoviște vor poposi în veacul al XVII-lea cîteva argintari refugiați din Chiprovăț, (oraș la sud de Dunăre) de teama turcilor²¹ care, împreună cu alți meșteșugari conaționali, își vor deschide aici ateliere de lucru. Să mai menționăm și Caransebeșul unde zlătarii sînt menționați de la începutul secolului al XVI-lea²². Evident, cel mai im-

20. Un document din 1680 îl menționează pe «Văsi zlătarul» care vinde boierului Apostol Catargiu 4 prăvălii, ceea ce demonstrează că beneficia de o stare materială înfloritoare (Ghibănescu, «Surete și izvoade», IX, p. 233).

21. Chiproveni se aflau refugiați și la Curtea de Argeș unde apar menționați în anul 1740 cu prilejul reparării bisericii Cuvioasa Paraschiva ce fusese arsă și devastată de către austrieci (Tocilescu, «Raporturi», p. 19).

22. În documentele orașului Sibiu se află un înscris datat 11 iulie 1525 în care se consemnează că oficialitățile orașului Caransebeș au luat cu împrumut — în numele comunității orașului și a zlătarilor acestui district (subl. ns.) — suma de 925 de florini de la judele regal al Sibiului și de la fiul acestuia («Protocoloalele Sibiului», doc. 32, p. 13). Menționarea zlătarilor alături de comunitatea orașului conduce la concluzia că aceștia erau în număr important încă din secolul al XVI-lea și — în cazul respectiv —, ei reprezentau garanția, «gajul», pentru acoperirea sumei luate ca împrumut. Cu privire la prezența argintarilor la Buzău găsim, printre alte documente, și un testament datat 14 octombrie 1804 în care este menționată Ilinca, «văduva răposatului Panait argintarul» care lasă moștenire, printre altele, «2000 de taleri și un potir de argint și un left de aur cu diemențele ce sînt de la soțul meu cel d'întîi *Nica argintarul*» (subl. ns.). Documentul atestă deci că la Buzău existau ateliere de argintari anterior anului 1800 (N. Iorga, «Scrisori și zapise», p. 120—122).

portant centru al activității zlătarilor din Țara Românească l-a constituit Bucureștiul unde atelierelor acestora erau situate într-un cartier bine delimitat, unde își aveau locuințele, o biserică proprie și unde își comercializau produsele. Breasla argintarilor din București va lua ființă în anul 1634 fiind prima breaslă a argintarilor ce a ființat în Țara Românească. Și aici ca și în Moldova, pe lângă atelierelor unor meșteri «laici» au funcționat și cele de pe lângă centrele mănăstirești cum au fost atelierelor de la Cozia sau de la Tismana cu produse datînd din secolele XIV și XV.

Urmărind firul cronologic al evoluției acestui meșteșug în ceea ce privește structurile sale de organizare, să menționăm faptul că veacul al XVII-lea va fi marcat de o serie de evenimente politice care vor avea efecte și asupra producției de obiecte din metale prețioase. Înfingerea turcilor la Viena și retragerea lor spre granițele tot mai restrinse ale teritoriului ocupat de ei va înlesni expansiunea Imperiului habsburgic care, sub pretextul «eliberării», va ocupa o parte din teritoriile aflate sub suzeranitatea otomană. Printre acestea se va număra și țara românească a Transilvaniei. Noile condiții vor avea influențe nefavorabile asupra dezvoltării meșteșugurilor întrucît imperiul va introduce o serie de măsuri prohibitive (taxe și impozite mari pe produsele locale, restricții la import etc.) pentru a favoriza exportul și producția atelierelor din Austro-Ungaria (în cazul argintăriei, cu precădere ale celor din Viena). În aceste condiții, odată cu veacul al XVII-lea situația argintarilor din Transilvania va cunoaște un proces continuu de pauperitate ceea ce va duce la un moment dat (îndeosebi în secolul următor) la repetate plîngeri adresate Curții din Viena (rămase evident, fără rezultate notabile) precum și la refugiarea peste munți, în Țara Românească, a unor argintari din Brașov și Sibiu, aici beneficiind în continuare de comenzi din partea voievozilor locali. Evident, acest gest se solda cu excluderea din breaslă a celor vinovați, dar cu tot acest risc, se preferau aceste soluții în acele situații de criză în care se aflau meșterii aurari respectivi. Așa vor proceda argintarii Johannes Hening, Sebastian Hann, Samuel May, Georg Olescher, Thomas Lang, Petrus Hiemesch, monogramistul «E.V.» și alții care vor găsi de lucru la curtea lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brîncoveanu²³. Unii dintre ei vor dobîndi acordul breslei de a rămîne un timp mai îndelungat în Țara Românească, alții însă vor prefera să nu mai revină în centrul respectiv cu toate neajunsurile și consecințele pe care le implica un astfel de gest. Este de presupus că situația acestor meșteri devenise deosebit de

23. În 1691 Georg Heltner părăsește Brașovul și vine la București să lucreze pentru C. Brîncoveanu, motiv pentru care va fi exclus din breaslă. În anul 1695 Georg May II vine și el la București (cu aprobarea breslei) unde a lucrat «30 de mărci de argint» împreună cu un alt brașovean, Petrus Hiemesch II, aflat și el la curtea Brîncoveanului. În ianuarie 1707, voievodul se adresează lui «Ghiorghe Fețchel marele județ al cetății Brașov» cu următoarea cerință: «pohtim pe dumneata să ne trimiți pe jupânul Ghiorghe Mai argintarul, că avem niște arginturi să ne lucreze, ce să vie să ne tocim și să-i dăm argintul, și să va întoarce acolo de va lucra (de reținut această precizare!), că tot dumnealui ne-au lucrat și mai înainte» (N. Iorga, «Brașovul și românii», p. 69).

critică dacă unii dintre ei — chiar dintre fruntașii breslelor respective —, preferau să înfrunte riscurile și consecințele gestului lor și să-și părăsească orașul pentru a se stabili în alt loc unde li se asigurau comenzile în număr suficient pentru un câștig corespunzător. Acest lucru va avea și un efect pozitiv asupra producției locale întrucât recunoscuta calitate a produselor transilvănene va contribui în mod benefic la o îmbunătățire a repertoriului decorativ și a tehnicilor de lucru ale argintarilor locali²⁴. Este momentul să amintim că, pentru realizarea motivelor decorative, meșterii se foloseau de caiete de modele copiate, de cele mai multe ori, după alte caiete care circulau între meșteri, ele transcriind motive preluate din lucrări de gravură, pictură, desene, unele semnate de mari meșteri ai artei (se știe spre exemplu, că Dürer, realizase numeroase modele pentru argintarii germani). Aceste caiete aveau o largă circulație și contribuiau astfel la o rapidă preluare și asimilare a unor teme sau motive noi, între marile ateliere europene. Din aceste motive, argintăria a fost și unul din genurile de artă care s-au adaptat extrem de rapid, de fiecare dată, la noutățile stilistice apărute de-a lungul secolelor în artă, contribuind chiar la răspîndirea noilor repertorii decorative adoptate de aceste stiluri artistice. Contribuția argintăriei în această direcție se datorează și faptului că obiectele din metale prețioase circulau cu ușurință între diverse centre, provincii sau țări, oferite ca daruri de preț luate ca pradă de război sau constituind obiectul tranzacțiilor negustorești. Dacă obiectele din metale prețioase aveau o mare libertate de circulație, în schimb metalul prețios neprelucrat era supus unui strict control reglementat de legi a căror respectare era sever urmărită. În anul 1443, Vlad Dracul, fiul lui Mircea cel Mare, cerea ferm pîrgarilor din Brașov ca negustorii acestui oraș «să nu scoată nici argint, nici aramă, nici florini» din Țara Românească²⁵, iar dintr-o scrisoare datată 20 decembrie 1515 reiese că aurarii bistrițeni sustrăgeau clandestin aur din Moldova, ceea ce le-a atras vehemente proteste din partea voievodului Bogdan al III-lea²⁶.

Dacă referirile de pînă acum i-au vizat cu precădere pe meșteri, se cuvine să ne referim pe scurt și la comanditari. În țările române aceștia erau, în primul rînd, voievozii, apoi boierii de diverse ranguri, biserica

24. Este deosebit de important să se rețină că în aceste raporturi dintre comanditari și voievozii și păturile înstărite de dincoace de Carpați) și argintarii transilvăneni, cei care impuneau modelele, «izvoadele», deci cei care făceau opțiunea estetică, erau comanditarii. Se știe că Brîncoveanu, spre exemplu, era unul dintre cei mai exigenți comanditari așa cum rezultă și din scrisorile pe care le adresează în repetate rînduri fie starostelui breslei, fie conducătorilor cetății, în legătură cu propriile sale comenzi. Iată de exemplu datînd din anul 1708 și adresat judeului Brașovului: «...înștiințăm pe dumneata că (...) am dat și cîtva argint, pînă la 135 grivne, ca să dea la meșterii de acolo, ca să ne facă niște vase de argint, precum va arăta dumitale și izvoadele ce am dat»... (subl. ns.). Se menționează de asemenea că s-a plătit arvună 200 de taleri și apoi «că pohtim pe dumneata să le poruncești ca să ni le lucreze și bine și la vreme să fie gata» (N. Iorga, «Brașovul și românii», p. 75). Pentru a nu exista dubii, Brîncoveanu trimite o a doua scrisoare în februarie 1708 în care precizează: «iar pentru rîndul arginturilor, ce fel de tocmală s-au făcut cu meșterii argintarii, adică și cel ce va să fie cu flori și cel neted, am văzut» (subl. ns.) (*Ibidem*, p. 76—77).

25. I. Bogdan, «Documente și registre», p. 52.

26. Hurmuzaki, XV, p. 230, nr. 418.

și păturile înstărite ale orașenilor. Obiectele din metale prețioase constituiau importante mijloace de teaurizare motiv pentru care achiziționarea sau comandarea lor constituia o preocupare importantă. Cum la curțile voievozilor români, protocolul impunea un număr mare de obiecte din metale prețioase (veselă, obiecte de uz casnic, accesorii decorative, podoabe diverse ș.a.m.d.) este lesne de înțeles că atât comandarii cât și aurarii erau reciproc satisfăcuți de raporturile de bună colaborare stabilite între părți. Să mai amintim faptul că felurite evenimente ce aveau loc peste an impuneau de asemenea comenzi de obiecte din metale prețioase. În anul 1509, Mihnea («cel Rău») comandă la Brașov 24 cupe din argint aurit pentru a le oferi ca dar de nuntă fiicei sale; în anul 1518, Neagoe Basarab comanda sibienilor o coroană pentru soția sa (Doamna Despina), în valoare de 1000 de florini (coroană ce va deveni obiectul unui litigiu între Despina și sibieni); Petru Rareș trimite în anul 1543, ca dar de nuntă regelui Sigismund al Poloniei, pocale din argint aurit, și exemplele ar putea continua. Dimitrie Cantemir menționează în «Descrierea Moldovei» obiceiul potrivit căruia, la fiecare început de an când domnul numea în funcție pe boieri, le oferea acestora câte un pahar mare iar soțiilor lor câte unul mai mic ceea ce înseamnă că în fiecare an trebuiau comandate numai pentru acest protocol în jur de 30 de pahare din metal prețios. Tot documentele vremii menționează cu diverse prilejuri, date privitoare la averile unor voievozi sau boieri. Așa spre exemplu, printre obiectele de valoare capturate de comandantul turc Husein Aga de la Petru Rareș sînt menționate numeroase săbii, căni, ibrice, pahare, bijuterii, pietre prețioase, perle ș.a.m.d.; Petru Cercel în momentul cînd a părăsit tronul țării (1585) posedă obiecte din aur și argint în valoare de circa 100.000 de florini iar Petru Șchiopu lăsa moștenire fiului său peste 100 de obiecte din metale prețioase dintre care 50 erau numai talere mari și farfurii. Ce valoare aveau asemenea obiecte la vremea respectivă aflăm din diferite surse documentare. Astfel, în 1514 Doamna Voica lăsa la Brașov pocale mari (de circa 1200 grame) în valoare de 60—70 florini fiecare; pahare mici (de circa 250 gr.) în valoare de 13 florini²⁷. Cu 60 de florini (deci cu prețul unui pocal) se puteau cumpăra fie o treime dintr-un sat, fie o turmă de boi, fie 12 hectare de vie. Cu cîteva decenii mai înainte, Vlad Călugăru, în prima sa domnie, cumpărase o treime dintr-un munte în schimbul unei Evanghelii ferecate evaluată la 1000 de aspri. Un lanț de aur cumpărat de Vlad Vintilă de la Despina Milița soția răposatului Neagoe Basarab fusese plătit cu suma de 24.000 de aspri, preț cu care s-ar fi putut cumpăra un sat mare cu toate bunurile, veniturile și locuitorii săi²⁸. Numai și din aceste cîteva exemple și ne dăm seama de importanța pe care o dobîndeau în societatea vremii bunurile realizate din metale prețioase cărora li se

27. Hurmuzaki, XV, 7, p. 225—226.

28. Pentru comparație iată și alte date privind scara valorilor în secolul al XVII-lea: în anul 1621, un pogon de vie se vindea cu 800 de aspri. O manta de postav sau un covor bun costau 1000 de aspri iar o pereche de cizme, 200 de aspri. («Tot atîta costa și un briu de mătase în schimb o blană de vulpe valora doar 130 de aspri («Documenta Romaniae Historica», București, 1969, p. 19, 33, 35). În anul 1628 o roabă țigancă valora 600 de aspri, un sat — 10—15.000 de aspri, un bou, 800 de aspri, iar două cojoace de samur și unul de jder, 560 de galbeni (Idem, p. 368, 372, 453).

adăugau, desigur, stofele scumpe, brocarturile, catifelele și mătăsurile despre care vorbesc diverși călători străini ce au poposit la curțile voievozilor români²⁹. Abundența de aur și argint a pământului românesc a avut însă și consecințe ades nefaste pentru domnii și chiar locuitorii țărilor române, metalul prețios constituind o permanentă tentație pentru puterile străine, în special pentru turci care, în 1571 prețineau principatulul Transilvaniei obiecte de metal prețios în greutate de peste 400 kg³⁰. Sfirșitul tragic al lui Constantin Brîncoveanu a avut printre altele, drept cauză și legendara sa avere (motiv pentru care i se mai și spunea «Altîn Bey» = «Prințul aurului»). De-a lungul istoriei sale zbuțumate, pământul românesc a fost deseori jefuit de impresionante cantități de bunuri și doar documentele ne mai oferă o imagine asupra numărului și valorii lor. Din păcate, doar o mică parte — comparativ cu ceea ce știm că a existat —, a mai supraviețuit pînă în zilele noastre, ele fiind găzduite cu grijă în colecțiile muzeale de stat sau mănăstirești, un motiv în plus pentru ca ele să fie studiate și publicate pentru mai buna lor cunoaștere. Să menționăm în acest context că de-a lungul timpului, unele biserici dar îndeosebi unele mănăstiri s-au constituit în valoroase deținătoare de obiecte din metale prețioase provenite din generoasele danii ale ctitorilor, voievozilor, boierilor sau comunităților de țirgoveți. Așa au fost mănăstirile Bistrița-Vilcea, Tismana, Hurezi, Dintr-un Lemn, Surpatele, vechea mitropolie din Țirgoviște și alte cîteva din Țara Românească, cele de la Putna, Neamț, Secu, Dragomirna, Trei Ierarhi și Golia din Iași, datorite cu numeroase odoare de preț³¹.

VICTOR SIMION

DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA SFINȚILOR APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

În calendarul creștin ortodox pe anul 1989 aflăm scris în ziua de 26 iunie: «Începutul Postului Sf. Apostoli Petru și Pavel».

Anul acesta postul Sfinților Apostoli a fost numai de trei zile, întrucît Învierea Domnului nostru Iisus Hristos am serbat-o mai tîrziu decît în alți ani și anume la 30 aprilie.

29. În foile de zestre ale fiicelor lui Brîncoveanu sînt menționate printre alte obiecte de preț, veselă și furculițe din aur (despre care se credea că au apărut la noi, mai tîrziu). O călătoare engleză, Lady Craven, poposind la curtea lui Nicolae Mavrogheni consemna apoi în notele sale de călătorie că la casă se aflau furculițe cu mîner de aur și cu pietre scumpe, sfeșnice din aur, veselă din argint ș.a. (Lady Craven, «Voyage en Crimée et a la Constantinopol», apud Ionescu Gion, «Istoria Bucureștilor»).

30. Neagoe Basarab depusese la Constantinopol, unde fiul său Teodosie se afla ostatec, suma de 70.000 de aspri dăruind în același timp Patriarhiei mai multe pocale din argint aurit (N. Iorga, «Bizanț după Bizanț», București, 1972, p. 130).

31. Cele mai multe dintre obiectele ce au făcut parte din tezaurile respective se află astăzi în patrimoniul Muzeului de artă al României, putînd fi admirate în sălile Galeriei de artă veche românească alături de alte piese de mare valoare artistică realizate în intervalul secolelor XIV—XIX: broderii și țesături liturgice, icoane, manuscrise și tipărituri îmbrăcate în coperti din metal prețios, obiecte din lemn sculptat ș.a.m.d. O bună parte dintre ele au făcut obiectul unor expoziții, a unor studii și cărți publicate de specialiștii muzeului și alți cercetători.

În cursul anului bisericesc, dacă urmărim cu atenție, noi prăznuim pe fiecare Apostol în parte, iar pe 30 iunie serbăm «Soborul celor doisprezece Sfinți Apostoli».

Pentru ce Biserica prăznuiește în mod deosebit pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel la un loc, pentru ce a rînduit postul numai în cinstea celor doi Apostoli și nu în cinstea tuturor celor doisprezece, ce rol au avut cei doi Apostoli, cum și-au petrecut viața pămîntească și ce moștenire au lăsat Bisericii și creștinilor care le-au urmat învățătura? Iată întrebări pe care deseori și le pun dreptcredincioșii noștri creștini ortodocși și la care încercăm să răspundem cu ajutorul lui Dumnezeu.

Toți Sfinții Apostoli au fost chemați la apostolie în mod special, toți s-au învrednicit de aceleași daruri dumnezeiești, de aceeași putere de sus, toți L-au urmat pe Mîntuitorul de bună voie și cu pasiune, toți și-au închinat viața aceleiași lucrări sfinte pentru slava lui Dumnezeu și mîntuirea oamenilor. De la toți apostolii moștenim credința și harul Duhului Sfînt, transmise nouă și tuturor urmașilor noștri prin «succesiunea apostolică»

Toți apostolii au primit moarte martirică cu excepția Sf. Apostol și Evanghelist Ioan care a murit de moarte naturală și a Apostolului renegat Iuda Iscarioteanul care, după ce L-a vindut pe Mîntuitorul s-a spînzurat. Peste toți s-a pogorît Duhul Sfînt la ziua Cincizecimii, peste toți Mîntuitorul a suflat și le-a trimis Duh Sfînt și tuturor le-a dat puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor, de a boteza în numele Sfintei Treimi și de a predica Evanghelia la toate neamurile.

Dacă totuși Sfînta Biserică cinstește în mod deosebit amintirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel este pentru faptul că despre ei atît Faptele Apostolilor cît și epistolele scrise de ei înșiși ne amintesc mai multe amănunte — fapte și întimplări din viața lor — decît despre fiecare dintre ceilalți Sf. Apostoli.

Cîntările bisericești îi numesc «luminători ai lumii», «raze ale Soarelui înțeleghător», «trîmbițele Ortodoxiei».

Lumini printre lumini, învățători, misionari, apărători ai adevărului creștin, scriitori, trîmbițe ale Duhului Sfînt, cei doi apostoli se înalță ca pe niște piscuri însoțite de mărturisire și trăire a Evangheliei lui Hristos. Prin credința puternică, prin viața în slujba semenilor și prin propovăduirea cuvîntului Evangheliei, au rupt zăvoarele temnițelor, au semănat pacea, au îndepărtat ura dintre oameni, au făcut ca asupra împilării să triumfe libertatea, iar asupra morții să triumfe viața. Propovăduitori ai mesajului dumnezeiesc, ei străbat spațiul geografic al lumii iudaice și romane trecînd peste toate inerentele greutăți ale vremii de atunci fiind incredințați de prezența și harul lui Hristos cel înviat, în viața lor și în lume (I Petru I, 3; I Cor. XV, 10). Biserica îi socotește ca pe doi piloni pe care se sprijină edificiul măreț al creștinătății și pentru aceasta îi serbează la un loc arătînd că între cei doi Apostoli — ca cei care au avut același țel și aceeași înălțime spirituală — nu se poate vorbi de o întîietate între cei doi, ci mai bine zis de o completare.

Prăznuirea lor împreună s-a statornicit de către Sfânta Biserică pentru că împreună au pătitit pentru propovăduirea Evangheliei și pentru că împreună au suferit moarte martirică în cetatea cezarilor, Roma, în anul 67 în vremea sîngeroasei persecuții din vremea împăratului Nero în ziua de 29 iunie în curgerea anilor de la Hristos.

Sfîntul Apostol Petru, pe vechiul nume Simon, era originar din Galileea neamurilor, provincia de Nord a Palestinei și se trăgea dintr-o familie modestă de pescari. Era fratele mai mare al Sfîntului Apostol Andrei și fiul pescarului Ionă. Era om simplu, neînvățat și deprinsese împreună cu fratele său Andrei îndeletnicirea de pescar de la tatăl lor, meserie grea și plină de riscuri, dar cinstită și de cele mai multe ori aducătoare de satisfacții. Și-a petrecut copilăria pe malul mării Tiberiadei, sau lacului Ghenizaret. Aci a trudit din greu luptîndu-se cu valurile mării învolburate, uneori limpezi ca seninul cerului pe care-l privea în zilele și nopțile cînd aștepta cu răbdare rodul muncii sale.

Sfîntul Apostol Petru era căsătorit și dintre toți apostolii era cel mai vîrstnic.

A primit botezul pocăinței de la Sfîntul Ioan împreună cu fratele său Andrei și de la el au auzit despre Mesia cel așteptat — Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii — cel care avea să le fie Dascăl și Învățător timp de trei ani și jumătate.

Aci pe malul lacului l-a aflat Mîntuitorul și l-a chemat la apostolie după descrierea Sfîntului Evanghelist Luca : «A văzut două corăbii oprite lângă țărîm, iar pescarii, coborînd din ele, spălau mrejele. Și urcîndu-se într-una din corăbii care era a lui Simon, l-a rugat s-o depărteze puțin de la uscat. Și șezînd în corabie, învăța, din ea, mulțimile... apoi a zis lui Simon : «Depărtează la adînc și lăsați în jos mrejele voastre, ca să pescuiți. Și, răspunzînd, Simon a zis : Învățătorule, toată noaptea ne-am trudit și nimic n-am prins, dar după cuvîntul Tău voi arunca mrejele. Și făcînd aceasta au prins mulțime mare de pești că li se rupeau mrejele... Iar Simon Petru a căzut la genunchii lui Iisus, zicînd : Ieși de la mine Doamne că sînt om păcătos. Și a zis Iisus către Simon : Nu te teme ; de acum înainte vei fi pescar de oameni. Și trăgînd corăbiile la țărîm, au lăsat totul și au mers după El» (Luca V, 2—11).

Iată chemarea pe care a făcut-o Mîntuitorul lui Simon Petru și fratele său Andrei și fiilor lui Zevedeu, Iacob și Ioan. Nimic nu le-a făgăduit, nici funcții înalte, nici palate, nici vreo răsplată care să-i tenteze, decît numai făgăduința că îi va face de aci înainte pescari sau vînători de oameni. Știm că această făgăduință a fost nemincinoasă. Acești pescari n-au pescuit numai într-o apă, ci au pescuit suflete în întreaga lume.

Pentru că Sfîntul Apostol Petru era mai în vîrstă, în numele tuturor vorbea adesea apostolilor așa cum a fost la întrebarea pe care Mîntuitorul a pus-o apostolilor : «Cine zic oamenii că sînt Eu, Fiul Omului ? Dar voi cine ziceți că sînt ?» (Matei XVI, 13). Răspunzînd Simon Petru a zis : «Tu ești Hristosul Fiul lui Dumnezeu Celui viu» (Matei XVI, 17).

Cunoaștem răspunsul Mîntuitorului prin care îl fericește : «Că nu trup și sînge ți-a descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu Cel din ceruri. Și Eu îți zic ție, că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui» (Matei XVI, 17—18).

După această mărturisire Sfântul Apostol Petru participă la evenimentele cele mai importante din activitatea Domnului nostru Iisus Hristos, la care și-a arătat mulțumirea și dragostea sa pentru Învățătorul său și și-a mărturisit dorința de a se jertfi pentru El : a fost prezent împreună cu Iacob și Ioan la învierea fiicei lui Iair ; pe muntele Taborului la Schimbarea la Față a Domnului nostru Iisus Hristos când le-a arătat slava Sa pe cit se putea unor oameni.

Bun la suflet, milos, înflăcărat ; o revărsare de suflet, ce seamănă cu revărsatul apelor, aducând belșug semănăturilor.

Fiind om avea și neputințele omenești. Jură credință, dar se leapădă tot cu jurământ ; mărturisea în Duhul lui Dumnezeu, apoi iscodea cu duhul lumii acesteia ; trăgea sabia să apere pe Învățătorul său, și înfrunta o armată întreagă, dar se teme pînă și de portărița arhierelui Caiafa.

Un om întreg cu toate slăbiciunile omenești ! După învierea Domnului din morți însă cînd Sf. Petru vede pe Hristos biruitor al morții, nu mai rămîne acel apostol, îndoielnic, fricos, ezitant, ci devine un neînfricat vestitor al învierii lui Hristos.

Activitatea și curajul Sf. Apostol Petru se schimbă radical după Înălțarea Domnului dar mai ales după pogorîrea Duhului Sfînt. După ce se îmbracă cu putere de sus, omul simplu, pescarul din Galileea, omul neînvățat, devine înțelept, cunoscător al tainelor, neînfricat vestitor al învierii lui Hristos, biruiește lumea cu înțelepciunea și orînduiriile ei.

De aci înainte străbate drumuri lungi și primejdioase, suferă prigoniri și întemnițări, predică cu un curaj nemaiîntîlnit pe Hristos cel înviat din morți ca pe Fiul lui Dumnezeu «Singurul nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim» (Fapte IV, 12).

Primește puterea facerii de minuni, vindecă bolnavi, învață cu timp și fără timp, predică Evanghelia lui Hristos Cel care l-a iertat și l-a rechemat la apostolie după învierea din morți, încît dintr-un om ezitant cum a fost ia început, devine zelosul ucenic al Domnului, care nu numai că este convins de realitatea învierii Mîntuitorului, dar propovăduiește învierea Lui în părțile Asiei Mici, activînd în Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia, Samaria, Iope, Lidia, Corint, ajungînd pînă la Roma, întemeind comunități creștine și aducînd la credință nenumărați închinători.

Pe lîngă învățătura orală a scris două epistole în care bătrînul de acum «Apostol și slugă a lui Iisus Hristos» afirmă că propovăduirea sa nu se sprijină pe basme meșteșugite, ci pe faptul că el însuși a fost martor și «văzător al slavei Aceluia» (II Petru I, 16).

Ca și prin viu grai, în epistolele sale, Sf. Petru a predicat frăția și dragostea față de Dumnezeu și de oameni, precum și cinstea cuvenită femeii : «împreună moștenitoare a darului vieții» (I Petru III, 7). «Cel ce voiește să iubească viața și să aibă zile bune, să se depărteze de la rău și să facă bine să caute pacea și să o urmeze» (I Petru III, 11).

Moare la Roma în timpul împăratului Nero răstignit la cererea sa cu capul în jos ca un omagiu adus Celui care mai înainte fusese răs-

tignit pentru mîntuirea lumii și ne învață că «Dacă pentru binele făcut veți pătimi și veți răbda, aceasta este bine primit la Dumnezeu» (I Petru II, 20).

Sfintele sale moaște se păstrează după tradiție în biserica Sf. Petru din Roma unde zilnic trec și se roagă mii și mii de credincioși din toată lumea.

Al doilea Apostol pe care-l prăznuim astăzi este Sf. Apostol Pavel. El n-a fost ucenic direct al Domnului, n-a făcut parte nici dintre cei 12 apostoli și nici dintre cei 70, cu toate acestea persoana și activitatea acestui mare apostol sînt mai bine cunoscute decît ale celorlalți apostoli.

Este cunoscut cu numele său iudaic de Saul (cel dorit) și s-a născut în orașul Tars, capitala provinciei Cilicia, în primii ani ai erei creștine. Părinții săi, iudei cu o bună stare materială, aveau un atelier de țesut stofe din păr de capră, o îndeletnicire răspîndită în zonă. Această meserie a deprins-o și Saul și de aceasta va face amintire în timpul activității sale. A primit din familie și de la școala de la sinagogă o bună educație și instrucțiune religioasă, după tradiția iudaismului. În perioada copilăriei sale orașul Tars avea școli grecești vestite ce se comparau cu Atena și Alexandria. Saul și-a însușit de timpuriu limba și cultura greacă pe care nici unul dintre ceilalți sfinți apostoli nu le posedau. În același timp moștenea din familie dreptul de cetățean roman, de o mare importanță în activitatea misionară.

Merge de foarte tînră la Ierusalim la Școala rabinică a lui Gamaliel, vestit pentru știința lui în toată lumea iudaică. Pregătirea sa «la picioarele lui Gamaliel», la școala marelui rabin, a fost o pregătire temeinică. Aci a învățat tot ceea ce trebuia să știe un iudeu care avea să devină mare rabin ca teologie : (exegeză, drept, istorie, dogmatică, morală etc.).

Prin calitățile sale sufletești și intelectuale, Saul era un om cu totul deosebit, superior din toate punctele de vedere, un geniu religios. «Gînditor adînc și vorbitor îndemînat, un foarte bun psiholog, un spirit de observație ascuțit, cu prezență de spirit, cu un sentiment religios excepțional de cald și de puternic, cu un simț moral foarte fin, energetic, însuflețit, sever, totodată sensibil, bun, afectuos și delicat, era o *personalitate puternică, bogată și complexă, cum sînt prea puțini*».

Așa cum am amintit, n-a cunoscut direct pe Mîntuitorul, căci după terminarea studiilor la Gamaliel în vremea activității publice a Domnului el era probabil rabin în orașul său natal Tars. În istorie apare ca persecutor înverșunat împotriva creștinilor. La uciderea primului martir Ștefan, el păzea hainele iudeilor criminali și cu siguranță că el va fi fost printre primii care au aruncat cu pietre. A arătat un fanatism deosebit împotriva creștinilor «sufla cu amenințare și ucidere împotriva ucenicilor Domnului» (Fapte VIII, 1, 3). A reușit să desființeze comunitatea din Ierusalim și voia să o desființeze și pe cea din Damasc.

Damascul era un oraș sirian important în vremea aceea și se afla la circa 200 km spre Nord-Est de Ierusalim. Cu scrisori de împuternicire de la marele preot și cu o gardă dată de Sinedriu, Saul pornește spre comunitatea puternică creștină cu intenția să prindă și să aresteze pe creștini. Pe acest drum aproape de Damasc s-a petrecut faptul extraor-

dinar al convertirii sale la creștinism. Pentru frumusețea descrierii și pentru importanța minunii să ascultăm pe Sf. Apostol și Evanghelist Luca: «...Pe când călătorea el și se apropia de Damasc, o lumină din cer ca de fulger, l-a învăluit deodată. Și căzînd la pămînt, a auzit un glas zicîndu-i: Saule, Saule, de ce mă prigonești? Iar el a zis: Cine ești, Doamne? Și Domnul a zis: Eu sînt Iisus, pe care tu îl prigonești. Greu îți este să izbești cu piciorul în țepușă. Și el, tremurînd și înspăimîntat fiind, a zis: Doamne ce voiești să faci? Iar Domnul i-a zis: ridică-te, intră în cetate și îți se va spune ce trebuie să faci» (Fapte IX, 3—6). Înspăimîntat, surprins, muștrat, total schimbat, Saul este dus la Damasc, unde a primit botezul de la preotul Anania. Fiind orb și trupește și sufletește a început să vadă și să priceapă taina cea mare a chemării sale la apostolat care s-a făcut cu el, îndată a început să mărturisească pe Hristos că «Acesta este Fiul lui Dumnezeu» (Fapte IX, 20).

Toți creștinii rămîn surprinși de schimbarea lui, iar iudeii scandalizați voiesc să-l omoare. Saul este ajutat de creștini să părăsească orașul, coborîndu-l într-un coș noaptea, peste zidurile cetății, se retrage pentru trei ani în Arabia.

Convertirea Sf. Apostol Pavel este un fapt real, Hristos i S-a arătat real, obiectiv așa cum S-a arătat și Apostolilor după învierea Sa din morți, n-a fost efectul unei halucinații, presiuni psihologice, boli, insolății sau a oboselii drumului. «Hotărîrea lui de a mărturisi de acum înainte pe Hristos, cu riscul vieții sale, dovedește caracterul miraculos și irezistibil al chemării lui la apostolat». «Convertirea Sf. Apostol Pavel a însemnat dezarmarea celui mai periculos adversar al creștinismului și transformarea lui în cel mai mare Apostol».

După convertirea sa, a fost socotit tot timpul renegat al Legii iudaice, deoarece a fost continuu bănuț, urmărit de iudei și amenințat cu moartea. Deși a dorit din tot sufletul să-și convertească neamul său, a trebuit să facă misiune printre păgîni. Aceasta s-a făcut bineînțeles cu recomandarea și învoirea celorlalți apostoli. De altfel — așa cum am mai afirmat, nici unul dintre apostoli nu avea pregătirea și calitățile lui pentru misiune la neamuri. Iudeu prin naștere și prin educație, cu instrucțiune teologică de rabin și cu zel de fariseu, elenist prin cultură și prin cunoașterea limbii grecești, cetățean roman cu drepturi legale, pe care nu le aveau ceilalți, Saul avea însușiri cu care întrecia pe ceilalți misionari și era înarmat în chip desăvîrșit pentru apostolatul creștin.

În misiune se adresa mai întîi comunităților iudaice și prozeliților, apoi pătrundea în lumea greco-romană. Prefera orașele mari unde circulau mai ușor ideile noi. Înființa comunități, așeza episcopi și preoți și păstra legătura cu ele dîndu-le toate îndrumările prin epistole. O permanentă și strînsă legătură ținea cu Biserica mamă din Ierusalim unde trimitea ajutoarele colectate pentru creștinii de acolo.

Întărit de Duhul Sfînt, Pavel devine neobositul Apostol al Domnului, însuflețit de o credință puternică și de un zel și devotament nemărginit care-l mîna fără preget și fără sfială pe drumul greu al propovăduirii Evangheliei lui Hristos.

Aria misiunii Sf. Apostol Pavel a fost vastă. Însoțit de anumiți colaboratori printre care: Barnaba, Tit, Timotei, Ioan — Marcu, Sila, Aquila și Priscila și alții, întreprinde trei călătorii misionare între anii 45 și 58 după Hristos străbătând pe mare și pe uscat tot teritoriul imperiului roman din vremea aceea. Plecând din Antiohia propovăduiește neîncetat în localitățile: Pafos, Pisidia, Licaonia, Antiohia Pisi-diei, Iconiu, Listra, Derbe, Perga, Galatia, Frigia, Misia, Troia, Samo-trace, Neapolis, Filipi, Amfipolis, Apolonia, Tesalonic, Bereea, Atena, Corint, Efes, Macedonia, Iliria, Milet, Tir, Ptolemaida și Ierusalim și Spania. Pretutindeni întemeiază comunități creștine, convertește persoane cu mari funcții și răspunderi care vor juca un rol foarte important în propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu. Datorită culturii și elocinței sale, vorbind înaintea Areopagului la Atena despre «Dumnezeul cel necunoscut» pe care îl cinsteau grecii, convertește pe Dionisie Areopagitul — primul episcop al Atenei devenit mare scriitor bisericesc.

Scrive 14 epistole pe care le trimite comunităților întemeiate de el, care alcătuiesc un adevărat cod de legi și rînduiri pentru viața creștină. În ele găsim învățături despre Sfintele Taine, mîntuirea prin credință, despre dragostea creștină, despre învierea lui Hristos, despre lucrarea în Biserică, despre ierarhia bisericească, îndemnuri și învățături către soți, părinți, copiii, despre muncă, despre respectul și supunerea față de conducătorii statului etc., etc.,

A stăruit în epistolele sale îndeosebi asupra prefacerii adinci a credincioșilor: «Să lepede pe omul cel vechi și să devină o făptură nouă, desăvîrșită, după modelul unic Hristos» (Gal. VI, 15; Efes. IV, 13, 24; Col. III, 10).

În repetate rînduri insistă să se păstreze «unirea Duhului în legătura păcii» (Efes. IV, 1—3), «să urmeze calea păcii» (Romani XIV, 17—19), «să caute pacea cu toți oamenii, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul (Romani XII, 18; Evrei XII, 12—14) căci Dumnezeuul nostru nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. XIV, 33), «El însuși fiind pacea noastră» (Efes. II, 14).

Dacă privim viața personală a Sf. Apostol Pavel vedem modelul desăvîrșit ca cel care a urmat întru totul pe Hristos după spusele sale «căci nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. II, 10) «și mie a vieții este Hristos» (Filipeni I, 21).

Era de o bunătate, blîndețe, răbdare și modestie neîntîlmite și neegalate de un alt om. Se socotea pe sine nevrednic de apostolie și cel mai mic dintre Apostoli. Pentru frații săi de neam — iudeii — ar fi dorit să fie anatema numai aceștia să creadă în Hristos. S-a făcut tuturor toate și a cîștigat mulțime mare de suflete. Pe cel pe care l-a ales Dumnezeu apostol nu de la oameni, l-a înarmat cu toate darurile posibile pentru a preface lumea păgînă, încît a tămăduit pe mulți bolnavi și a înviat din morți pe tînărul Eutih din Troia. De aceea nimic nu l-a putut despărți de Hristos nici necazul, nici strîmtorarea, nici prigoana, foamea, primejdia, sabia sau moartea.

Toate primejdiile, suferințele, bătăile și chinurile le socotea ca o răsplată și o binecuvîntare de la Dumnezeu, căci cine altul a suferit mai mult ca el, așa cum o spune singur : «În osteneli mai mult, în închisori mai mult, în bătăi peste măsură, la moarte adeseori. De la iudei, de cinci ori am luat patruzeci de lovituri de bici fără una. De trei ori am fost bătut cu vergi ; o dată am fost bătut cu pietre ; de trei ori s-a sfărîmat corabia cu mine ; o noapte și o zi am petrecut în largul mării. În călătorii adeseori, în primejdii de rîuri, în primejdii de la țilhari, în primejdii de la neamul meu, în primejdii de la păgîni ; în primejdii în cetăți, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații cei mincinoși ; în osteneală și în trudă, în privegheri ; adeseori, în foamete și în sete, în posturi de multe ori, în frig și în lipsă de haine... Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus, Cel ce este binecuvîntat în veci știe că nu mint» (II Cor. XI, 23—27 și 31).

Iată deci că Sf. Apostol Pavel a predicat pe Hristos nu numai cu cuvîntul, ci și cu viața sa. Pentru aceasta a fost răpit «pînă în al treilea cer, în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască» (II Cor. XII, 4).

A predicat și a trăit cu intensitate cele trei virtuți teologice, credința, nădejdea și dragostea. Descrie dragostea în epistola I către Corinteni în cap. XIII, lăsîndu-ne una dintre cele mai frumoase pagini din literatura universală. După Sf. Apostol Pavel nici darul vorbirii în limbi, nici acela al proorociei, nici credința puternică, nici chiar jertfelnicia de sine nu pot înlocui virtutea dragostei. În cap. XV din epistola I către Corinteni argumentează Învierea Domnului nostru Iisus Hristos fără puțința de tăgadă. Acest lucru îi și ațîță pe iudeii fanatici împotriva lui vrînd de la început să-l ucidă. Așa se face că între anii 58—60 este ținut de către proconsulul Felix în închisoare la Cezareea. Se apără înaintea noului procurator Festus și a regelui Irod Agripa și în cele din urmă face apel la judecata împăratului de la Roma, în calitatea sa de cetățean roman (Faptele Apostolilor XXI, 17, 22, 26).

Drumul spre Roma a fost făcut pe apă sub pază, pe vreme proastă, iarna cu pericole și naufragii. La Roma se bucură de o închisoare ușoară într-o casă sub paza unui soldat roman. Are voie să primească pe oricine, așa încît timp de doi ani de zile (61—63) predică și întărește creștinismul în capitala imperiului.

Toate acestea însă i-au zdruncinat sănătatea dar nu i-au împuținat elanul. Scrie epistole și propovăduiește în continuare după eliberarea sa din închisoare după anul 63 și întreprinde noi călătorii misionare pînă la marginile Apusului.

După tradiția creștină Sf. Apostol Pavel a primit moarte martirică prin tăierea capului, fiind cetățean roman, în aceeași zi cu Sf. Apostol Petru la Roma în anul 67, în timpul persecuției împăratului Nero. A fost îngropat pe Calea Ostia în biserica ce-i poartă numele și unde din mila lui Dumnezeu ne-am închinat și noi cu smerenie împreună cu creștinii din toată lumea care vin și se roagă marelui Apostol.

Meritele Sf. Apostol Pavel sînt considerabile pentru răspîndirea creștinismului. «Activitatea lui misionară a fost mai însemnată ca a celorlalți Apostoli, prin calitățile lui personale ca și prin întinderea și re-

zultatele ei». Este cel mai însemnat ca scriitor și cănditor între Apostoli, urmat de Sfântul Ioan. El a pus începutul teologiei creștine a scos din viața Mântuitorului, învățături de o neasemuită frumusețe, și a lăsat Bisericii o organizare care se păstrează pînă astăzi. «A fost cel mai credincios și mai mare interpret și instrument al Evangheliei lui Hristos».

Activitatea Sf. Apostoli Petru și Pavel este însemnată pentru orice creștin din vremea noastră și din totdeauna. Exemplul vieții lor este în primul rînd călăuză pentru preoții slujitori ai Bisericii lui Hristos : «Păstorii turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetînd-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu după cîștig urît, ci din dragoste» (I Petru V, 2), sau «Fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția» (I Tim. IV, 12)

De asemenea îndemnurile adresate de către Sf. Apostoli credincioșilor sînt permanent actuale și valabile : «...țineți din răspuțeri la dragostea dintre voi, pentru că dragostea acoperă mulțime de păcate» (I Petru IV, 8), iar Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă : «Să umblăm cuviincios, ca ziua, nu în ospețe și în beții, nu în desfrînări și în fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă. Ci îmbrăcați-vă în Domnul Iisus Hristos și grija de trup să nu o faceți spre poște» (Romani XIII, 14).

Să urmăm și noi învățăturile și pilda vieții lor, să-i chemăm în rugăciune, să-l rugăm pe Domnul nostru Iisus Hristos ca să reverse și asupra noastră harul Sfîntului Duh ca să ne întărească în credință, ca și noi să putem rosti la ziua judecării împreună cu Sfînții Apostoli : «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea...».

Pr. I. V. COVERCA

DOCUMENTARE

POETUL PREOT AL. MATEEVICI

1888—1917

Celebritatea unor scriitori este adesea legată de una din operele lor, care datorită unor calități excepționale, se detașează de celelalte, rămase în umbră și nu rareori în uitare.

Acest lucru s-a întâmplat și cu Al. Mateevici, care este cunoscut îndeosebi ca inspirat autor al poeziei «Limba noastră» o mică dar veritabilă capodoperă.

A limita însă cunoașterea lui doar la aceasta, ar fi nu numai o lacună, dar și o nedreptate, chiar dacă nu ne-au rămas de la el prea multe scrieri.

Să nu uităm însă că deși a debutat foarte timpuriu cu un articol, care, în condiții normale, putea deschide perspectiva unei lungi și fertile cariere literare, a avut parte de o viață dureros de scurtă, trăind numai 29 de ani.

Să nu uităm de asemenea că și-a petrecut toată viața într-o provincie marginalizată politic și social, fiind martor la toate umilirile și suferințele îndurate de poporul basarabean în acea vreme, la ele adăugându-se apoi și durerea personală a pierderii premature a tatălui său, în anul 1906.

Se știe însă că nu dimensiunile dau valoare unei opere, lucru perfect valabil și în cazul lui Al. Mateevici, recunoscut de altfel ca «cel mai înzestrat poet al Basarabiei de la începutul acestui secol»¹.

Iar dacă «Limba noastră» este cea care a contribuit în adevăr cel mai mult la consacrarea poetului, trebuie să menționăm că însușirile artistice ale acestuia sînt prezente și în alte creații mai puțin cunoscute pînă acum.

Și dacă admitem că talentul este un dar și o povară în același timp, putem afirma că meritul lui Mateevici este de a fi purtat această povară cu curaj și demnitate spre țarmurile unei poezii autentice, prin care a slujit aspirațiile și idealurile fierbinți ale lumii în mijlocul căreia a trăit.

1. Alexei Mateevici, *Scrieri alese*, Ed. Lumina — Chișinău, 1966, p. 3.

S-a născut la 16 martie 1880 în satul Căinari din fostul județ Ti-ghina, într-o familie cu mai mulți copii, ca fiu al părintelui Mihail și al soției sale Nadejda, la rîndul ei fiică a protopopului Ion Neaga din Căușeni.

În anul 1893, tatăl său avea să se mute cu serviciul în satul Zaim și aici, în casa părintească, primii ani ai copilăriei viitorului poet aveau să facă cunoștință cu lumea fermecată a poveștilor populare și a istorisirilor din trecutul acestor locuri. Tot aici avea să îndrăgească de la părinții săi limba strămoșească, tatăl său primind din țară, între altele, revista Albina, la care era abonat. Lucrul este foarte important avînd în vedere că poetul, în ciuda faptului că avea să-și facă toată instrucțiunea în altă limbă, totuși a folosit numai pe cea română în tot ceea ce a scris.

Despre acestea avea să vorbească în poezia Pietre vechi, scrisă în ultimul an al vieții sale, 1917 și dedicată «bunelului».

În Bugeac la Căușeni
Dorm strămoșii moldoveni,
Numai pietre de mormînt,
Mai păstrează-al lor cuvînt.
Și cum ieși înspre Zaim
Vezi în deal un țintirim.

.....

Botna seacă dă în șes
Și se pierde-n stuhul des,
Și nu-i spune nimănui
Ce-a mai fost pe-aici și nu-i.

Știm ceva de la strămoși,
Despre hoții singeroși,
Despre Turci, despre Tătari,
Despre haniii lor cei mari.

.....

Marmorii frînte se găsesc
Și cu scris latin, grecesc
Mai desfunzi pe-aicea muchii...
Scrise și cu alte buchii...
Cît privești — tot pietre vechi
Stau de strajă, la priveghi...
Pietre rare, grăitoare
Și în umbră și la soare..

.....

Purtînd în suflet atîtea amintiri, Mateevici urmează alături de copiii satului școala primară, însă adevărata școală avea să i-o ofere însăși viața grea și tristă a poporului, căruia îi va purta o nedezmințită dragoste cît va trăi.

În 1898 intră la școala duhovnicească (seminarul inferior) din Chișinău, după absolvirea căreia trece la Seminarul teologic superior din același oraș.

În seminar fiind, tânărul Mateevici arată un mare interes pentru studiu în general, dar simte o deosebită înclinație spre literatură, citind cu nesaț operele clasicilor ruși Pușkin, Gogol, Turgheniev, Nekrasov, dar și ale unor cunoscuți critici și gânditori revoluționari ca Belinski, Cernișevski și Dobroliubov, la care se va adăuga lectura plină de pasiune a marilor scriitori români, Alecsandri, Creangă, Eminescu, Coșbuc, Sadoveanu ș.a.

Un eveniment de mare însemnătate se petrece acum în imperiul țarist: este vorba despre revoluția burghezo-democratică din 1905—1907, care a dus și în Basarabia la eliberarea pentru întâia oară a unor forțe mult timp încătușate și totodată la afirmarea unei vieți culturale proprii. Ca urmare, a fost posibilă acum apariția unor publicații în limba națională, ca Basarabia, Cuvînt moldovenesc, Luminătorul ș.a.

Ecourile acesteia au pătruns repede și între zidurile seminarului din Chișinău, determinînd o puternică efervescență revoluționară, care lua uneori forme protestatate pe cît de concrete pe atît de curajoase.

«La noi în Basarabia parcă te iau fiorii, cînd începi povestea suferințelor poporului nostru moldovean și a acelor înjosiri ce i-au fost scris să îndure», afirma poetul în primul său articol Chestia preotească, publicat în gazeta Basarabia, anul 1906².

Alte articole cu titluri semnificative ca: Lupta moldovenilor pentru drepturile lor și Ce ne trebuie nouă, apărute în aceeași gazetă în același an, anunțau în tânărul Mateevici de numai 18 ani, un talentat și curajos publicist, familiarizat de pe acum cu problemele și frământările sociale ale timpului său.

«Am spus de multe ori că moldovenii trebuie să se deștepte, să muncească mult la învierea lor națională, adică la trezirea poporului lor și să lupte pentru drepturile celea, la care năzuiesc toți binevoitorii lor» — va spune el în articolul Ce ne trebuie nouă, — precizînd mai departe, că este vorba de cele două categorii de drepturi indispensabile pentru libera dezvoltare și propășire a unui popor: «drepturile naționale și drepturile cetățenești»³.

Un studiu remarcabil, publicat tot în anul 1906, se va intitula: Obiceiurile și rînduialile nunții la moldovenii basarabeni, care se înscrie ca și altele în rîndul unor interesante cercetări asupra folclorului basarabean.

Vocația lui îl mîna însă spre literatură, începutul constînd din traduceri din Cehov mai ales, a unor schițe potrivite cu puterea de înțelegere a poporului, a cărui luminare și educație o urmărea pe toate căile.

În același rodnic an, va apărea și prima sa schiță originală Toamna, cu un subiect luat din viața satului.

2. Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 7.

3. Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 115, 116.

Anul 1907 va însemna începutul adevăratei cariere de poet. Una după alta apar acum poezii de certă valoare precum : Cîntecul zorilor, Țara, Țăranii, Dorul și mai ales Eu cînt, care poate fi socotită poezia-manifest a lui Mateevici, exprimînd totodată opțiunea clară a poetului față de taberile aflate în luptă.

Eu cînt pe-acei, ce-n jug și chin,
Pe-a lor spinare țara țin,
Cari în robie și necaz
Voinici, puternici au rămas.

.....

Din plug pe toți ei îi hrănesc,
Vărsînd pîraie de sudori,
Dar tot puterile le cresc :
Pe-acești puternici muncitori
Eu cu mîndrie-i cînt !..

Tonul avîntat și grav totodată al poeziei capătă accente profetice în final :

Eu cînt, căci văd necazul frînt,
Și-aud plugari în zori cîntînd,
Nu doine de amar, de dor, —
Înviorarea țării lor...
Și glasul vieții ascultînd,
Venirea zorilor eu cînt.

În Cîntecul zorilor (1907) caracterul profetic se îngemănează cu chemarea fățișă la luptă :

Hai, măi frate, hai, măi frate,
Zorile s-aprind,
Hai să căutăm dreptate,
Voie⁴ și pămînt.

Pentru noi feciorii glioi,
Zorile răsar,
Pentru-nfrîngerea robiei
Bietului plugar.

Trece noapte. Lupta vine.
Frate, ieși gătit :
Cel nepregătit rămîne
Veșnic biruit.

De remarcant că țăranii lui Mateevici, în ciuda umilirilor și suferințelor îndurate nu se lasă înfrinți. Ei trăiesc, suferă și luptă, puterile nu le slăbesc însă, ci dimpotrivă le cresc, dîndu-le o măreție aparte, cum se vede mai ales în poezia Țăranii (1907).

4. Libertate.

Cînd ziua luminile-și stînge
 Și cele din urmă-n cîmpii le aruncă,
 Țăranii, veniți de la muncă,
 Își cîntă viața și glasul le plînge.
 Își cîntă necazul cel mare,
 Își cîntă nevoile lor în robie.

.....

Dar iată deodată s-aude : —
 Un glas de flăcău din țărani se desparte,
 Puternic-se duce departe,
 Deșteaptă cîmpiile, viile mute,
 Și cîntecul sună-n ogoare
 Și, mîndru, vorbește de drepturi și voie,
 Și-ți pare aprinsă a țării nevoie
 De versuri cu foc arzătoare.

Anul 1907 avea să însemne însă înăbușirea revoluției, care trezise atîtea speranțe și acest lucru fu resimțit și de sufletul sensibil al poetului, în el făcîndu-se loc unei descurajări, unei melancolii, care se resimte în tonul elegiac din poeziile scrise acum :

in zarea anilor trecuți
 Eu văd în flacări asfințituri,
 Eu văd albastre amurgituri
 În zarea anilor trecuți.

.....

Ca și atuncea, văd și-acum
 Lucirea zorilor pe drum
 Salcîmi în floare, gînditori...
 Dar unde-s visele cu flori ?
 Aceia ani, acelea zori
 Trecuți de-acuma sînt și duși
 În zarea anilor apuși.

(În zarea anilor, 1907)

Și :

Atunci, cînd soarele apune
 Și zarea arde-nflăcărată,
 Atuncea inima îmi spune
 Durerea ei nemîngîiată.

.....

Nădejde nu găsești in lume
 Și n-ai de ce nici să o cați :
 Ea numa-n suflete trăiește
 Și dor în inimă trezește...

.....

(Atunci, cînd soarele apune, 1907)

Dezamăgit, poetul încetează să mai publice pentru un timp. Se dăruie în schimb cu totul studiului. Va citi mult, fiind atras atât de marea literatură, cât și de problemele de folclor și de filologie, lărgind continuu aria preocupărilor sale. Astfel ajunse să cunoască limbile rusă, franceză, germană și engleză, în afara celor clasice, latina și greaca.

Inactivitatea literară nu putea să-l împace însă pe tânărul poet, a cărui inimă continua să vibreze pentru suferința din jur, iar chemările răscolitoare de altă dată nu puteau fi date uitării. Se schimbă doar drumul, pașii săi îndreptându-se acum spre tărîmurile interioare ale sufletului.

Aflindu-se într-un mediu prielnic, din 1910 era student bursier la Academia teologică din Kiev, meditația religioasă îi oferă un nou echilibru, o altă cale menită a duce la izbăvirea din atîtea nevoi și neazuri prin credința și nădejdea în Dumnezeu.

Din aceste trăiri interioare ieși acum la lumină un nou și bogat ciclu de poezii, de astă dată de factură religioasă, demonstrînd în același timp polivalența talentului său.

Astfel apar începînd din anul 1910 una după alta, mai ales în revista *Luminătorul* numeroase poezii, care dezvăluie încă o dată sufletul sensibil al poetului, umanismul său generos, tinzînd după înfăptuirea iubirii și a păcii între oameni.

Cîntați cu bucurie aceluia Ce-a scăpat
Pe om și omenirea de moarte sufletească.
E Paștele ! Viață ! Hristos a înviat !
Iubire între oameni și pace să domnească.

(Hristos a înviat, 1910)

În *Căutarea lui Dumnezeu* (1912) inspirată de pasajul biblic din Cartea a III-a a *Împăraților*, c. XIX, v. 11—13, va exprima ideea că Divinitatea își are sălaș numai acolo unde se află liniștea și pacea.

Astfel după ce, căutîndu-L constată că Dumnezeu nu este prezent nici în zbulciul furtunii, nici în răvășirea cutremurului și nici în vîlvățile focului, poetul ajunge la luminoasa viziune biblică :

Dar iată — liniște cerească ;
Sînt plin de sfinte presimțiri —
La Răsărit încep să crească
Lumini de aur, străluciri.
Dorința tainică mă face
Acolo sufletul să-mi zboare :
În raze vii, strălucitoare,
În sfîntă liniște și pace,
Eu, împăcat, voios îl simt
Pe Cel din veșnicie sfînt.

Într-o altă poezie, *Cîntarea slavei* (1912), după ce creează o atmosferă de mistică supunere a naturii față de Divinitate, poetul simte audierea unor tainice chemări spre înălțimi liniștitoare, prin care răzbat totuși îndemnuri de răzvrătire atîpitate, toate exprimate în versuri de mare frumusețe :

Voi, munți singurateci, moșnegi cununăți
 Cu stele în ceruri albastre,
 În leagănul vostru de codri păstrați
 În taină cîntările voastre

.....

Și mare vi-i jalea, cînd vînturi străbat
 Prin tainica voastră dumbravă,
 Dar vișori, furtuni și chiar frunze ce cad
 Vă cîntă a Domnului slavă.
 La voi m-a adus în cărările ei
 A zilelor soartă săracă...

.....

Din urletul vostru, sub cerul nestins,
 Din ploaie cu trăsnete grele,
 Se naște atunci, ca un fulger aprins,
 Cîntarea cîntărilor mele.

.....

Și pentru a avea mai complet tabloul acestui ciclu, se cuvine să menționăm că tot în acest timp, Mateevici traduce cu multă măiestrie numeroase poezii religioase ca : Rugăciune-Lermontov, Prorocul-Lermontov, Prorocul-Pușkin, Trimite-i, Doamne, bucurie-Tiutev, Aducerea aminte-Pușkin, Ioan Damaschin-Alexei Tolstoi ș.a.

Este o perioadă de intensă activitate poetică la care se adaugă publicarea a numeroase articole, istorioare moralizatoare, reportaje, precum și a unor valoroase studii de istorie bisericească, folclor și filologice. Astfel în articolul «Bocetele de înmormîntare moldovenești», poetul menționînd valoarea estetică a poeziei populare, subliniază că însemnătatea ei cea mai mare constă în aceea că «este o expresie a vieții spirituale interioare a poporului»⁵.

Acordînd o atenție specială bocetelor, după ce întreprinde analiza unui bogat și variat material, ajunge pe baza unor criterii și argumente științifice la concluzia că ele constituie «prima formă» a poeziei populare, vorbindu-ne prin lipsa lor de artificialitate, prin prospețimea și simplitatea lor mai mult decît oricare altele despre viața sufletească a poporului.

Într-un alt studiu apărut tot în anul 1911 și intitulat : Momentele inriuririi bisericești asupra originii și dezvoltării istorice a limbii moldovenești, poetul Mateevici, dovedind temeinice cunoștințe filosofice, face o serie de observații ce merită a fi cunoscute.

Întrebînd «Ce este la drept vorbind, limba moldovenească» tinărul autor stabilește mai întîi apartenența ei la grupul limbilor romanice, afirmînd că ea își are originea în latina populară ; iar pentru a înțelege mai bine «cum a provenit limba moldovenească», continuă poetul, «trebuie să aruncăm o privire în străfundul veacurilor, în acele vremuri, cînd Basarabia de astăzi și Moldova prezentau provincia romană Dacia, populată de legionarii împăratului Traian. Aceasta a fost acea epocă

5. Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 119—120.

istorică, când din elementele romane și cele autohtone dacice a început să se formeze treptat nația moldovenească, când din aceleași elemente se constituia cu încetul și limba ei însă liberă de înfruriri străine»⁶.

Deși datorită condițiilor istorice limba «moldovenească» a suferit numeroase influențe, între care cea slavă a fost cea mai însemnată, totuși «limba moldovenească continuă să-și păstreze temelia latină și o păstrează pînă în ziua de azi : categoriile ei de bază — pronumele, conjuncțiile, prepozițiile, declinările și conjugările — au rămas latine»⁷.

Intr-o serie de considerații cu caracter istoric, afirmă că «cel mai vechi text moldovenesc pînă în ziua de azi e socotit a fi inscripția, făcută pe o psaltire slavonă în anul 1573. Inscripția spune, că această carte a fost dăruită unei biserici oarecare de vornicul Radu și legată de un meșter necunoscut pe banii Tomașoaei, «ca să aibă și ea pomană». Primele cărți, traduse în moldovenește, au fost Psaltirea șcheiană (în Transilvania) și Apostolul voronețian. Ambele traduceri datează de la sfîrșitul veacului XVI. Nu e nici o îndoială, că au existat traduceri, făcute mai înainte, dar ele ori că nu s-au păstrat, ori că n-au fost găsite...

Primele acte de stat în limba moldovenească, după cum s-a stabilit, țin de perioada domniei voievodului Simeon Movilă, tatăl mitropolitului din Kiev Petre Movilă, adică nu mai înainte de începutul veacului XVII»⁸.

În ciuda unor limite explicabile, studiul lui Al. Mateevici aduce valoroase contribuții la problema originii și istoriei limbii moldovenești, conducînd fără dificultate la ideea că aceasta este identică cu cea vorbită dincoace de Prut, confirmînd adevărul că «acest rîu nu a constituit niciodată o graniță lingvistică»⁹.

De altfel însăși Marea enciclopedie sovietică (1955) — volumul al XXVIII-lea — avea să afirme că «limba moldovenească este o limbă romanică care face parte, împreună cu româna, din grupul limbilor romanice orientale» și mai departe : «Limba moldovenească este extraordinar de apropiată de dialectul moldovenesc al limbii române care se vorbește în Moldova (Republica Populară Română) dintre Prut și Carpați»¹⁰.

Un an mai tîrziu, în 1956, la Congresul de romanistică ținut la Florența, eminentul romanist Carlo Tagliavini avea să fie mai explicit, afirmînd că «pretinsa limbă moldovenească nu este de fapt decît româna literară, scrisă cu un alfabet rusesc ușor modificat (adică în chirilice moderne, diferite de chirilicele vechi din paleoslavă, folosite timp de mai multe secole de toți românii)»¹¹.

Ca atare, teza unei limbi moldovenești independente nu mai poate fi susținută din punct de vedere științific, devenind astfel perimată.

6. Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 143.

7. Idem, p. 145.

8. Ibidem, p. 148.

9. Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1977, p. 286, 287.

10. Ibidem.

11. Carlo Tagliavini, *op. cit.*, p. 289.

În anul 1914, Mateevici termină Academia teologică din Kiev și se întoarce la Chișinău, fiind numit profesor de limba greacă la seminar. În activitatea sa literară urmează acum o perioadă de acalmie.

Curînd însă «zorile s-aprind» și de data asta vaste întinderi ale vechiului continent vor fi învăluite de flăcările primului război mondial.

Poetul, înrolat confesor militar, pleacă cu regimentul 41 infanterie pe frontul galițian, ca peste doi ani, în 1916, să-l aflăm pe cel românesc de pe linia Tecuci-Mărășești, unde a fost mutat la cererea sa. Aici se simte bine între frații săi, ajungînd să întâlnească și pe unii poeți români, ca Octavian Goga și Nichifor Crainic, căruia, la Iași, cu alt prilej îi mărturisise dorința de a-și schimba numele în Mateescu, în mod oficial.

În ființa poetului viața începe să clocotească din nou.

La 20 aprilie 1917 scrie din Mărășești soției sale: «Simt oarecare năvală de vioiciune și de puteri creatoare. Ceva a trezit mintea mea, gafa să adoarmă, ceva mă îndeamnă la munca literară. Parcă nu-mi aduc aminte ca vreodată scrisul să-mi fi curs de sub pană cu atita ușurință ca acum»¹².

Trăind ororile războiului, este revoltat de bombardarea tirgului Birlad și a gării Mărășești, scriind cu pana muiată parcă în sînge, dar crezînd cu fermitate în căderea dușmanului :

Văd prăbușirea unei stele
Al nopții mîndrului luceafăr,
Și sufletul cîntării mele
Smintit se zbate și neteafăr.

Se scurge noaptea-n sfînta taină,
Dar tunurile vrăjmășești
Țintesc și bat fără odihnă
Să șteargă gara Mărășești.

(Văd prăbușirea, Mărășești, 5—6 iulie 1917)

Solidar în suferință cu frații săi români, într-o altă poezie scrisă tot la Mărășești, își va exprima revolta sub forma unei imprecății amare :

Afurisirea cadă, Sfînte,
Judecătorule Părinte,
Pe cei ce țara ne-au vindut
Și robi năvalei ne-au făcut,
Dar milă fie-ți de creștin,
Ce spicul din sudori îl crește,
De-un biet nevinovat român,
Ce-și spune-amarul românește.

(Deasupra tirgului Birlad, 15 iulie 1917)

12. Alexei Mateevici, *op. cit.*, p. 31.

Poezia *Unora* este un protest împotriva celor care, influențați de curentul latinist, voiau o înnoire a limbii strămoșești, considerată învechită și săracă, prin împrumuturi străine :

Cînd nu-i atingi temeiul puternic și bătrîn.
Noi nu ne înțelegem : din sine limba crește,
Nevoie nu mai are de ajutor străin,
Din sine prinde floare, din sine se-nnoește,

(Mărășești, iulie 1917)

Cu totul altceva este «Limba noastră», prin care de altfel Al. Mateevici atinge cota cea mai înaltă a artei sale poetice.

De fapt, aceasta nu a fost nici prima, nici ultima poezie închinată acestui subiect. Poeți de talent, unii de mare talent chiar, au căutat să dăruiască un imn limbii române. Au reușit mai mult sau mai puțin. Astfel G. Sion — *Limba românească* (1853), G. Coșbuț — *Graiul neamului*, Victor Eftimiu — *Odă limbii române* ș.a.

Intr-un limbaj mai abstract, pentru Mateevici limba este expresia supremă a vieții și a istoriei poporului, a credinței și a datinelor acestuia, a înfrățirii cu natura, a muncii și a luptei lui de veacuri. Ea leagă generațiile între ele și le avîntă spre viitor.

Este meritul lui de a fi exprimat în «Limba noastră» aceste idei prin imagini de mare frumusețe, care se constituie totodată în definiții ce se succed în cadențe pline de armonie, asemenea unui imn majestuos, crescînd în acorduri tot mai largi și devenind apoi o simfonie.

Insuși destinul acestei poezii a fost măreț, răzbunînd parcă nefericirea tînărului poet.

1917. Poetul se afla pe front la Mărășești. În timpul acesta la Chișinău, ca urmare a schimbărilor intervenite după revoluția din 1905—1907 în viața poporului basarabean, se discutau cu aprindere problemele legate de limba română, unii susținînd că aceasta este o limbă necultivată, săracă și inaptă pentru a se putea crea în ea opere literare și pentru a fi reintrodusă în școlile din Basarabia.

Din pana indignată a tînărului poet izbucnesc atunci versurile pline de foc ale poemului :

Limba noastră-i o comoară
În adîncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i foc, ce arde
Într-un neam, ce fără veste
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre,
Roiu de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre

Limba noastră-i graiul pînii ¹³,
Cînd de vînt se mișcă vara ;
În rostirea ei, bătrînii
Cu sudori sfințit-au țara.

Limba noastră-i frunza verde,
Sbuciumul din codrii veșnici,
Nistrul lin, ce-n valuri pierde
Al luceferilor sfeșnici.

Limba noastră-s vechi izvoade,
Povestiri din alte vremuri ;
Și citindu-le-nșirate,
Te-nfiori adînc și tremuri.

.....

Limba noastră-i limbă sfîntă.
Limba vechilor cazanii,
Care-o plîng și care-o cîntă
Pe la vatra lor țăranii.

.....

Poezia a fost citită de Al. Mateevici însuși în Sala eparhială din Chișinău, la deschiderea cursurilor pentru învățători, în vara anului 1917, unde și el trebuia să predea literatura românească.

Cei aflați în sală au fost zguduți pur și simplu, mulți avînd ochii plini de lacrimi.

Era apoteoza scurtei dar rodnicei cariere a tînărului poet, peste a cărui viață, soarele avea să-și stingă în curînd, dar mult prea devreme razele sale.

Publicată în același an în Cuvînt moldovenesc, pusă de compozitorul preot prof. Al. Cristea pe o muzică inspirată, apoi și de alții, apărută și în Neamul românesc al marelui profesor Iorga și apoi în alte publicații și chiar în manualele școlare, poezia își va continua o strălucită carieră pînă în zilele noastre, stîrnind și din partea criticilor literari aprecieri elogioase pentru autorul ei.

Astfel Petre V. Haneș avea să scrie în volumul *Studii literare*: De un veac, foșnetul unduios al grîului legănat de vînturi, frunza codrilor vestiți ai Basarabiei, strălucirea Nistrului luminat noaptea de stelele cerului și dorurile nestăpînite ale oamenilor umpleau de farmec, de armonie și de zbucium sufletele curate și simțirile Basarabenilor. Sufletele acumulau, se-ncărcau peste măsură, dar oglinda fermecată care să reflecteze atîta bogăție lipsea. Cînd s-a ivit, izbucnirea a fost puternică, zguduitoare. Prin ea vorbea un veac de zbucium înăbușit» ¹⁴.

Iar G. Călinescu în monumentală sa *Istorie a literaturii române* va scrie că «Poezia Limba noastră este o nouă definiție a limbii române cu imagini superioare altor poezii de pînă acum», iar despre autorul ei afirmă că «ar fi fost un poet mare, dacă mai trăia. Numai Eminescu a mai știut să scoată atîta mireasmă din ritmurile poporane» ¹⁵.

13. Grînelor.

14. În Al. Mateevici, *Poezii*, Ed. Cartea Rom. București, 1936, p. 17—18.

15. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Buc. 1986, p. 501.

Istoricul N. Iorga avea să scrie de asemenea cuvinte elogioase la adresa poetului.

Timpul a fost însă neîndurător cu poetul nemaivoid să aștepte.

Întors pe front la Mărășești, se îmbolnăvește de tifos exantematic, boala care a bîntuit în rîndurile armatei române pe atunci, — este transportat la spitalul din Chișinău, unde ziua de 13 august 1917 avea să fie cea din urmă din viața sa.

La Mărășești tunurile continuau să bată cu îndirjire.

Poetul trăise totuși fericirea de a se fi aflat între ai săi în cele mai tragice dar și mai mărețe clipe de luptă, însă și de izbăvire.

Pr. Gheorghe RĂDAN

CONTRIBUȚII PRIVITOARE LA IOAN COMNEN (1658—1719) ȘI ȚĂRILE ROMÂNE

Printre reprezentanții de seamă ai Elenismului, din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și primele două ale celui următor, se numără și Ioan Comnen¹ sau Molivdos (16 ian. 1658—1719) din Heracleea Traciei, ce avea să-și doarmă somnul de veci în pămîntul românesc, la București, în anul 1719.

1. Despre Ioan Comnen, a se vedea: Constantin Erbiceanu, *Domnii și boerii români ca fondatori și ctitori ai monastirilor din Sf. Munte Athos*, în «Revista Teologică», III, 1885, nr. 29, p. 225—229; Idem, *Biografia unora dintre profesorii Academiiilor domnesci din București și Iași*, în «Revista Teologică», III, 1885, nr. 34, p. 268—270; A. Papadopoulos-Kerameus, 'Ο τελευταῖος Κομνηνός κατ'ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου Ἁρακλείας Νεοφύτου (1695) in «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 2 (1885) 1889, p. 667—679; M. Ghedeon, 'Ἐπιστολὴ ὡς ἐπίλογος καὶ πρόλογος Ἀγιορειτικοῦ Προσκυνηταρίου, Atena, 1923; I. Doens, *Bibliographie de la Sainte Montagne de l'Athos. Le millénaire du Mont Athos, 963—1963*, in «Etudes et Mélanges», II, Chevetogne, 1964, p. 337—495; D. Iconomidis, 'Ἱερόθεος, μητροπολίτης Δρόστρας καὶ Σίδης, in «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», t. 6, 1965, col. 799—800; T. G. Bulat, *Ioan Comnen «Iatrofilosoful», profesor la Academia Domnescă și mitropolit al Dristrei († 1719)*, in «Biserica Ortodoxă Română», 84, 1966, nr. 3—4, p. 356—368; C. Dima-Drăgan, *Le patriarche Chrysanthos Notaras et le docteur Jean Comnène, étudiants à Padoue*, in «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», 7, 1969, p. 691—693; O. Cicanci-P. Cernovodeanu, *Contribution à la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean (Hiérothée) Comnène (1658—1719)*, in «Balkan Studies», 12 (1), 1971, p. 143—186; C. Dima-Drăgan—M. Caratașu, *Un manuscris grec inédit du docteur Jean Comnène*, in «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», 9, 1971, p. 107—120; Donaldă M. Nicol, *The doctor philosopher John Comnen of Bucharest and his biography of the Emperor John Kantakouzenos*, in «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», 9, 1971, p. 513—526; N. Vătămanu — M. Caratașu, *Trois lettres inédites de Jean Comnène*, in «Revue Roumaine d'Histoire», 11(1), 1972, p. 137—145; C. I. Berceșu — T. N. Manolache, *Clerici și teologi-medici de-a lungul istoriei poporului român (Secolele XIV—XVII)*, in «Biserica Ortodoxă Română», 91, 1973, p. 401—432; E. Costescu, *L'image du Mont-Athos dans l'Exonarthex de Polovraci*, in «Balkan Studies», 14, 1973, p. 308—312; Nicolae Vătămanu, *Doctori și pătimiși*, București, 1973; Ath. E. Karathanasis, *Οἱ Ἑλληνες λόγιοι ἐπὶ τῆς Βλαχίας*, Tesalonik, 1982; Ieromonah Iustinos, 'Ο ἱατροφιλόσοφος Ἰωάννης ὁ Κομνηνός καὶ τὸ Προσκυνητάριον του περὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους τοῦ Ἀθῶνος, in «Διχορειτικά Τεκράδια», Karyes-Muntele Athos, Nr. 2, 1984, p. 7—15; Olga Cicanci *Cărturari greci în țările române (sec. XVII—1750)*, in «Intelectuali din Balcani în România (Sec. XVII—XIX). Culegeri de Studii Istorice Sud-Est Europene», vol. II, Editura Academiei, București, 1984, p. 51—52.

Potrivit celor scrise de marele cărturar Dimitrie Cantemir în «*Descriptio Moldaviae*», numele inițial al lui Ioan Comnen a fost cel de Papas. «După aceea», scrie Cantemir, «și Duca, Domnul Moldovei a chemat la el în Moldova, ca să-i instruiască fiii pe un tânăr foarte învățat, Ioan Papas (care după aceea la Moscova a luat numele de Comnen și în sfârșit a dobândit scaunul metropolitan al Dristei)...»².

În capitala Moldovei, Iași, Ioan Comnen sosea «pe la 1680»³, unde avea să fie profesorul fiului domnitorului Gheorghe Duca (1678—1683), și anume Constantin, «alături de Azarie Cigala și Spandoni»⁴. Elevului său, Constantin Duca, care avea să devină un distins elenist⁵ al timpului său, Ioan Comnen îi închina un «Elogiu» («*Ἐγκώμιον*») ⁶ pentru educația exemplară însușită. Și tot la Iași, Ioan Comnen a fost profesorul⁷ fiilor domnitorului Constantin Cantemir (25 ian. 1685—27 mart. 1693).

Împreună cu vestitul cărturar și tipograf, episcopul Mitrofan⁸ al Hușilor, (Ioan Comnen tipărește și diortosește un volum alcătuit din două lucrări: una a arhiepiscopului Simeon al Tesalonicului (1410—1429) intitulată («*Κατά Αἰρέσεων*») ⁹ («Împotriva Ereziilor»), iar cealaltă a mitropolitului Marcu Eugenicul al Efesului, «*Ἐξηγήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας*» («Explicare a slujbei bisericești») ¹⁰. Volumul a văzut lumina tiparului în tipografia grecească de la Cetățuia, în luna Octombrie a anului 1683. Pe verso-ul foii de titlu al volumului se află emblema Moldovei cu inscripția: «*Ἰωάννης Δούκας βοεβόδας ἐλεῶ (sic) Θεοῦ Αὐθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Μολδοβλαχίας*» («Ioan Duca Voievod din mila lui Dum-

2. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae (Descrierea Moldovei)*. Traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Editura Academiei, București, 1973, p. 373.

3. Ieromonah Iustinos, *op. cit.*, p. 7.

4. Olga Cicanci, *Cărturari greci...*, p. 51.

5. Cu privire la cultura elenistă a domnitorului Constantin Duca, a se vedea bibliografia indicată de Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 175, n. 147.

6. «Elogiu» lui Ioan Comnen se află în Biblioteca Marii Lavre de la Sfântul Munte Athos, «la cota ms. 1183, 17» (Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 175, n. 146).

7. Ioan V. Dură, *Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὰς Ρουμανικὰς Χώρας καὶ τὴν Ἑκκλησίαν αὐτοῦ*, Atena, 1977, p. 204.

8. *Ibidem*, p. 222.

9. Titlul complet al lucrării arhiepiscopului Simeon al Tesalonicului este următorul: «*Κατά Αἰρέσεων. Καὶ περὶ τῆς μόνης ὀρθῆς τῶν Χριστιανῶν ἡμῶν πίστεως. Τῶν τε ἱερῶν τελετῶν καὶ Μυστηρίων τῆς Ἑκκλησίας Διάλογος. Περί τε τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀρχιερέων τε περὶ ἱερῶν καὶ διακόνων. Καὶ τῶν ὀκταστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται. Καὶ περὶ τῆς θείας μυσταγωγίας. Εἰς τε τὸ τῆς ὀρθοδόξου τῶν Χριστιανῶν πίστεως Σύμβολον ἐρμηνεῖα. Καὶ τῶν τούτου ρήσεων ἔχθεσις, ὅθεν τε συνελέγησαν, καὶ κατὰ τίνων συγκείμεναί εἰσιν. Ἔτι δέ Περιεκτικὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κεφάλαια, ἧτοι ἄρθρα δώδεκα. Καὶ ὅτι ταῦτα περιέχει τὸ ἰερόν Σύμβολον. Καὶ περὶ τῶν περιεκτικῶν ἀρετῶν. Ἀποκρίσεις τε πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις Ἀρχιερέως, ἡρωτηκότες αὐτόν. Καὶ τελευταῖον περὶ Ἱερωσύνης*».

De notat că Ioan Comnen a fost cel care a alcătuit tabla de materii a lucrării «Împotriva Ereziilor» a lui Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului, inserată înaintea textului propriu-zis al acesteia (29 de pagini nenumerate).

10. După lucrarea lui Marcu Eugenicul, «Explicare a slujbei bisericești», adică la sfârșitul volumului, și anume la pagina 391 se află o notiță ce indică colaborarea lui Ioan Comnen cu episcopul Mitrofan al Hușilor în editarea acestuia: «*Ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει τοῦ λογωτάτου Κυρίου Ἰωάννου Μολίβδου τοῦ Περινήθου, παρὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Χουσίου κυρίου Μητροφάνους*». («Îngrijit și diortosit de prea învățatul Domn Ioan Molivdos din Perinthos, din îndemnul Prea Sfântului Episcop al Hușului domnul Mitrofan») (Traducerea noastră).

nezeu Domn și principe al întregii Moldove»), iar sub aceasta sînt inserate cîteva versuri omagiale închinat domnitorului Gheorghe Duca de către Comnen, semnat Ioan Molivdos.

După îndepărtarea lui Gheorghe Duca din scaunul Moldovei la 25 Decembrie 1683, Ioan Comnen a părăsit Iașul, ducîndu-se în Italia pentru a-și continua studiile. Ioan Comnen revine însă în capitala Moldovei în anul 1695, ca urmare a chemării sale de către domnitorul Constantin Duca (1693—1695; 1700—1703), elevul său de odinioară¹¹. Destituirea lui Constantin Duca la 8 Decembrie 1695 avea să determine pe Ioan Comnen să părăsească Iașul și să plece la București¹².

În Țara Românească, Ioan Comnen a fost însă și mai înainte, ca urmare a invitației sale de a veni din Veneția la București, de către fostul său profesor, arhiepiscopul Gherman Locros al Nyssei¹³, prin scrisoarea acestuia din 8 Octombrie 1686. Deși nu se cunoaște data exactă a sosirii sale la București, cert este că Ioan Comnen a fost profesor la Colegiul de limbă greacă din capitala Țării Românești înainte de anul 1689¹⁴.

Venit de la Iași la București, Ioan Comnen devine aici preceptorul copiilor Stolnicului Constantin Cantacuzino, Ștefan și Radu Răducanu în anul 1696¹⁵. Apoi, îl înțilnim pe Ioan Comnen, timp de cîteva ani, ca medic al luminatului domnitor Constantin Brîncoveanu al Țării Românești (1688—1714)¹⁶. Totodată, între anii 1699 și 1702, Ioan Comnen a fost și profesor de fizică și matematici la Academia Domnească de la București¹⁷.

El însuși un mare erudit, fiind doctor în medicină al Universității din Padova în anul 1686¹⁸, teolog, filozof, istoric, geograf, tipograf diortositor și poliglot¹⁹, era firesc, așadar, ca Ioan Comnen să fie în strînse raporturi cu cărturarii de atunci din capitala Țării Românești. De altfel, cu doi dintre aceștia, și anume cu Stolnicul Constantin Cantacuzino și cu Antim Ivireanul, Ioan Comnen a și colaborat pe tărîm cărturăresc. Cu Stolnicul Constantin Cantacuzino, bunăoară, Ioan Comnen edita cea dintîi hartă a Țării Românești, la Padova, în anul 1700²⁰. Iar în semn de aleasă prețuire ce-i purta Stolnicului Constantin Cantacuzino, Ioan Comnen îi dedica opusculul său despre viața²¹ împăratului bizantin Ioan al VI-lea

11. Vezi Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 148—149.

12. *Ibidem*, p. 149.

13. Vezi Ioan V. Dură, *op. cit.*, p. 175.

14. Vezi Gheorghe Pârnuță, *Colegiul de limbă greacă de la București*, în «Istoria învățămîntului din România», vol. I (De la origini pînă la 1821), București, 1983, p. 161.

15. Vezi Radu Ștefan Ciobanu, *Pe urmele Stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 175. De menționat că în același an, 1696, Radu Răducanu avea să plece la Padova pentru studii.

16. Vezi Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 149 și p. 151.

17. *Ibidem*, p. 151—152.

18. Vezi Olga Cicanci, *Cărturari greci...*, p. 52.

19. Ioan Comnen era «vorbitor a șapte limbi» (Radu Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 178).

20. Vezi Olga Cicanci, *Cărturari greci...*, p. 52.

21. Titlul opusculului lui Ioan Comnen este următorul: «Βίος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ζειμνήστου Βασιλέως καὶ αυτοκράτορος Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ ὑστερον διὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάσαφ μοναχοῦ μετανομασθέντος, ὡς ἐν σύνοψει» («Viața prea evlaviosului și de veșnică pomenire împărat și autocrat al Romeilor Ioan Cantacuzino, care, cu schima îngerească, a luat apoi numele de Ioasaf monahul, pe scurt») (Traducerea noastră).

Cantacuzino, scrisă la anul 1699 și rămasă manuscris²², în astfel de cuvinte: «Prea nobilului, prea măritului și arhondelui stolnic domnului Constantin Cantacuzino»²³. În același timp, pe verso-ul primei foi a titlului a acestui opuscul este inserată o elegie eroică («*Ἡρωελεγετον*») a lui Ioan Comnen, pe care acesta o închina «prea învățatului domn stolnic, domnul Constantin Cantacuzino... mare cunoscător al științei»²⁴. Și, tot Stolnicului Constantin Cantacuzino, Ioan Comnen i-a închinat versuri pe traducerea «Pronosticului rușilor»²⁵.

Cît privește cu Antim Ivireanul, Ioan Comnen a colaborat cu acesta la tipărirea unor lucrări la tipografia de la Snagov²⁶. Așa, de exemplu, Ioan Comnen semna ca «medic» («*ιατρός*») șase distihuri grecești pe recto-ul foi a doua de la titlul Liturghierului arab, tipărit de Antim Ivireanul la Snagov în anul 1701²⁷.

Ca medic sau «*ἀρχιατρός*», adică «medicul cel mare» ori «mai marele medicilor»²⁸ — cum îi plăcea uneori să semneze²⁹ —, Ioan Comnen a cunoscut, de îndepăroape, preocupările și acțiunile domnitorului Constantin Brîncoveanu întreprinse în favoarea Ortodoxiei elenice. Acestea se manifestau din partea lui Brîncoveanu sub forma acordării de generoase ajutoare bănești, danii, ospitalitate prelaților greci și tipărirea de lucrări grecești. Mai mult chiar, n-a lipsit nici strădania aceluiasi domnitor Brîncoveanu în vederea aplanării unor dispute teologice ivite în sînul Ortodoxiei elenice din timpul său, cum a fost cazul, de exemplu, între două mari figuri ale acesteia, și anume Patriarhul Dositei al Ierusalimului și Ioan Cariofil privind Sfînta Euharistie³⁰.

Conștient de toate cele făcute pentru Ortodoxia conaționalilor săi de către Brîncoveanu, și cu atît mai mult de generozitatea acestuia față de el însuși, Ioan Comnen avea să elogieze pe domnitorul Țării Românești în lucrările sale și să-i consacre chiar traduceri. Astfel, în anul 1699, Ioan Comnen a tradus la București, «patru cuvîntări despre ultimele sfârșituri

22. Vezi Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 172.

23. Traducerea noastră.

24. Traducerea noastră.

25. Vezi Radu Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 285.

26. Vezi Ieromonah Iustinos, *op. cit.*, p. 9.

27. Vezi Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir Métropolitain de Valachie*, în «Nouveaux Mélanges Orientaux», Paris, 1886, p. 538. Firește, traducerea acestor distihuri în românește ar fi mai mult decît binevenită.

28. Ovid Sachelarie, *Arhiatros*, în «Instituții feudale din Țările Române». Dicționar, Editura Academiei, București, 1988, p. 20.

29. Așa bunăoară, ca «*ἀρχιατρός*», Ioan Comnen semnează epigrama dedicată lui Constantin Brîncoveanu și inserată. — împreună cu alte unsprezece epigrame —, în prefața volumului tipărit la Snagov în anul 1699, alcătuit din două lucrări: a) «*Ὁρθόδοξος Ὁμολογία τῆς Πίστεως τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς*» Mărturisirea Ortodoxă de Credință a Bisericii Sobornicești și Apostolicești a Răsăritului) a mitropolitului Petru Movilă; b) «*Εἰσαγωγικὴ Ἐκθεσις περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ἀρετῶν Πίστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης*» (Expunere introductivă despre cele trei virtuți mai mari, a Credinței, Nădejzii și Dragostei) a lui Visarion Macris (1635—1699).

30. Despre disputa teologică privind Sfînta Euharistie între Patriarhul Dositei și Ioan Cariofil, a se vedea Ioan V. Dură, *op. cit.*, p. 117—132.

ale omului (moarte, judecată, iad, viață veșnică)»³¹, și pe care le-a «închinat lui Constantin Brîncoveanu»³². Dar, ceea ce Ioan Comnen a consacrat îndeosebi lui Constantin Brîncoveanu au fost apoftegme sau maxime și epigrame, toate în termeni extrem de elogiși. În această privință, de menționat că a fost semnalată, chiar foarte recent, o astfel de culegere de apoftegme, traduse de Ioan Comnen în neo-greacă, rămasă manuscris³³, și dedicată de acesta, potrivit prefeței, domnitorului Constantin Brîncoveanu în anul 1697³⁴. În prefața culegerii de apoftegme, Ioan Comnen aduce elogii, din belșug, domnitorului Constantin Brîncoveanu, mai ales pentru realizările mărețe ale acesteia în activitatea de promovare a culturii și amintindu-i, totodată, de descendența sa imperială din partea mamei³⁵.

Ioan Comnen a dedicat lui Constantin Brîncoveanu o epigramă³⁶ la începutul volumului «Mărturisirea ortodoxă de credință a Bisericii Sobornicești și Apostolicești a Răsăritului și Expunere introductivă despre cele trei virtuți³⁷ mai mari, a Credinței, Nădejzii și Dragostei», tipărit de către Antim Ivireanul cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu la mănăstirea Snagov în anul 1699³⁸. O altă epigramă închină Ioan Comnen lui Constantin Brîncoveanu pe pagina imediat următoare foii titlului «Liturghierului greco-arab», tipărit de Antim Ivireanul la Snagov în anul 1701, cu cheltuiala aceluiasi domnitor, la cererea fostului patriarh al Antiohiei, Atanasie al III-lea³⁹. Epigrama se află inserată sub stema Țării Românești de pe foaia respectivă a «Liturghierului greco-arab». Și, interesant de notat este că aceeași epigramă din «Liturghierul greco-arab» a fost inserată și în «Ceașlovul greco-arab», tipărit la București în anul 1702, de același Antim Ivireanul⁴⁰. În fine, Ioan Comnen a dedicat o epigramă domnitorului Constantin Brîncoveanu pe pagina a doua a celei «mai cunoscute dintre lucrările sale»⁴¹, și anume «Προσχινιτάριον τοῦ Ἀγίου Ὁρους τοῦ Ἁθωνος» («Proschinitarul Sfintului Munte Athos») ⁴²,

31. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940, p. 209.

32. *Ibidem*.

33. Vezi Mihail Caratașu, *Un recueil d'apophtegmes grecs dédiés à Constantin Brancovan, Voivode de Valachie*, în «Revue des Etudes Sud-Est Européennes», t. XXV, 1987, No. 2, p. 173—177.

34. *Ibidem*, p. 174.

35. Cu privire la conținutul prefeței colecției apoftegmelor, semnată de Ioan Comnen, a se vedea Mihail Caratașu, *Un recueil...*, p. 177.

36. De precizat că Ioan Comnen a dedicat lui Constantin Brîncoveanu doar această epigramă și nu întreg volumul unde fusese inserată, așa cum afirmau doi cercetători istorici, și anume Ștefan Ionescu și Panait I. Panait în lucrarea acestora, «*Constantin Vodă Brîncoveanu. Viața — Domnia — Epoca*», București, 1969, p. 337.

37. În orice caz nu poate fi acceptată traducerea românească făcută de Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, și anume, «Expunere despre cele trei vârste» (*Op. cit.*, p. 337).

38. Titlurile grecești ale celor două lucrări ale volumului tipărit la Snagov în anul 1699 sînt redată la nota bibliografică numărul 29 a prezentei lucrări.

39. Vezi Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 176.

40. *Ibidem*.

41. Ieromonah Iustinos, *op. cit.*, p. 11.

42. Despre Proschinitar ale Athosului tipărite la români, a se vedea Pr. Dr. Ioan Dură, *Proschinitar ale Sfântului Munte Athos tipărite pe pămîntul românesc*. În «Mărturie ortodoxă». Revista Comunității ortodoxe române din Olanda, An. VII, 1988, nr. 11, p. 80—90.

tipărit la Snagov în anul 1701, tot de Antim Ivireanu⁴³. Epigrama de pe pagina a doua a Proschinitarului se află inserată sub stema Țării Românești, reprezentată prin corbul cu crucea în cioc. În epigrama sa inserată în Proschinitar, Ioan Comnen amintea de străbunii Basarabi ai domnitorului Constantin Brîncoveanu.

În cuvîntul adresat de Ioan Comnen «Către prea evlavioșii pelerini și închinători iubitori ai cinstitelor locuri» — traducerea noastră —, inserat drept prefață a Proschinitarului său, după scrisoarea adresată mitropolitului Teodosie, autorul evidențiază generozitatea domnitorului Constantin Brîncoveanu față de mănăstirile athonite, în astfel de termeni: «Dar nici numele ctitorilor fiecărei mănăstiri n-am voit să le omit, și nici pe ale celor cîți au ajutat în parte, sau le-au întreținut; și mai cu seamă pe toate cele ale prea luminatului și prea măritului de acum și mulți ani de aici înainte domnitorului și conducătorului a toată Țara Românească, domnul, Ioan Constantin Basarab Voievod Brîncoveanu. Întrucît și Măria Sa s-a arătat mare protector și ajutător al acestui Sfînt Munte în timpurile prezente, precum și al altor nenumărate biserici și mănăstiri; ajutîndu-le întotdeauna cu milostenii din belșug, și mărindu-le cu clădiri mărețe și utile, și împodobindu-le cu cinstite sfînte moaște și întreținîndu-le cu danii foarte costisitoare și însemnate, indicii prea mari ale extraordinarei sale evlavii pentru cele dumnezeiești și a zelului înflăcărat, spre veșnica pomenire a Măriei Sale, fala și lauda prea ilustrului neam al prea vechilor Basarabi și ctitori ai sfîntului și de Dumnezeu păzit muntele acesta al Athosului, adică a renumiților strămoși ai Măriei Sale»⁴⁴. Iată, deci, că și în cuvîntul său către închinătorii Locurilor Sfînte, Ioan Comnen amintea de străbunii domnitorului Constantin Brîncoveanu, și anume de Basarabi, în termeni destul de elogioși, ca: «ilustru neam», «ctitori ai sfîntului și de Dumnezeu păzit muntele acesta al Athosului», și «renumiți strămoși ai Măriei Sale».

Cu numele de 'Basarab' este menționat însuși Constantin Brîncoveanu, atît pe pagina titlului Proschinitarului cît și pe pagina a doua a acestuia, sub stema Țării Românești. Astfel, în partea stîngă a stemei se află inițialele grecești: I, B, A, Π iar în partea dreaptă K, B, H, OY, adică, «Ἰωάννης Κωνσταντίνος Βασσαράβα Βοεβόνδα Αὐθέντης καὶ Ἡγεμόνος Οὐγγροβλαχίας» («Ioan Constantin Basarab Voievod Domnitor și Principe al Țării Românești»).

Recent, istoricii Paul Cernovodeanu, Olga Cicanci semnalau că pe pagina a optsprezecea a manuscrisului cu cota optsprezece, Ioan Comnen adăuga că a scris Proschinitarul «în nădejdea că principele Constantin Brîncoveanu se va decide să viziteze Sfîntul Munte Athos, fie pe mare, fie pe uscat, în ciuda dificultăților și pericolelor existente cînd se întreprinde așa ceva»⁴⁵.

43. În ceea ce privește, Proschinitarul lui Ioan Comnen, a se vedea Pr. Dr. Ioan Dură, *Proschinitarul...*; Idem, *Proschinitarul lui Ioan Comnen (1701) și știrile cuprinse în acesta despre ajutoare românești date Sfîntului Munte Athos* (în curs de apariție în revistele Bisericii Ortodoxe Române).

44. Ioan Comnen, Προσκλητάρειον τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἀθῶνος, Karyes-Sfîntul Munte, 1984, ed. a VIII-a, (Editor, Ieromonah Iustinos), p. 26—27.

45. Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 171.

Pentru motivul de mai sus, ca și pentru ospitalitatea și generozitatea de care s-a bucurat din partea lui Brîncoveanu, de altfel, era firesc ca Ioan Comnen să evedențieze, cu precădere, ajutorul acestui domnitor la Sfîntul Munte Athos în Proschinitarul său. Firește, ajutoarele lui Brîncoveanu acordate mănăstirilor athonite au continuat, cu prisosință, și după anul 1698 — data scrierii Proschinitarului de către Ioan Comnen —, și anume pînă la sfîrșitul mucenicesc al domnitorului în 1714.

Domnitorului Constantin Brîncoveanu i se datorează unele traduceri în neogreacă făcute de Ioan Comnen. Așa se face că Ioan Comnen a tradus din germană în greacă o lucrare a lui Stanislas Reinhad Acxtelmeier, din porunca «prea cuviosului, prea luminatului și prea învățatului domn Ioan Constantin Basarab voevod a toată Ungro-Vlahia, în Tîrgoviște la anul 1698»⁴⁶. De asemenea, Ioan Comnen a tradus din greacă veche în neo-greacă lucrarea arhiepiscopului Teofilact al Ohridei, «Ἐρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια» («Tîlcuire la cele patru Evanghelii»), tot «din porunca prea piosului, prea luminatului, prea măritului domn și principe al întregii Țări Românești, Ioan Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod»⁴⁷ (Traducerea noastră). Din păcate, traducerea aceasta a lui Comnen avea să rămînă în manuscris, «pînă astăzi»⁴⁸. Și, de menționat că, potrivit titlului traducerii, aceasta era dedicată de Ioan Comnen domnitorului Constantin Brîncoveanu. Iar cît privește prefața traducerii, în aceasta Ioan Comnen aducea elogiul lui Constantin Brîncoveanu pentru virtuțile și realizările sale culturale, ca: întemeierea de școli, tipografii, bibliotecă la mănăstirea Hurezu, tipărirea de lucrări și traduceri ale Cuvîntului lui Dumnezeu, spre folosul nu numai al românilor ci și al altor popoare ortodoxe⁴⁹.

În fine, cu puțin timp înainte de trecerea sa la cele veșnice, Ioan Comnen dedica o epigramă principelui fanariot Nicolae Mavrocordat al Țării Românești în anul 1719. Această epigramă, precum și o scrisoare adresată de Ioan Comnen aceluiași principe, Nicolae Mavrocordat, aveau să servească drept prefață la importanta lucrare a acestuia din urmă, intitulată, «Περὶ καθήκοντων» («Despre îndatoriri»), tipărită în tipografia de la mănăstirea Antim în decembrie 1719⁵⁰.

Evident, activitatea lui Ioan Comnen în Țările Române se înscrie în cadrul binecunoscutei efervescente culturale din ultimile decenii ale secolului al XII-lea și pînă la sfîrșitul domniei lui Constantin Brîncoveanu în anul 1714. Erudit, cu preocupări multiple, era firesc ca Ioan Comnen să întrețină legături cărturărești cu umaniști din Țările Române, din epoca respectivă, ca episcopul Mitrofan, monahul Antim Ivireanul și

46. Radu Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 255.

47. Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 164.

48. Mihail Caratașu, *Un recueil...*, p. 173. De menționat că o traducere în limba română din neo-greacă a fost editată la Iași în anul 1805 (Vezi Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 166).

49. A se vedea, mai pe larg, cele scrise de Ioan Comnen în prefață, la: Olga Cicanci — Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 164—165.

50. *Ibidem*, p. 162.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, precum și cu Mecena culturii românești și protectorul Ortodoxiei din Balcani și Orient, de atunci, marele domn mucenic, Constantin Brîncoveanu.

O mai bună cunoaștere a legăturilor lui Ioan Comnen cu erudiți din Țările Române, și îndeosebi cu domnitorul Constantin Brîncoveanu, nu face decât să arunce mai multă lumină asupra vieții culturale românești din acel timp.

Pr. Dr. IOAN DURĂ

ARHIMANDRITUL IOASAF SNAGOVEANUL — PARTICIPANT LA REVOLUȚIA DIN 1848

În rîndul clericilor prezenți, alături de masele largi, în vîltoarea evenimentelor din vara anului 1848, s-a aflat și vrednicul arhimandrit Ioasaf Snagoveanu, instruit fiu de țaran român, care, întrunind înaintate trăsături intelectuale și morale, într-o vreme cînd cultura era apanajul celor puțini și bogați, le-a pus în siujba intereselor țării și ale neamului său.

Asupra acestui distins cleric român avem puține date biografice sigure, deoarece el, cînd își amintește de viața sa din trecut, ne vorbește numai despre suferințele îndurate după înăbușirea revoluției din 1848, de rătăcirea lui prin diferite țări și în sfîrșit, de așezarea la Paris, unde, mistuit de focul nestins al dragostei de patrie, a luptat cu toate puterile și mijloacele ce le avea, împreună cu ceilalți exilați români, pentru împlinirea idealului secular al unității noastre naționale. Însemnările lăsate de cei care l-au cunoscut și anume, Ion Eliade Rădulescu, revoluționar pașoptist, și I. D. Petrescu, unul din nepoții săi după mamă, nu sînt nici ele prea bogate în date biografice și nici nu par a fi întru totul exacte, avînd caracter memorialistic.

Arhimandritul Ioasaf, pe numele de botez Ioan, s-a născut la 22 aprilie 1797¹, în satul Slănic, dintre saline, pe valea pîrîului Vărbilău, în ținutul Ploieștilor. De la tatăl său, plăiaș de munte și țaran liber, copilul a moștenit dragostea de glie, spiritul de dreptate și curajul de a se ridica în apărarea clasei necăjite și obidite a țărănimii, calități pe care le va afirma din plin la maturitate, iar de la mamă, blîndețea, iubirea de oameni și o voce plăcută, ce l-a împins de timpuriu către serviciul stranei.

Văzînd rîvna lui pentru învățatură și inclinarea către muzică, părinții, care mai aveau două fete și voiau să-l țină pe lingă dînsii pe unicul lor băiat, ca să le fie sprijin în gospodărie și ajutor la bătrînețe, s-au hotărît în cele din urmă a-l îndruma spre misiunea preotească. Așa se explică faptul că, după ce a urmat cursul învățăturilor începătoare cu preotul și dascălul din sat, tînrul a fost incredințat destul de tîrziu Seminarului de la Buzău, școală inferioară cu patru clase, care, pe vremea episcopului Chesarie, ajunsese la un bun renume, unde se distinge prin inteligență, dragoste de carte și rîvnă pentru apostolat.

Terminînd studiile în 1829, cînd era în vîrstă de 32 ani, pentru a-și bucura părinții, care doreau să-l vadă preot în sat, la cererea sa, episcopul Chesarie îl hirotonește pe seama bisericii din comuna Slănic. Dar, nu rămîne mult timp aici, pen-

1. I. D. Petrescu, în *Buchetul*, Tîrgoviște, 1889, p. 27—28, îl dă ca născut la 1804. Pe crucea de la mormîntul lui Ioasaf, însă, preotul Constantin Nicolae (Dinu), un alt nepot al arhimandritului, care a stat lingă dînsul pînă la moarte și l-a îngropat, a pus să se scrie 22 aprilie 1797, ca dată de naștere, ce trebuie s-o fi auzit din însăși gura unchiului său și care credem că este cea adevărată.

tru că Chesarie, apreciind rivna și însușirile sale deosebite, îl ridică în curînd la demnitatea de protopop². Pe cînd se găsea în această funcție, în timpul holerei din 1832, își pierde soția și copiii³.

Nemîngîiat și zdrobit sufletește de nenorocirea ce căzuse asupra lui, preotul Ioan, după împlinirea ocupațiilor zilnice, în dorința de a se desăvîrși pe sine în cele duhovnicești, se dedică studiului și meditației, folosind cărțile pe care le avea la dispoziție. Spirit deschis și minte iscoditoare, el își dă repede seama că învățătura culeasă pînă acum era săracă. Școala de preoție pe care o urmăse nu mai mulțumea sufletul lui, deșteptat de glasul nevoii de a învăța carte mai cu temei. Socotind că nu era încă destul de pregătît pentru misiunea apostolatului său, el rivnește acum la o pregătire metodică.

Dé aceea, după cîtva timp, mînat de dorința de a se instrui într-o școală superioară, părăsește cu regret pe episcopul Chesarie, părintele său duhovnicesc, și pleacă la București, unde se înscrie la Colegiul Sf. Sava. Colegiul din capitala Principatului valah, condus de francezul Vaillant, ce fusese adus anume în țară, încă de pe vremea lui Kisseleff, de către episcopul Școalelor Naționale, marele ban Grigore Filipescu, ajunsese a fi considerat, sub raportul instrucției și al educației ce se făceau elevilor, unul dintre cele mai bine organizate din Europa⁴.

Studiază în mod regulat la colegiu, în special greaca, latina și franceza. Contactul cu tineretul patriot din colegiu și accesul la o cultură bogată și nouă pentru el, promovată cu demnitate și mult tact pedagogic de către Vaillant, îi deschide noi orizonturi, făcîndu-l să asimileze cu mult folos pe Bossuet și pe Racine, precum și pe filozofii revoluției franceze: Rousseau, Voltaire, Diderot, d'Alambert și Montesquieu.

Însușirile sale deosebite și sîrguința la învățătură îl făcură repede cunoscut și stimat. De aceea, cînd Eforia Școalelor a arătat «trebuința ce este la biserica Colegiului Sf. Sava de un preot român care să săvîrșească sfintele slujbe în limba națională, ca să poată școlarii, ce sînt datori în toate duminicile și celelalte sărbători a merge la biserică, să se pătrună și să se pilduiască de învățăturile moralului pravoslavniciei credințe... și să poată spovedi pe școlari în limba românească», cerînd, totodată, «a se statornici la pomenita biserică un preot duhovnic dintre pămînteni, care va fi mai cu bună învățătură și destoinic ca să săvîrșească sfintele slujbe în limba patriei»⁵. Protopopul Plășii de Sus l-a propus «pe părintele Ioan, carele, acum, se află petrecîndu-și vremea întru foloasele învățaturii chiar acolo, în școala Sf. Sava, și cercetînd pentru petrecerea lui, m-am adevărit că este neprihănit și deprins la învățătură, potrivit cu soarta ce se cere, pe care sfătuindu-l, au primit sarcina aceasta»⁶, iar Mitropolia l-a numit la 6 octombrie 1834 în acest post⁷.

La terminarea studiilor, Eforia Școalelor îi încredințează și catedra de religie a colegiului în care fusese pînă atunci elev. Ajuns profesor de religie la școala cea mai vestită din capitala țării, el începe să predice de pe catedră și de pe amvon, entuziasmînd tineretul cu patosul convingerilor sale religioase și al patriotismului său luminat. Pătruns de grija de a împărtăși copiilor, viitori cetățeni și conducători ai țării, principiile religiei creștine ortodoxe și dragostea de patrie, el

2. I. Eliade Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, 1851, p. 25—26.

3. Ibidem.

4. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XI, Iași, 1896, p. 126.

5. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 1311/1834, f. 30.

6. Ibidem, f. 31.

7. Ibidem, f. 33.

desfășoară și o activitate didactică-catehetică, traducînd și publicînd mai multe lucrări de morală, între care, *Istoria Vechiului și Noului Testament* și *Istoria sfîntă*, ambele tipărite în 1839 și reeditate în anii următori. Fără îndoială, lucrările sale nu au o valoare teologică deosebită, au însă destulă însemnătate didactică, mai ales pentru vremea aceea.

Reputația sa era acum unanim recunoscută, iar faima zelului și a strădaniilor sale pătrunde pînă și în palatul domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica (1834—1842), care își manifestă dorința de a-l cunoaște. Îl invită adeseori la masă și îl numește eclesiarh al Curții domnești⁸. În 1843, el tipărește pentru întia dată în românește textul învățăturilor lui Neagoe Basarab, după un manuscris slavon din 1654, sub titlul *Învățăturile bunului și credinciosului domn al Țării Românești, Neagoe Basarab Voievod, către fiul său Teodosfe, dat la lumină de Ioan, Eclesiarhul Curții*⁹.

După plecarea lui Alexandru Dimitrie Ghica din domnie i se încredințează postul de egumen al mînăstirii Snagov. Trecerea lui în acest post, devenit vacant prin retragerea fostului egumen Gavriil, s-a datorat mitropolitului Neofit. Propunerea mitropolitului a fost adusă la cunoștința noului domn Gheorghe Bibescu (1842—1848) cu adresa nr. 785 din 14 martie 1844 și a fost întărită prin Ofisul domnesc nr. 7 din 16 martie 1844¹⁰. După ce i s-a eliberat Cartea de numire cu nr. 824 din 17 martie 1844¹¹, a fost instalat, după rînduială, la 20 aprilie 1844¹². Înainte de instalare a intrat în monahism, luînd numele de Iosaf¹³ sau Ioasaf¹⁴ și după un vechi obicei, supranumele de Snagoveanul¹⁵.

Snagovul, ctitoria lui Vlad Țepeș, începuse să decadă, fiind la acea dată o mînăstire ce servea de închisoare, și Ioasaf s-a străduit să-i redea faima de care se bucurase mai înainte. Revoluția din 1848 nu i-a dat, însă, răgazul de a se îngriji pînă la capăt de ridicarea acestui așezămint, chemîndu-l la o operă mai înaltă, la lupta pentru dreptate și libertate, pentru slobozenia neamului românesc de sub povara cea umilitoare a stăpînirilor străine.

Făcînd parte din acea pleiadă de clerici români care, conștienți de misiunea lor și mișcați de sentimentul patriotic, s-au avîntat în lupta pentru rededeptarea noastră națională, Ioasaf a participat direct, alături de alți bărbați de seamă, la declanșarea revoluției în Muntenia, pregătind sufletește poporul și ridicîndu-l la înălțimea ideilor înnoitoare ale veacului. Reprezentant autentic al clasei țărănești și al clerului, cu sufletul mistuit de focul nestins al patriotismului, el a răspîndit cuvîntul folositor pentru binele țării, la a cărei temelie a așezat o piatră durabilă. În vil-

8. În *Catagrafia de toată tagma bisericească din poliția București*, întocmită în 1841, la mînăstirea Curtea Veche figurează «Ioan, eclesiarhul numitei mînăstiri». Totodată, din raportul cu nr. 15 din 13 februarie 1842 al protopopului Plășii de Sus către Mitropolie, în care se arată că la biserica Colegiului Sf. Sava este lipsă de preot, aflăm că «mai înainte era preot slujitor acolo sfinția sa părintele Ioan, carele, făcîndu-se eclesiarh domnesc, nu mai poate ținea rîndul preoțesc, că la toate ceremoniile bisericești urmează a se afla și sfinția sa, ca un eclesiarh, precum aceasta se și urmează». A se vedea Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 1656/1841, f. 1; nr. 602/1842, f. 3.

9. P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de la 1848 în Principatele Române*, București, 1948, p. 54.

10. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 5049/1844, f. 2.

11. *Ibidem*, f. 10.

12. *Ibidem*, f. 9 și 11.

13. *Ibidem*, f. 5.

14. *Ibidem*, dosar nr. 1329/1844, f. 18 și 20.

15. *Ibidem*, dosar nr. 1332/1845, f. 14; nr. 5559/1845, f. 47.

toarea evenimentelor, cu o intuiție de profet, el n-a văzut decât Țara și Biserica. În slujba lor și-a pus întreaga viață și, ca un adevărat martir, s-a jertfit pe sine, răbdând închisoarea, chinurile sufletești și povara grea a exilului.

Cînd, la 11 iunie 1848, bucureștenii au venit în număr mare din toate colțurile orașului la palatul domnesc, ca să impună lui Gheorghe Bibescu programul revoluționar, adoptat la Islaz, cu două zile în urmă, ei aveau în fruntea lor pe marii patrioți, promotori ai vieții naționale, iar alături de aceștia se afla, cu crucea în mîna dreaptă, Ioasaf, îndemnînd poporul la slobozenie. Peste cîteva zile, la 15 iunie, pe Cîmpia Libertății de la Filaret, Ioasaf, îmbrăcat în odăjdii, împreună cu preoții de pe la toate bisericile orașului, a primit jurămîntul depus pe Cruce și Evanghelie de norodul capitalei pentru programul revoluționar și a binecuvîntat prin cuvinte înflăcărate acțiunea lui binefăcătoare pentru viitorul patriei.

Imediat ce Guvernul provizoriu a preluat puterea, s-a trecut la punerea în aplicare a unora dintre punctele înscrise în *Proclamația de la Islaz*, între care s-a numărat și eliberarea robilor țigani. Pentru aceasta, a fost numită, încă de la 26 iunie, o comisie alcătuită din Cezar Bolliac, Petrache Poenaru și Ioasaf Snagoveanul¹⁶. Desemnarea lui Ioasaf în Comisia pentru dezrobirea țiganilor arată din ce aluat bun era plămădită inima lui de slujitor al Bisericii, oferindu-i ocazia de a contribui cu multă dragoste la aducerea la îndeplinire a acestei salutare reforme. Comisia, deși lipsită de experiența necesară unei asemenea lucrări, dar fiind călăuzită de cele mai umanitare sentimente, a pus bazele unui început de realizare pentru această reformă socială atât de importantă, pe care, însă, n-a putut s-o continue datorită evoluției evenimentelor.

În perioada în care Ion Eliade Rădulescu se pregătea să meargă în Rusia pentru a apăra cauza revoluției, explicînd Guvernului țarist că mișcarea nu era îndreptată împotriva ei, urmîndu-l pe Ion Ghica, care plecase pentru același lucru la Constantinopol, unii dintre patrioții români s-au gîndit ca, în locul lui Eliade, a cărei prezență era necesară la București, fiind membru în Guvernul provizoriu, să-l trimită pe Ioasaf Snagoveanul¹⁷. Pînă la urmă, Ioasaf n-a plecat în Rusia, dar faptul rămîne semnificativ pentru prețuirea de care se bucura din partea conducătorilor revoluției, ca urmare a dăruirii și consecvenței cu care el acționa în slujba intereselor țării. Tot acum, el întocmește și tipărește *Note evanghelice*, lucrare menită «să fie împărțită în dar», spre a hrăni spiritul revoluționar în țară, iar la 6 septembrie, la ceremonia organizată în capitală, ca semn de protest față de pătrunderea trupelor otomane și țariste în Principat, Ioasaf a anatemitat Regulamentul organic și Arhondologia sau Cronica rangurilor boierești, care au fost aruncate apoi în foc de către bucureșteni, și a rostit cuvinte mobilizatoare în apărarea revoluției.

După înăbușirea revoluției de către armatele străine, la 13 septembrie 1848, principalii ei conducători au fost arestați la minăstirea Cotroceni. Printre aceștia, alături de frații Golești, de Bălcescu, de Eliade și de Tell, s-a aflat și Ioasaf Snagoveanul. Considerînd că «aflarea lor în țară nu se poate împăca cu odihna și siguranța publică»¹⁸, Fuad efendi, comisarul turcesc, a hotărît printr-un decret, la 15 septembrie, să-i trimită peste graniță. Ca urmare, ei au fost duși sub pază la Giurgiu și închiși în temnița de aici, apoi, îmbarcați pe o «ghimie» — vas de război turcesc —, au fost purtați pe Dunăre în sus, timp de 30 de zile, pînă la Orșova¹⁹,

16. *Anul 1848 în Principatele Române*, Tomul VI, București, 1910, p. LXIX.

17. *Ibidem*, Tomul, II, București, 1902, p. 574.

18. *Ibidem*, Tomul IV, București, 1903, p. 516.

19. *Ibidem*, p. 600.

unde se răscoală, la 15 octombrie, trecînd în Banat și aflînd găzduire într-un sat românesc. De aici, unii pleacă prin Croația, Tirol și Elveția, ajungînd la Paris. Alții, între care și Ioasaf, se îndreptară spre Transilvania.

În martie 1849, Ioasaf se află la Brașov, unde, împreună cu Cezar Bolliac și Costache Bălcescu, scoate gazeta *Espatriatul*, după încetarea foilor lui George Barițiu, în care susține cauza revoluției în Transilvania. În numărul 10, din 20 mai 1849, al gazetei, el publică un *Apel* către preoții din Țara Românească, în care, după ce îl sfătuiește să fie statornici în a apăra dreptatea și frăția și de a lupta pentru libertatea și fericirea patriei, conform mesajului evanghelic și misiunii lor, le adresează îndemnul de a-i povățui și pe țărani «să fie tari în credință și să nu se împuțineze, pentru că principiul libertății înaintează cu pași ca de uriaș și cei ce sprijină cauza lui fac minuni, după cum ne spun scripturile ce s-au făcut în vremurile cele de demult! Intunericul nu poate niciodată să fie vecin cu lumina, pentru că razele ei îl îndepărtează de lângă ea! Iată că lumina a dat mîna cu frontierele Carpaților noștri și este cu neputință ca să nu pătrundă razele ei peste dinșii, pînă la voi! Aveți credință, zic, că în scurtă vreme vom da laudă și mulțumită lui Dumnezeu, spunînd: mărire celui ce ne-a arătat nouă lumina!»²⁰.

În 3 iulie 1849, *Espatriatul* încetează să mai apară. Evenimentele se precipită în Transilvania. Trupele țariste, comandate de generalul Lüders, trec munții, venind în ajutorul armatei habsburgice. Situația revoluției devine critică. Ioasaf se vede silit să se retragă la Bran, unde, cu sprijinul preotului român Bartolomeu, din comuna Simon, se ascunde, travestit în păstor de oi, printre ciobanii turmelor lui Moise Moșoiu, sătean avut din Fundata. I. D. Petrescu, nepotul său, învățător la Rucăr, care trecea adesea dincolo, peste munți, la Bran, vizitînd, între alții, pe săteanul din Fundata, Moise Moșoiu, afirmă că în primăvara anului 1850 îl întilnește aici pe Ioasaf și stă de vorbă cu el²¹. În toamna aceluiași an, după spusele memorialistului, Ioasaf părăsește Fundata, tot ca păstor de oi, de astă dată, ale turmelor fraților Balaci, cu care coboară pe valea Huțanului pînă la Orșova, iar de aici trece pe malul drept al Dunării, în Turcia²², unde se întilnește cu unii dintre exilații români, împreună cu care intenționează să se întoarcă în patrie.

Calvarul se prelungea însă și nu-i putea prevedea sfîrșitul, căci, Firmanul sultanului către domnul Barbu Dimitrie Știrbei (1849—1856), publicat în *Buletinul Oficial al Principatului Țării Românești*, nr. 71 din 6 iulie 1849, hotăra: «Fiindcă s-a adevărit între Înalta mea Poartă și Curtea împărătească a Rusiei că întoarcerea în Valahia a acelor care, luînd o parte activă la tulburările trecute au ieșit din țară și ale căror nume se cuprind în lista ce se va publica, este vătămătoare liniștii țării, nu le va fi iertat să intre în Valahia, pînă cînd, prin științele amindurora părților, se va lua încredințare că în viitor nu vor fi nici într-un chip vătămători, și dacă unii dintr-înșii, împotriva acestei hotărîri, vor îndrăzni să intre în țară, aceia vor fi supuși la asprimea legilor²³. Lista cuprindea un număr de 34 persoane, între care, la numărul 15, figura și Ioasaf Snagoveanul. În această situație, Ioasaf, după ce rămîne cităva vreme pe lângă mitropolitul Dionisie al Durostorului, care îi încredințează o biserică în Dobrogea, la Tulcea, acordîndu-i și rangul de arhimandrit²⁴, se decide pentru o pîrbegie în Franța, unde se adunaseră cei mai mulți revoluționari

20. Ibidem, Tomul VI, p. 210—212.

21. I. D. Petrescu, *Op. cit.*, p. 91.

22. Ibidem.

23. *Anul 1848 în Principatele Române*, Tomul VI, p. 260—261.

24. Veniamin Pocitan, *Biserica ortodoxă română din Paris*, București, 1941 p. 40.

români, socotind că aici ar putea continua cu mai mult succes lupta pentru împlinirea idealului național. Agonisindu-și banii de drum și luând binecuvîntarea verbală a mitropolitului Dionisie al Durostorului, precum și a patriarhului ecumenic Ghermanos, arhimandritul Ioasaf, însoțit de Marin Serghiescu zis și Naționalul, alt exilat pașoptist, fost cîntăreț la biserica Negustori din București, se îmbarcă la Constanti-nopol pe un vapor și, ajungînd în Franța, se stabilește la Paris²⁵, unde devine unul din apostolii cauzei noastre naționale.

Între timp, în țară, autoritățile, încă de la sfîrșitul lunii septembrie 1848, văzînd că mînăstirea Snagov a rămas fără egumen, prin trecerea lui Ioasaf peste graniță, și «ca să nu se înstrăineze sau să se răspîndească ceva din zestrea ei», au trimis acolo anume orînduiți ca să întocmească o listă de «toată zestrea mișcătoare și nemișcătoare, luîndu-se pe rînd fiecare lucru, după catagrafia cu care le-a primit cuvioșia sa cînd s-a numit egumen, deosebindu-se adaosurile sau lipsa ce se va găsi»²⁶. Totodată, li s-a cerut să facă și «o listă separată de toate lucrurile particulare ale cuvioșiei sale, ca să-l asigureze că nu se vor împrăstia cu oarecît de către cineva»²⁷.

Consemnînd bunurile mînăstirii, trimișii din partea autorităților au arătat că lipseau unele obiecte și o anumită sumă de bani, față de cele înscrise în catagrafia din anul 1844 și pentru care era răspunzător Ioasaf, iar «vreun lucru de-al egumenului nu s-a găsit în încăperile egumenești, fiindcă le-a ridicat mai dinainte și le-a adus în București»²⁸. Obiectele care lipseau erau lucruri de mică valoare și anume, 2 sfeșnice de alamă, 3 cărți de ritual, cîteva piese de mobilier, veselă și lenjerie, care s-au și găsit ulterior. Suma de bani rezulta din socotelile mînăstirii, pe care Ioasaf, prin trecerea peste graniță, le-a lăsat nedescurcate și pe care ar fi justificat-o cu siguranță dacă s-ar fi aflat în țară. În urma cercetărilor s-a stabilit că banii ce se imputau egumenului proveneau din diferența dintre prețul fixat pentru moșia, vatra mînăstirii, ce urma să fie vărsat drept venit la Casa centrală, și prețul cu care fusese arendată, potrivit contractului găsit la arendaș, la care se adăugau veniturile pe doi ani din embaticul locului după Podul Mogoșoaiei și din arenda moșiei Prunii, luată de la serdarul B. Ionescu sub formă de schimb pentru o casă a mînăstirii din mahalaua Batiștei, precum și chiria prăvăliei din mahalaua Olari, simbriile slujbașilor mînăstirii pe primele luni ale anului 1848, ce rămăseseră neplătite, și avansul primit de la Casa centrală pentru repararea sobelor în încăperile mînăstirii²⁹. De asemenea, nu s-au găsit actele și documentele mînăstirii, pe care egumenul, în vîltoarea evenimentelor, stînd mai mult în București, le luase cu sine ca să nu se înstrăineze.

Pentru împlinirea acestor lipsuri din zestrea mînăstirii și «bănuind că poate unele lucruri s-ar fi adus la casa din București, unde ședea egumenul», autoritățile au hotărît să se facă cercetare la fața locului și totodată, să se întocmească și o «catagrafie de toate lucrurile particulare ce se vor găsi ale egumenului, ca să se chibzuiască în urmă ce să se facă cu dinsele»³⁰. Cu acest prilej, s-a constatat că Ioasaf avea în capitală, în mahalaua Manu Brutaru, pe ulița Tîrgoviștei, o casă cu 9 odăi, împrejmuită cu gard, precum și 2 locuri cu viță de vie în județele

25. Ibidem.

26. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 4893/1848, f. 1.

27. Ibidem.

28. Ibidem, f. 2.

29. Ibidem, f. 101 și 142.

30. Ibidem, f. 3.

Prahova și Buzău³¹, cumpărate pe vremea când era preot de mir. La casa lui Ioasaf, trimișii autorităților n-au găsit nimic din lucrurile personale ale acestuia, decât mobilierul, fiindcă în acea casă se instalase cancelaria trupelor rusești. Continuând cercetările, ei au «dovedit că s-au ridicat de către doi nepoți ai sfinției sale toate lucrurile și s-au depus la minăstirea Sărindar»³², într-o cameră ce aparținuse cîntărețului acestei minăstiri, care fusese arestat și închis la Văcărești, în urma participării lui la revoluție³³. Mergînd acolo, ei au întocmit catagrafia cerută, apoi au pus sigiliu la ușa încăperii, lăsînd afară numai documentele minăstirii Snagov — cele în fel de fel de pricini, condici de socoteli, cărți de hotărnicie, corespondență cu arendașii, situații privind starea clădirilor și a meremeturilor și altele —, pe care le-au predat noului egumen, numit între timp³⁴. Cît privește casa lui Ioasaf, aceasta a fost pusă sub sechestr³⁵.

La 7 februarie 1849, cei doi nepoți ai lui Ioasaf și anume Gheorghe Nicolae, preot la biserica Dintr-o zi, și Ștefan Protopopescu, cîntăreț, au fost arestați la Văcărești sub învinuirea: «I-iu, că în urma restatornicirii legalei oblăduiri și a liniștii obștești au ținut corespondență secretă cu acel criminal al statului, popa ion Snagoveanul; 2-lea, că din acea corespondență s-a văzut că au lănuit și au asigurat nemișcătoarea avere a numitului revoluționar pentru temerea ce aveau că se va confisca pentru celtuiala statului»³⁶. După ce au fost eliberați din arest, «însă, pe cheazăsie, fiind supuși și la privegherea poliției pentru mișcărilor lor»³⁷, ei au fost numiți clironomi (moștenitori) pentru averea rămasă de la Ioasaf, cerîndu-li-se să preia lucrurile sale, «ce urmează a se slobozi de sub pecetie, ca să le vînză prin mezat și la întîmplarea că nu se acoperă suma datoriei cu prețul ce va da vînzarea lor, atunci, pentru rest, să vînză ori din viile ce are în județul Prahova și Buzău sau casele ce sînt sechestrate»³⁸. Aceștia au refuzat, însă, să-și asume o asemenea răspundere sub cuvînt că nu pot moșteni pe unchiul lor, cîtă vreme el este în viață și nici cu a lor păstrare nu se pot însărcina³⁹. În această situație, Departamentul Treburilor Bisericești în unire cu Mitropolia s-au adresat domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei care, prin Ofisul nr. 222 din 21 februarie 1850, a hotărît următoarele: «I-iu, ca toate lucrurile mișcătoare, ca unele ce sînt supuse stricăciunii, să se dea cu listă în păstrarea rudelor celor mai de aproape ale eclesiarhului Ioan; 2-lea, ca banii și lucrurile ce s-a ales dator numitul către minăstire, să se implinească treptat din chiria caselor sale din capitală și din arendarea viilor ce Departamentul arată că are în județul Prahova și Buzău»⁴⁰. Pe această bază, s-a constituit, prin judecătoria Ilfov, o epitropie formată din rudele apropiate lui Ioasaf, cărora li s-a predat bunurile sale — casa, lucrurile și viile —, cu îndatorirea să pună în vînzare toate lucrurile, să închirieze casa și să arendeze viile și din banii scoși să acopere datoriile lui către Casa centrală și către minăstire⁴¹.

31. Ibidem, f. 17.

32. Ibidem, f. 14.

33. Ibidem, f. 138.

34. Ibidem, f. 110.

35. Ibidem, f. 22.

36. Arhivele Statului București, Ms. 749, f. 44.

37. Ibidem.

38. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 4893 1848, f. 141.

39. Ibidem, f. 95.

40. Ibidem, f. 140.

41. Ibidem, f. 179.

Între lucrurile rămase de la Ioasaf și preluate de rudele sale se aflau, conform listei întocmite cu acest prilej, 62 icoane mici, reprezentând scene din istoria Vechiului și Noului Testament, veșminte preoțești, un ochean de inginer, un atlas geografic și, ceea ce prezintă interes în cadrul rîndurilor de față, 2 hambare mari pline cu cărți. Din păcate, la înregistrarea cărților nu s-a consemnat decît în rare cazuri autorul, s-a omis a se trece locul și anul apariției sau ediția și de multe ori n-a fost trecut nici chiar titlul complet al cărții⁴². Aflăm, însă, din această listă, că o parte din cărți și anume, 122 titluri românești, franțuzești, elinești și latinești, însumînd 3584 volume, care «țin lei zece mii, au fost date de Ștefan Protopopescu la librier ca să le vînză»⁴³.

Cum era firesc, cele mai multe cărți au subiect religios, dintre acestea, majoritatea fiind cărți de cult. Așa, de pildă, Ioasaf avea în bibliotecă *Vechiul și Noul Testament*, în românește, grecește și latinește, *Evanghelia*, *Psaltirea*, *Ceaslovul*, *Prohodul*, *Ermologhionul*, *Chiriacodromionul*. Lor li se adăugau *Viețile sfinților* și *Explicații evanghelice*, în românește și franțuzește, *Cuvîntări funebre* de Bossuet⁴⁴ și *Orațiile* lui Fénelon⁴⁵, un *Manual al tinerilor predicatori* și un *Catehism*. Dintre lucrările de morală figurau: *Oglinda înțelepciunii*, *Datoriile unui creștin*, *Istoria morală*, *Apărarea creștinismului*, *Principii asupra religiei*, *Povestiri morale*, precum și învățăturile lui Socrate, în grecește, și *Orațiile* lui Demostene, în franțuzește. Istoria era reprezentată prin Xenofon, cu patru volume, în limba greacă, *Aventurile lui Telemac* de Fénelon, în franțuzește, *Viața lui Alexandru Macedon*, în latinește, o *Istorie generală*; 38 *istorii de deosebite țări mici*, precum și *Istoria lui Radu de la Afumați*. Din sfera literaturii rețin atenția un volum de *Poezii*, în grecește, un altul de *Teatru*, în românește, *Fabule* de La Fontaine, în franțuzește, și *Poezii* de Mumuleanu, iar din domeniul lingvisticii, mai multe cărți de gramatică și dicționare grecești, latinești, franțuzești și italienești, un *Lexicon*, în patru limbi, un *Tratat de verbe neregulate*, în românește, un *Abecedar greco-român*, un *Curs complet de lb. franceză*, precum și *Înlesnirea vorbirii francezo-elene* și *Istoria filologică și critică*, în grecește. În sfîrșit, mai întîlnim un manual de geografie și altul de filozofie, *Istoria naturală* a lui Buffon⁴⁶, în franțuzește, o aritmetică, un volum de *Elemente de desen liniar pentru arhitectură*, precum și *Geometria și Fizica populară*, ultimele două în limba franceză.

Iată numai cîteva din cărțile ce s-au aflat în biblioteca lui Ioasaf, care, prin diversitatea lor tematică — religie și morală, istorie, filologie, poezie, teatru, geografie, matematică și fizică —, evidențiază interesul pentru carte al acestui distins cleric român, izvorît din studiile sale și din limbile străine ce le cunoștea — greaca, latina și franceza —, dorința lui de a fi la curent cu contribuții valoroase din domeniul cît mai variate.

Ajuns la Paris, oraș în care, din toate provinciile românești, se aduna tinerimea studioasă spre a-și desăvîrși cursul învățăturilor sale, Ioasaf constată că românii nu aveau un locaș de închinare unde rugăciunile și Sf. Taine să fie rostite sau săvîrșite în limba și în credința strămoșească. De aceea, el socotea că cel mai bun

42. Ibidem, f. 198—199.

43. Ibidem, f. 27.

44. Jacques Bénigne Bossuet (1627—1704), orator și prelat francez. A scris opere remarcabile prin arta elocinței, claritatea și vigoarea stilului, întemeiate pe Sf. Scriptură.

45. François de Salignac de La Oothe Fénelon (1651—1715), scriitor și prelat francez. Precursor al iluminismului.

46. Georges Louis Leclerc de Buffon (1707—1788), naturalist francez. În *Istoria naturală*, 36 volume, a descris organisme vii în condițiile lor naturale.

serviciu pe care, ca preot, l-ar putea aduce patriei sale, ar fi să întemeieze aici o capelă românească. În urma unui *Apel* lansat între români pentru donațiuni benevole, el a adunat fondurile necesare procurării odăjdiiilor și sfintelor odoare și, cu încuviințarea autorităților franceze, la 23 noiembrie 1853 a pus început slujbelor bisericești în limba română, în capela instalată provizoriu într-un apartament închiriat în strada Racine 22 din Paris. Capela avea pe frontispiciu, ca emblemă, după mărturia unui contemporan, un soare, iar deasupra înscrisă deviza: *Cu trică și cu încredere să vă apropiati* ⁴⁷.

De acum înainte românii își aveau biserica proprie, unde se adunau în număr mare, mai ales, duminicile și la sărbători și într-un glas preamăreau pe Dumnezeu în graiul părinților lor, dar nu-și uitau nici țara, căci, după cum arată marele nostru poet Vasile Alecsandri, «ei își uneau, aici, rugile lor, cu ale cuviosului preot, pentru fericirea și viitorul României» ⁴⁸. În această simplă, dar mult prețuită vatră a altarului strămoșesc, muntenii, moldovenii și transilvănenii, strinși la un loc, ascultau cu adâncă evlavie Sf. Liturghie și cuvintele înțelepte și pline de fierbinte patriotism ale primului ei slujitor. Sentimentele patriotice ale lui Ioasaf, dragostea lui adâncă pentru popor, precum și încrederea lui statornică în propășirea patriei, se revărsau ca un balsam în sufletele românilor aflători la Paris, menținând neclintită nădejdea în viitorul neamului nostru și întărind convingerea că el va găsi resursele necesare pentru a-și dobândi unitatea și neatinerea. Iubirea de țară și de neam era așa de puternică în inima lui Ioasaf încât, silit să-și părăsească patria și să renunțe la toate bunurile ce le avea, el n-a suspinat decât după gîla străbună, fapt pentru care, deși se afla în capitala cea mai civilizată din lume, dar pe pămînt străin, nu s-a putut opri să nu exclame înaintea altarului, o dată cu psalmistul: «De te voi uita Românie, uitată să fie dreapta mea; să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine, la tot începutul veseliei mele» ⁴⁹.

Capela a devenit de la înființare centrul patriotismului românesc pe pămîntul Franței. Ea patrona mișcarea națională și o încuraja cu toate mijloacele de care dispunea și sub toate formele posibile pe acele vremi. O revistă apărea săptămînal, duminica, sub auspiciile capelei, unde își avea instalată redacția, și cu sprijinul revoluționarilor români emigrați la Paris. Arhimandritul Ioasaf era prim colaborator, iar alături de el se aflau: Cezar Bolliac, George Sion, Alexandru Donici, Costache Bălcescu, Vaillant, profesorul de la Sf. Sava, I. Strat și alții. Această publicație, intitulată *Buciumul*, din care au apărut 7 numere, avînd ca motto: *Cereți și vi se va da, bateți și vi se va deschide*, adoptase deviza: *Autonomia Principatelor românești și unirea lor*.

Ideea de uniune și de independență a Țărilor Române, ca unică alternativă a emancipării lor, era promovată cu insistență de către Ioasaf atît de pe amvon, cît și în coloanele revistei *Buciumul*. Vorbînd tineretului român din Paris despre necesitatea continuării luptei pentru împlinirea idealului nostru național, arhimandritul Ioasaf spunea într-un frumos și instructiv discurs rostit în capela întemeiată de dînsul: «Deși cauza noastră de la 1848 a fost calomniată de către vrăjmașii patriei și ai adevărului, noi, însă, fiind siguri pe conștiința noastră că aceasta s-a făcut numai și numai cu scop patriotic și fără cea mai mică cugetare la interesul nostru particular,

47. Iacov Antonovici, *Documente Birlădene*, vol. V, 1926, p. 276.

48. *România literară* din ianuarie 1855. În acest prim număr al revistei, pe care o edita la Iași, Vasile Alecsandri, sub inițialele B.A., anunță cu multă bucurie înființarea la Paris a unei biserici românești, deschizînd o listă de subscripție pentru ajutarea și împodobirea ei.

49. *Steaua Dunării*, nr. 54 din 1856.

ne-am hotărît a rămînea credincioși ei pînă la capăt... Acum, dacă poporul român ar fi liber, ca să-și poată manifesta dorința sa, fără nici o îndoială că tot glasul român al românilor ar fi pentru unire, dar fiindcă vrăjmașii patriei și ai adevărului, care au calomniat răscurarea de la 1848, se silesc și astăzi, în tot chipul, să ne facă a pierde o epocă așa de favorabilă, pe care poate nu o vom mai întîmpina lesne, subînsemnatul, mă simt dator și eu, ca preot și român, a mă adresa către tot românul și patriotul adevărat, care își iubește patria și fericirea ei, invitîndu-l și îndemnîndu-l ca să ceară cu stăruință *Unirea Principatelor*, fiind sigur, că cerînd-o, o vom avea... Folosul acestei uniri este atît de mare și atît de invederat, încît tot românul poate prea lesne a-l înțelege, fără a avea trebuință de explicare, pentru că, oricine poate vedea că, dacă am fi fost uniți, n-am fi astăzi în starea în care ne aflăm... Ne lipsește unirea, pentru că unirea aduce tăria și puterea și prin urmare înflorirea și înaintarea»⁵⁰.

Cînd, în 1856, s-au slobozit, în sfîrșit, țiganii în Țara Românească⁵¹, Ioasaf, ca fost membru în Comisia pentru eliberarea robilor țigani, instituită de Guvernul provizoriu în timpul revoluției, a rostit de pe amvon un vibrant discurs în fața Coloniei românești din Paris și a bărbaților politici francezi care îi sprijineau pe români în revendicările lor naționale. Arătînd că robia este condamnată de legea creștină, înaintea căreia toți sîntem frați, Ioasaf insistă asupra faptului că Țările Române, care așteaptă și ele emanciparea politică, au dat dovadă de maturitate, aplicînd emanciparea socială unei categorii de locuitori ce trăiseră pînă atunci în grea servitute. Vasile Alecsandri, care s-a făcut eco-ul acestui discurs, publicîndu-l în întregime, însoțit de un comentariu, în ziarul unionist *Zimbrul*, ce apărea la Iași, spune, între altele: «Ceremonia fu foarte frumoasă, entuziasmul mare, cît nu putem crede, iar discursul lui Ioasaf arhimandritul a făcut senzație»⁵².

În ajunul alegerilor pentru divanurile Ad-hoc, convocate pentru luna septembrie 1857, adunări chemate a exprima dorința românilor din Muntenia și Moldova cu privire la viitoarea lor organizare statală, Ioasaf, înțelegînd însemnătatea momentului istoric și cunoscînd influența preoților asupra țărănimii, le-a adresat un *Apel* plin de dragoste creștină și de frăție în Domnul, cerîndu-le, pentru a corespunde chemării lor, ca urmași vrednici ai înaintașilor, să participe activ la lupta cea bună care se ducea pentru Unirea Principatelor. În acest apel către întreaga preoțime, el spunea, între altele: «Iubirea de patrie a fost, este și va fi totdeauna cea mai mare virtute și cea mai frumoasă dintre toate virtuțile omenești, la toate națiile și în toate religiile... În orice mișcare a nației am văzut pe preoții români în capul poporului, binecuvîntînd progresele și temporizînd crizele și putem zice că numai clerul a ținut naționalitatea română dincolo de Carpați... De aceea, frăția voastră, care sînteți numiți sarea pămîntului și lumina lumii, se cuvine ca, la o împrejurare ca aceasta, de la care depinde viața națională în care să trăiască toți românii, să nu vă mărginiți numai a vă împlini datoria ca alegători și ca aleși, ci, bătînd la ușa fiecăruia, să arătați, mai întîi, cît este de mare responsabilitatea celui ce-și dă votul pentru un deputat și apoi cît este de mare importanța acestui deputat în acest divan ce se convoacă astăzi... Ne trebuie o patrie tare prin unirea Țărilor Române»⁵³.

50. Dimitrie A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. IX, București, 1901, p. 477—480.

51. *Steaua Dunării*, nr. 19 din 1856: Lege pentru emanciparea țiganilor în Muntenia.

52. *Zimbrul*, nr. 22 din 1856.

53. *Buciumul*, nr. 3 din 1857.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite, unul dintre cele mai însemnate acte ale istoriei noastre naționale, a fost sărbătorită și la Paris cu un deosebit entuziasm de către toți patrioții români, în fruntea cărora se afla arhimandritul Ioasaf. În cea dintii duminică, 1 februarie 1859, care a urmat alegerii lui Cuza ca domn al ambelor Principate, la sfârșitul Sf. Liturghii, în biserica românească din Paris, Ioasaf, îmbrăcat în odăjdii, a rostit de pe amvon o cuvântare în care, după ce a subliniat că «alegerea lui Alexandru Ioan I ca domn al Principatelor Unite este mai mult decât legitimă, fiindcă nu s-a făcut de o simplă majoritate, ci de o admirabilă unanimitate, în două adunări diferite, de unde urmează că alesul este de două ori legitim», a pus în evidență «mărimea acestui act care deșteaptă admirația adevăraților români și face să salte inimile lor de bucurie. Să ne bucurăm, dar, fiindcă astăzi soarele adevărului s-a arătat pe orizontul nostru și a răspândit norii care ne acopereau de întuneric. În urma acestui act, lumea va putea să ne cunoască astfel precum sintem. Să ne bucurăm, fiindcă românii vin să dovedească în mod solemn Europei dreptatea și legalitatea cererilor ce au făcut în divanurile Ad-hoc. Să ne bucurăm, în sfârșit, fiindcă simțămintele deputaților români n-au fost mai puțin patriotice decât simțămintele românilor, strămoșilor noștri»⁵⁴. Tot atunci, românii au organizat și un banchet în cinstea alegerii lui Cuza, la care au luat parte și unii fruntași ai vieții politice și culturale pariziene ce sprijiniseră Unirea. Arhimandritul Ioasaf a ținut și cu această ocazie un toast călduros în sănătatea noului domn, vrându-i să guverneze în pace și să aducă în țară dreptatea și bunăstarea.

În sfârșit, la 26 octombrie 1860, după 12 ani de la expatriere, arhimandritul Ioasaf se întoarce în țară pentru a supune capela întemeiată de dînsul în capitala Franței sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Ungrovlahiei, adresînd mitropolitului Nifon o cerere în acest sens. Cererea fiind primită, i se eliberează Cartea de recunoaștere și de numire a lui ca paroh și epitrop al capelei⁵⁵. Totodată, el arată că biserica din Paris are neapărată trebuință de încă un preot, ca să poată împlini datoriile sale religioase către numeroșii tineri români care studiază acolo și recomandă pe Constantin Nicolae (Dinu), preot la biserica Sf. Dimitrie cel Nou din București, un nepot al său, care, primind încuviințarea și întărirea canonică, pleacă cu dînsul în Franța, ca preot ajutător al lui Ioasaf⁵⁶.

Cu inima încălzită de sentimentul patriotic, la 24 ianuarie 1862, cînd Corpurile Legiuitoare de la București și Iași s-au adunat la un loc, într-o singură reprezentanță națională, act menit să asigure desăvîrșirea Unirii, arhimandritul Ioasaf a rostit în biserica din Paris o cuvîntare, în care a arătat că «astăzi, se așează în România piatra edificiului Unirii» și a propus «să facem din ziua de 24 ianuarie, o zi de sărbătoare națională, pe care să o aniversăm, în fiecare an, la picioarele altarului, înălțînd către ceruri rugăciuni fierbinți»⁵⁷.

Prin activitatea sa patriotică, arhimandritul Ioasaf se înscrie în rîndul cîtoror statului român modern, iar opera lui bisericească îl situează printre rîvnitorii pentru podoaba Casei Domnului. În afară de aceste acte, care au rămas încrustate în istoria noastră națională, Ioasaf a mai întocmit, pe cînd se afla la Paris, cîteva scrieri didactice cu conținut religios și moral, umplînd astfel un mare gol resimțit pe atunci de tineretul român ce studia în capitala Franței. Acestea sînt: 1. *Vocabular al cîtorva cuvinte latine explicate în românește și în franțuzește*, litografiat, Paris, 1867,

54. Dimitrie A. Sturdza, Op. cit., vol. VIII, București, 1900, p. 801—802.

55. Veniamin Pocitan, Op. cit., p. 40—41.

56. Ibidem, p. 116—117.

57. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 48/1862.

În care 8000 de cuvinte latinești sînt alăturate și confruntate cu cele două limbi de origine latină: româna și franceza, stabilindu-se o filiație cu mult mai strînsă a românei cu latina decît chiar a limbii franceze: 2. *Verburi, anecdote și fabule pentru studenții cei mici din Paris*, lucrare de 166 pagini, tipărită în 1863. Pe verso-ul coperții se dau cîteva «observări» cu privire la pronunțarea unor silabe din franțuzește și timpii verbelor în românește. Partea a doua, cuprinde anecdote și fabule în proză, strînse din auzite și din alte cărți, cu subiecte morale, plăcute pentru copii și foarte instructive, corespunzător scopului didactic pentru care au fost adunate; 3. *Catehism*, scris în franțuzește cu litere latine în 1870 și tipărit la București în 1889. Are 49 pagini și cuprinde idei generale asupra Vechiului și Noului Testament: explică decalogul și crezul, vorbește despre Sf. Taine, despre posturi și sărbători și încheie cu scurte noțiuni privind Sf. Liturghie; 4. *Mic Catehism*, imprimat la Paris în 1870, cu 47 pagini, avînd la sfîrșit și un calendar ortodox și o scurtă pascalie pe 32 ani; 5. *Catehism pe scurt*, lucrare cu scop didactic, de întrebări și răspunsuri, avînd 16 pagini, scrisă în românește cu slove chirilice combinate cu litere latine.

Arhimandritul Ioasaf, acest cleric învățat și patriot, cu chipul blajin și surizător, cum apare într-o ultimă fotografie, luminat de focul sacru al iubirii de țară, pe care a avut bucuria de a o vedea pășind cu încredere pe culmile viitorului, s-a stins din viață la Paris, la 3 noiembrie 1872, în vîrstă de 75 de ani, fără a mai apuca să mute capela într-un local demn de a reprezenta în capitala Franței noua situație politică a României. A fost înmormîntat în cimitirul Montparnasse.

Biserica a rămas pe vechiul loc, funcționînd încă zece ani în condițiuni precare, pînă în 1882 cînd, în urma exproprierii imobilului din strada Racine 22 de către primăria Parisului, pentru nevoile de sistematizare a acestei zone din Cartierul Latin, s-a mutat într-o veche capelă dominicană, situată pe strada Jean de Beauvois nr. 9 bis. Fondurile pentru cumpărarea capelei au fost suportate de statul român, care a făcut și unele reparații și amenajări, tot cu cheltuielă din țară, așa încît locașul s-a înnoit, ajungînd aproape nou și de stil ortodox. Biserica și locuința parohială au devenit proprietatea statului român, recunoscută ca atare de autoritățile franceze. În anul 1892, noua biserică a fost tîrnosită. De la această dată, biserica și parohia ortodoxă română din Paris au fost păstorite de preoți trimiși din țară, respectiv de către Mitropolia Ungrovlahiei.

La 2 aprilie 1943, prin grija arhimandritului Teofil Ionescu, cu aprobarea Guvernului francez și agrementul autorităților românești, de stat și bisericăști, rămășițele pămîntești ale lui Ioasaf au fost deshumate și transportate la biserica română din Paris, unde au fost reînhamate, după toată rînduiala, în cripta anume construită după planurile marelui sculptor Constantin Brâncuși și cu cheltuiala enoriașilor. Reducerea osemintelor lui Ioasaf în cripta bisericii pe care el, cel dintîi, s-a gîndit s-o ridice în capitala Franței, a fost un act de recunoștință față de acest mesager al neamului nostru în Apus, pe care toți românii l-au dorit.

Acum, la aniversarea a 140 de ani de la Revoluția din 1848, cînd țara noastră se află în plină operă de dezvoltare multilaterală, cînd poporul român trăiește liber pe pămîntul strămoșesc și se bucură pe deplin de roadele muncii sale, se cuvine să luăm pildă și îndemn din rîvna înaintașilor, între alții, și de la acest cleric luminat și patriot, care au plămădit statul național cu numele glorios de România și i-au hărăzit vigoare și trăinicie în veac.

Gheorghe Vasilescu

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SCHITULUI BUDIȘTENI (SEC. XVII), JUDEȚUL ARGHEȘ

Pe Valea Glimbocelului, afluent al Argeșului, la circa 3 km nord de șoseaua națională Pitești-București, se află satul Budișteni, comuna Leordeni. Deși cele mai vechi urme de existență a omului pe raza satului datează din neolitic sau epoca bronzului¹, Budiștenii apar în documente de abia în prima jumătate a secolului al XVI-lea². Prima atestare documentară a satului datează din 29 august 1526 când călugărița Magdalina³ lasă fiului ei Ivașco, printre altele, «*stupina de la Budeșteni*» pe care nu știm de când și de la cine o stăpînea⁴.

Din secolul al XVI-lea se mai păstrează două hrisoave care ne furnizează date importante privind unele aspecte social-economice ale istoriei satului. Astfel, la 9 mai 1561, domnitorul Petru cel Tânăr întărește lui Marea, Oprea și Cînda partea lui Țilină din Budișteni și din alte localități. Oprea și Cînda «*au înfrățit pe fratele lor vitreg, Marea, peste partea lor de ocină din Budeșteni și din Dobroești*⁵ și pe țigani și pe vli și pe mori și pe toate averile»⁶. La 18 ianuarie 1566 același Petru cel Tânăr întărește lui Oprea și Cînda, fiii lui Țilin, părți de moșie în Budișteni și Dobroești, în urma unei judecăți⁷.

Din secolul al XVII-lea se păstrează un număr mare de documente care ne oferă destule date pentru a reconstitui oarecum istoria satului în această perioadă. Cele mai multe documente se referă la Stanciul logofăt și la schitul construit de acesta în Budișteni. Deoarece după moartea ctitorului schitul a fost închinat mănăstirii Cotroceni aceste documente au intrat în arhiva acestui mare lăcaș ecleziastic păstrîndu-se pînă astăzi.

Numărîndu-se printre micile lăcașuri monastice din țară, schitul n-a reținut atenția istoricilor astfel că în momentul actual nu avem un studiu despre trecutul lui. Doar C. D. Aricescu îi consacră circa o pagină în *Istoria Cîmpulungului* indicîndu-ne ctitorul, data construirii, închinarea lui mănăstirii Cotroceni și situația grea a schitului după acest act⁸. Aceste date, însă altfel formulate, au fost preluate în *Dicționarul*

1. «*La Budișteni s-au găsit topoare de piatră lustruită, unele găurite, altele negăurite, dintre cari două sunt azi la muzeul din Tg. Jiu*» (C. Rădulescu-Codin, *Muscelul Nostru*, Cîmpulung, 1929, p. 52).

2. Pînă la începutul sec. al XVII-lea Budiștenii au făcut parte din județul Pădureț, între începutul sec. al XVII-lea și 1950 din județul Muscel, între 1950—1968 din regiunea Pitești (la început din raionul Topoloveni, iar după desființarea acestuia din raionul Găiești), iar din 1968 din județul Argeș.

3. Înainte de a se călugări, Magdalina s-a numit Mușa din Corbii de Piatră și a fost căsătorită cu Cîrjeu vistier, fratele lui Mogoș, stăpîn al unor însemnate proprietăți pe Rîul Doamnei.

4. *Documenta Romaniae Historica* (în continuare D.R.H.), B, Țara Românească, vol. III, nr. 32, pag. 55—56. Prin hrisovul din 1501 septembrie 1—decembrie 15 voievodul Radu cel Mare întărește mănăstirii Nucetu mai multe sate printre care și Budiștii, probabil Budiștenii (D.R.H., II, nr. 9, pag. 22—25).

5. Sat dispărut localizat lângă Budișteni.

6. D.R.H., B, Țara Românească, vol. V, nr. 217, pag. 234—236.

7. Idem, vol. VI, nr. 4, pag. 7—9.

8. C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului, prima residență a României, partea a II-a*, București, 1855, pag. 154—155.

geografic al județului Muscel⁹, pentru ca Marele dicționar geografic al României să le copieze întocmai după lucrarea lui C. Alessandrescu¹⁰.

Despre urmele lui ne informează C. Rădulescu Codin: «...cu ruine și urme istorice ale schiturilor Budișteni și Cotroceni — pe dealul Merișescu — vechi de sute de ani». Acesta face însă o gravă confuzie în privința ctitorului considerînd că schitul Budișteni a fost «Fondat de Ștefan Cantacuzino (fost Stanciul logofătul din Budișteni, înainte de 1685)»¹¹.

După cum am menționat mai înainte, schitul Budișteni a fost construit de Stanciul logofăt despre care documentele păstrate ne furnizează unele date privind viața sa. Primul document¹² în care este menționat datează din 1642 ianuarie 1 — mai 21 cînd Stoica Coliu din Budișteni dă zăpis lui Stanciul logofăt pentru «un loc de vie în deal, la Hoțul»¹³ pe care i l-a «vîndut de un an»¹⁴. Următorul document în care apare consemnat este zăpisul dat, la 21 mai 1642, de Vișa, soția lui Stoica Colțu, împreună cu fiica ei Catalina, «la mîna Stanciului logofătul de la Mitropolie». Cît timp a fost Stanciul logofăt la Mitropolie nu putem ști, mai ales că în documentele următoare va fi numit numai Stanciul logofăt. La această dată Stanciul era căsătorit, deoarece pogonul de vie vîndut de Vișa se afla «pre lîngă viile dumnealui de zestre, în Dealul Crîngurenilor»¹⁵. Zăpisul ne mai informează despre starea materială prosperă a lui Stanciul logofăt care împrumutase cu bani pe mulți săteni din Budișteni¹⁶.

Nici unul din documentele cunoscute nu ne furnizează date despre părinții lui Stanciul logofăt. De asemenea, nu știm exact cînd s-a născut și cu ce s-a ocupat pînă în 1641 cînd apare consemnat în documente, cu excepția faptului că a fost logofăt la Mitropolie. Dintr-un hrisov al lui Matei Basarab, din 13 ianuarie 1654, aflăm despre un frate al lui Stanciul logofăt, Tudor, asupra căruia vom reveni¹⁷.

În schimb documentele ne oferă mai multe informații despre soția sa și familia acesteia. Astfel, Stanciul s-a căsătorit, între 13 august 1640 și 21 mai 1642, cu Tudosia, fiica jupînesei Anca din Budișteni. Desemnarea Ancăi în documentele domnești cu apelativul de «jupîneasă» și moșiile pe care le avea ne indică faptul că ea făcea parte din rîndul proprietarilor feudali. Fiică a lui Oprea din Budișteni, Anca a mai avut o soră, Stana, și un frate Cînda.

9. C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, București, 1893, pag. 48.

10. *Marele dicționar geografic al României*, vol. II, București, 1899, pag. 48-49.

11. C. Rădulescu Codin, *op. cit.*, pag. 52.

12. Acest zăpis datat numai cu anul 1642 a fost scris de «Chirca, ginerele Stoicîi Colțu». Menționarea în zăpisul din 21 mai 1642 a morții lui Chirca îl datează pe cel scris de el între 1642 ianuarie—mai 21.

13. Toponim la Budișteni.

14. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, ms. 690, f. 92 v

15. Crîngureni, sat, astăzi Crîngurile de Sus și Crîngurile de Jos, com. Crîngurile, jud. Dîmbovița.

16. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, ms. 690, f. 95.

17. *Ibidem*, V/20.

În afară de Tudosia, Anca a avut și un fiu, Dobrișan, căsătorit cu Elina, fiica vornicului Vasilie din Bănești¹⁸. După moartea lui Dobrișan, soția acestuia, împreună cu fiii ei Cînda și Voichița, au vrut să o «scoată den casă și den moșiile ei» pe jupîneasă Anca, fapt care a dat naștere la mai multe judecăți. Prima judecată a fost făcută de 6 boieri, numiți de către Matei Basarab, care au hotărît ca jumătate din vii și din moșii să fie stăpînite de Anca și jumătate de Elina. Nefiind mulțumită, Elina, împreună cu copiii ei, se judecă cu jupîneasă Anca de cinci ori în divanul lui Matei Basarab afirmînd că moșiile au fost lăsate lui Dobrișan de unchiul său Cînda. Judecînd pricina, Matei Basarab hotărăște prin hrisoavele din 24 aprilie 1640¹⁹, 13 august 1640²⁰ și 5 mai 1641²¹ același lucru ca cei șase boieri. În privința caselor se menționează că acestea au fost date de Anca fiicei sale Tudosia ca să «o hrănească».

După moartea jupînesei Anca, Cînda, fiul lui Dobrișan, s-a judecat cu Stanciul logofăt în divanul lui Constantin Șerban. În afară de zăpăsiul de zestre dat de soacra sa, Stanciul logofăt a adus în divan și pe boierii scriși în el: Ventilă clucer și fratele său Cînda postelnic din Bălotești²², Nicola logofătul din Țigănești²³ și Bratul logofăt din Tîrgoviște care au mărturisit în favoarea lui. Văzînd și hrisovul lui Matei Basarab, domnitorul Constantin Șerban adeverește, la 28 aprilie 1654, «cum au dat jupîneasă Anca zestre fie-sa Tudosiii den partea ei jumătate, iar ceialaltă jumătate o au dat fiisu-său, lui Dobrișan». Hrisovul ne mai informează că la căsătorie «neavînd jupîneasă Anca cu ce înbrăca pre fie-sa Tudosia... că iale nu au fost avut nici haine, nici scule, nici nimic», Stanciul logofăt «făcutu-i-au... înainte 2 nemții de postav bun, prețul lor ughi 30, și la nuntă au făcut de la el toată cheltuiala». Stanciul logofăt s-a îngrijit de soacra sa Anca «pînă ce vreme de moarte și i-au făcut pomeana cum se cade mortului, tot cu cheltuiala lui»²⁴.

Din căsătoria cu Tudosia, Stanciul logofăt a avut un băiat, Ion, asupra căruia ne vom opri mai tîrziu, și fete pe care «li-am înzestrat și li-am dat ce au fost partea lor»²⁵. Documentele păstrate nu ne informează cîte fete au avut, cum s-au numit și cu cine au fost căsătorite. În zăpăsiul, din 2 octombrie 1684, prin care popa Dumitrașco, cumnatul lui Stanciul logofăt, închină schitul Budișteni mănăstirii Cotroceni, semnează, printre alții, și «Eu Ventilă Lerescul, zet Stanciului», care ar putea fi ginerele său²⁶.

La 11 mai 1680 Stanciul logofăt mai trăia²⁷, însă cu siguranță era la o vîrstă înaintată pentru că încă de la 1 iunie 1673, cînd își face diata, menționează că l-a ajuns «vreme de slăbiciune și de bătrînețe».

18. Bănești, sat, azi reședința com. Sălcioara, județul Dîmbovița.

19. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/4.

20. Ibidem, ms. 690, f. 69 v—70.

21. Ibidem, f. 70 v—71.

22. Bălotești, sat, azi Baloteasca, com. Leordeni, jud. Argeș.

23. Țigănești, sat aparținînd azi orașului Topoloveni, jud. Argeș.

24. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/21.

25. Idem, fond schitul Trivalea, XIII/1.

26. Idem, fond mănăstirea Cotroceni, V/33.

27. Ibidem, V/28.

După 11 mai 1680 el încetează din viață, pentru că într-o carte a unor boieri din 1682 se menționează moartea sa²⁸. Ținând cont că la 1 iunie 1673 chiar el menționează că era bătrîn, putem considera că Stanciul logofăt s-a născut la sfîrșitul secolului al XVI-lea sau la începutul celui de al XVII-lea.

În decursul vieții, Stanciul logofăt a reușit să acumuleze o avere considerabilă care l-a situat printre boierii de seamă din zonă. O parte din ea a primit-o ca zestre la căsătoria cu Tudosia. La 4 martie 1646, Alecsandru, patriarhul Țarigradului, întărește Stanciului logofăt și jupînesei sale Tudosia zestrea primită de la soacra sa Anca: «*jumătate di în moșii, di în Budișteni jumătate, di în gor Dobroiești i ot dol Dobroiești tot jumătate și di în Crînguriani jumătate, vile jumătate, rumanii jumătate*»²⁹.

În afară de zestrea primită, Stanciul logofăt și-a sporit averea cum-părînd proprietăți funciare singur sau împreună cu Oprea logofăt din Budișteni care era căsătorit cu verișoara primară a soției sale. Din căsătoria cu Maria, fiica Stanei, Oprea logofăt a avut patru copii: Vasilie, Neagul, Dragomir și Albul. Într-un zăpis al moșnenilor din Budișteni, datînd din 24 octombrie 1794, se menționează că în acest sat au fost trei moșii: «*Stanciul logofătu un moș și Oprea logofătu un moș și Vasile cel Bătrîn și cu nepotă-său Stanu*³⁰ *alt moș*»³¹. Deși erau înrudiți și frați de moșie, în decursul anilor cei doi se vor judeca uneori între ei, iar după moartea lui Oprea logofăt, fiii acestuia vor vinde o parte din averea lor lui Stanciul logofăt.

Primul document care-l menționează pe Stanciul logofăt este zăpisul lui Stoica Colțu, din 1642 ianuarie 1 — mai 21, referitor la «*un loc de vie în deal, la Hoțul*» pe care i-l vînduse de un an. Din acest loc, Stoica a vîndut jumătate și lui Oprea logofăt «*că sînt frați pre moșie*». Cînd i-a vîndut locul lui Stanciul logofăt au fost la tocmeală «*Oprea logofătu și el de față și mărturie și popa Bran și alți megiași ai satului*». Cu toate acestea, după un timp Oprea logofăt «*s-au sculat... și fără ști-rea nimănui s-au pus într-acest loc de vie al Stanciului logofătul*». După ce a strîns megiașii care fuseseră martori la vînzare, Stoica a dat zăpisul «*Stanciului logofătul să fie vîndut în veac, iar Oprea logofătul să n-aibă nici o treabă*»

La 21 mai 1642, Vișa, soția lui Stoica Colțu, împreună cu fiica ei Catalina dau lui Stanciul logofăt un pogon de vie în Dealul Crînguren-ilor deoarece ginerele ei, Chirca, îi era dator 12,5 ughi. Întrucît Chirca murise și nu-și plătitese datoria, Vișa dă acest pogon pentru a nu «*cădea nepoții miel rumâni, după moartea tătîni-său*». Împreună cu Chirca s-au împrumutat la Stanciul logofăt și alți săteni din Budișteni care și-au plătit însă datoria la timp.

28. Ibidem, V/30.

29. Ibidem, V/II.

30. În zăpisul din 1642 ianuarie 1—mai 21 printre «*megiașii cei bătrîni ai satului*» care au fost martori la vînzarea unui loc de vie se aflau «*unchiașul Vasile cu frate-său Stan*» (Mănăstirea Cotroceni, ms. 690, f. 92 v). Considerăm că acesta este cel de al treilea moș al satului Budișteni și nu «*Vasile cel Bătrîn și cu nepotă-său Stanu*».

31. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/40.

Intrucit popa Lupul din Crîngureni a vrut să cumpere partea de moșie din Dobroeștii de Sus a lui Toma ce era înfrățit cu Oprea logofăt și Stanciul logofăt, aceștia s-au judecat cu Lupul și cîstigînd i-au înapoiat cei trei ughi pe care-i dăduse. De aceea, la 31° ianuarie 1643, marele vornic Dumitru Dudescu care i-a judecat întărea lui Oprea logofăt și Stanciul logofăt stăpînirea asupra părții de moșie a lui Toma³². Văzînd că Lupul a pierdut judecata, Toma din Budișteni s-a rugat «*aces-tor boieri de mi-au dat prețul moșiii ughi 6*» și ca urmare, la 23 aprilie 1644, dă zăpis lui Oprea logofăt și lui Stanciul logofăt ca să stăpînească partea sa de moșie din Dobroeștii de Sus³³.

La 15 mai 1643, Șerbu armașu din Bogați³⁴, împreună cu fiul său Mihăilă și cu nepoții săi Șerbu și Stan, feciorii fiului lui Chirca, vînd lui Stanciul logofăt și Oprea logofăt, «*toate moșiile noastre preste tot hotarul*» din Dobroeștii de Sus și de Jos pentru 12 ughi. Împreună cu fratele său Slav, Șerbu le vinde, pentru 13,5 ughi, moșie în Dobroeștii de Sus, partea logofătului Bratul din Creața și tot aici moșia de la Dagne³⁵.

Pentru moșia din Dobroeștii de Sus, primită ca zestre de Șerbu armașu de la socrul său Oprea din Bălotești (4 părți din funia lui Dade), Stanciul logofăt s-a judecat cu Vasilie și fiii săi, Chirca, Anania și Vlăicu, și nepotul său Stan, în divanul lui Matei Basarab unde a fost adus și ruda lor «*Vasilie Ungurul, din Țara Ungurească, carele au fost că-pitan la Crai*», de la care pretindeau că au parte în acea proprietate. Vasilie cu feciorii lui n-au putut «*să spargă cărțile Stanciului logofă-tul*», de aceea, la 2 martie 1650, Matei Basarab hotărăște să rămînă «*funea lui Dade toată, preste tot, pre seama Stanciului logofătul cu fra-ții lui, cu cît au fost în cărțile lui de zestre, cu ce au cumpărat de la Șerbu Armașul*»³⁶.

Mușat din Hulubești³⁷, ginerele lui Știrbei din Chițești³⁸, vinde, la 22 mai 1643, lui Stanciul logofăt toată moșia sa de zestre din Budiș-teni, pentru 250 de bani³⁹.

La 16 februarie 1644, Matei Basarab întărește lui Stanciul logofăt și lui Oprea logofăt stăpînirea asupra moșilor din Dobroeștii de Sus și de Jos cumpărate de la Toma din Budișteni, Șerbu armașu din Bogați și Mușat din Hulubești⁴⁰.

Tot de la Toma din Budișteni a cumpărat Stanciul logofăt, la 25 februarie 1647, «*un loc de vie în deal, la Hojul, care iaste pe lîngă viia lui*», pentru 250 de bani. Zăpisul conține o informație prețioasă pentru istoria satului, deoarece menționează că Toma a vîndut locul cu «*ști-rea*» fratelui său Dediul și a tuturor megiașilor «*cînd am mutat bise-rica*»⁴¹.

32. Ibidem, ms. 690, f. 101 r.

33. Ibidem, f. 102 v—103 r.

34. Bogații, sat, azi reședința com. Bogați, jud. Argeș.

35. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, ms. 690, f. 103 r—v.

36. Ibidem, f. 104 v.

37. Hulubești, sat, azi comuna Hulubești, jud. Dîmbovița.

38. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/8.

39. Ibidem, ms. 690, f. 101 v—102 v.

40. Ibidem, f. 92 v—93 r.

41. Ibidem, f. 92 v—93 r.

Zapisul din 2 august 1653 consemnează mai multe proprietăți vindute de Toma și fratele său Dediul lui Stanciul logofăt. Astfel, aceștia îi dau «*doao răzoare de vie... din deal, de la Hoțul*». Dacă Toma a vîndut partea sa pentru 2 ughii, Dediul a schimbat cu Stanciul logofăt, care i-a dat loc de siliște în sat, din Glimbocel în sus. Tot în deal la Hoțul i-au dat alte două răzoare de vie, pentru 4 ughi, iar Dediul i-a vîndut partea sa din Dobroeștii de Sus și din Bucăți pentru 10 ughi⁴². Peste mai mulți ani, la 17 noiembrie 1667⁴³, Sima, fiica Dediului, împreună cu soțul ei Udrea, vînd lui Stanciul logofăt, pentru 280 de bani, locul de siliște pe care-l primise tatăl său prin schimb la 2 august 1653.

Multe proprietăți a cumpărat Stanciul logofăt de la cele trei fiice ale lui Stoica Colțu: Catalina, Pîrvana și Velica. În afară de pogonul de vie din Dealul Crîngurenilor dat la 21 mai 1642, Catalina vinde lui Stanciul logofăt, la 9 februarie 1650, toată moșia sa de zestre din Budișteni (a patra parte din averea lui Stoica Colțu), două delnițe și jumătate în Dobroeștii de Jos și «*din Crîngureni cîta să va afla*», menționînd că n-a mai rămas nimic nevîndut⁴⁴. Zapisul de vînzare a fost scris de Oprea logofăt.

La 12 martie 1645, Stan postelnicul din Micești⁴⁵ și soția sa Pîrvana, împreună cu fiul lor Tudosie, vînd, pentru 26 ughi, lui Stanciul logofăt și Oprea logofăt toată moșia primită ca zestre în Budișteni, Dobroeștii de Jos și Crîngureni, reprezentînd a patra parte din averea lui Stoica Colțu⁴⁶. Această vînzare este întărită de Matei Basarab, la 2 mai 1645, însă în hrisovul domnesc se indică suma de 14,5 ughi și 20 de oi⁴⁷.

La 18 aprilie 1647, Velica, împreună cu soțul ei Radoslav și fiul lor Dumitrașco, vînd lui Stanciul logofăt, pentru 57 de ughi, jumătate din moșia de la Budișteni și un pogon de vie în Dealul Crîngurenilor, pentru 10 ughi⁴⁸. Peste cîțva timp, la 18 ianuarie 1649, Velica și fiul ei Dumitrașco, vînd lui Stanciul logofăt, pentru 48 de ughi, rumâni Stan, Vasilie și Anania, cu feciorii lor și 2 delnițe în Dobroeștii de Jos⁴⁹. Din hrisovul lui Matei Basarab, din 10 iulie 1649, prin care întărește această vînzare, aflăm că, atîta timp cît cei trei rumâni au fost ai Velicăi, n-au vrut să se răscumpere, însă, după vînzarea lor «*s-au sculat... de au luat bani de la alt boeriu ca să-i lepede Stanciului logofătul*». Judecîndu-se în divan, domnul a hotărît «*să fie rumâni Stanciului logofătul, după cum i-au fost cumpărat cu ai lui drepți bani*»⁵⁰.

De la Sora, fiica lui Dobromir din Crîngureni, și soțul ei Oprea, a cumpărat Stanciul logofăt, la 30 iunie 1647, pentru 15 ughi, via de la Crîngureni și cu partea de moșie toată, un loc în Valea Băilei, două locuri și o moșie la cîmp⁵¹.

42. Ibidem, f. 93 v.

43. Ibidem, f.

44. Ibidem, V/16.

45. Micești, sat, azi comuna Mărăcineni, jud. Argeș.

46. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/10.

47. Ibidem, V/9.

48. Ibidem, V/13.

49. Ibidem, ms. 690, f. 103 v.

50. Ibidem, f. 74 r-v.

51. Ibidem, f. 95 v.

La 15 aprilie 1649, Stanciul logofăt a cumpărat de la Șerbu o delniță în Dobroeștii de Jos, pentru 6 ughi ⁵².

Radu și Șerban, fiii unchiașului Fiera din Ionești, au vîndut lui Stanciul logofăt, la 5 martie 1653, un loc de vie la Crîngureni cu două locuri în cîmp pentru 4 ughi ⁵³, iar la 1 august 1653, Rusen cu nepoții săi Cînda și Cîrstian îi vînd tot lui două răzoare de vie în deal la Hoțul, pentru 3,5 ughi și 40 de bani ⁵⁴.

Printre moșiile pe care Matei Basarab le întărește, la 10 iulie 1649, lui Stanciul logofăt se află și cea de la Budișteni cumpărată de soacra sa Anca, împreună cu Oprea logofăt, de la Mihai iuzbașa din Pătroaia, pentru 1000 de aspri. La rîndul său Mihai iuzbașa o cumpărase de la Mihai armașu «*mai din nainte vreme*» ⁵⁵.

Cumpărînd moșii, Stanciul logofăt și Oprea logofăt ajung în conflict cu Vasilie Mogoșanul și nepotă-său Stan din Budișteni care erau nemulțumiți de faptul că aceștia vroiau «*să se hotărască*». Ascunzînd adevărul, că moșiile celor doi erau una lîngă alta, Vasilie obține, la 30 martie 1649, o carte favorabilă de la Matei Basarab ⁵⁶. La 15 februarie 1651, același domnitor scrie celor 12 boieri hotarnici: «*să aveți a alăturare moșie lîngă moșie a Stanciului logofăt și a Oprei logofăt cu ceata lor, să nu le împărțiți moșie de moșie, ci o alăturați cum iaste obiceiul țării*». În privința cărții date lui Vasilie, domnitorul poruncește «*să nu să bage aceia în samă, că n-au fost toți de față, ci să i-o luați*». În urma judecății făcute de domnitor «*au rămas uncheșul Vasilie cu nepotă-său de lege și de judecată*» ⁵⁷. Văzînd și cartea domnitorului «*de lipirea moșiei*», cei 12 boieri dau cartea lor de hotărnicie, la 25 februarie 1651, alegîndu-i și lui Vasilie Mogoșanul «*o funie de moșie, a șasea parte despre tot hotarul... și un loc înfundat*» ⁵⁸. Nefiind mulțumiți, Vasilie și cu nepotul său Stan aleg și ei 24 de boieri hortanici care, cercetînd «*pre urma a 12 boiari, ...am aflat hotărît bine și drept*». Potrivit cărții lor de hotărnicie, din 31 martie 1652, cei 24 de boieri l-au rugat pe Stanciul logofăt de i-au mai dat lui Vasilie «*în siliștea cea bătrîină, unde le-au fost casa, siliște cu pomi în lung den apa cea mare pînă în iazul morii și în lat stînjăni 48 și am mai dat loc de seliște...*» ⁵⁹. Cele două părți nu se împacă, pentru că din cartea lui Matei Basarab trimisă, la 13 ianuarie 1654, celor 24 de boieri hotarnici reiese că Stan a mers în hotarul lui Stanciul logofăt și Oprea logofăt «*de au luat niște pruni, făr de voia lor*». La rîndul lui, Tudor, fratele lui Stanciul logofăt, «*au spart... casele lu Stan*», fapt pe care cei doi îl recunosc în fața domnitorului motivînd însă că ispravnicul a hotărît «*într-un an ca să-și mute casele, iar ei încă fostu-l-au așteptat pînă al treilea an*». Matei Basarab poruncește celor 24 de boieri să afle cine a «*spart pacea*» și să-l înștiințeze ⁶⁰.

52. Ibidem, ms. 690, f. 104 r.

53. Ibidem, f. 93.

54. Ibidem, f. 93 r-v.

55. Ibidem, f. 74 r-v.

56. Ibidem, V/14.

57. Ibidem, V/17.

58. Ibidem, V/18.

59. Ibidem, V/19.

60. Ibidem, V/20.

Intrînd într-o stare de pauperizare, a cărui cauză n-o cunoaştem, Oprea logofăt va începe să-şi vîndă o parte din moşii rudei şi fratelui său de moşie, Stanciul logofăt. Astfel, la 12 martie 1654, Oprea logofăt şi jupîneasa lui Maria vînd, de a lor «*bună voe*», lui Stanciul logofăt, pentru 75 de ughi, toată moşia lor (4,5 delniţe şi o ciosvirte) din Dobroeşti de Jos⁶¹. La 11 noiembrie 1655 are loc un schimb între cei doi : Oprea logofăt îi dă partea lui de vie de la Hoţul, primind în schimb pe a lui Stanciul logofăt⁶².

La 19 aprilie 1659, jupan Manul mare ban şi jupan Radul mare vornic desemnează doi boieri judecători, pe Andreica Roşu din Chiţeşti şi Vasilie din Budişteni, să «*caute şi să judece pre Stanciul logofăt şi pre Oprea logofăt pentru toată cheltuiala morii ce-au cheltuit*»⁶³.

În anul 1649, Oprea logofăt a vrut să vîndă, pentru 700 de bani, un loc de casă în Budişteni lui Stanciul, ginerele unchiaşului Vasilie, însă Stanciul logofăt, prinzînd de veste, «*fiind frate cu noi de moşia, i-au lepădat banii*». Întrucît Stanciul logofăt nu avea zapis pentru această cumpărătoare, la 4 mai 1665, Maria, împreună cu feciorii ei Vasilie, Neagul, Dragomir şi Albul îi dau actul ca să-i fie locul «*de moşia, în vece ohabnică*». Zapisul a fost scris de Pan, nepotul lui Oprea logofăt⁶⁴. Faptul că în acest zapis, ca şi în cele următoare, nu mai apare Oprea logofăt ne face să afirmăm că el murise. În zapisul din 3 decembrie 1679 nu mai apare nici Maria, soţia lui Oprea logofăt, motivul fiind, desigur, acelaşi : decesul ei.

Ajungînd la «*mare lipsă şi datorie*»⁶⁵ cei patru fii a lui Oprea logofăt vînd, la 3 decembrie 1679, pentru 8 taleri, lui Ştefan călugărul (Stanciul logofăt n.n.) şi fiului său Inochentie diacon a patra parte din moşia lor de la Budişteni şi cu «*moara de sus*»⁶⁶. Peste puţin timp, la 11 mai 1680, Vasilie, Neagul şi Albul, fiii lui Oprea logofăt, vînd lui Ştefan călugărul şi fiului său Inochentie încă două părţi «*şi den moşie şi den moară*», pentru 90 taleri, ei rămînînd numai cu a patra parte.

Pe lângă moşii, vii şi rumâni, Stanciul logofăt a fost proprietarul unor mori de apă pe care le-a făcut sau cumpărat. Într-o hotărnicie, din 31 martie 1652, se menţionează «*moara Stanciului logofăt*» din Budişteni despre care nu ştim cine a făcut-o şi de cînd o stăpînea. Zapisul din 19 aprilie 1659 ne informează că împreună cu Oprea logofăt a construit o moară pentru care s-a ivit între ei o neînţelegere iar de la fiii acestuia a cumpărat la 3 decembrie 1679⁶⁶ şi 11 mai 1680 trei părţi dintr-o moară la Budişteni. Tot la un conflict ajunge Stanciul logofăt cu Vasilie Roş, Cînda Roş şi popa Dumitraşco din Budişteni pen-

61. Ibidem, XVI/12.

62. Ibidem, XIII/13.

63. Ibidem, V/22.

64. Ibidem, V/24.

65. În afară de Stanciul logofăt, Maria, soţia lui Oprea logofăt, împreună cu fiii ei, vînd, la 19 martie 1668, «*cînd ne-au fost păsul şi nevoia*», vărului lor Stan portariul din Budişteni, partea lor de moşie din Dobroeşti de Sus, cumpărată de la Toma, din codrul lui Hamza, pentru 15 ughi (Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, ms. 690, f. 105 r). La 30 decembrie 1675, cei patru fii ai lui Oprea logofăt vînd Ananiei căpitanu şi nepotului său Neagul «*un loc dă silişte în Săliştea de Sus, în Băltene*» (Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/26).

66. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/27.

tru cheltuiala făcută la un «zăgaz și un iaz de maoară». Cei 6 boieri⁶⁷ luați prin răvaș domnesc adevăresc, la 16 februarie 1669, că «s-au potrevit unul cu altul de cheltuială». Părțile nu realizaseră decît iazul, pentru că în zapis se menționează că cine «n-o va face la zăgaz și la iaz morie să-i stea moara lui se să macene moara celoia ce va face»⁶⁸

La 2 ianuarie 1662 domnitorul Grigore Ghica dă o carte lui Stanciul logofăt «să aibă a căuta ce va fi rămas pre urma lui Iane abagiul și a fiu-său lu Anghelache, au moșai, au vii, au bucate, au haine», întrucît acesta nu-și plătise datoria. Dacă cineva din neamul lui Iane plătea datoria urma să stăpîneasă moșiile și tot ce a mai rămas de la el⁶⁹.

La 1 iunie 1673, ajuns la «vreme de slăbiciune și de bătrînețe», Stanciul logofăt își face diata prin care lasă întreaga sa avere pentru construirea unui schit. În diată se menționează că Stanciul logofăt a avut un singur fiu, Ion, pe care, «cu osteneala noastră și cu plată la alți dascăli, învățatu-l-am carte cu multă strădanie... dă au învățat carte desăvîrșit». Sperînd să-l ajute la vremea bătrîneții, Ion «puse nădiajdea mea jos de tot și să călugări și pre mine mă năpusti, iar eu veniu la multă oceanie și întristăciune și la plîngere». Nici diata și nici celelalte documente nu ne informează cînd și la care lăcaș ecleziastic s-a călugărit Ion al cărui nume monahal a fost Inochentie. Dezamăgit de faptele fiului, Stanciul logofăt a găsit însă sprijin în învățăturile Sf. Evangheliei, în exemplul lui Avraam care și-a jertfit feciorul, precum și la mitropolitul Varlaam unde a mers de a «cerșut învățatură sullețiască». Ca urmare, el a închinat moșiile și întreaga sa avere strînsă «de la copilărie pînă la batrînețe» lui Dumnezeu, lăsînd totul mitropolitului și fiului său Inochentie ca să facă un schit la Budișteni. Fiindu-i teamă că-l va «pripi moartea», el dă această «scrisoare» fiului său ca să facă schitul enumerînd și moșiile pe care le lasă pentru construirea lui.

După 1 iunie 1673 Stanciul logofăt se călugărește luîndu-și numele monahal Ștefan cu care apare în zapisul din 3 decembrie 1679. Nici în acest caz documentele nu ne precizează cînd și la care lăcaș monahal s-a călugărit Stanciul logofăt. El a mai trăit cîțiva ani după 1673 timp în care a «făcut denceput și pînă în svîrșit» schitul Budișteni cu hramul Mihail și Gavriil. La 11 mai 1680 Ștefan călugărul era încă în viață, însă zapisul din 1682 ne informează despre moartea sa care nu știm cînd s-a produs⁷⁰.

Cu puțin timp înainte de a muri, Ștefan călugărul a chemat în chilia sa pe Luca călugărul (Lupul vornic), pe Daniil călugărul Topoloveanul, pe Serafim călugărul de la schit, pe cumnatul său popa Dumitrașco «și alți oameni buni denprejurul schitului» și în prezența lor a întocmit două zapise. Prin primul zapis, mîhnit că feciorul său, popa Inochentie, «multă lipsă și pagubă» i-a făcut și că l-a «năpăstuit la vreme de bă-

67. Cei șase boieri erau: Mușat paharnicul din Bălețești, Lupul vornic din Găleșești, Anania iuzbașa și Stan portarul din Budișteni, Mihaiu stolnicul din Valea Mare și Zaharia pîrcălabul din Hulubești.

68. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V/25.

69. Ibidem, V/23.

70. Statie Socoteanu, mare vistier 1683 ianuarie 9—1685 mai 9 (N. Stoicescu, *Dictionar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV—XVII, Editura enciclopedică română, București, 1971).

trînețe și la slăbiciunea lui și la boalele lui nu l-au căutat», Ștefan călugărul lasă toată averea sa schitului său. În zăpis sînt enumerate toate moșiile lăsate schitului. «Budișteni toată, funii trei, fără de o ciosvîrtie... cu moara, însă să fie schitul den moară zile 12 iară... popa Dumitrașco... zile doao... și viile... toate... și den Dobroeștii de Sus... au dat jumătate schitului, iară cea jumătate o au dat la doi gineri zestre, iară în Dobroieștii de Jos o au dat... moșiia toată... delnițe 13 și o ciosvîrte, afară den o dalniță a mea și den una și jumătate și o ciosvîrte a Cîndii, și den Crîngureni iară moșie cîtă se va afla în cărți...». De asemenea, a lăsat schitului: «...viță cîtă au avut și stupi și unelte ale casii, vase, tipsii de cositoriu și de aramă, căldări și fiară și sveșnice și de tot felul de vase și covoară și așternuturi...». Prin al doilea zăpis l-a lăsat pe popa Dumitrașco «ispravnic și ctitor» în locul lui, dîndu-i toate zăpisele și cărțile ca să aibă grija schitului.

În afară de faptul că l-a părăsit pe Ștefan călugărul la bătrînețe, popa Inochentie «au căzut și la alte vini mai mari cît au fost ajunsu și la ocne», încît tatăl său «se-au lepădat de el să nu-i mai fie fecior». Pentru a nu-l lăsa în «*acel loc de nevoe și închisoare înbeznită*», mitropolitul Theodosie, rugîndu-l pe domnitor, a obținut iertarea de la ocnă. Aducîndu-l la București l-a dat în grija popii Paisie, feciorul lui Tudor șetrariul de la Grecii Badii, care «*era în casa svinții sale și pre chezășiia altora ca nu cumva să scape și să fugă*». Fiindu-i teamă să nu ia de la schit zăpisele lăsate de tatăl său Ștefan călugărul, mitropolitul Theodosie a trimis pe popa Dumitrașco de le-a adus și le-a dat lui Paisie «*într-un săculeț pecetluite*». Ca un «*vărăjmaș și un necurat ce au fost*», Inochentie l-a amăgit pe popa Paisie și «*l-au scos și den minți și așa l-au înșelat*» încît i-a dat actele fără să știe nimic mitropolitul. După aceea, Inochentie i-a vîndut lui Statie mare vistier moșiile, viile și moara lăsate de tatăl său schitului. În zăpisul de vînzare a fost trecută suma de 1490 de taleri, deși în realitate tocmeala s-a făcut pentru 200 de taleri, iar în mîină Inochentie a primit 120 de taleri. După moartea lui Inochentie, popa Dumitrașco l-a chemat în judecată pe Statie mare vistier înaintea domnitorului Șerban Cantacuzino care a numit 4 boieri (Barbu Milescu mare ban, Radu Năsturel fost mare ban, Badea Bălăceanu mare vornic, Grigore Grădișteanul fost mare logofăt) să facă dreptate. Cercetînd pricina boierii hotărâsc prin cărțile de judecată din 1682⁷¹ și din 28 august 1684⁷² ca moșiile, viile și moara să rămînă ale schitului, iar Statie mare vistier, dacă nu poate să-și recupereze banii din lucrurile rămase de la Inochentie, «*să fie răbdător, pentru că au fost cumpărat rău*». Pentru ca Statie mare vistier să nu rămînă pagubaș și pentru ca să se curme «*gîlceava*» dintre ei, popa Dumitrașco i-a dat cei 120 de taleri. La 9 decembrie 1684, Statie mare vistier adeverește printr-o scrisoare dată popii Dumitrașco că a primit de la acesta cei 120 de taleri pe care el i-a dat lui Inochentie⁷³.

71. Arh. St. Buc., fond mănăstirea Cotroceni, V 30.

72. Ibidem, V/32.

73. Ibidem, ms. 690, f. 84 v—85.

Fiind singur și fără nici un sprijin și temându-se că nu va «*putea ține acest schit pentru bogății vecini răi*», la 2 octombrie 1684 popa Dumitrașco închină ctitoria lui Ștefan călugărul egumenului Parthenie de la mănăstirea Cotroceni. Închinându-l, popa Dumitrașco s-a «*tocmit*» cu egumenul mănăstirii Cotroceni ca aceasta să dea schitului «*den timpu în timpu vedre de vin 100, ver de se-ar face mult, ver puțin*», iar viile să fie lucrate și întreținute tot de Parhenie. Ispravnicul care urma să fie orînduit de egumenul mănăstirii trebuia să se îngrijească de «*venitul pîinei de dijmă și cu plugul și cu moara*». Totodată mănăstirea Cotroceni trebuia «*să lase den pîine să fie den destul la schit, să sî facă praznice și să fie de hrana călugărilor și de a călătorilor*»⁷⁴.

În afară de moșiile schitului Budișteni, mănăstirea Cotroceni a cumpărat aici și altele mărindu-și în acest fel domeniul. Astfel, la 12 mai 1685, Neagul și fratele său Albul, probabil doi din cei patru fii ai lui Oprea logofăt, și cumnata lor Neaga, vînd egumenului Parthenie partea lor de moșie din hotarul Cringurenilor, pentru 25 de taleri, iar din Budișteni partea ce le-a rămas din cele patru runii, fără rumâni, pentru 30 de taleri⁷⁵. La 3 februarie 1689, popa Dumitrașco împreună cu fiul său, diaconul Mihai, vînd aceluiași egumen «*vadul de moară, numai apa*», de la Budișteni, pentru 10 taleri. Zapisul de vînzare a fost scris chiar de diaconul Mihai⁷⁶.

Întrucît moșnenii din Budișteni au împresurat moșia mănăstirii Cotroceni de aici, egumenul acesteia s-a jeluît domnitorului care a poruncit unor boieri să aleagă hotarele. Împărțind moșia pe trei moși, mănăstirea Cotroceni a stăpînit partea a doi moși (Stanciul logofăt și Oprea logofăt) însumînd 956 stînjeni și 5 palme, iar moșnenii pe a celui de al treilea (Vasilie cel Bătrîn) reprezentînd 478 de stînjeni și 2,5 palme. La 24 octombrie 1794, moșnenii din Budișteni dau zapis egumenului David prin care se obligă să respecte această învoială⁷⁷ și hotarele moșiei mănăstirii, potrivit ocolniței făcute cu această ocazie⁷⁸.

Condițiile puse mănăstirii Cotroceni de către popa Dumitrașco, la 2 octombrie 1684, cînd a închinat schitul Budișteni n-au fost respectate decît o anumită perioadă de timp. Ca urmare, după mulți ani acesta a ajuns într-o stare precară fapt care i-a determinat, în septembrie 1835, pe «*toți lăcuiitorii ctitori și clăcași ai schitului Budișteni*» să înainteze o jalbă domnitorului Al. Dimitrie Ghica pentru a interveni în favoarea lui. Deși pentru moșiile arendate, mănăstirea Cotroceni încasa 12601 lei anual, aceasta «*nici untdelemn sau lumînări de o para*» nu da bisericii, iar sătenii plăteau preotul pe care «*l-am adus de aiorea ca să nu petrecem ca dobitoacele*». Fără nici o îngrijire, se arăta în jalbă, biserica a ajuns «*mai rău decît un coșar, puțin rămîind a cădea pe brînci*»⁷⁹.

74. Ibidem, V/33.

75. Ibidem, ms. 690, f. 85.

76. Ibidem, V/36.

77. Ibidem, V/40.

78. Ibidem, ms. 690, f. 88 r.

79. Arh. St. Buc., fond Logofeția Pricinilor Bisericești, dos. 8261/1835, f. 1 r-v.

La 9 aprilie 1836 domnitorul primea o altă jalbă de la enoriașii schitului Budișteni prin care-i cereau să întrebe egumenul mănăstirii Cotroceni la ce întrebuințează cei 16.500 lei, venitul moșiilor schitului pe acel an ⁸⁰.

Poruncile date de domnitor Logofeției Trebilor Bisericești nu au îndreptat situația, pentru că, în martie 1837, enoriașii trimit o altă jalbă lui Al. Dimitrie Ghica prin care, arătând din nou situația grea, îl rugau să «zorească» mănăstirea Cotroceni să «prefacă» biserica schitului care este «prăpădită cu tot» ⁸¹.

În februarie 1838 enoriașii din Budișteni trimit o jalbă Marii Logofeții a Pricinilor Bisericești arătând, printre altele, că este păcat ca mănăstirea Cotroceni să ia atît venit «și schitu să să pustiască precum este astăzi» ⁸².

În urma poruncilor primite, Epitropia mănăstirii Cotroceni răspunde Marii Logofeții a Pricinilor Bisericești, la 4 martie 1838, că în acel moment «biserica să află împărțită cu proși, cîntăreți, odăjdii, cărți bisericеști, pă cît adică trebuința au cerut» ⁸³.

Pentru a cunoaște «orînduiala» în care se află biserica, Departamentul Trebilor Bisericești poruncește Ocîrmuirii Județului Muscel, la 7 martie 1838, să cerceteze la fața locului situația și să raporteze ⁸⁴. La 21 aprilie 1838, Ocîrmuirea județului Muscel înaintează Departamentului Trebilor Bisericești rezultatul cercetării făcute de Ioan Săulescu, subocîrmuitorul plășii ⁸⁵.

«Listă de cercetarea ce s-au făcut sfîntului schit Budișteni după moșia sfintei mănăstiri Cotroceni

1838 aprilie 8

- 1-*iu*. Un preot să află, anume popa Gheorghe, cu plată de la lăcuitori, enoriași după cum singur mărturisește
 - 2-*lea*. Cîntăreț este anume Marin, dar fără știință de carte din cele ce face trebuința a săvîrși preotu sfînta leturghie
 - 3-*lea*. Cărțile sfîntului schit sînt vechi, dar acum s-au luat altele de la sfînta mănăstire : 12 minee de lună și o psaltirie
 - 4-*lea*. Sfîntul schit să află dăzvălit, picînd înlăuntru fiind învălișu foarte vechi
 - 5-*lea*. Schitu să află clădit de lemn și acele lemne s-au dărăpănat cu totul încît numai poate cere meremet decît a să face de iznoavă
 - 6-*lea*. Clopot nu e nicidecum
 - 7-*lea*. Clopotniță asemenea nu e deloc
 - 8-*lea*. Lumînări, untdelemn să cumpără de arendași, precum și din banii cutiti bisericii ce să strîng
 - 9-*lea*. Curtea bisericii să află dărăpănată cu totul
 - 10-*lea*. Icoanele cele împărătești vor fi de iznoavă zugrăvite, iar din cutremuru întîmplat nu i s-au pricinuit nici o dărăpănare
- Subocîrmuitor, Ioan Săulescu

Că este întocmai după cea adevărată
Apostolescu».

80. Ibidem, f. 4 r.

81. Ibidem, f. 10 r.

82. Ibidem, f. 15 r.

83. Ibidem, f. 18 r.

84. Ibidem, f. 19 r-v.

85. Ibidem, f. 21 r.

Văzînd «marea neîngrijire» în care se află schitul, Departamentul Trebilor Bisericești «îndatorează» Epitropia mănăstirii Cotroceni, la 7 mai 1838, să ia următoarele măsuri: «...ca preotu ce este acum să să ție cu simbrîie de către mănăstire; cîntărețu să să orînduiască altul, cu știință, asemenea cu simbrîie; toate cele de trebuință ale bisericii pentru săvîrșirea sfintelor slujbe să să îndeplinească de către mănăstire; clopotnița să să facă dă lemnu și fără zăbavă să să puie clopot la dînsa nefiînd de cuviință a ședa biserica fără clopot; schitu și curtea să să dreagă și să meremetisească cît prin puțință; icoanele cele în-părătești a căroră ființă să arată că nu să mai cunoaște să zugrăvesc de iznoavă»⁸⁶.

Informații despre biserică ne furnizează învățătorul C. Popescu la 9 noiembrie 1873, în răspunsul pe care-l trimite revizorului la chestionarul cerut de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice: «Biserica schitul Budișteni, clădire veche... lucrată cu lemne de tufan, cu multă artă, înlăuntru se află pavată cu pietre și sus boltită». În răspuns se menționează că biserica este așezată pe loc șes, dar la nord se află un deal «și la ploile cele repezi au tîritu pămîntu în vale de au astupat temeliile și nemai slujindu de la 37 nu se mai știe la ia»⁸⁷.

Cercetînd suprafața satului Budișteni nu am găsit urme materiale care să ne indice locul unde s-a aflat schitul construit de Stanciul logofăt⁸⁸. Prin Legea din 1864 privind organizarea comunelor urbane și rurale, comuna Budișteni era compusă din cătunele Budișteni și Schitul Budișteni, ultimul trăgîndu-și numele, fără îndoială, de la lăcașul ctitorit de Stanciul logofăt. În anul 1893 comuna Budișteni era alcătuită din satele Budișteni, Băila și Schitu⁸⁹, iar C. Rădulescu-Codin ne relatează despre «urme de schit în Scoicești (fostul schit Budișteni...)»⁹⁰. Astăzi în componența comunei Leordeni, județul Argeș, se află și satul Schitu Scoicești⁹¹.

Atestat documentar între 1641—1680, Stanciul logofăt din Budișteni a reușit să acumuleze o avere apreciabilă în satele Budișteni, Dobroeștii de Sus, Dobroeștii de Jos și Crîngureni, constînd din moșii, vii, mori, rumâni, situîndu-se în rîndul micii boierimi.

Între anii 1673 și 1680 Stanciul logofăt a construit în Budișteni un schit pe care, după moartea sa, popa Dumitrașco, cumnatul său, l-a închinat, la 2 octombrie 1684, mănăstirii Cotroceni. Dacă o perioadă mănăstirea Cotroceni a respectat condițiile puse în actul de închinare al schitului, pe parcurs aceasta l-a neglijat complet, astfel că, în jurul anului 1835, se afla într-o stare aproape de ruină.

Spridon CRISTOCEA

86. Ibidem, f. 22 r-v.

87. Biblioteca Academiei Române, ms. 228, f. 237.

88. Ministerul de interne, agricultură și lucrări publice. Serviciul statistic, *Indicile comunelor României după noua organizare a legii comunale*, București, Imprimeria statului, 1865.

89. C. Rădulescu-Codin, *op. cit.*, pag. 53.

90. Consiliul Popular Județean Argeș, *Buletinul Oficial*, nr. 2/1989.

ASPECTE ALE VIEȚII BISERICEȘTI ÎN JUDEȚUL TULCEA DUPĂ RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

Războiul de Independență (1877—1878) a provocat răni adânci teritoriului dintre Dunăre și Mare. Jertfele au fost însă răsplătite prin scuturarea jugului turcesc opri-mator, care frînase aproape 500 de ani năzuințele de libertate și afirmare națională ale românilor.

Prin tratatul de pace de la Berlin (1/13 iulie 1878), județele **Tulcea** și **Constanța** revin României. Din punct de vedere bisericesc enoriile ortodoxe din cele două ju-dețe intră în administrarea Episcopiei Dunării de Jos, înființată în 1864 și care își întindea jurisdicția și asupra județelor **Covurlui** (Galați) și **Brăila**. Potrivit Decretu-lui domnesc nr. 633 din 16 martie 1879 «districtele de peste Dunăre» se alipeau la Episcopia Dunării de Jos, în mod provizoriu, pînă la o dispozițiune ulterioară¹, pentru a nu se frîna activitatea bisericească din acest ținut. La această dată, episcopul Melchisedec Ștefănescu nu mai era conducătorul duhovnicesc al Dunării de Jos².

Noul episcop al Dunării de Jos, **Iosif Gheorghian** (1879—1886), a preluat condu-cerea eparhiei la 24 martie 1879. Situația Bisericii din județul Tulcea era foarte grea. Bisericile erau sărăcite, cele mai multe din ele necesitau lucrări de reparații, iar fon-durile lipseau.

Din statistica generală a clerului întocmită în septembrie 1879³, rezultă mai multe aspecte relevante ale situației bisericești. Satele: **Dunavățul de Sus**, **Dunavățul de Jos**, **Pisica** (Grindu), **Columpunar** (Fîntîna Oilor, com. Dorobanțu), **Canat**, **Calfa** (Meșteruți), **Giaferca Cerchezească** (Căprioara), **Cirjelari**, **Accadân** (Alba), **Tristinic** (Trestenic com. Nalbant), **Casimcea**, nu aveau biserică, iar cea construită la **Visterna** nu era încă sfințită. Situația clerului era și mai îngrijorătoare. Din cei 108 preoți, cinci erau cateheți, cinci aveau 2—6 clase seminar, iar restul de 98 fuseseră hirotoniți pe bază de practică. Nivelul cunoștințelor preoților (exceptînd pe cei cu studii) era nesatisfăcător: preoții nu cunoșteau orînduile bisericești, iar mulți dintre ei citeau cu greutate^{3bis}. La parohia **Somova** funcționa, înainte de 1873, preotul Vasile Ungu-reanu, venit din Transilvania care «știa numai a ceti și a sluji, fără să știe a scri»⁴. Bisericile «Sf. Nicolae» din Tulcea, «Sf. Nicolae» din Măcin precum și «Sf. Voievozi» din **Eschibaba** (Stejarul) aveau și cite un diacon.

La cele 82 biserici erau înscrși 70 cîntăreți, dar dintre aceștia mulți nu se pre-sentaseră la posturi, fiind răspîndiți datorită bejeniei din timpul războiului. Toti cîntăreții erau fără studii.

Potrivit statisticii găsim ortodocși români în localitățile: **Câșla** (Mineri), **Somova**, **Parheș**, **Isaccea**, **Niculitel**, **Meidanchioi** (Valea Teilor), **Cataloi**, **Sabangia**, **Hagi Ghiol** (Agighiol), **Calica**, (Iazurile), **Sarighiol** (Valea Nucarilor), **Sarinasuf**, **Mahmudia**, **Beștepe**, **Prislav** (Nufăru), **Măcin**, **Rachilou** (Rachelu), **Luncavița**, **Văcăreni**, **Garvân**, **Azaclu** (23 August), **Jijila**, **Greci**, **Turcoaia**, **Satu Nou**, **Peceneaga**, **Aiorman** (Doro-

1. Monitorul Oficial nr. 64/1879. În februarie 1881, prin Legea nr. 293, odată cu stabilirea reședinței Episcopiei Dunării de Jos la Galați, se definitivează rămînerea județelor Tulcea și Constanța sub autoritatea acestei eparhii. Cf. Diac. Anghel Con-stantinescu, *Monografia Sîntei Episcopii a Dunării de Jos*, București, 1906, pg. 126.

2. A fost ales ca episcop al Romanului la 22 februarie 1879.

3. Arhiva Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, dosar nr. 1747/1/1879. În continuare se va cita: «Arhiva»...

3 bis. «Arhiva»..., dosar nr. 1748/1879—1880, f. 119 -v.

4. «Arhiva»..., dosarul parohiei Somova nr. 481/1931—1935, f. 197.

banțu), **Coiumpunar** (Fintina Oilor), **Canat Calfa** (Meșteru), **Islam Giaferca** (Florești), **Giaferca Cerchezească** (Căprioara), **Cirjelari**, **Babadag**, **Armutlia** (Turda), **Accadân** (Alba), **Nalbant**, **Satu Nou** (com. Mihai Bravu), **Visterna**, **Canfl-Bugeac** (Lunca) **Pașa-Câșla** (Vișina), **Camena**, **Zebil**, **Enisala**, **Eschi-Chilia** (Chilia Veche), **Satu Nou** (desființat, între Letea și Sulina), **Letea**, și **Tulcea**, creștinii români existând desigur și în celelalte localități ale județului Tulcea.

Una din grelele probleme cu care era confruntat episcopul Iosif era aceea a aducerii sub ascultarea autorității Bisericii Ortodoxe Române a preoților care depinseseră de administrații bisericești bulgărești și grecești. Va fi o piatră de încercare grea pentru ierarhii Dunării de Jos, mai târziu episcopul Partenie Clinceni (1886—1902), arătând într-un memoriu înaintat Ministerului Cultelor⁵ apriga luptă purtată vreme de aproape 15 ani cu unii clerici ce nu recunoșteau autoritatea Bisericii noastre. În 1879, clerul bisericii Sf. Gheorghe din Tulcea, care ținuse de comunitatea bulgară, a refuzat să furnizeze date pentru întocmirea statisticii, fapt consemnat de protopopul Gheorghe Rășcanu, care a înaintat Episcopiei tabelul cu rubricile necompletate. Manifestau nesupunere față de noua autoritate bisericească, slujitorii de la bisericile din: **Frecăței**, **Enichioi** (M. Kogălniceanu), **Cerna**, **Congaz** (Rîndunica), **Hagilar** (Lăstuni), **Ceamurlia de Jos**, **Hamangi** (Baia), **Baidaud**, precum și slujitorii de la patru biserici care astăzi aparțin de județul Constanța: **Casap-Chioi** (Sinoe), **Inanșimea** (Fintinele), **Caranasuf** (Istria) și **Sariurt** (M. Viteazu).

Un fapt îmbucurător îl reprezenta vârsta preoților. Din totalul de 108 clerici, unul depășea vârsta de 90 ani, trei aveau vârsta între 70—80 ani, nouă cu vârsta între 60—70 ani, 13 cu vârsta între 50—60 ani, iar restul sub 50 ani.

Revizorul eclesastic, arhimandritul Ieronim Ștefănescu, prezenta episcopului Iosif, în octombrie 1879, situația bisericilor din Dobrogea, în urma vizitelor ce le făcuse în cele două județe⁶. «Starea în care se găsesc aceste biserici, în genere vorbind, afară de câteva excepții, este rea, cele mai multe din ele sînt făcute din nuele și vălătuci ne(re)parate de mai mult timp, lipsite de cele necesare pentru serviciu și desgrădite. Multe sunt numai niște case ordinare, în care se află câteva icoane, ba încă una este într-un mic hambar... cimitirele sînt desgrădite». Mănăstirile din Dobrogea erau mai bine chivernisite. Mănăstirea «**Cocoșu** este numai de monahi români»⁷. Erau și alte două mănăstiri, una de monahi și alta de călugărițe, ambele purtînd denumirea de «Cilik». Toate mănăstirile erau foarte ospitaliere⁸.

Episcop Iosif Gheorghian a trecut sistematic la acțiune, pentru ridicarea vieții bisericești din Dobrogea la nivelul celei din județele care nu suferiseră oprimarea jugului străin. S-a instituit un plan minuțios⁹, după care se ghidau ierarhul, protopopii **Gheorghe Rășcanu** și **Nicolae Rășcanu**, ai protopopiatelor Tulcea și Constanța, revizorii eclesiastici **Ieronim Ștefănescu** și **Chiriac Nicolau**.

S-a început o susținută campanie pentru repararea bisericilor existente, precum și pentru zidirea de noi locașuri de cult în satele unde nu erau sau cele vechi se aflau în totală ruină. Întrucît la cele mai multe sate lipseau fondurile, datorită sărăciei, precum și din cauza unei slabe administrări a lor pe timpul stăpînirii turcești, s-a apelat la ajutorul întregii populații din eparhie, înființîndu-se condicile de milă. Astfel, în primul an de păstorie (1879) episcopul Iosif aproba condicile de milă

5. «Arhiva»..., dosar nr. 1899/1893, f. 17—43.

6. «Arhiva»..., dosar nr. 1748 1879—1880, f. 119 r.-123 v.

7. Idem, f. 120 r.

8. Ibidem.

9. Diac. Anghel Constantinescu, *op. cit.*, p. 128, 135—139.

ale parohiilor ¹⁰; **Jijila**, pentru repararea bisericii, **Sf. Împărați din Tulcea**, pentru terminarea bisericii, **Cirjelari**, pentru transformarea geamiei din sat în biserică ortodoxă, ¹¹ **Aidorman (Dorobanțu)**, în vederea construirii bisericii, **Somova**, pentru terminarea bisericii ¹².

În anul următor se elibera condica enoriilor din: **Zebil**, pentru terminarea bisericii ¹³, **Schimbarea la Față** din Tulcea, pentru terminarea bisericii ¹⁴, **Urumbei (Luminița, localitate nou înființată)**, pentru zidirea bisericii ¹⁵, iar în 1881 parohiilor: **Sarinasuf**, pentru zidirea unei noi biserici în locul calei vechi, ridicată pe la 1830 și care acum era ruinată, **Murighiol (Independența)**, pentru zidirea bisericii ¹⁶.

S-au terminat de zidit și s-au sfințit bisericile din: **Catirlez (Sf. Gheorghe)**, sfințită la 24 mai 1881, **Greci** ¹⁷, biserica cu hramul Sf. Haralambie, fiind sfințită la 14 noiembrie 1881, Cuv. Parascheva din **Ceamurlia de Jos**, sfințită la 21 decembrie 1881, în urma reparațiilor ¹⁸, **Somova**, biserica cu hramul Sf. Voievozi fiind sfințită ¹⁹ de protopopul Gheorghe Rășcanu la 27 decembrie 1881, **Pirlita (Victoria)** ²⁰, biserica cu hramul Intrarea în biserică a Maicii Domnului, sfințindu-se la 13 noiembrie 1882.

Până la sfârșitul păstoririi episcopului Iosif (1886), s-au zidit și reparat multe biserici, printre care amintim: **Frecățel** ²¹, pentru care s-a pus temelie la 21 mai 1881, mănăstirea **Saon** ²², locul pentru întemeierea noului așezământ monahal și zidirea bisericii cu hramul Înălțarea Domnului fiind sfințit la 30 iunie, 1881, **Câșla (Mineri)**, sfințirea locului pentru biserica cu hramul Sf. Gheorghe ²³ făcându-se în iulie 1881, Sf. Nicolae din **Măcin** ²⁴, biserica închizându-se în 1881 pentru reparații, **Aigăr-Amel (Măgurele)** ²⁵, piatra fundamentală a bisericii Sf. Gheorghe punându-se în iunie 1882,

10. «Arhiva»..., Dosar nr. 1745/1879.

11. Condică de milă i s-a eliberat și în 1880. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1758/1880. Biserica cu hramul Nașterii Maicii Domnului s-a sfințit la 5 septembrie 1882 «Arhiva»... dosar nr. 1791/1881—1882, f. 59.

12. Biserica cu hramul Sf. Voievozi a fost începută în anul 1873, în locul celei vechi, cu același hram, care era ruinată. Cf. T. Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, documentul nr. 261, p. 280—283. Pe baza acesteia condici parohia adună milă în județul Brăila și în anul 1880. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1758/1880, fila 16.

13. «Arhiva»... dosar nr. 1758/1880, fila 28. Zidirea se începuse în urmă cu 8 ani.

14. Biserica s-a început în 1872 și se construia alături de cea veche. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1759/1880, fila 54.

15. Idem, fila 87. Sfințirea locului și punerea pietrei de temelie a bisericii cu hramul Sf. Dumitru s-a făcut la 20 mai 1881. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1785/1881, fila 26; dosar nr. 1791/1881—1882, fila 90 v.

16. Piatra de temelie a bisericii «Sf. Gheorghe» s-a pus la 24 iunie 1881. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1785/1881, fila 32 și 49. Vechea casă de rugăciuni, făcută din nulele, era ruinată.

17. «Arhiva»... dosar nr. 1785/1881, fila 73.

18. «Arhiva»... dosar nr. 1791/1881—1882, fila 1.

19. Idem, fila 2.

20. Idem, fila 95, 101.

21. «Arhiva» dosar nr. 1785/1881, f. 29 și 50. Biserica cu hramul «Aducerea moaștelor Sf Nicolae» s-a sfințit la 7 noiembrie 1882. Cf. «Arhiva»... dosar nr. 1791/1881—1882, f. 93—99.

22. «Arhiva»... dosar nr. 1785/1881, fila 51.

23. Idem, fila 53.

24. Idem, fila 58.

25. «Arhiva»... dosar nr. 1791/1881—1882, f. 33—34, 90 v.

Niculitel²⁶, piatra fundamentală pentru biserica cu hramul Sf. Împărați punându-se în 1882, **Nalbant**, piatra de temelie a bisericii cu hramul Sf. Haralambie așezându-se în același an²⁷, **mănăstirea Taița**²⁸, biserica reparându-se în 1883 etc.

S-au format epitropii pentru fiecare biserică avînd ca sarcină preocuparea de strîngere a fondurilor necesare zidirii, reparării și dotării cu cele necesare cultului a bisericilor din județ²⁹. Clerul a fost reîmprospătat, prin unele numiri de preoți, diaconi și cîntăreți bisericești. La biserica Sf. Nicolae, catedrala orașului Tulcea, se înființează în 1881 un cor bisericesc plătit de parohie³⁰. Un rînd din casele acestei biserici servea, sub regimul turc, ca local de școală pentru copiii orașului³¹.

S-au făcut eforturi pentru înzestrarea bisericilor cu obiecte de cult și cărți de ritual, pentru ridicarea nivelului moral al credincioșilor și întărirea acestora în credința ortodoxă.

Am prezentat cîteva aspecte ale vieții bisericești din nordul Dobrogei din perioada de adînci prefaceri ce au urmat dobîndirii Independenței de Stat, cînd la cîrma eparhiei s-a aflat cel de al doilea ierarh al Dunării de Jos — Iosif Gheorghian. Opera sa, de refacere a situației bisericești din Dobrogea, a fost continuată cu mult zel de episcopii ce i-au succedat pînă la înființarea Episcopiei Constanței (1923).

Preot EUGEN DRĂGOI

DOUĂ CĂTAGRAFII ALE BISERICILOR DIN PLASA TÎRGULUI — TELEORMAN, DIN ANII 1834 și 1837

În fondurile arhivistice ale Arhivelor Statului, Filiala Teleorman — Alexandria, privind fosta plasă a Tîrgului adică Roșiorii de Vede, sînt și dosarele: 160/1834 și 295/1837, cu următorul cuprins¹:

Catastih de preoți și ceilalți slujbași de prin satele plășii Tîrgului, numele satului, numărul familiilor, numărul și hramul bisericilor (această rubrică doar în Catagrafia din 1834); numele preoților în slujbă, numele preoților «lipsă», adică al celor preoți neîncadrați oficial, ci doar înbisericiți, ca și numele cîntăreților².

26. Idem, fila 43. Ulterior se revine asupra hramului, biserica punîndu-se sub patronajul Cuv. Parascheva. Cf. dosar nr. 1791/1881—1882, f. 51—53.

27. Idem, f. 49—50.

28. «Arhiva»... dosar nr. 1805/1882—1883, f. 47.

29. T. Mateescu, *Date despre situația bisericilor românești din județul Tulcea, în primii ani după reîntregirea Dobrogei la Tară*, în «Glasul Bisericii», an XXXVII (1978), nr. 9—12, p. 1072—1074.

30. «Arhiva».. dosar nr. 1783/1881, fila 22; dosar nr. 1784/1881, fila 17 r. Corul era condus de cîntărețul bisericii Ignat Minov.

31. «Arhiva»... dosar nr. 1784/1881, fila 29 r.

1. Mulțumesc și pe această cale arhivistei Mioara Georgescu, de la Arhivele statului — Alexandria pentru sprijinul acordat la descifrarea documentelor cercetate.

2. Pe lângă plasa Tîrgului — Rușii de Vede cum se numea actualul oraș Roșiorii de Vede, mai existau și plășile: Marginea, Mijlocul, Teleormanul și Cotmeana, aceasta din urmă aflată în nordul jud. Teleorman, care avea hotar nordic, pînă la 1838, marginea orașului Pitești.

Catagrafiile cuprind un număr de 47 de sate, cîte erau în plasa Tîrgului, în perioada anilor 1829—1838, adică înainte de reforma administrativă a județului Teleorman, de la sfîrșitul anului 1838, cînd, prin mutarea capitalei județului Teleorman, de la Rușii de Vede, în noul oraș Turnu Măgurele, în 1838, hotarele și plășile județului Teleorman, se vor schimba ³.

Datele oferite de aceste catagrafii, deși foarte sumare sînt deosebit de importante pentru a cunoaște realitățile vieții noastre bisericești, de acum mai bine de 150 ani, adică din prima jumătate a sec. al XIX-lea.

Iată motivele care m-au îndemnat să cercetez și să public aceste două documente, fiind conștient că în felul acesta voi contribui la o cunoaștere mai bună a trecutului satelor și bisericilor, din fosta plasă a Tîrgului.

Să luăm dar pe rînd rubricile din catagrafii, începînd cu populația din satele plășii. Ea este încă extrem de mică în raport cu posibilitățile oferite de fertilitatea pămîntului, de mediul înconjurător, ca și de vrednicia locuitorilor.

În medie, populația satelor este între 150—250 de familii.

Multe sate însă au sub o sută de familii. Se constată totuși un mare spor de populație, în raport cu populația satelor teleormănene de la începutul sec. XIX ⁴. Acest spor se datora stabilității politice după răscoala lui Tudor Vladimirescu din 1821, reinstaurării domniilor pămîntene, păcii de la Adrianopole, din 1829, cît și venirii multor locuitori din Oltenia și Sudul Dunării, în satele teleormănene, aduși de proprietarii moșiilor, ca mîna de lucru.

Cît privește bisericile, se constată o reducere a numărului lor, apărînd doar o biserică la fiecare sat. Deși nu se arată din ce material erau construite, foarte mare număr dintre acestea, erau încă din lemn, dar înlocuite tot mai mult cu biserici de zid, mai încăpătoare, pe măsura creșterii populației, mai ales după 1830 ⁵.

Din fostele biserici de lemn, nu mai există în prezent decît biserica din satul Grosemi, integrat azi în comuna Mîrzănești. Și în satul Sfințești, pînă în 1941, mai exista în ruine, fosta biserică de lemn.

Și numărul preoților este mult redus, în raport cu primele două decenii ale sec. XIX. Totuși mai erau cîte doi și foarte rar, trei preoți la bisericile din satele catagrafii.

Se reglementase numărul lor, după numărul familiilor din sat.

Așa se explică și apariția rubricii preoților: «rămăși», din catagrafia din 1834, adică a acelor preoți, care erau rămăși în afara preoților în funcție, dîndu-li-se doar înbisericare, sau postul de cîntăret, acolo unde acesta lipsea.

Cu toate acestea se continua încă abuzul hirotoniilor ilegale, mai ales în sudul Dunării, la episcopii bulgari sau greci, obligînd ocîrmuirea județului Teleorman, să dea dispoziții autorităților din Zimnicea, să fie atenți și să nu mai permită nimănui să treacă peste Dunăre, ca să se preotească ⁶.

Și tot din aceleași motive, reproșa protopopilor, că ignorînd dispozițiile legale, aprobau cărțile de preoție, ale acelor preoți hirotonisiți peste Dunăre ⁷.

În schimb, nu mai apar la bisericile satelor din catagrafie diaconi oprindu-se desigur abuzul, care se făcea și la numirea lor.

3. Între cele două catagrafii sînt doar mici deosebiri.

4. Preot I. Spîru, *Catagrafia județului Teleorman din 1810*, și în rev. «Glasul Bisericii» numărul 5—6; 7—8/1974.

5. Anuarul casei bisericii din 1909, București 1909.

6. *Raportul preotului Spîru Ștefănescu* înaintat Protoieriei din Turnu Măgurele în decembrie 1905. Act în proprietate personală.

7. Catagrafie a plășii Tîrgului cercetată în fosta arhivă a Protoieriei Turnu Măgurele.

Constatăm în schimb, vechea practică bisericească, veche de secole, transmiterea preoției din tată în fiu și în această perioadă, practică pe care regretatul preot profesor Nicolae Popescu, o numea: «Stepena preotească».

În cataografiile acestea se vede clar acest lucru, fiind mai toți preoții și chiar cîntăreții: «Sin», adică fiu de preot.

În notele pe care le-am adăugat la fiecare sat, am ținut să arăt această continuitate a preoției din satele noastre, generație după generație.

Cît privește cîntăreții bisericilor menționate în catagrafii, ei apar cu denumirea de: logofăt, cîntăreț sau țircovnic.

Denumirea de logofăt se mai menține și azi în unele sate din județul Teleorman, ei îndeplinind și pe acela de: «Scriitor» al satului, în trecut.

Intrucît multe date din aceste catagrafii, mai ales denumirea satului, nu mai corespund realităților actuale, am ținut să lămuresc într-o notă separată, la fiecare sat, numele lor actual, evoluția populației, anul zidirii bisericilor, șirul preoților și acolo unde a fost cazul și anul preoției lor; atestarea satelor respective; existența școlilor din aceste sate, mai ales că primii lor învățători au fost preoții sau fiii lor.

Am ținut de asemenea să mai adaug și alte informații, care să completeze cît mai mult posibil, file din istoria unora dintre satele menționate în catagrafii.

Nădăjduiesc că atît cele două catagrafii, cît și notările făcute, să contribuie la o cunoaștere cît mai bună a istoricului satelor și bisericilor din aceste sate ale județului Teleorman. Pentru o mai ușoară prezentare a celor două catagrafii, le-am trecut într-una singură, deoarece au aproape aceleași rubrici, făcînd observații doar acolo unde a fost cazul.

*

Catastih de preoți și ceilalți slujbași de prin satele plășii Tîrgului, jud. Teleorman.

1. *Nenciulești* 240 f. 1 biserică, Cuvioasa Parascheva; 2 preoți: Popa Ion Sin Radu, Popa Radu Sin Dobre.

Actualul sat aparține comunei Mavrodin. S-a numit deseori și Vătășani și se confundă uneori cu satul Bogdana, deoarece moșiile acestor două sate se învecinau în partea de Vest.

Atestat la 1527. Sat de moșneni cotropiți de Mihai Viteazul. În 1619 își răscuțiră părăra moșia. Biserica actuală din 1903—1907. Preoți, tată și fiu în 1837. La 1830, era preot pentru Nencilești, pr. Marin Sin Popa Radu (21 aprilie 1830). La 29 iunie 1843, preotit Popa Păun sin Popa Crăciun, iar la 20 decembrie 1843, Popa Neacsi sin Popa Teodor, Școala din 1838.

Populația. 1810, 20 f.; 1835, 110 f.; 1897, 1321 locuitori cu satul vecin, Părul Rotund. 1841, 433 f.

2. *Plosca.* 195 f.; 1 biserică, Nașterea Maicii Domnului; 2 preoți: Radu sin Popa Marin, Popa Oprea sin Constantin.

Azi comuna Plosca. Atestat la 1647, iar la 1682, devine moșie a minăstirii Ani-noasa—Muscel. Biserica de astăzi, construită din zid între anii 1810—1812. Ctitoria lui Gheorghe Castrișanu, renovată în 1841, după cutremurul din 1838, de către văduva ctitorului. Elisabeta Castrișoia, ctitoră și a altor trei biserici din județul Teleorman: Grosu, Măgura și Bran.

Preotul Radu, fusese preotit la 21 mai 1805, iar preotul Oprea, la 1 mai 1803, tot pentru acest sat.

În anul 1840, preoțit popa Pîrvu duhovnicul; la 1846 popa Pîrvu sin popa Oprea; la 1856, preoțit popa Nicolae sin popa Radu, deci fiii preoților din 1834—1837. Școala din 1838. Populația. 1810 — 98 f.; 1838, 248 f.; 1896 — 520 f.; 1909 — 670 f.; 1941, 1108 f.

3. *Adunați ot Țigănia*. 8 familii; biserica cu hramul Sf. Dumitru; preot, popa Ion Sin Tudoran. La 1837, nu e trecut în catagrafie.

Azi ține de comuna Drăgănești de Vede. Pînă în anul 1968, s-a numit Atîrnați (de Vede) existent din secolul XVI, fiind sat de țigani ai mînăstirii Văcărești, de lîngă sat.

S-a refăcut cu locuitorii «adunați» din alte sate la începutul sec. al XIX-lea. Satu s-a mai numit și Văcărești, după numele fostei mănăstiri Văcărești — Țigănia, refăcută de Matei Basarab, la 1647.

4. *Belitori* — 249 familii; o biserică cu hramul Cuvioasa Parascheva; doi preoți: p. Marin sin Grigore Olteanu și popa Toma. La 1837 apare ca preot al doilea, popa Marin Gură Largă. Preoții rămași la 1834: popa Marin Dumitru Gură Largă.

Din 1968, satul se numește Troianu și este comună avînd și satul Dulceni. Sat vechi de moșneni, atestați la 1620. În sat există două biserici: Belitori I, zidită în 1923 și Belitori II, din 1864—1865. Școala din 1838, din nuiele, așa cum erau majoritatea școlilor înființate la sate între anii 1838—1839. Populația: 1810, 233 familii cu cinci preoți în sat; 1835, 215 familii; 1838, 328 familii; 1909, 669 familii; 1941, 821 familii.

5. *Merii—Goleni*: 93 familii; una biserică cu hramul Sf. Dumitru; doi preoți: Popa Andrei Sin popa Ilie și popa Anghel sin Stavru. Cîntăreț la 1837, Barbu.

Satul s-a numit pînă în 1868 Merii—Goala, iar de atunci a devenit comuna Vede. Existent din sec. XVIII.

Biserica actuală din 1912, înlocuind pe cea veche de lemn. Școala, din 1838. La 21 iunie 1826, preoțit Andrei Sin popa Ilie iar popa Anghel, preoțit la 14 decembrie 1832. Populația: 1832, 73 familii; 1835, 90 familii; 1838, 146 familii; 1851, 120 familii 1907, 184 familii; 1941, 350 familii.

Pe teritoriul satului Dulceanca, care ține de comuna Vede, descoperirile arheologice atestă o mare continuitate de locuire, menționînd și vestigiile protocreștine din sec. VI—VII.

6. *Satul Putinei* — 53 familii; una biserică cu hramul Sf. Ierarh Nicolae; un preot: popa Dincă sin Popa Ilie. Cîntăreț nu e trecut.

Azi satul se numește Valea Părului și aparține comunei Mîrzănești. În secolul XVIII se numea Mîrzăneștii de Jos așa cum e înțîlnit și în sec. XVII. Atestat la 1596. La 1677 documentele amintesc în sat pe preotul Gheorghe. Biserica actuală din 1826. Școala din 1839. Populația 1838, 130 familii; 1897, împreună cu Atîrnați avea 246 familii; 1941, 324 familii.

7. *Mîrzănești* — 102 familii; o biserică cu hramul Cuvioasa Parascheva; un preot: popa Stoian sin Badea Mîrtan. Cîntăreț Pungă Sin popa Stan.

Actualul sat este comuna Mîrzănești, atestat la 1596. În sec. XVII și XVIII, s-a numit Mîrzăneștii de Sus. Biserica actuală din 1929—1930, înlocuind o biserică de zid din 1824 și arsă în 1914. Școala din 1838. Preoțit la 1850, 1 septembrie, popa Dumitru sin Stan. Populația 1810, 130 familii; 1835, scade la 86 familii; 1941, 299 familii. Demn de amintit că în anul 1740, avea 55 de clăcași, muncitori pe moșia Mănăstirii Aninoasa, din acest sat.

8. *Atîrnați* — 138 familii; o biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului; doi preoți: p. Costea sin p. Mototolea și p. Alexe sin p. Muscă. Cîntăreț, Marin sin Dobre.

Satul se numește astăzi Cernetul și ține de comuna Mirzănești. Deseori se confundă cu vechiul sat existent lângă el, Folești, atesat la 1596 împreună cu Atirnați.

Dispare la sf. sec. XVIII și se reface în primele decenii ale sec. XIX cu oameni săraci adunați din diferite sate de unde și numele: Nemernicii—Atirnați. Biserica actuală din 1830—1832, renovată în 1907. Școala, 1839. Preoțit la 10 august 1832, popa Alecu — Alexie sin popa Ion, cel din catagrafie, iar la 5 iulie 1841, preoțit Paraschiv sin Popa Dobrin; la 10 iunie 1845 preoțit Paraschiv sin Ion. În 1896 erau trei preoți în sat.

9. *Satul Muți* — în 1834, și Muți—Odobeasca în 1837. 67 familii; o biserică cu hram Sf. Ilie; un preot: popa Nicolae sin popa Nicolae. Cîntăreț Ion sin popa Nicolae.

Satul se numește din 1968, satul Vechi și aparține ca și satul Odobeasca, de comuna Drăcșănei. Satul Muți atestat la 1567, ca sat vechi de moșneni. Biserică doar în Odobeasca, astăzi, cea de lemn din Muți, dispărînd. Biserica din Odobeasca între 1893—1913. Preoțit în Odobeasca la 1832, popa Stăn sin popa Ion, iar la 1847, popa Neacșu sin popa Stan. Și aceste sate pustiite la sf. sec XVIII, neapărînd nici în catagrafia din 1810. Populația, 36 familii, doar Muți; la 1833, ambele sate, 176 familii; 1897, 205 suflete, iar în 1941, 205 familii.

10. *Peretu* — 401 familii; una biserică cu hramul Sf. Gheorghe; doi preoți, popa Ivan sin Barbu și popa Drăghici sin Ion, doi preoți lipsă în catagrafia din 1834: popa Enache sin popa Mihai și popa Tănase sin Ilie, dar care nu mai apar în catagrafia din 1837. Cîntăreț, popa Alexe sin popa Mihai în 1837, iar în 1834, cîntăreț popa Ion sin popa Datcu.

Azi comuna Peretu, una din cele mai mari comune din județul Teleorman, după comuna Piatra. Sat relativ nou. Lîngă el a existat încă din sec. XVII, satul Bloturi sau Ploturi. În sec. XVIII acest sat s-a împărțit în satul Bloturi și satul Perislăvești. Acesta din urmă, ar putea fi actualul sat Peretu, numit de localnici și astăzi, Peri. În sat sînt astăzi trei biserici: Peret I, cu biserică din 1914; Peret II, cu biserică din 1838—1843; și Peret III, cu bisericuță construită între anii 1951—1952. La 1810 era biserică de lemn cu doi preoți, școala încă din anul 1823, iar la 1860, preotul Tănase avea și el școala pentru copii, în bordeiul său.

11. *Satul Orbeasca de Sus* — 130 familii; hramul bisericii: Cuvioasa Paraschiva; doi preoți: popa Cristea sin Crăciun și popa Dumitru sin popa Cristea (tată și fiu n.n.), la 1834, iar în 1837, doar un preot: Dumitru sin popa Cristea. Cîntăreț, Marin sin popa Cristea.

Azi, comuna Orbeasca, atestat satul la 1590, ca sat vechi de moșneni. Important și din punct de vedere arheologic: cetate geto-dacă: locuire în sec. VIII—XIII și descoperiri de tezaur de obiecte de podoabă din sec. XV—XVI. Atestat și la 1647 1659, 1670, 1677. În 1778 împărțit în Orbeasca de Sus și Orbeasca de Jos sau Orbeasca Mare și Orbeasca Mică. Biserica actuală din 1937—1940 și sfințită în 1969. Școala, 1838. În sat există și vechea biserică din 1760 și renovată de mai multe ori. Pe cale de ruinare. În 1810, era în sat un singur preot. Pentru acest sat au fost preoți: 1832, 15 martie, Dumitru sin popa Marin, iar în 1848, 19 februarie, s-a diaconit Marin sin popa Marin. Este singurul diacon, care mai apare între acești ani, iar cei doi, erau frați între ei. Populația 1810, 30 familii; 1832, 130 locuitori; 1835, 34 familii; 1838, 256 familii; 1896, 423 familii; 1909, 567 familii; 1941, 1128 familii în ambele sate.

12. *Vîrtoape* — 240 familii, una biserică cu hramul netrecut; doi preoți: popa Dumitru sin Dumitru și popa Stan sin Ion, cîntăreț, Bănică.

Azi comuna Virtoape. Atestat la 1556—1557, ca sat al Mănăstirei Glavacioc. Distrus în sec. XVIII și refăcut la începutul sec. XIX când se împarte în Virtoape de Sus și Virtoape de Jos. În sat sînt două biserici, una din 1905 și a doua din 1923. Școala, din 1838, tot din nuiele. Preoțit la 1825 iunie 27, popa Teodor sin Barbu; 1832, octombrie 10, preoțit Dumitru sin Dumitru (cel din catagrafie). 1841 iulie 24, Iordache sin Mincă; 1849 noiembrie 22, Crăciun sin Tudor, la Virtoape de Jos la biserica Sf. Gheorghe, la 1850 octombrie 14, preoțit Stan sin Ioan.

13. *Sfințești și Gărăgău* — 217 familii; biserică cu hram Sf. Troiță și Sf. Nicolae în Gărăgău. Trei preoți în 1834: popa Anton sin Zaharia, popa Ion sin Nedelco și popa Radu Gălăteanu. În 1837, apar numai primii doi. Tot la 1837 cîntăret, Grigore sin popa Marin.

Azi două sate distincte: Sfințești comună proprie atestată la 1572, ca sat. Pe teritoriul satului Sfințești a fost descoperită o importantă așezare a protoromânilor din sec. V—VI după Hristos. De asemenea, obiecte și vase cu decorațiuni creștine, dovedind continuitatea noastră de locuire și pe aceste meleaguri teleormănene. În sat sînt în prezent două biserici. Una din 1930—1938, iar alta din 1860, în stare rea în 1941 și care a aparținut satului Sirbi—Sfințești. În sec. XIX au fost aduși «sirbi» și au format satul Sirbi—Sfințești.

Au fost preoți pentru acest sat: 1832, 26 mai, popa Mihai sin popa Petre; 1821 15 martie, popa Anton sin popa Ion; 1846, 10 mai, popa Ilie sin popa Anton, fiul celui de mai sus; 1847, popa Hristudor sin popa Ioan. Școala, 1838. Populația: 1835, 40 familii; 1896, 296 familii, 1909, 245 familii; 1941, 594 familii.

14. Actualul sat Gărăgău ține de comuna Virtoape. Sat vechi de moșneni, părăsit și el și refăcut la începutul sec. XIX. Lîngă el a fost un sat Golășei sau Cerbarul, integrat între timp în Gărăgău. Biserica din 1868—1870. Școala, 1838. Populația, 1835, 40 familii; 1896, 269 familii; 1909, 245 familii; 1941, 425 familii.

15. *Butculești* — 100 familii; o biserică cu hramul Sf. Ioachim și Ana; doi preoți: popa Radu sin Nedelea și Stan sin Niculae. Udrea sin popa Dinu, cîntăret (1837).

Sat vechi de moșneni. Azi ține de comuna Săceni. La 1741 ținea de Plasa Tîrgului și la 1785, era în sat, un oarecare popă Mihai. Urmașul lui la biserică, a fost preotul Constantin sin popa Mihai, născut la 1735 și preoțit la 1783. Satul s-a format din mai multe cătune, cu mulți locuitori sirbi, veniți după 1829. De aici și denumirea: Sirbi—Butculești. Biserica actuală din 1843 și refăcută în 1883. Școala din 1838. Preoțit la 8 mai 1841, Vintilă sin popa Ion, Populația 1810, 34 familii; 1832, 100 familii; 1835, 77 familii; 1838, 125 familii; 1896, 272 familii; 1909, 171 familii; 1941, 230 familii.

16. *Drăcșani* — 148 familii, o biserică cu hram Sf. Nicolae; un preot: popa Marin sin popa Radu; Vișan Tănase, cîntăret.

Satul aparține azi de comuna Drăcșănei. La 1749 era proprietatea lui Barbu Merișani. Biserica actuală din 1871—1872, iar biserica din Drăcșănei din 1924—1927. La 1810 erau trei preoți în sat și un diacon. La 1825, 8 sept. era preoțit Marin sin popa Radu, cel din catagrafie; la 13 octombrie 1850, era preoțit la Drăcșănei popa Constantin sin popa Radu, frate a lui popa Marin. Biserica din Drăcșani are hramul Sf. Gheorghe și este zidită în anul 1872 și renovată în 1911. Populația: 1835, 132 familii; 1838, 164 familii; 1909, 432 familii; 1941, 511 familii, în ambele sate.

17. *Dobrogostea* — 30 familii, o biserică cu hramul Cuvioasa Paraschiva: popa Nicolae sin popa Ion, un cîntăret, Ioniță sin popa Voicu.

Satul este integrat în prezent în comuna Olteni. Satul atestat la 1513 și la 1617, de data asta împreună cu satul Olteni. Biserica actuală din 1846. Se slujește din când în când, în ea. La 7 mai 1824, era preoțit Nicolae sin popa Constantin, iar la 26 februarie 1846, Dumitru sin popa Anghel. Populația : 1835, 35 familii ; 1838, 39 familii.

18. *Brătășani* — 110 familii ; o biserică cu hramul Cuvioasa Paraschiva ; doi preoți : Stănilă sin Dumitru și Dobrișan sin popa Lazăr. Logofăt, Anghel Ion.

Satul este astăzi înglobat în comuna Trivalea Moșteni. Atestat la 1560 cu numele : Brătășani de la Novac, iar la 1568, Brătășani. În sec. XIX s-a nădit și *Metoții de Sus*, spre a se deosebi de satul *Netoți* sau *Netoții de Jos*. În componența satului Brătășani au intrat și fostele cătune *Talpa* și *Tuguieștii de Jos*. Biserica actuală din 1870—1873, în locul celei vechi de lemn, existentă din 1703 și care s-a păstrat pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Preoțiți : 1830, 10 februarie, popa *Dobre* sin *Lazăr* în satul *Netoți* cu hramul Sf. *Nicolae*, iar la 1832, popa *Călin* sin popa *Călin*, pentru *Brătășani* ; la 1850, popa *Marin* sin popa *Dobre*, la *Netoți*.

19. *Cetatea* — 22 familii, o biserică cu hramul Sf. *Dumitru*, un preot : popa *Barbu* sin *Stan* și *Iordache* sin *Paná*, Logofăt.

Satul *Cetatea* este înglobat din 1968 în comuna vecină, *Rădoiești*, satul *Rădoieștii* din *Vale*. La 4 decembrie 1832, era preoțit *Barbu* sin *Stan*, preotul din *catagrafie*.

20. *Orbeasca de Jos* — 137 familii, biserică cu hramul Cuvioasa Paraschiva ; un preot : popa *Preda* sin *Rizea*, cîntăret, *Ioan* sin popa *Preda*.

Azi, comuna *Orbeasca de Jos*, Biserica actuală din 1884 și renovată în 1932—1933. Școala din 1838. Preoțiți : la 14 noiembrie 1841, fostul cîntăret din 1837, popa *Ioan* sin popa *Preda*, urmînd la preoție tatălui său, din *catagrafia* de mai sus. La 1841, la 19 decembrie, preoțit popa *Ion* sin popa *Ioan*, iar la 1848, aprilie 16, preoțit *Dumitru* sin popa *Marin*. Populația : 1832, 130 familii ; 1835, 76 familii ; 1896, 363 familii ; 1909, 371 familii ; 1941, 344 familii.

21. *Riiși* — 53 familii, o biserică cu hramul Sf. *Nicolae*, un preot : popa *Nicolae*, sin popa *Ilie*. Nu e trecut cîntăret.

Azi satul se numește *Perii Riiși* și *Perii Broșteni* și aparține de comuna *Olteni*. Atestat la 1694. Biserica actuală din 1842, înlocuind pe aceea de lemn, renovată în 1885. Școala, din 1840. Biserica este ctitorie de țărani și a preotului *Ilie*, tatăl preotului *Nicolae*, din *catagrafie*. Acest preot *Ilie*, fusese preoțit în anul 1828, 21 iunie, fiind și el fiul preotului *Barbu*. Deci trei generații de preoți. Printre preoții bisericii mai amintim : popa *Gheorghe*, între 1860—1870 ; popa *Anghel*, între 1870—1885 cînd a mai slujit și preotul *Păun*, dar numai un an. Între anii 1891—1896, preotul *Ilie Pleavă*, iar după moartea lui și pînă în 1898 au suplinit parohia, preoții *Dumitrache* și *Anastase* din *Orbeasca de Sus*. După 1898 și pînă în 1901, preotul *Constantin Negulescu* din satul *Brătășani—Netoți*. În 1901, a fost preoțit pentru acest sat, preotul *Spiru Ștefănescu*, care a slujit pînă în 1925. Demn de remarcat că biserica și-a păstrat pisania originală și fiind unul din puținele cazuri de acest fel, merită să o cităm : «Această sfîntă și Dumnezeiască biserică, s-au ridicat acum din temelie a doua oară cu toată înnoirea, prin toată osteneala și ajutorul Dumnealor *Voicu Ceolacul*, *Dumitru Gilcă*, popa *Ilie*, *Radu Moștean Anghelache* și prin ajutorul de obște al locuitorilor acestui sat și de prin satele învecinate. În zilele înălțimii sale, Principele stăpînitor a toată *Țara Românească* : *Alexandru Ghica* și s-a împodobit cu meșteșugul zugravului *Stanciu*, după puterea plății la leatul 1842 septembrie 26 și s-au zidit din temelie de *D. Chir Dumitrescu Păun*». Populația : 1838, 60 familii ; 1896, 175 familii ; 1909, ambele sate, 163 familii ; 1941, 384 familii.

22. *Bălțați* — 130 familii, o biserică cu hramul Sf. Nicolae, doi preoți: popa Stan sin popa Stanciu și popa Marin; Stan, dascăl,

Azi satul se numește Stejaru. Atestat la 1543 și 1570, făcînd comerț cu Brașovul, Părăsit și el în sec. XVIII și refăcut după 1820. Biserica actuală din anul 1916, înlocuind vechea biserică din lemn, în care s-a slujit pînă după 1850. Școala din 1838. Preoțit la 1829, 21 decembrie, popa Badea sin Anghel. În anul 1865, în sat erau preoții: popa Ioan duhovnicul, Panaiotul sin popa Marin, probabil fiul celui din catagrafie și popa Stan. Populația: 1832, 130 familii; 1838, 148 familii; 1907, 480 familii; 1941, 350 familii.

23. *Măldăieni* — 180 familii, o biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului, doi preoți; popa Radu sin Tudor, și popa Voicu sin popa Badea. Ioan, țircovnic, logofăt, cîntăreț.

Azi comuna Măldăieni. S-a numit inițial Moldoveni, existent în sec. XVIII. Biserica actuală din 1844 și renovată în 1906—1908. Școala din 1838. Preoți la 1810, trei din care preotul Ioan, era preoțit în anul 1779. Erau și doi diaconi. În 1865 erau trei preoți: Ene sin popa Badea, Dumitru sin popa Voicu, cel din catagrafie și popa Stancu sin popa Dumitru. Popa Ene era fiul preotului Badea, arătat la 1810. Populația: 1810, 36 familii; 1835, 103 familii; 1838, 228 familii; 1896, 649 familii; 1941, 750 familii.

24. *Părul Rotund* — 56 familii, una biserică cu hram Sf. Nicolae, un preot: popa Gheorghe sin popa Neagul, cîntăreț, Andronic brat preot popa Gheorghe.

Satul aparține în prezent de comuna Mavrodin, iar bisericește de satul Nenciu-lești. S-a numit în trecut Viespari și atestat din sec. XVI, satul devenind proprietatea lui Mihai Viteazul. Atestat și la anii: 1641, 1666, 1678, 1797, etc. Satul s-a depopulat între anii 1834—1835, locuitorii fugind și stabilindu-se în noul oraș Alexandria. Biserica actuală din 1850, iar școala din 1838. Populația: 1792, 32 familii. 1838, 71 f. Dintre aceste familii 20 erau familii noi de: «Sirbi». La 1851, 51 f.; și 1941, 80 f.

25. *Albești*: 23 f. O biserică cu hramul Duminica Tuturor Sfinților. 1 preot Luca Sin Ilie, iar cîntăreț, Ion Tudor Nicolae.

Satul ține azi de comuna Vede. Pe teritoriul satului o cetate dacică din Sec. V înainte de Hristos. Un sat Albești, atestat încă din Sec. XVI. Biserica veche din 1831, înlocuită cu biserica actuală din 1923 și avînd hramul sfinții Voievozi. La 8 februarie 1847, preoțit pentru acest sat, popa Petre sin popa Luca, fiul preotului din catagrafie. La 23 ianuarie 1852, preoțit Ion sin Vasile.

Biserica ridicată în 1831 era de zid, reparată în 1879 și în ruină în 1909. Școala din 1838, dar desființată în 1847, neavînd elevi, satul fiind foarte mic.

26. *Găvănești*: 154 f. O biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului. 2 preoți: popa Dumitru sin Vasile, popa Stan sin Ilie Surdu. Rămas, popa Ion sin Ion, pentru cîntăreț.

Satul este înglobat în satul Vitănești, aparținînd comunei Purani. Sat foarte vechi atestat la 1451. Biserica veche din 1876. Azi se slujește în biserică nouă. La 1810 era biserică de lemn și preotul ei, popa Stancu sin Vasile, preoțit în 1800. La 8 februarie 1847, era preoțit, la Vitănești, popa Marin sin Stan.

27. *Netoți*: 92 familii, biserică cu hramul Cuvioasa Paraschiva. 2 preoți: popa Stan sin Ilie Surdu și popa Dumitru sin Vasile. Rămași: popa Ion sin Ion. La 1837, logofătul bisericii, Stan logofătul sin Vasile.

Azi acest sat este înglobat în satul Brătășani, și el înglobat în comuna Trivalea-Moșteni. Biserica din 1835. La 6 mai 1825, era preoțit, popa Hristea sin popa Marin.

28. *Storobăneasa*: 161 f. Biserică cu hramul sfântul **Mucenic Gheorghe**. 2 preoți: popa Stan sin Radu și popa Marin sin Ioniță. Popa Constantin sin Stanciu, cîntăret.

Azi comună împreună cu satul Beiu. Sat din sec. XVI și amintit în continuare la: 1636, 1637, 1639, 1723, etc.

Din anul 1968, a înglobat și satul Aninoasa, dar a rămas parohie distinctă. Biserica actuală din 1884—1889 și pictată în 1904. Biserica veche de lemn, a fost înlocuită în anul 1832 cu o biserică din zid, dispărută. Școala, tot din nuiele, din 1838.

La 5 iulie 1830, preoțit Iacob sin popa Tudor; la 27 mai 1831, preoțit Constantin sin Constantin; la 24 decembrie 1849, preoțit Stan sin Neda. La 1810, aveau un preot și un diacon. În 1896, erau la biserică, 3 preoți. Populația: 1810, 20 f.; 1835, 130 f.. Ținea în acest an de județul Vlașca. 1838, 206 f.; 1896, 273 f.; 1909, 502 f. Lîngă Storobăneasa a fost un sat Cîrtoceleasa, integrat ulterior în Storobăneasa.

29. *Cucuiești*: 113 f. O biserică cu hramul Sf. **Mucenic Gheorghe**. Preot: popa Petre sin popa Nicolae, Stoica Lupu, cîntăret.

Satul ține azi de comuna Scrioaștea. Existent în sec. XVII—XVIII, Biserica din 1836—1837, iar școala din 1838. La 27 aprilie 1824, era preoțit Mihai sin Mihai; la 11 noiembrie 1826 preoțit Ion sin Pătrașcu, iar la 1849, Ion sin popa Nicolae, probabil fiul tot al preotului Nicolae, tatăl preotului Petre din catagrafie.

Preotul Ion sin Nicolae era și învățător în anul 1848—1849.

Populație: 1835, 57 f.; 1838, 132 f., 1896, 140 f.; 1909, 201 f. și 1941, 300 f.

30. *Rădoești*: 156 f. Biserica cu hramul Sf. Troiță. 2 preoți: popa Oprea sin Oprea și popa Ion sin Gheorghe. Rămas, popa Dumitru Greceanu, pentru cîntăret.

Azi comună formată din satele Rădoești din Deal și Rădoești din Vale. Mai nou, ultimul sat, format după improprietărirea din 1864.

Satul Rădoești, sat de moșneni existent în sec. XVII. Biserica din Rădoești din Deal din 1855—1857, înlocuind vechea biserică de lemn. Popa Oprea sin Oprea din catagrafie, fusese preoțit la 1 iunie 1830. La 1810, 22 decembrie, preoțit popa Gheorghe sin popa Dumitru.

Populația: 1835, 113 f.; 1838, 188 f.; 1851, 180 f.; 1909, 500 f.; 1941, 645 f. în ambele sate.

31. *Măgureni*: 228 f. O biserică cu hram sfinții Împărați Constantin și Elena. 2 preoți: Nițu sin Cîrstea logofătul și popa Marin. Rămași, popa Marin sin Ioniță, pentru cîntăret și popa Călin sin Radu, paracliser.

Satul Măgureni sau Ciocanu, ține de comuna Măldăeni din 1968. Existent la 1741. Biserica veche din 1845—1847, refăcută radical la 1879. Școala din 1838. La 1810, erau 2 preoți și 1 diacon; la 1865, slujeau preoții Marin sin popa Oprea și Nedelea Neagu.

Populația: 1810, 27 f.; 1835, 144 f.; 1838, 265 f.; 1896, 432 f.; 1909, 395 f.; 1941, 436 f.

32. *Lăceni*: 74 f. O biserică, hram Sf. Gheorghe. 1 preot: popa Radu sin Vladu. Iordache sin Iordache, cîntăret.

Actualul sat, Lăceni, aparținînd de comuna Orbeasca de Jos. Atestat la 1596, cînd sînt amintiți și unii dintre cei mai vechi preoți din județul Teleorman, popa Frățilă din Lăceni și preoții: Bogdan și Cazacu din fostul sat Grozești, de lîngă Lăceni.

Satul vechi de moșneni. În anul 1763, o parte din locuitorii satului s-au stabilit în satul Mavrodin, unde au format satul Lăceni de Mavrodin, fiind atrași de proprietarul moșiei Mavrodin. Biserica de lemn din 1810, înlocuită cu biserica actuală din

1892—1897 și renovată radical în 1913. Școala din 1838. La 1896, erau în sat doi preoți. La 11 septembrie 1827, preotit Tănase sin popa Crăciun; la 1 noiembrie 1829, Radu sin Vladu; la 1 august 1843, Dragomir sin Dumitru și la 30 noiembrie 1852, Anghel sin Nedelea.

Lîngă satul Lăceni a fost și satul Flocești, des amintit în documente împreună cu Lăceni, confundîndu-se. Satul Lăceni este important centru arheologic, atestînd o mare continuitate de înlocuire. O mare contribuție arheologică se datorează actualului preot, Constantin Săndulescu. S-au găsit și fragmente ceramice ornate cu cruci.

Populația: 1832, 74 f.; 1835, 38 f.; 1838, 100 f., 1851, 98 f. 1896, 275 f.; 1909, 270 f.; 1941, 556 f.

33. *Pîrlita*: 149 f. Biserica cu hramul Sf. Nicolae. Doi preoți: Ion sin Gheorghe și popa Mircea sin popa Badea. Nica logofătul.

Pîrlita se numește în prezent Urlui și aparține de comuna Bogdana. La 1741, făcea parte din plasa Tîrgului. La 1810, erau doi preoți, din care popa Stan sin Visarion, era preotit în 1785. Biserica actuală din 1897—1907. Preoțiți: la 23 iulie 1825, Ion sin popa Gheorghe, iar la 6 noiembrie 1841, Stan sin popa Stancu. Școala din 1838.

Populația: 1810, 148 f.; 1835, 132 f.; 1838, 149 f.; 1907, 250 f.; 1941, 260 f.

34. *Scrioaștea și Papa*, în catagrafia din 1834, iar în catagrafia din 1837, numai Scrioaștea. 283 f. Două biserici la 1834: Adormirea Maicii Domnului, Scrioaștea și Sf. Mucenic Gheorghe, Papa. Trei preoți: popa Anghel sin Dinu Culcea și popa Ilie sin popa Stan, la Scrioaștea; popa Coman, la Papa.

(În catagrafia din 1837, apar numai preoții din Scrioaștea) în schimb are preot rămas: popa Hristea sin Tulnea, pentru cîntăreț.

Satul Scrioaștea actuală comună, este sat vechi din sec. XVI cu numele de Mănești și Mănicești, devenit ulterior Scheiostra. Deci nici o legătură cu scrisul oștilor în acest sat, de către Mihai Viteazul, cum se consideră de unii cercetători locali. Satul actual se află pe o vatră mai nouă, vechea vatră cunoscută și astăzi sub numele de Scrioaștea Bătrînă. Din acest sat sînt și doi foști «dieci» de cancelarie domnească: Drăgușin și Stan, semnați pe documentele scrise de ei, în 1550 și 1569. Biserica din lemn din 1810, înlocuită cu alta din zid în anul 1832, dispărută astăzi. Biserica actuală din 1906 și renovată în 1936. Școala din 1838.

La 5 octombrie 1850 era preotit, Costache sin popa Anghel, fiul desigur al preotului Anghel din catagrafie.

Populația: 1810, 101 f. între care doi preoți și doi diaconi; la 1832, 283 f.; 1838, 308 f.; 1896, 378 f.; 1907, 475 f.; 1941, 600 f.

35. *Papa*. Actualul sat se numește acum Brebina și aparține de comuna Scrioaștea. Existent la 1741. Biserica de lemn din 1810, înlocuită cu actuala biserică din 1848. La 23 septembrie 1828, era preotit popa Constantin sin Dumitru.

Populația: 1810, 61 f. și doi preoți; la 1835, 53 f.; 1896, 160 f.; 1907, 180 f.; 1941, 276 f. Școala din 1838, de cărămidă.

36. *Sîrbi Sîințești*: 27 f., o biserică, hramul Duminica Tuturor Sfinților. Un preot: popa Mihai sin Petre și popa Marin sin popa Stan, pentru cîntăreț.

Asupra acestui sat, vezi satul Sfințești. La 1847, 3 martie, preotit pentru acest sat Dumitru sin Matei.

37. *Călinești*: 115 f. Biserica cu hramul Sf. Nicolae. Doi preoți: Barbu sin Dumitru și Nicolae sin Mogoș. Ion sin Radu logofătul, cîntăreț.

Satul Călinești, azi comuna cu același nume. Atestat la 1602. În sec. XIX s-a numit Sătraru. După 1810 s-au stabilit în sat mulți locuitori din satul Talpa—Vlașca și din Roșiorii de Vede; formînd două cătune: Tilpeni și Rușănești, deoarece se

simțea nevoia mîinilor de lucru pe moșiile boierești. Biserica actuală din 1834, renovată în 1912. Școala din 1838. Satul nu apare cu preoți la 1810. La 14 mai 1824, a fost preoțit preotul Barbu sin Dumitru cel din catagrafie, iar la 14 august 1832, și celălalt preot Nicolae sin Mogoș. Un alt preot fusese preoțit la 10 decembrie 1825, Marin sin Ion, iar la 1851, 12 octombrie, se preoțea și fostul logofăt din catagrafie, Ion sin Radu.

Populația : 1810, 30 f. ; 1832, 115 f. ; 1838, 160 f. ; 1872, 820 locuitori ; 1909, 325 f. ; 1941, 425 f.

38. *Cotorani* 33 f. Alte date nu are.

Satul Cotorani sau Cotorca se află aproape de satul Storbăneasa, în care s-a și înglobat după 1850. La 1835 e trecut cu numele de Cotorca și avea între 5—20 familii.

39. *Broșleanca* : 66 f. O biserică cu hramul Sf. Ion. Nu sînt trecuți preoții.

Actualul sat Broșleanca, aparține de comuna Bogdana. La 1634, apare cu numele de Broșteneasca. Între anii 1731—1741, ținea de plasa Țîrgului. Pustiit în cursul războaielor din sec. XVIII. Biserica actuală, din 1840—1842. La 1825, 28 septembrie era preoțit popa Constantin, sin popa Daniel. Biserica avea hram Sf. Nicolae. La 17 august 1846, preoțit popa Ioan sin popa Ion. Populația : 1835, 30 f. 1838, 144 f. ; 1872, 340 locuitori ; 1909, cu Bogdana la un loc 412 f. ; 1941, 140 f.

40. *Bujorești* : 81 f. O biserică. Alte date nu are.

Satul nu mai există astăzi, fiind integrat în actualul sat Izvoarele (Bivolita), aproape de care se află vatra satului.

41. *Olteni* : 104 f., fără preot, fără biserică.

Azi satul este actuala comună Olteni. Atestat la 1563 și 1616. Important ca așezare arheologică, menționînd între altele un vechi cimitir creștin și un atelier de turnat obiecte creștine, încă din sec. VII—VIII. De asemenea descoperit tezaur de obiecte, bijuterii, din sec. XV—XVI. Dispare și el din cauza luptelor purtate pe teritoriul județului în sec. XVIII și refăcută după 1820, cu mulți olteni, veniți de peste Olt. Biserica actuală din 1879—1880. Școala din 1838. Pînă la ridicarea actualei biserici, locuitorii satului s-au îmbisericit la biserica din satul Dobrogostea. În 1896 erau în sat doi preoți. Populația : 1832, 102 f. ; 1835, 71 f. ; 1838, 111 f. ; 1909, 365 f. ; * 1941 : 408 f.

42. *Gresia* : La 1834, nici un fel de date. La 1837, 50 f. fără biserică, fără preot.

Astăzi satul ține de comuna Stejarul (Bălțați). Biserica actuală din 1912. Școala din 1893.

43. *Socet* : 77 f. Fără biserică, fără preoți, în catagrafia din 1837.

Satul Socetu ține tot de comuna Stejarul, din 1968. Sat numit inițial Neaga, apoi Neaga-Socet. Devenit și el : «Siliște», în sec. XVIII refăcut după 1827. A fost sat vechi de moșneni. Biserica actuală din 1904—1909. Școala din 1838. Lîngă sat au mai existat două cătune : Tirișneag și Regina Maria, înființate la 1864 și 1878. În 1896, exista un singur preot în sat, avînd desigur biserică de lemn, adusă de undeva.

44. *Licurici* : 59 f., fără biserică, fără preot, în catagrafia din 1837.

Actualul sat Licurici ține de comuna Călinești. Sat vechi de moșneni, devenit și el Siliște, ca și atîtea alte sate din județ în sec. XVIII și refăcut după 1828 cu bulgari veniți din sudul Dunării. Biserica actuală, ridicată de săteni între 1850—1854. Școala din 1838. Populația : 1832, 59 f. ; 1835, 21 f. ; 1838, 74 f. ; 1896, 215 f. ; 1909, împreună cu satul vecin Antonești 399 f. ; 1941, 331 f.

45. *Dulceni* : 24 f., fără biserică, fără preot, doar în catagrafia din 1837.

Satul Dulceni este înglobat din 1968, în comuna Troianul.

46. *Bivolîța* : 24 f. ; fără preot, fără biserică, catagrafia din 1837. La 1834 nu era trecut nimic.

Satul de azi ține de comuna Călinești și se numește Izvoarele. Și el, sat vechi de moșneni numindu-se uneori și Copăceanca sau Copăceanca-Bivolîța, așa cum apare la 1741. Și el dispărut în sec. XVIII și refăcut la începutul sec. al XIX-lea. Lângă el a existat și fostul sat Bujorești. În sat a fost o biserică veche de lemn, adusă de la munte. Biserica actuală, din 1892. Școala din 1838. La 7 mai 1846, era preoțit pentru acest sat popa Marin sin popa Coman. Populația : 1832, 24 f. ; la 1835, 20 f. ; 1851, 52 f. ; 1896, 177 f. ; 1941, 1680 suflete.

47. *Mavrodin* : 287 f., cu trei biserici : Schimbarea la față ; Sf. Nicolae ; Pogorirea Sf. Duh. Cinci preoți : popa Coman sin Popa Preda ; popa Ion brat ego (fratele celui de mai sus) ; popa Toader sin popa Radu ; popa Stan sin Popa Matei și popa Crăciun sin popa Mustătea. Rămași : popa Radu sin protopopu, Popa Teodosie. Datele sînt numai în catagrafia din 1834.

Satul, actuala comună Mavrodin. Tîrg important între 1828 și 1848. S-au stabilit aici mulți refugiați din sudul Dunării, după războiul ruso-turc, din 1828—1829. În cuprinsul actualului sat Mavrodin s-au integrat și fostele sate din jurul lui : Repezi și Lăceni de Mavrodin. La 1810 e trecut în catagrafie doar satul Mavrodin, avînd șase preoți cu biserică de lemn, avînd hramul Cuvioasa Parascheva. Cel mai în etate preot de la 1810 era popa sin Mihai, de 60 de ani și curios lucru, preoțit la 1876, cînd nu avea decît 16 ani. Alt preot, popa Radu căruia îi va urma popa Toader, cel din catagrafie și care în 1810 avea 14 ani și popa Stan sin popa Matei, era fiul fostului preot de la 1810. Popa Radu, amintit și el în anul 1820. La 1865, erau în sat preoții : Constantin ; popa Toader Duhovnicul cel din 1834 fiind și el : «sin popa Radu» precum și popa Dumitru sin popa Toader, adică fiul preotului Toader, din 1834. Deci trei generații de preoți, între anii 1760—1890. La 1896 mai erau în sat doar doi preoți.

Găsim preoțiți pentru sat, următorii preoți : 1826, mai 30, Stan sin popa Matei (cel din catagrafie) ; 1830, mai 5, popa Toader sin popa Radu și în funcție la 1865. «Toader Duhovnicul» ; 1843, iunie 7, la Lăceni de Mavrodin, Stan sin popa Toader ; 1849, septembrie 20, Neagu sin Mușat ; 1850, decembrie 24, Dumitru sin popa Toader, care era preot și în 1865. Azi în sat există o singură biserică cu hramul Schimbarea la Față. Ruine ale fostei biserici din satul Repezi. Școala în tîrgul Mavrodin, din 1826. Altele, din 1838 și 1843. Aceasta fiind școala pentru fete lucru rar atunci. Populația : 1810, 50 f. ; 1835, 287 f. ; 1838, 479 f. ; 1896, 283 f. ; 1909, 235 f. ; 1941, 789 f. Constatăm o scădere a populației între 1840—1909, deoarece foarte multe familii s-au mutat în noul oraș, Alexandria.

Aici încheiem știrile despre cele două catagrafii amintite.

Sperăm ca datele oferite atît de aceste catagrafii cît și adnotările făcute de autor asupra celor 47 de sate din fosta plasă a Tîrgului să folosească preoților, din satele respective, la întocmirea unor fișe istorice, cît mai complete ale bisericilor, care au ținut aprinsă făclia credinței și a conștiinței noastre naționale pe vatra străbună a poporului român.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhivele statului București, cota 47/1838. *Fond catagrafii*.
2. Arhivele statului, Filiala Teleorman. Dosar 160/1834; dosar 295/1837; dosar 198/1835, fila 1; dosar 26/1832, fila 4.
3. *Anuarul Casei Bisericii*, București 1909.
4. Arhiva fostei Protoierii Turnu Măgurele. *Dosar biserici*.
5. *Anuarul Știntei Arhiepiscopii a Bucureștilor*, Buc. 1941.
6. Bawer, *Memoires historiques et geogratiques sur la Valachie*. Frankfurt — Leipzig 1778.
7. Bratu Ghe. Florea, *Cauzele Venirii și Statornicirii Străinilor în regiunea Teleorman*, Roșiorii de Vede 1939.
8. Cazacu N. și Cazacu M. *Hirotonisiri săvârșite în Mitropolia Ungro-Vlahiei între anii 1834—1852*, «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1971
9. Frunzescu D. *Dicționar topografic istoric al României*, București, 1872.
10. Fotino Dionisie, *Istoria Generală a Daciei*, traducere G. Sion, București, 1859.
11. Giurescu Constantin, *Principatele române la începutul sec. XIX*, București, 1957.
12. *Indice Cronologic*, vol. 1—2, Buc. 1961.
13. Iorga N., *Revelații toponimice I — Teleorman*, Buc., 1941.
14. Dolinescu Suzana Ferche, *Așezări în sec. III—VI în Sud-Vestul Munteniei, Săpăturile de la Dulceanca*, Buc. 1974.
15. Manolache Anghel, Pirneată Gheorghe, *Contribuții la istoria culturii și învățămîntului în Teleorman*, vol. I Buc. 1973.
16. Manolescu Radu, *Schimburii de mărturie dintre Țara Românească și Brașovul*, revista S. M. «Istorie medievală», vol. II Buc. 1957.
17. Pandelescu Georgescu, *Dicționar istoric, geografic... al jud. Teleorman*, București, 1897.
18. Popa Ghe., Bilă Ion, Toader I., *1848 în județul Teleorman*, București 1890.
19. Popescu pr. N., *Preoți de mir adormiți în domnul*, Buc. 1942.
20. Răuțescu pr. I., *Mănăstirea Aninoasa, Cîmpulung Muscel*, 1933.
21. Spîru I., *Catagrafia județului Teleorman din 1810*, în revista «Glasul Bisericii», nr. 5—6 și 7—8/1974.
22. Spîru I., *Biserica și satul românesc* în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3—4/1979.
23. Spîru I. *Descoperiri arheologice în raionul Roșiorii de Vede*, *Materiale Arheologice*, vol. 5/1956, Buc.
24. Spîru I., *Județul Teleorman, la cumpăna sec. XVIII—XIX*, în rev. «Tribuna Teleormanului», decembrie 1984.
25. Spîru I. *Satele județului Teleorman*, vol. I—III. Manuscris.
26. Stoicescu N., *Bibliografia localităților și monumentelor din Țara Românească*, vol. I—II, Craiova 1970.

Preot ION SPIRU

COMEMORĂRI

130 DE ANI DE LA NAȘTEREA COMPOZITORULUI
ȘI SAVANTULUI DE RENUME MONDIAL
EUSEBIE MANDICEVSCHI 1857—1987

Eusebie Mandicevschi este, prin apartenență, formația și afinitățile sale spirituale, o personalitate complexă, înscrisă în cultura românească și afirmată totodată — asemenea lui Carol Mîculi — ca fiind unul dintre exegeții de prestigiu ai romantismului și școlilor naționale moderne.

Născut la 18 august 1857 ca al treilea fiu din cei opt ai preotului Dr. Vasile Mandicevschi — el însuși autor al unui volum de piese muzicale și al mamei sale Veronica, apreciată pianistă — Eusebie Mandicevschi este încurajat în preocupările pentru muzică de unchiul său Dr. Eusebie Popovici — reputat profesor de istoria Bisericii universale la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Paralel cu studiile liceale și sub îndrumarea atentă a profesorului Eusebie Popovici, tânărul Eusebie Mandicevschi urmează cursurile de violină la Societatea Filarmonică din Cernăuți și particular armonie, contrapunct și fugă cu celebrul Joseph Vincent din același oraș¹.

În domeniul muzicii bisericești, Mandicevschi este introdus de preotul profesor Isidor Vorobchievici (1836—1903) «autor al primului manual de armonie în limba română»², deși bunicul său Constantin Popovici — de asemenea profesor de teologie — era împotriva.

Cu aceste cunoștințe muzicale cîștigate în mediul cernăuțean Eusebie Mandicevschi ajunge ca la vârsta de 16 ani să dirijeze o cantată compusă de el, în cadrul Societății Filarmonice din Cernăuți, «întemeiată în anul 1872»³.

La vârsta de 18 ani, Eusebie Mandicevschi era deja autorul unor piese pentru pian și vioară, a unor lucrări corale, precum și a unei opere abia schițată, iar cantata menționată, «a fost distinsă cu un premiu la concursul muzical de la Leipzig»⁴.

1. — Delcea Alexandru Preot, *Un veac de la nașterea marelui muzician Eusebie Mandicevschi*, în «Glasul Bisericii», anul XVI, iunie-iulie, nr. 6—7 1957, p. 443.

2. — Cosma, Viorel. *Lexicon*. Edit. muzicală a U. Comp., București, 1970, p. 460.

3. — Rusu, Liviu, *Un veac de la nașterea lui Eusebie Mandicevschi*, în rev. «Muzică», anul VI, mai, nr. 8/1957 p. 14.

4. — Zoicaș Toma Ligia, *Eusebie Mandicevschi*, în *Studii de muzicologie*, vol. XV, Edit. Muzicală, București, 1980, p. 13.

În baza acestui strălucit succes, Mandicevschi pleacă în 1875 la Universitatea din Viena unde urmează cursuri de istorie, limba și literatura germană, istoria artelor, filozofia și știința muzicii⁵.

Tot aici, Eusebie Mandicevschi cunoaște în casa fabricantului Faber pe marele compozitor german Johannes Brahms, de al cărui sprijin se va bucura toată viața.

Acesta — în calitate de membru al comisiei de burse — îl recomandă călduros membrilor ei să-și continue instrucția muzicală cu Eduard Hanslick (1825—1904); Carol Godmark (1830—1915); Robert Fux, iar cu reputatul compozitor și profesor de prestigiu G. Nottebohm (1817—1882), să studieze compoziția.

Mai tirziu, consemnând acest moment hotărîtor din viața sa, Eusebie Mandicevschi scrie la 23 octombrie 1880 surorii sale Ecaterina Mandicevschi, următoarele: «acum cîteva zile, Domnul Brahms — compozitor de renume mondial din Viena — s-a interesat de mine și deci am fost nevoit să-i fac o vizită. M-a sfătuit ca să iau imediat contact cu profesorul Hanslick și să fac o cerere pentru o bursă de artist, căci așa avea toate șansele să primesc una chiar anul acesta. Ca urmare a convorbirii cu Brahms, am fost la Hanslick, care m-a primit cu mare prietenie, spunîndu-mi același lucru»⁶.

După terminarea studiilor universitare muzicale și după întoarcerea din campania la care a participat în Bosnia în anul 1878, Eusebie Mandicevschi desfășoară la Viena o fructuoasă activitate de dirijor de cor la societățile: Wiener Singakademie (1879—1882); Faber Chor (1882—1892); Hornbostel Chor (1892—1895); Miksch Chor (1892—1895) și Kupelwieser Chor, dar mai ales la corul de femei alcătuit din elevele soției sale Albine născută «de West» cu ajutorul cărora a popularizat în mediul vienez și în împrejurimi, genialele creații corale ale veacurilor XVI și XVII. Între anii 1892—1896, Mandicevschi conduce și «Orchesterverein der Gesellschaft der musik freunde», (Amicii muzicii) cu ajutorul căreia a făcut de asemeni cunoscut marelui public vienez genialele creații simfonice ale întemeietorilor școlii muzicale vieneze: Joseph Haydn; W. A. Mozart, L. W. Beethoven și a altor clasici ai muzicii simfonice universale.

Din impresionanta sa operă vocală, instrumentală și vocal-instrumentală, creația corală atinge o măiestrie neîntîlnită la alți compozitori români pînă la apariția lui George Enescu.

Privită în ansamblu, creația corală a lui Mandicevschi, la timpul său, a contribuit din plin la îmbogățirea repertoriului formațiilor corale autohtone.

Lucrările sale sînt, «lucrări pătrunse de un suflu romantic cu melodii cantabile și pline de prospețime»⁷.

5. — Iliescu, Victor. *Eusebie Mandicevschi (1857—1929)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», anul XXXIII, nr. 10—11—12, Octombrie — Decembrie, 1957, p. 908.

6. — Vezi corespondența lui Eusebie Mandicevschi (1879—1928), tradusă din limba germană de Dr. Aspasia Șandru. Fondul Academiei R. S. România.

7. — Popovici, Doru. *Muzica corală românească*. Edit. Muzicală a U. Comp., din R.S.R., Buc., 1966, p. 59.

O latură deosebit de pregnantă a creației sale corale o constituie lucrările pentru copii, între care menționăm : 1) Aia-baia ; 2) Surioare ; 3) Doi la oi ; 4) Baba și fata ; 5) Baba și moșneagul ; 6) Nani, nani ; 7) Ai răbdare ; 8) Cîntec de leagăn ; 9) Ruga ; 10) Pădurea doarme.

În creația corală pentru copii, Mandicevschi reușește să creeze o atmosferă specifică lumii acestora, caracterizată prin voioșie, exuberanță și multă vervă.

O altă latură a creației sale este aceea pentru cor bărbătesc, pe versurile genialului poet Mihai Eminescu, dintre care menționăm : 1) Colinde, colinde ; 2) Valurile, vînturile ; 3) Dintre sute de catarge ; 4) Noapte bună ; 5) Revedere ; 6) Cîntul moldovenilor de tătari robiți.

Sînt lucrări corale din care se constată că autorul stăpînește cu măiestrie tehnica scriiturii corale pentru voci bărbătești.

Piese corale cele mai valoroase pentru muzica românească, rămîn însă acelea, «legate direct de cîntecul popular, iar influența romantismului și neoromantismului german, dispăre în foarte mare măsură⁸».

Dintre aceste lucrări, cităm în special : 1) Cîntec răzășesc ; 2) Foaie verde merișoru ; 3) Frunză verde de măr dulce ; 4) Of și iarăși of ; 5) Pe sub lună ; 6) Vîntule, vîlcuțele etc.

Cît privește creația corală religioasă care este impresionantă — Eusebie Mandicevschi rămîne un deschizător de drumuri pentru timpul său în ceea ce privește repertoriul coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, extrem de sărac în acea perioadă.

Se știe că la acea dată singurele liturghii care erau nelipsite din repertoriul corurilor bisericești erau cea a lui Randhartinger și cea a lui Bortneanschi, liturghii, asupra cărora compozitorul se manifestă foarte critic.

Din întreaga sa activitate, se observă că muzica religioasă era în centru atenției sale iar în memoriul înaintat mitropolitului Bucovinei Silvestru Morariu Andreevici, se ocupă pe larg de problemele muzicii bisericești române, arătînd că «nu e conformă necesităților, denunțînd delăsarea și lipsa de progres, sugerînd o serie de modalități pentru a se remedia situația⁹».

Conducînd de această dorință fierbinte de a «remedia situația», Mandicevschi compune în 1880 prima liturghie pentru cor mixt la patru și cinci voci în La bemol major cu text românesc pe care o dedică marelui său protector, mitropolitul Bucovinei Silvestru Andreevici Morariu.

Îată ce-i scrie surorii sale Ecaterina Mandicevschi privitor la această liturghie : «Pe cît știu, nu există o liturghie românească care să aibă o valoare muzicală și în expresia ei să fie strict bisericească...»

Nu vreau să mă laud, dar socot că liturghia mea e prima și unica în felul ei, fiind conștient că am atins ținta artistică propusă¹⁰.

8. — Idem p. 60.

9. — Cosma Lazăr Octavian, *Hronicul muzicii românești*. Vol. VII, Edit. Muzicală, Buc., 1986, p. 256.

10. — Vezi nota 5.

Afirmația lui Mandicevschi este adevărată cu unele corecturi însă, întrucît istoria muzicii înregistrează la acea dată și alte opusuri de liturghii. Astfel avem liturghia pentru trei voci a lui Ioan Cartu tipărită în 1865, și a lui Gavriil Musicescu tipărită în 1870, tot la trei voci. Ambele însă nu sînt la nivelul științific și artistic atins de liturghia nr. 1 în La bemol major a lui Mandicevschi. În plus, cele două liturghii (Cartu și Musicescu) sînt mult tributare stilului coral rusc. Importanța lor istorică însă, constă în faptul că «reprezintă începutul glorios al muzicii armonico-religioase române¹¹».

Liturghia nr. 1 a fost executată la catedrala din Cernăuți cu ajutorul Societății Filarmonice locale, dirijor fiind însuși compozitorul. După această primă audiție, pe autor îl preocupa serios problema accesibilității lucrărilor sale (problemă actuală de altfel și azi n.n.) întrucît în scrisoarea din 28 august 1910 îi scrie surorii sale Ecaterina Mandicevschi: «...Observațiile tale referitoare la liturghii sînt foarte prețioase și interesante pentru mine. Am început imediat să completez lipsurile ... piesele asupra cărora mi-ai atras atenția am să le fac de acum mai lungi în toate liturghiile de mai tîrziu, ...m-ar interesa să știu ce au cîntat fetele cu ușurință, și ce cu mai multă greutate, ce au cîntat cu plăcere, și ce nu. Ar fi important să știu pentru liturghia viitoare, care va fi probabil în La bemol major dacă nu ai nimic împotrivă¹²».

Atît preocuparea pentru accesibilitatea liturghiilor sale cît și pentru factorul religios și estetic al acestora s-au manifestat de-a lungul întregii sale activități creatoare, ne face să credem că personalitatea acestui mare compozitor va fi minimalizată «dacă partiturile religioase nu vor răsuna în concerte, dacă nu-i vom cunoaște muzica în totalitate¹³».

Următoarea Liturghie nr. 2, în Fa major a fost scrisă în anul 1892, pe text românesc, pentru cor bărbătesc la 4 voci.

Liturghia nr. 3 în Re major, 1894, pe text românesc, pentru cor mixt la 4 voci. Liturghia nr. 4 în Re major, text grecesc, pentru cor mixt cu solo-uri. A fost scrisă în 1891.

Oricum, afirmația muzicologului Liviu Rusu, cum că Eusebie Mandicevschi pînă în 1898 compusese deja 6 liturghii¹⁴, adică jumătate din întreaga sa creație în acest gen, considerată ca reprezentativă, demonstrează nu numai avîntul creator al marelui compozitor, cît și hotărîrea sa neabătută de a umple acest mare gol existent în repertoriul coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe.

Liturghia nr. 5, scrisă în Mi bemol major, pe text românesc pentru cor bărbătesc la 4 voci datează din anul 1897, iar Liturghia nr. 6 în Si minor pentru trei voci egale pe text românesc datează tot din anul 1897.

Urmează Liturghia nr. 7 în Mi major pe text românesc, pentru cor mixt la patru voci în anul 1899, iar Liturghia nr. 8 în Fa minor, cu text românesc la patru voci, nu se cunoaște cînd a fost scrisă.

11. — Velea Marin Prof. Diac. *Liturghii și concerte corale religioase în repertoriul coral liturgic al Bisericii Ortodoxe Române*. Manuscris dactilografiat p. 3.

12. — Vezi nota 5.

13. — Cosma Lazăr Octavian, *op. cit.*, p. 263.

14. — Rusu Liviu, *Eusebie Mandicevschi un maestru al muzicii corale, în Opere alese*, București, Edit. muzicală, 1958, p. XIV.

Liturghia nr. 9 în Mi minor, pe text românesc și slavon, pentru trei voci egale, a fost scrisă în anul 1909. Tot în acest an, Mandicevski mai compune și Liturghia nr. 10 în Si minor, text românesc și slavon pentru cor mixt la patru voci, și Liturghia nr. 11 în La minor, text românesc și slavon, tot pentru coruri la trei voci egale.

În 1913, Mandicevski compune Liturghia nr. 12, pe text grecesc pentru cor de femei.

Analizând numai aceste 12 liturghii ale compozitorului, care după afirmația muzicologului Octavian Lazăr Cosma «numai liturghiile nr. 1, 3, 6, și 8 au fost tipărite în 1929»¹⁵, nu știi ce să admiri mai mult; fie ampla linie melodică, fie bogăția inventivă, cu ajutorul căreia croiește expresia de religiozitate, reculegere și adâncă dăruire, fie solidul arsenal științific muzical pe care compozitorul îl minuieste cu o rară măiestrie. Dar avântul creator al compozitorului privind acest gen, nu se limitează însă la liturghii. Merită a fi citată în acest sens muzica la Psalmul 100, pentru cor bărbătesc, la Psalmul XVI pentru cor mixt, la Psalmul 153, la Psalmul 137, apoi «La riul Babilonului» de asemeni pentru cor bărbătesc și Psalmul «Doamne, Doamne, cine va locui în locașul Tău» cor mixt pe versuri prelucrate din Sfinta Scriptură de Ilarie Voronca. Apoi alte lucrări separate de corpul liturghiei ca: «Veniți să ne închinăm» (1880); «Să se umple gurile noastre» pentru cor mixt; «Lăudați pe Domnul» pentru cor mixt; «Tatăl nostru» pentru cor de femei și «Ruga» pe versuri de Șt. O Iosif — de asemeni cor pentru voci de femei.

Toate aceste lucrări se detașează prin monumentalitate, limbaj armonic adecvat, înlănțuiri armonice ingenioase, modalități diatonice și cromatiche impunătoare prin caracterul lor emoțional și prin limpezimea facturii.

Tot pe linia aceasta a preocupărilor sale pentru creația corală religioasă poate fi menționată și ediția critică a operelor lui Antonio Caldara pe care o editează în anul 1906. Deși nu a cunoscut muzica bisericească psaltică, totuși, a intuit ca nimeni altul la acea vreme, că muzica corală liturgică a Bisericii noastre nu poate fi de împrumut.

Iată ce spune în prefața Liturghiei sale nr. 1 din 1880: «Susnumitul a ajuns în decursul studiilor sale la convingerea că la compozițiunea unei muzici bisericești corespunzătoare ritului oriental se pot întrebuița numai tonurile vechi bisericești care singure mai posedă facultatea de a da textului cîntărilor bisericești cuvenita expresiune muzicală»¹⁶.

Entuziasmat de posibilitățile oferite de modurile populare — doricul, ionicul, mixolidicul — foarte des întilnite în cîntecele noastre populare din diferite regiuni ale țării, Mandicevski își atribuie (pe drept cuvînt n.n.) primatul în realizarea unei liturghii originale care corespunde necesităților liturgice ale Bisericii noastre Ortodoxe. Să nu uităm însă, pentru acea perioadă.

Tot în entuziasmul său pentru crearea unei muzici bisericești adecvate Bisericii noastre străbune, scrie surorii sale la 31 decembrie 1897 următoarele: «A sosit momentul ca să se facă ceva în scopul acesta

15. — Cosma Lazăr Octavian, *op. cit.*, p. 260.

16. — Vezi prefața Liturghiei sale nr. 1 din anul 1880.

și pentru ca lumea să nu spună că nu ne pasă de patria noastră, odată ce am trecut de frontierele ei; vreau eu ca muzician să fac ceva pentru ea»¹⁷. Mandicevski a mai compus însă și două misse în limba latină pentru cor mixt și orgă la care se adaugă o liturghie la două voci egale pentru uzul bisericilor rurale scrisă în colaborare cu preotul profesor și compozitor Isidor Vorobchievici. Tot aici poate fi menționat și volumul de motete, misse, cantate și alte lucrări religioase, pe care le prelucrează, le revede și le editează, în anul 1906, cu un studiu introductiv.

Acest volum este rezultatul cultului său pentru creația corală a secolelor XVI—XVIII care după cite știm este în cea mai mare parte cu tematică religioasă.

Moștenirea însă lăsată posterității de Eusebie Mandicevski nu se oprește aici. Predilecția sa pentru creația corală religioasă a atras după sine și pe cea pentru cîntecul popular românesc pe care a regretat mult că l-a cunoscut la o vîrstă înaintată. Meritul cel mare însă revine surorii sale Ecaterina Mandicevski, care a știut să păstreze pe fratele înstrăinat în mediul cultural românesc, prin eforturile deosebite pe care le-a făcut de a-i fi trimis în mod regulat toate publicațiile ce se făceau în legătură cu muzica românească.

În acest sens poate fi citată vasta colecție de cîntece populare publicată de folcloristul Alexandru Voevidca și trimisă compozitorului de sora sa din care Mandicevski a armonizat 200 de cîntece pentru cor de femei și copii, pe texte românești, ucrainiene și germane.

Parte din cîntecele populare românești existente în biblioteca Academiei R.S.R., în manuscris, au fost editate de muzicologul și compozitorul Liviu Rusu¹⁸.

A mai prelucrat și armonizat încă 70 de melodii populare românești din colecția «Muza română», colecție scoasă de Calistrat Șotropa și trimisă lui Mandicevski de sora sa Ecaterina.

Atașat fiind cu fidelitate muzicii romantice de sinteză academică, Mandicevski este însă permanent sensibil la frumusețile melosului popular românesc, în care vede puntea de legătură sacră a sa cu națiunea în mijlocul căreia s-a născut și a trăit pînă la majorat.

Chiar dacă nu a sesizat — asemenea lui Musicescu — virtuțile innoitoare pe planul armoniei modale și al prelucrării ritmice cuprinse în melosul popular, el a înveșmîntat însă cîntecul românesc într-o măiestrită haină armonică și polifonică, fapt care conferă creațiilor sale în genul coral un profund și captivant suflu liric. Iată ce scrie surorii sale vorbind despre colecția lui Voevidca pe care o primise recent din țară: «Ea (colecția n.n.) mi-a făcut o bucurie de neuitat, pură, mare, și înălțătoare. Nu mă putea mira îndeajuns și bucura totodată de talentul poporului care se manifestă în aceste mici compoziții... ocupația cu aceste cîntece m-a apropiat iarăși de patrie¹⁹».

17. — Breazul, George. *Eusebie Mandicevski*, în *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. I. București, Edit. Muzicală, 1966, p. 389.

18. — Rusu, Liviu. *Culegere de coruri din compozitori bucovineni*. București, 1938.

19. — *Vezi nota 5.*

Legătura sa cu țara și cu cultura ei, se vede și din faptul că majoritatea creațiilor sale sînt pe versuri semnate de poeți români.

Pot fi menționate în acest sens cele 19 cîntece scrise pe versuri de Vasile Alecsandri cu traducere în limba germană de I. Wiedmann.

A scris de asemeni numeroase cîntece pe versuri de Mihai Eminescu ; Șt. O. Iosif ; Alexandru Vlahuță ; Maria Cunțan ; Matilda Cugler-Poni ; George Coșbuc ; Dimitrie Anghel ; N. Beldiceanu etc.

Din cîte se constată, colaborarea cu sora sa Ecaterina a început de la debutul său, în compoziție și s-a amplificat pe parcurs în forme diferite, atingînd culmea creației în lucrări monumentale cum sînt : «Un bal mascat în noaptea Sfîntului Nicolae» sau vodevilul «Junețele și bătrînețele», lucrare scrisă cu prilejul împlinirii de către tatăl său preotul Dr. Vasile Mandicevschi — a venerabilei vîrste de 70 de ani.

Cu toată depărtarea de colinele însoțite ale țării copilăriei sale, Mandicevschi «a rămas prins sufletește în sfera de sensibilitate estetică a mediului cultural din Bucovina, a năzuințelor creatoare ce s-au ivit aici²⁰».

O altă latură creatoare a impunătoarei sale personalități, este aceea de îngrijitor de expoziții și critic muzical. În acest sens pot fi menționate următoarele :

- 1) Expoziția omagială Johannes Brahms de la Meiningen din 1899.
- 2) Expoziția omagială Ludwig Van Beethoven.
- 3) Expoziția omagială ce a comemorat 25 de ani de la moartea lui Franz Schubert.

4) Editarea pentru prima dată a operelor lui Franz Schubert, fapt pentru care i se decernează titlul de «Doctor sine examine» al Universității din Leipzig.

5) A editat de asemenea pentru prima dată operele marelui său prieten și sprijinitor Johannes Brahms.

Între anii 1908 și 1923 printre altele, apare sub îngrijirea sa, prima ediție a compozițiilor lui Joseph Haydn.

Ca muzicolog, Mandicevschi desfășoară o amplă și impunătoare activitate publicistică, participînd la revistele de specialitate ale vremii, cu studii și numeroase analize de propagare a marilor concerte care se dădeau în Viena.

În acest sens pot fi menționate articolele de critică muzicală semnate de Mandicevschi pentru ziarele londoneze între anii 1901—1908 și cele pentru ziarele vieneze între anii 1900—1912.

Semnează apoi o impunătoare lucrare de analiză muzicologică asupra simfoniilor lui Franz Schubert (1885).

A participat la 20 mai 1911 la Congresul muzical de pedagogie care a avut loc în Viena.

Ca profesor, Eusebie Mandicevschi în cei peste 30 de ani de profesorat (1897—1929) a format peste 1000 de elevi dintre care amintim în mod special pe cei din România : Gheorghe Mandicevschi (fratele său) ;

20. — Rusu, Lîviu. *Un veac de la nașterea lui...* p. 15.

Mihail Ursuleac ; Constantin Șandru ; Ilarie Voronca ; Marțian Negrea ; Emil Riegler-Dinu și Ioan Scărlătescu. Alții sînt răspîndiți în alte țări ca : Karl Prohaska (Viena) ; Heinrich Rietsch (Praga) ; Leon Sinigaglia (Torino) ; Rosario Scalero (New-York) ; Henry Hadley (Boston) ; Robert Thomas Brandt (Odesa) ; Rudolf Bela (Elveția) ; Richard Brodkorl (Cernăuți) și alții.

Ca arhivar și bibliotecar al societății «Amicii muzicii» (Gesellschaft der Musikfreunde) Mandicevski are posibilitatea să vină în contact direct cu creațiile marilor corifei ai muzicii universale, germane și austriece. Prin seriozitatea analizelor sale asupra creațiilor celor mai mari compozitori ai lumii, Mandicevski se impune în cercul larg și atrăgător al criticii muzicale contemporane.

Pentru meritele sale deosebite cîștigate prin muncă, pasiune și devotament, Mandicevski a fost cinstit de țara gazdă cu diferite distincții dintre care cea mai frumoasă a fost aceea de cetățean de onoare al orașului Viena, orașul tradiției clasice a muzicii.

Este ales apoi membru în juriul pentru selecționarea celor mai bune compoziții.

Membru în comisia examinatoare pentru obținerea diplomelor de profesori de muzică.

Este membru de onoare al mai multor societăți străine și românești de promovare a muzicii.

Dintre societățile românești al căror membru de onoare a fost, cităm : Societatea Filarmonică «Armonia», «Tudor Flondor» din Cernăuți și «Societatea Filarmonică» din Suceava ²¹.

Toată prețuirea de care s-a bucurat în străinătate, și mai puțin în țară, s-a datorat în primul rînd bogatelor sale realizări în domeniul științei muzicale, fapt pentru care și-a înscris numele printre muzicienii de seamă obținînd totodată un loc de cinste în istoria muzicii universale. Din întreaga sa creație se vede că s-a format, a gîndit și a creat în spiritul valorilor clasice, rămînînd în același timp un neclintit păstrător al tradițiilor. Dar nu numai atît, și din activitatea sa de profesor se vede că era trainic legat de tradițiile, viața și cultura poporului român, a cărui mlădiță era : «M-a impresionat pînă la lacrimi — scrie compozitorul Marțian Negrea — cînd în prima lecție a sa, în fața tuturor colegilor germani, m-a întrebat într-o românească cu un accent mic străin, dacă sînt român. Din momentul acela conversația noastră foarte des se desfășura în limba noastră maternă, și în astfel de ocazii, oricine ar fi putut ușor observa că ochii lui inteligenți și ageri, cînd pronunțau cite un cuvînt românesc, căpătau o bucurie deosebită» ²².

Așa se și explică apariția celor 12 liturghii a căror menire era după cum am văzut să umple marele gol existent în repertoriul coral liturgic al Bisericii noastre, precum și apropierea sa de creațiile muzicale ale poporului din care făcea parte.

21. — Stănculescu F. Ioan. *Eusebie Mandicevski*, în «*Glasul Bisericii*», anul XXIV, Nr. 7—8, iulie-august, 1965, p. 717.

22. — Negrea Marțian *Amințiri personale despre Mandicevski*, în *Muzică și Poezie*, București, 1936, Nr. 7.

Deși a trăit departe de țară, totuși inima sa bătea cu putere alături de poporul din care a luat ființă făptura sa. «Noblețea sa spirituală — scrie un cronicar — era întipărită și pe fața sa, în trăsăturile desăvârșit de frumoase, liniștite, gânditoare, ale unui om care era trainic ancorat în lumea sa lăuntrică și din care viața făcuse un stoic»²³. Făcînd o privire retrospectivă asupra contribuției pe care a adus-o Mandicevschi la îmbogățirea creației corale autohtone, la înveșmîntarea armonică a cîntecului popular românesc, la îmbogățirea studiilor competente făcute asupra creațiilor muzicale ale marilor maeștri ai muzicii universale, ne dăm seama că sînt realizări artistice de culme «care se impun ca valori de adevărată artă, și nu ca un interes istoric, cum de obicei sîntem înclinați a crede pentru această perioadă a muzicii»²⁴.

Acum însă cînd se împlinesc 130 de ani de la nașterea acestui mare și impunător muzician, să nu uităm că prin el — și alții ca el — s-au învederat virtuțile creatoare ale poporului nostru și s-a îmbogățit simțitor repertoriul coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, fapt pentru care trebuie să ne silim a-i cuprinde viața și opera în largă acțiune de reconsiderare a valorilor noastre culturale.

Diac. Prof. MARIN VELEA

23. — Gal Hans Dr. *In amintirea lui Eusebie Mandicevschi*, în rev. Muzica, anul VII, octombrie, nr. 10/1957, p. 47.

24. — Velea Marin Prof. Diac., *Inceputurile muzicii corale românești, laice și bisericesti*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCVIII — Nr. 1—2 ianuarie-februarie 1980, p. 239.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

† PREOTUL ICONOM STAVROFOR ALEXANDRU SĂVULESCU-COBIA

În seara zilei de 30 Mai 1989, s-a stins din viață, la frumoasa vîrstă de 85 de ani preotul Iconom Stavrofor Alexandru Săvulescu-Cobia, fost preot paroh la Biserica Izvorul Tămăduirii din Schela Moreni și la Biserica parohială Gura Ocnitei, Protoieria Tîrgoviște.

Preotul Alexandru Săvulescu Cobia, descendent din familie preotească, s-a născut la 13 august 1904 în comuna Cobia din jud. Dîmbovița.

După ce a absolvit școala primară din satul natal, apoi cursurile Seminarului «Sf. Andrei» din orașul Galați, a urmat Facultatea de Teologie din București pe care a absolvit-o cu succes avînd ca subiect la teza de licență «Mănăstirea Cobia» la catedra Pr. Prof. Nicolae Popescu.

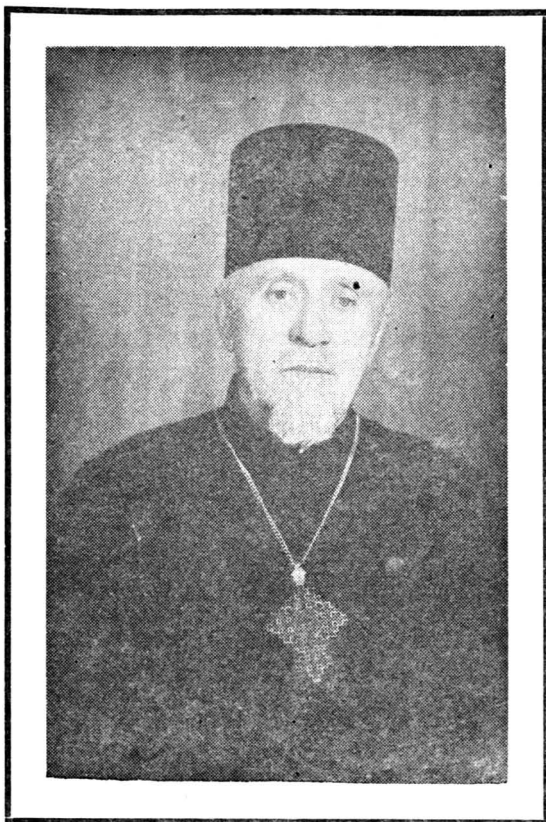
Preotul Alexandru Săvulescu a fost preoțit în anul 1934. Între anii 1940—1945, prin grija sa s-a construit de la temelie majestuoasa biserică din Schela Moreni unde a slujit pînă în 1969, cînd s-a transferat la Parohia Gura Ocnitei.

Pentru activitatea sa neobosită în ogorul Domnului a fost distins cu rangul de Iconom Stavrofor și Crucea Patriarhală.

Peste o jumătate de veac cu darul său de ales cîntăreț, cu glasul său sfătuitor, cu viața modestă și tăcută, dar plină de rîvnă pentru împlinirea datoriilor sale de adevărat părinte sufletesc, a desfătat inimile credincioșilor sădind în sufletele lor dragostea de Dumnezeu, de aproapele și de Biserica străbună.

Desigur mulți din enoriașii parohiilor din Schela Moreni și din Gura Ocnitei s-au născut în legea mîntuirii lui Hristos prin lucrarea și prin osîrdia pastorală a părintelui Alexandru și conștienți că paternitatea lor spirituală decurge din ființa sacerdotală a părintelui Alexandru, cu lacrimi de pioasă aducere aminte și de recunoștință s-au închinat smeriți lingă trupul neînsuflețit al blîndului lor păstor la ziua prohodirii sale și s-au rugat pentru odihna sufletului său, dăruit lor cu timp și fără de timp. Părintele Alexandru Săvulescu a iubit preoția și Biserica lui Hristos reușind prin muncă stăruitoare și în sinceră colaborare cu enoriașii săi să facă din biserica parohială o adevărată fîntînă de adăpare spirituală, o adevărată școală de trăire și lucrare creștinească.

Părintele Alexandru, figură distinsă a clerului dimbovițean s-a impus întotdeauna prin pregătirea sa intelectuală, prin seriozitatea, prin modestia, prin discreția sa, dar mai ales prin bunătatea sa sufletească — așa cum arăta în cuvîntul său, Pr. Protoiereu Gheorghe Chițescu.

Intr-o atmosferă de adincă tristețe și de regrete unanime, slujba prohodirii Pr. Alexandru Săvulescu-Cobia, s-a oficiat de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomiteanul, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, înconjurat de un distins sobor de preoți și diaconi.

Au slujit la înmormîntarea Pr. Alexandru alături de Prea Sfințitul Episcop Vicar Roman Ialomiteanul, Părintele Consilier Patriarhal Constantin N. Popescu. Părintele Consilier Mitropolitan Ioan V. Covercă, Pr. Protopop Gheorghe Chițescu, de la Protoieria Tîrgoviște, Pr. Protopop Ilie Vasile de la Protoieria Vălenii de Munte, Pr. Protopop Costică Dumitru de la Protoieria Cîmpina și alții.

După slujba prohodirii au rostit cuvîntări Pr. Gheorghe Chițescu Protopopul Protoieriei Tîrgoviște, Pr. Vasile Dojană, parohul bisericii din Gura Ocniței și Pr. Alexandru Joița Pr. Paroh la Parohia Sf. Vineri —

Ploiești și misionarul protopopesec de pe lângă Protoieria Ploiești.

Seria cuvîntărilor s-a încheiat cu cuvîntul Prea Sfințitului Părinte Episcop-Vicar Roman Ialomiteanul care după ce a adus cuvînt de mîngiere și de învățătură familiei îndurerate și credincioșilor prezenți, în număr impresionant de mare a evidențiat personalitatea defunctului și figura lui luminoasă de adevărat și bun slujitor al Bisericii strămoșești, dovedită și prin faptul că pe fiul său Ștefan l-a făcut preot, și pe cele două fiice ale sale, Pr. Alexandru a avut grijă să le căsătorească cu preoți distinși ai Bisericii Noastre.

După ocolirea îndătinată a Sf. Biserici pe care a slujit-o cu dragoste pînă la pensionarea sa, sicriul cu rămășițele pămîntești ale Preotului Alexandru Săvulescu-Cobia a fost lăsat de pe umerii preoților colegi de slujire în cavoul familiei din curtea Sfintei Biserici.

Dumnezeu să-l primească printre liturghisitorii Altarului Ceresc, și pomenirea sa din neam în neam (*asistent*).

COMEMORAREA LUI LEONARDO DA VINCI (1519—1989)

Se împlinesc — în acest an — 470 de ani de la sfârșitul vieții genialului artist al Renașterii Leonardo da Vinci, care a lăsat posterității o operă cu un prestigiu de excepție în domeniul artei căreia i-a fost, pe tot timpul vieții, un dotat și fidel slujitor. Înzestrat cu multă putere și iscusință — astfel îl caracteriza un biograf al său — cu minte și cutezanță născută dintr-o neostoită sete de cunoaștere, faima numelui său s-a răspândit cu ușurință atât în timpul vieții cât și după moarte.

S-a născut la 15 aprilie 1452, la Vinci, în Toscana (Italia) ca fiu natural al notarului ser Piero și al Caterinei, tinăra țărancă din Vinci. După tată aparținea unei familii de văză ce ducea o viață simplă dar ordonată și care i-a implantat în suflet dragostea de viață la țară. De mic copil s-a arătat dăruit cu o minte precoce. Se spune că, îndeletnicindu-se cu socotitul, în câteva luni a ajuns așa de priceput că îi făcea dese necazuri profesorului, punându-l în încurcătură cu calculele sale. S-a ocupat, nu mult timp, și cu muzica vocală. Mai, tirziu, va cînta la liră «dumnezeiește» încîntîndu-l în chip deosebit pe ducele Florenței, Lorenzo de Medici (Magnificul).

Avea, mai presus de toate, o fire plină de fantezie, iscoditoare și înclinată spre pictură. Îl atrăgeau în mod deosebit peisajele. «Era absorbit de atîtea enigme ale naturii, de atîtea înțelesuri la care nimeni din jur nu-i putea răspunde»¹. De aceea, odată cu setea de cunoaștere i s-a dezvoltat dorința de a reproduce ceea ce vedea și desenează tot ceea ce întîlnește mai ciudat în cale: flori de o specie nouă, formații stranii ale stîncilor, mici vietății necunoscute, insecte bizare. Dar n-a dat uitării nici sculptura în relief, făcînd modele de statui din pămînt și sculptînd capete de copii.

Dîndu-și seama de firea fiului său, ser Piero a luat, într-o bună zi, câteva desene de-ale lui Leonardo și le-a dus la Florența pictorului Andrea del Verrochio cu care era bun prieten. Acesta a rămas uimit de talentul descoperit și l-a sfătuit pe tatăl său să-l lase mai departe a se îndeletnici cu desenul. Astfel ajunge la 16 ani la Florența, un oraș bogat cu un comerț înfloritor, rival Veneției, cu o industrie renumită, aceea a linii de mătase dar și cu o artă în plină strălucire, sprijinită de familia Medici. Aici se etalaseră renumiți pictori și sculptori ca frații Ghirlandajo, Botticelli, Verrochio, Credi precum și marele filosof al vremii Marsilio Ficino, a cărui singură preocupare fusese împăcarea filosofiei lui Platon cu învățătura creștină, încercare din care a făcut marea operă a vieții sale. Tot la Florența, Leonardo da Vinci va întîlni pe unul din cei mai de seamă învățați ai vremii, Benedetto Aritmetico, preocupat de problemele mecanicii și tehnicii menite să ușureze munca omului. Și Leonardo se va pasiona de timpuriu de asemenea mașini: laminoare, strunguri, ș.a. O înfrîurire mare a avut asupra sa cunoscutul filosof, medic, matematician Toscanelli, care l-a îndemnat să-și ridice privirea la cer, explicîndu-i, pe îndelete, compoziția corpurilor cerești, în chipul în care erau înțelese acestea în acea vreme. Leonardo studiază poziția astrelor și se minunează de efectele forței tainice ce conduce universul. Urmărind fulgerul ce spintecă văzduhul, el exclamă: «O, unealtă strașnică, pe care natura o însufletește, puterea ta nu poate să facă nimic pentru tine! Tu ești nevoită, părăsindu-ți odihna, să te supui legii impuse naturii de Dumnezeu și de Timp!»²

1. Antonina Vallentin, *Leonardo da Vinci*, vol. I, în românește de Constantin Toiu, Editura Meridiane, București, 1968, p. 14.

2. *Ibidem*, p. 26.

În anul 1468 intră ucenic în atelierul de pictură al lui Verrochio iar în 1472 va fi primit în breasla pictorilor din Florența. Pe timpul cît era la Verrochio da Vinci (avea 20 de ani), se întîlnește cu Lorenzo de Medici, care-l va sprijini în opera sa.

Primul său desen artistic datează din 15 August 1473 și reproducea un peisaj de munte, amintire scumpă a copilăriei. Iar prima pictură este îngerul pictat în ulei din tabloul lui Verrochio în care Sfîntul Ioan botează pe Mintuitorul. Și cu toate că Leonardo Da Vinci era fără experiență prea multă, îngerul lui era mai bine realizat decît restul. Se spune că Verrochio s-ar fi lăsat de pictură³.

În anul 1478 începe pictarea celor două tablouri ale Sfintei Fecioare Maria. Unul din ele este și prima compoziție reprezentînd *Madona Benois*, ce se află și astăzi în muzeul Ermitaj. Al doilea tablou, *Madona cu carafa*, se distinge prin desăvîrșită naturalitate. Aici, între alte amănunte, Leonardo Da Vinci a pictat o sticlă plină cu apă, avînd în ea cîteva flori iar picăturile de rouă de pe flori «par mai vii decît însăși viața»⁴. Tot acum, pictează *Buna Vestire*, aflat la muzeul din Luvru. În anul 1480 pictează *Adorația păstorilor*, iar în 1481 *Inchinarea magilor* (neterminat). În anul 1483 pictează *Fecioara între stînci* după care va picta *Madona Litta* (aflat la Ermitaj) și *Doamna cu hermina*.

Pe lîngă pictură, Leonardo Da Vinci a avut minunatul har de «a presimți toate științele viitorului»⁵, fiindcă în acel îndepărtat secol al XV-lea, el a avut o intuiție excepțională și cu totul surprinzătoare, depășindu-și timpul, în aria cercetării științifice, fiind considerat un veritabil «prototip al inventatorului»⁶. Cum remarcă un renumit istoric de artă, Da Vinci «e poate singurul om pentru care știința și arta s-au contopit prin mijloacele lor de a exprima gîndirea» pentru că arta sa de a picta sau sculpta «nu păreau a fi decît aplicarea umană a noțiunilor abstracte pe care și le însușise prin studierea geometriei, perspectivei, mecanicii, alchimiei, geologiei, hidraulicii, anatomiei, botanicii...»⁷.

De aceea, mintea lui Leonardo da Vinci, n-a încetat, pe tot timpul vieții, cu născociri de tot felul. A dat, astfel, ideea canalizării fluviului Arno (între Pisa și Florența) și de la el au rămas numeroase desene de mări, pive pentru postavuri, mașini care puteau să meargă prin puterea apei, mijloace pentru curățirea porturilor și pompe pentru îndepărtarea apelor din locurile joase. În anul 1479, cînd Florența era în pericol de asediu, dînd dovadă de patriotism, a proiectat o bombardă și alte mijloace menite să alunge agresorul. De asemenea, a lăsat modele și desene reprezentînd tunele, iar cu ajutorul pîrghiilor, al trolurilor și al cricurilor arăta că se pot ridica și muta din loc greutăți uriașe. L-au interesat mecanismele de orologie și a făcut studii de optică, pe lentile. A urmărit aplicarea mecanicii la deplasările omului proiectînd mijloace de locomoție (prima trăsură automată), trasînd chiar planul unui aparat de zbor prevăzut cu motor sau al

3. *Ibidem*, p. 45.

4. Giorgio Vasari, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*, vol. II, traducere și note de Ștefan Crudu, Editura Meridiane, București, 1968, p. 183.

5. Elie Faure, *Istoria artei, Artă Renașterii*, traducere de Irina Mavrodin, Editura Meridiane, București, 1988, p. 65.

6. C. D. Zeletin, *Sonetul lui Leonardo ?*, «Almanahul literar», editat de Asociația scriitorilor din București, 1988, p. 142.

7. Elie Faure, *op. cit.*, p. 66.

unui scafandru cu o rezervă de aer pentru 4 ore⁸. A dat dovadă de un talent neobișnuit și în arhitectură și sculptură. Un admirator, Giovanni Batista Strozzi, a afirmat despre Da Vinci următoarele :

«El singur i-a învins pe toți ceilalți ;
Pe Fidias l-a învins și pe Apelles,
Și-ntregul șir al lor, biruitor».

Leonardo da Vinci s-a ocupat și cu studiul poeziei⁹. Era un admirator al lui Ovidiu, citind frecvent din «Metamorfozele» marelui poet latin al antichității.

În anul 1489, începe o carte intitulată «Despre alcătuirea omului». «Omul — zicea Da Vinci — e socotit de cei din vechime o lume în miniatură».

În anul 1494, pleacă la Milano, pictând pentru ducele orașului un tablou cu «Nașterea Domnului». Tot aici pictează «Cina cea de Taină», operă foarte frumoasă, ținută în venerație de milanezi. Aici Leonardo s-a gândit și a izbutit să înfățișeze cea frământare care pusesse stăpânire pe sufletele Sfinților Apostoli, dornici să afle cine e trădătorul Învățătorului lor. Pentru *Cina* Leonardo a căutat modelele cele mai potrivite¹⁰.

Între anii 1506—1513 pictează la Florența portretul Monei Lisa (soția lui Francesco del Giocondo). «Tabloul acesta (al Giocondei) fusese astfel pictat încât să-l facă să tremure și să se teamă pe orice artist cutezător»¹¹.

Ultimii ani îi petrece în Franța. După ce părăsește Roma în 1515, rătăcind prin Toscana, Emilia și Milano, în ianuarie 1516 pleacă în țara vecină, unde va muri, la 2 mai 1519, în vîrstă de 67 de ani. Deși a avut unele șovăieli în credință, pe patul de moarte și-a mărturisit păcatele, plîngînd și căindu-se, și cu toate că nu putea sta în picioare a ținut să primească Sfintele Taine cu pioșenie, dîndu-se jos din pat și stînd sprijinit pe brațele prietenilor și slujitorilor săi, încredințîndu-și sufletul «Domnului Dumnezeu, Prea Sfintei Fecioare Maria, Sfintului Mihail, tuturor îngerilor prea fericiți, tuturor sfinților din paradis»¹².

Leonardo Da Vinci a fost contemporan cu alți mari artiști ai Renașterii, cum au fost Michelangelo Buonarroti (1475—1564) și Rafael Sanzio.

În picturile sale, în frumoasele sale tablouri inspirate din scene biblice, Leonardo Da Vinci a dat dovadă de spontaneitate, gingășie, grație și, mai ales, minuțiozitate. «Cu cît cunoști mai mult — spunea el — cu atît iubești mai mult». Și el a cunoscut. «Forma nu era în ochii lui decît simbolul unei realități intelectuale superioare» și de aceea «marea sa Cină în care drama interioară dă unduire vieții... este cea mai nobilă operă de psihologie activă din întreaga pictură»¹³.

8. «Leonardo a reprezentat la un anumit moment întreaga putere de creație a rasei omenești reductibilă la o singură ființă» (C. D. Zeletin, *art. cit.*, p. 143).

9. Așa cum se cunoaște, marele artist nu a scris poezii, ci a lăsat doar foarte puține versuri risipite prin manuscrise. A se vedea la C. D. Zeletin, *art. cit.*, p. 144.

10. La rîndul ei, *Cina cea de Taină* a lui Leonardo da Vinci va fi luată ca model de inspirație de către marele pictor român Nicolae Grigorescu (1838—1907) la zugrăvirea bisericii Mănăstirii Agapia. A se vedea la Monahia Eustochia Ciucanu, *Pictura religioasă a lui Nicolae Grigorescu*, «Mitropolia Moldovei și Sucevei», anul LXIV (1988), nr. 3, p. 113.

11. G. Vasari, *op. cit.*, p. 190.

12. A. Vallentin, *op. cit.*, p. 67.

13. Élie Faure, *op. cit.*, p. 67.

Astăzi, întregii sale opere i se acordă atenția deosebită pentru că Leonardo Da Vinci s-a consacrat în memoria tuturor ca omul și artistul al cărui spirit a căutat să pătrundă cât mai adânc în tainele vieții, în folosul ființei umane. Pentru aceasta l-au ajutat geniul și memoria atât de mult că fiecare «faptă a lui era atât de dumnezeiască» încât Leonardo Da Vinci «s-a arătat a fi — precum și este — un dar al lui Dumnezeu și nu ceva dobândit prin iscusința omenească»¹⁴.

De aceea, opera acestui om universal rămâne nemuritoare — de-a lungul timpului.

Pr. drd. CONSTANTIN LEONTE

POETUL ȘI SCRITORUL V. VOICULESCU (1884—1963)

— La 25 de ani de la moartea sa —

La un sfert de secol de la trecerea în veșnicie a marelui poet și scriitor — care a fost totodată om și creștin exemplar —, este mai mult decât o datorie să-i omagiem numele și opera; să i le omagiem prin actualizarea a ceea ce ne-a lăsat el mai semnificativ și mai valoros ca moștenire literară și spirituală.

V. Voiculescu, născut în părțile Buzăului, de profesie medic, a fost o personalitate de frunte a literaturii române dintre cele două războaie mondiale. El s-a impus însă mai ales prin opera sa postumă, considerată ca o revelație, operă care a stîrnit chiar senzație, mai ales prin celebrele sale Sonete. Astfel, el a fost înălțat în mod aproape unanim de critica literară în rîndul celor ași, «la masa unde Argezi, Blaga, Bacovia, Ion Barbu și alți cîțiva pînă la 12 stau la cina cea de taină a modernului vers românesc» (Aurel Rău). Același lucru l-a afirmat și Șerban Cioculescu, pînă nu de mult decanul criticii literare românești, așezîndu-l pe Voiculescu alături de «cei mai mari confrați ai săi interbelici: Argezi, Bacovia, Barbu, Blaga, cu ale sale povești ale universului magic și sonete de inspirație și de nivelul celor shakespeariene». De asemenea, i se recunoaște lui Voiculescu «vocația creatorului total. Poet, povestitor, dramaturg și romancier, eseist și jurnalist de valoare unanim recunoscută astăzi» (Victor Crăciun).

V. Voiculescu a publicat în perioada 1916—1939 șapte volume de poezii, din care *Din țara zimbrului* (1918) premiat de Academia Română, iar *Poeme cu Ingeri* (1927) distins cu premiul Societății Scriitorilor Români. De asemenea, în 1941 a primit premiul național de poezie. Critica vremii îl categorisea între poeții tradiționaliști de nuanță ortodoxă. Dar încă de pe atunci G. Călinescu îl socotea drept «unul dintre cei mai de seamă poeți contemporani». Demn de reținut este și faptul că marele critic remarcase la poet forța spirituală, «o putere pe care n-o au decât ființele ascetice», precum și darul «de a se topi în fenomene pînă la miracol».

14. Afirmția aparține aceluiași G. Vasari, în lucrarea citată p. 178. Giorgio Vasari (1511—1574) este unul din primii biografi ai lui Leonardo da Vinci. Literat, pictor și arhitect, a cunoscut principalele centre de cultură ale Renașterii și pe toți marii ei artiști. Opera sa principală, *Vite dei più eccellenti architetti, pittori e scultori italiani da Cimabue insino ai tempi nostri* (Viațile celor mai mari arhitecți, pictori și sculptori italieni de la C. pînă în vremurile noastre, 1550), cuprinde biografiile tuturor artiștilor de la începuturile culturii italiene pînă la Michelangelo. Admirator al antichității și al timpului său, G. Vasari vorbește de renașterea artelor, folosind cel dintîi cuvîntul respectiv (*rinascita*), care ulterior a devenit un termen de bază în istoriografie (A se vedea Nina Façon, *Dictionar enciclopedic al literaturii italiene*, București, 1982, p. 375).

După 1944 Voiculescu n-a mai publicat nimic, dar, deși strîmătorat și în condiții vitrege, aceasta a fost perioada cea mai fecundă din viața scriitorului, acim realizînd el creații uimitoare, atît în poezie cît și în proză, creații publicate postum. Astfel, în 1964, la numai un an de la moartea sa, au apărut în Editura pentru literatură *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară* de V. Voiculescu, considerate «capodoperă a liricii erotice românești». S-a scris mult despre aceste minunate sonete, aprecierile criticii literare fiind de-a dreptul elogioase, dar interpretările diferite. Astfel, pentru Ștefan Aug. Doinaș Sonetele apar «ca un miracol al poeziei noastre», ele reprezentînd «momentul suprem» al liricii lui Voiculescu «și una din marile izbînzi ale poeziei de dragoste românești». Eugen Simion crede că la baza Sonetelor stă «ideea că prin dragoste se deschide o poartă spre cosmos și divinitate». Al. Paleologu e de părere că Voiculescu a realizat în Sonete «nu atît o *imitatio Shakespeare*, cît o *imitatio Dei*». Literatul Valeriu Anania, în calitate de confidant al scriitorului și de subtil teolog, explică (în «Rotonda plopilor aprinși», edit. Cartea Românească, 1983) poezia Sonetelor prin excepționala trăire spirituală a scriitorului, trăire întemeiată pe o viață aproape ascetică și pe un exercițiu interior de mare intensitate, pe coordonatele filocaliei și ale înaltei spiritualități răsăritene. De aceea, după acest exeget nu se poate vorbi în Sonete de *eros*, ci de *agape*, conștiința fiind: «Dacă Shakespeare ne-a lăsat poezia unui geniu, Voiculescu ne-a dăruit pe aceea a unui harismatic».

O mare surpriză au constituit-o și cele două volume de povestiri: *Capul de zimbru* și *Ultimul berevoi*, cu un amplu studiu introductiv de Vladimir Streinu, apărute în 1966. Lumea oglindită în aceste povestiri este lumea arhaică, lumea tradițiilor, riturilor și eresurilor străvechi, «o lume de mit și legendă, fără egal la vreun scriitor român» (Mihai Ungheanu). Aceste povestiri cuprind situații extraordinare, fapte ieșite din comun, întimplări peste fire, înfățișate cu asemenea măiestrie, încît scriitorul «ne redă emoția uitată a basmelor din copilărie, ne obligă să credem în plămuiți miraculoase, ne captează, ne fură» (N. Manolescu). V. Streinu, în studiul său introductiv, încheie afirmînd că V. Voiculescu «a redat povestirii românești o altă viață literară și că nu e nici o îndoielă că proza lui narativă, într-o bună traducere, și-ar croi un drum în literatura universală».

Între cele 29 de povestiri, fiecare cu propria ei atmosferă de mare atracție, patru au subiecte de natură religioasă. Trei oglindesc viața mănăstirească sau a pustnicilor, nelipsind pe alocurea ascuțitul notei satirice față de unele moravuri; iar una, *Ciorbă de bolovan*, înfățișează descinderea lui Iisus într-un sat românesc, înfometat și nenorocit, transpunînd atmosfera biblică într-o vreme nu prea îndepărtată de noi. Povestirea, adîncă în semnificații, nu poate fi citită de un credincios decît cu mare interes și chiar cu emoție.

Surpriză a fost și romanul *Zahei Orbul*, publicat în 1970 de Editura Dacia din Cluj, cu o prefață de Mircea Tomuș, considerat un «roman pe cît de singular în proza contemporană, pe atît de substanțial» (Ion Apetroaie). Este romanul unui destin tragic, înrudit cu scrierile hagiografice bine cunoscute de scriitor. Zahei, orbit de o băutură nocivă la o petrecere, «un voinic năstrușnic» reunind în ființa sa «simplitatea și grandoarea», este condamnat pe nedrept la ocnă pentru o crimă pe care n-o comisese. Trece prin grele încercări, din care cloaca infernală a oanei apare cea mai îngrozitoare, fără însă a se stinge în el scînteia de puritate lăuntrică și nici speranța în vindecare. «Orbenia, mă, școala lui Dumnezeu», spune el la un moment dat.

Pentru lumea teologică, mai ales, cel mai captivant prin semnificații este ultimul capitol — *În satul Cervoiiului* —. E vorba aici de un «cuplu parabolic», format dintre un preot și orb. Preotul («popa Fulga»), în tinerețe plin de păcate, după o boală care-i paralizase picioarele se transformase total sufletește, corsacrîndu-se cu toată ființa lui celor sfinte. După ce se cunosc, ei ajung la o înfrățire ca într-o unică ființă, descoperind puțința de a se ajuta și întregi reciproc, unul cu vederea, celălalt cu picioarele. Mai mult decît atît, prin rugăciunile fierbinți ale preotului și prin credința nezdruncinată a amîndorura orbul este adus «pină în pragul minunii», începînd să aibă senzația că-i revine vederea. Dar se produce ceznodămîntul. Preotul, stăpînit la un moment dat de slăbiciuni omenești, la botezul unui copil muribund într-o bisericuță răzleață și părăsită, săvîrșește sacrilegiul vîrsării pe jos a Sfintei Cuminecături. Din acel moment se produce o prăbușire în ființa lui și simte că «duhul l-a părăsit și darul puterilor s-a pierdut». Preotul moare, «gătat în spatele orbului în fața sfintului prestol, amîndoi fiind contopiți în același destin tragic. Orbul «rămîne acolo încremenit într-o metanie năruită, așteptînd să se scoale amîndoi la trîmbița judecării de apoi». Întreaga povestire este învîluită în mister, faptele petrecîndu-se la limita dintre firesc și suprafiresc, într-o atmosferă aproape evanghelică. E un roman cu reale calități literare, dar și cu o încărcătură de adînci semnificații.

Mai recent, în 1986, a apărut un nou volum din opera lui Voiculescu, intitulat *Gînduri albe* (Edit. Cartea Românească, 556 p.). E vorba de o carte cuprînzînd «totalitatea scrierilor sau cuvintelor rostite de marele poet și prozator, dar rămase rîfepărite și cvasiinedite», cum precizează criticul Șerban Cioculescu în *Cuvînt înainte*. Iar Victor Crăciun, în studiul introductiv, intitulat «Biografia manuscriselor voiculesciene», subliniază la rîndul său: «Nimic din ceea ce propunem spre literatură în această carte nu a fost tipărit în volumele semnate de V. Voiculescu».

Acest ultim volum, impunător prin numărul paginilor și deosebit de variat prin conținut, a venit să întregescă în mod fericit imaginea unui mare scriitor a cărui existență pilduitoare a avut nu puține trăsături desprinse parcă din viețile sfinților. Cartea cuprinde cinci capitole purtînd următoarele titluri: I. *Problema interpretării*, II. *Permanența culturii*, III. *În ocolul țării noastre*, IV. *De la primele la ultimele* și V. *Confesiuni*. La sfîrșit editorii (Victor Crăciun și Radu Voiculescu) au adăugat ample *Note* și *variante* privind piesele componente ale fiecărui capitol.

În textele din primele trei capitole scriitorul expune crezul său despre artă, închină pagini substanțiale unor reprezentanți de frunte ai culturii noastre (Eminescu, Vlahuță, Dinicu Golescu, Anton Pann etc.), sau ai culturii universale (Leonardo da Vinci, Shakespeare, Ibsen, Pușkin etc.), explică și adîncește conceptul de cultură, insistînd asupra bogăției folclorului nostru și asupra însușirilor sufletești ale țărânului român. De asemenea, caută să trezească, mai ales la tineret, interesul și pasiunea pentru frumusețile neîntrecute ale patriei noastre, el însuși fiind un mare iubitor de drumeție. Și încă alte probleme, pe aceeași linie de preocupări. O parte din aceste texte au fost rostite la radio, în cadrul unor emisiuni conduse de însuși scriitorul, calitate în care a desfășurat o operă de educator în cel mai nobil înțeles al cuvîntului.

Singur sau în colaborare a întocmit un *Chestionar folcloric*, precum și instrucțiuni privind *monografia comunelor*, fără a ignora prestigioasa activitate în acest sens a prof. D. Gusti și a discipolilor săi.

Ca medic, a fost preocupat în mod deosebit de sănătatea poporului. Pe baza unei înalte pregătiri și a unei bogate experiențe profesionale atât în circumscripții sătești cât și la oraș, a elaborat o carte de mare valoare, un adevărat catehism al sănătății, cu titlul *Toate leacurile la îndemână*, carte apărută în mai multe ediții, despre care găsim aici date și explicații utile.

Din toate se desprinde marea dragoste a scriitorului pentru poporul său, pentru comoara limbii și spiritualității românești, pentru trecutul nostru, pentru «ogorul țării noastre». Multipla sa activitate, desfășurată fără odihnă și cu o dragoste de neam și om rar întâlnită, a fost consacrată unui adevărat *apostolat social și cultural*. Atât din viață cât și din operă «Voiculescu ni se dezvăluie ca unul dintre cei mai împătimiti iubitori de oameni pe care i-a avut literatura română, în paginile căruia nu știm dacă cineva s-ar prinde să găsească măcar și o inflexiune mizantropică» (Victor Crăciun).

Dar marile calități sufletești — și deopotrivă literare — ale lui Voiculescu, transfigurate de fervoarea unui iluminat, se vădesc mai ales în cap. IV al cărții: *De la primele la ultimele*. Sînt cuprinse aici atât versuri cât și proză. Versurile, aproape în totalitate, sînt de inspirație religioasă. Și în volumele de poezii publicate în viață figurează astfel de poezii, începînd mai ales cu *Poeme cu îngeri și Destin*. Dar ciclul care cuprinde aproape numai poezie religioasă este *Clepsidra*, publicat postum, rodul meditației și frământărilor scriitorului începînd cu anul 1949. În ediția din 1968 a poeziilor lui Voiculescu (publicate de Editura pentru literatură) figurează în acest ciclu 35 de poezii religioase. Poeziile religioase din ultimul volum, în număr de circa 90, sînt creații de excepție din «deceniul de har total» (1948—1958) al vieții autorului, după fericita expresie a editorului Victor Crăciun.

Critica literară s-a pronunțat sporadic asupra acestor poezii. Între altele, demnă de reținut este opinia criticului Ov. S. Crohmălniceanu, după care aceste poezii sînt «reprezentări alegorice ale unor sentimente care duc spre credință sau au calitatea de a o întări atunci cînd există» (s.n.). Într-adevăr, cine citește versurile de cerească inspirație și de profundă trăire religioasă din acest volum nu se poate să rămînă indiferent. Cititorului i se dezvăluie un univers spiritual de o uimitoare bogăție și varietate și de o frumusețe biblică. Iar aceasta, datorită pe de o parte unei foarte serioase cunoașteri a Sfintei Scripturi și a celor mai subtile probleme de teologie din partea autorului, iar pe de altă parte unei experiențe religioase poate unice la noi, experiență religioasă înălțată pînă la treptele de sus ale contemplației religioase și pînă la transfigurare.

Din noianul de frumuseți cuprinse în aceste poezii, redăm cîteva elocvente frînturi. O poezie ca *În ziua care începe* ar putea deveni rugăciunea zilnică a oricărui creștin. Iată o strofă:

Și-n ziua care-ncepe cu zorii albi de-odată
«Dă-mi, Doamne, azi o clipă să nu Te pot uita
Să intru ga-ntr-o Sfîntă a Sfintelor curată
Unde tronezi Tu însuși cu toată slava Ta».

O alta — *Nebiruita armă* —, avînd ca temă puterea dragostei, ne duce cu gîndul direct la I Corinteni, 13, 1—8 :

«În van luptam cu sabia mea slabă,
Mă răpunea duşmanul ne-mpăcat,
Cînd Te-am chemat în ajutor şi-n grabă
Nebiruita-Ţi armă Tu mi-ai dat.

Pot tăbări de-acuma zbiri ;
Lăsîndu-mi, Doamne, cuget pur de prunc
Mi-ai prins în mîină prastia iubirii
Ca în vrăjmaşi cu inima s-arunc».

În *Ultima rugăciune* care e suprema dorinţă a poetului ?

«La marea sărbătoare, curînd a morţii mele,
Pe lingă albul înger cu aripa de gheaţă
Te leg adînc, o, Doamne, în clipele acele
Chezaş al meu la Ceruri pentru eterna viaţă
Cu Sfîntul Trup şi Sînge să fii şi Tu de faţă».

Capitolul IV al cărţii cuprinde şi *Proze*, diverse, din care un număr de cinci cu adîncă semnificaţie spirituală : *Schitul de ceară*, *Lupta cu Ingerul*, *Toiaşul minunilor*, *Mîntuirea smochinului* şi *Lobocoagularea prefrontală*, aceasta din urmă de certă actualitate privind încercările de denaturare a omului prin anumite ideologii.

Ultimul capitol — *Confesiuni* — cuprinde interviuri, date autobiografice, mărturii etc. Între acestea *Confesiunea unui scriitor şi medic* prezintă un interes deosebit pentru lumea teologică. E vorba de o conferinţă rostită de scriitor în faţa studenţilor Facultăţii de teologie din Bucureşti în anul 1935 (eveniment la care a avut prilejul să ia parte şi semnatarul acestor rînduri, în calitate de student teolog). A fost un eveniment memorabil pentru toţi cei de faţă. A produs o impresie de neuitat nu numai conferinţa în sine, prin fondul profund şi forma ei aleasă, dar şi omul, prin nobleţea şi distincţia spirituală ce se degajau din întreaga sa fiinţă. Tot ce a spus marele scriitor atunci e de actualitate şi astăzi. Între altele, a declarat că nu are nici un merit de a fi un credincios, întrucît s-a născut aşa. Iar aceasta, datorită atmosferei şi educaţiei din familie, în sinul căreia lecturile de bază erau nu numai Biblia şi Vieţile sfinţilor, dar şi mineele, împrumutate lunar de la biserică. De aceea, după el, la cele nouă fericiri din evanghelie ar mai trebui adăugată a zecea : *Fericiţi cîli se nasc credincioşi*. În legătură cu alegerea profesiei, a mărturisit — nu fără o undă de emoţie — că, dacă n-ar fi ajuns medic, ar fi fost preot. Această înclinaţie o simţea încă din copilărie cînd, împreună cu alţi copii, făcea slujbă în regulă păsărilor moarte de ger sau accidentate.

Incheierea conferinţei a fost de o înaltă şi tulburătoare teologie : «Ceea ce vă pot spune, sfîrşind, este că pregătirea ştiinţifică, studiile medicale, cunoştinţele de filozofie şi tot ciştigul meu în celelalte domenii de cultură, artă, literatură, în loc să mă depărteze, m-au apropiat de credinţă». Şi în continuare : «Iar din toate, sinteza că neapărat credinţa trebuie să stea la temelie spiritului omului normal».

În final, deschizând perspectiva treptelor împărătești spre piscul îndumnezeirii omului, marele scriitor afirma: «Viața e multidimensională. La cele două laturi de jos, pămîntești, le-aș zice dimensiuni pasionale — bucuria și durerea —, la care se limitează materialismul, trebuie să adăugăm o a treia, îndălțimea, dimensiunea spiritualității... Și transformîndu-ne să trecem în a patra dimensiune, metafizică, în extaz și sfințenie» (s.n.).

Dacă anterior literați și critici literari ca Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Ion Pilat sau G. Călinescu l-au considerat pe V. Voiculescu «cel mai creștin dintre poeții români», cu atît mai mult se poate afirma acest lucru după apariția ultimului volum, *Gînduri albe*. Ca inspirație religioasă și ca trăire în duh el poate sta cu cinste alături de mari scriitori și poeți de talie europeană ca Paul Claudel, Charles Péguy sau Reiner Maria Rilke. Ceea ce trebuie subliniat e că viața sa se confundă cu opera și opera cu viața, și încă la ce nivel: la un nivel unde sublimul își dă mîna cu sfințenia. Adăparea din o asemenea operă constituie, pentru cititorul însetat de apa vie a unei înalte gîndiri și simțiri creștine, o adevărată *sărbătoare a spiritului*.

Ion Apostol

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

SFINTUL ATANASIE CEL MARE, *Cuvînt împotriva elinilor*, Scrieri partea I — Cuvînt despre întruparea Cuvîntului, trei cuvinte împotriva arienilor. Trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, București 1987.

În cuvîntul introductiv, Pr. Prof. prezintă pe scurt viața Sf. Atanasie născut la 295 d.Hr. în Alexandria, cu studii de înaltă teologie, cu viață autentic creștină, îmbinînd armonios ortodoxia cu ortopraxia, fapt pentru care a primit pe bună dreptate din partea Bisericii numele de «cel Mare».

Hirotonit diacon, ajunge secretar al episcopului Alexandru și ia parte la Sinodul I ecumenic, dovedindu-se mintea și inima acestui Sinod în apărarea dreptei credințe.

În 328 ocupă scaunul episcopului Alexandru și timp de peste 45 de ani este un adevărat apărător al dreptei credințe, trecînd în acest timp prin nenumărate jertfiri fizice și psihice.

Unul dintre marii cunoscători ai Sfinților Părinți (Bardenherwer) citat de autor ține să precizeze că «Atanasie este una din cele mai puternice apariții în istoria Bisericii. Atanasie stătea în fruntea niceenilor, ca o stîncă mare... el era pentru tot răsăritul stîlpul Bisericii. Nu a cunoscut interese personale. Persoana lui este ireproșabilă. Familiaritatea sa cu Sf. Scriptură îi procură o nesecată bogăție de argumente... Nu se arată ca un mare savant. Nu pune mare preț nici pe forma estetică... dar totdeauna expunerea sa se distinge prin claritate și precizie» (p. 8).

Scrierile sale cuprind mai multe secții ale disciplinelor teologice: a) dogmatice; b) istoric-apologetice; c) exegetice; d) moral-ascetice; e) epistole.

Intr-un subcapitol intitulat «Învățătura Sf. Atanasie» Pr. Prof. D. Stăniloae cu competența sa de mare teolog ține să precizeze: «importanța decisivă a Sf. Atanasie a constat în faptul de a fi menținut pe de o parte ideea unui Dumnezeu unic, pe de alta de a fi evidențiat existența unei vieți a iubirii în El însuși datorită Persoanelor Treimice, care tocmai prin iubirea lor desăvîrșită fac înțeleasă atît unitatea desăvîrșită a lui Dumnezeu, cît și aducerea lumii la existență, nu din necesitatea lui Dumnezeu de a-și extinde viața Lui, ci din iubirea Lui liberă, atît de liberă încît nu are nevoie de nimic pentru a o crea» (p. 12).

Căutînd a aduce problema discuțiilor ariene în preocuparea teologilor moderni, Pr. Profesor citînd pe Spasski caută să se facă înțeles faptul că și Origen era influențat de idei ariene, care considera «pe Cuvîntul lui Dumnezeu ca inferior Tatălui... deși Fiul e nemăsurat și mai presus de toate cele făcute» (p. 12).

Pe lângă aceste idei, Origen după cum notează A. M. Ritter «avea mai multe erori panteiste» (p. 14). Datorită acestor susțineri «Sf. Atanasie se va despărți atât de origenismul neoplatonic panteizant care considera că Fiul este mai mic decât Tatăl, cât și de monotelismul supus unei legi raționale» (p. 16).

Contrar concepției panteiste, Sf. Atanasie susține cu tărie crearea lumii din nimic. Ideea creării lumii din nimic a intrat în preocuparea teologilor actuali (Zizioulas, Sherard și chiar a Părintelui Profesor Stăniloae). Din relatările problemei dintre creat și necreat, Părintele Profesor susține că «s-ar părea că Zizioulas desparte prea mult creatul din nimic de necreat sau de Dumnezeu, iar Sherard leagă unele note necreate de creatura însăși» (p. 21).

Față de ideile panteiste ale filozofilor antici «care nu sînt religii adevărate, Sf. Atanasie face evident un Dumnezeu personal și iubitor și un om căruia acest Dumnezeu îi acordă o valoare eternă» (p. 26).

Cu această susținere se încheie subcapitolul «Învățătura Sf. Atanasie cel Mare» prezentată de Părintele Profesor.

În capitolul *Cuvînt împotriva elinilor*, Sf. Atanasie combate cu argumente biblice și raționale, rătăcirile credințelor păgîne în idoli și caută să prezinte superioritatea credinței creștine față de aceste rătăciri.

Această întunecare a minții celor ce cred în idoli susține Sf. Atanasie se datorește faptului că ei «despărțindu-se de contemplarea celor inteligibile și folosindu-se rău de lucrările diferite ale trupului, și indulcindu-se de privirea trupului, și socotind că plăcerea este un bine, s-au folosit rău de numele binelui amăgindu-se și socotind că însăși plăcerea este binele adevărat» (p. 34).

În întunericul acestor rătăciri, mintea păgînilor a născocit fel de fel de idoli și în același timp și-au umplut și sufletul de răutăți. Așa se explică faptul zice Sf. Atanasie că «și-au întunecat mintea așa de mult că au născocit și zeificat cele ce nu există nicicum, nici nu se văd între cele ce se întîmplă... așa sînt la egipteni cliinii și șerpilor și măgarii cu cap de om și țapii cu cap de om ai li-bienilor» (p. 41).

Rătăcirea păgînilor în credința idolilor e prezentată și de Sf. Scriptură zicînd: «idolii neamurilor sînt argint și aur, lucruri ale minilor oamenilor, ochi au și nu vor vedea, gură au și nu vor vorbi, urechi au și nu vor auzi» (Ps. 115, 12—16).

Nebunia păgînă a mers așa de departe încît «înjunghe și aduc și pe oameni ca jertfă falșilor lor zei, ale căror chipuri și forme sînt chiar oamenii» (p. 57).

Dar peste toate aceste rătăciri se ridică puterea dumnezeiască și «purtarea de grijă a Cuvîntului pentru toate» (p. 88).

Sf. Atanasie cel Mare își încheie Cuvîntul contra rătăcirilor păgîne și a credinței lor în idoli, cu un îndemn zicînd: «tu însă iubitorule de Hristos, avînd credință în El, bucură-te și umple-te de nădejde că rodul credinței și slujirii Lui evlavioase este nemurirea și împărăția cerurilor, dacă sufletul tău se va împodobi potrivit legilor Lui... pe cei ce umblă pe calea contrară și nepărtașă de virtute îi așteaptă marea rușine și o primejdie de neocolit în ziua judecării; căci deși au cunoscut calea adevărului au lucrat contra celor cunoscute» (p. 86).

În *Tratatul despre Intruparea Cuvîntului și despre arătarea Lui nouă prin trup*, Sf. Atanasie dezbate și elucidează o problemă de lungi discuții privind deoființimea Fiului cu Tatăl și mîntuirea noastră. Tratatul este socotit ca opera principală a Sf. Atanasie. Preocuparea principală a Sf. Atanasie cel Mare în această operă este aceea de a împăca dreptatea cu iubirea și anume: omul păcătuiind trebuia să moară după dreptatea dumnezeiască. Dar după iubire, cum putea Dumnezeu să-și distrugă lucrul minilor Sale.

Tocmai de această grea dilemă se preocupă spre a o clarifica Sf. Atanasie cel Mare. Cine putea să-l salveze pe om din această grea ieșire. Sf. Atanasie ajunge la concluzia că cel ce-l poate salva pe om nu poate fi decît un om adevărat și totodată și Dumnezeu adevărat. Această plinire a adus-o Mîntuitorul ca Fiul al lui Dumnezeu făcut om. Un om oricît ar fi fost el de desăvîrșit nu putea să-l ridice pe om din căderea lui. El ca om plinea dreptatea murind, dar nu putea salva supra-viețuirea creaturii pentru că nu putea învia. Deci trebuia neapărat o persoană care să întrunească atît pe om cît și pe Dumnezeu și această persoană a fost Fiul lui Dumnezeu Întrupat. Datorită acestui fapt Sf. Atanasie s-a luptat pe viață și pe moarte pentru a apăra deoființimea Fiului cu Tatăl, conștient fiind că numai această plinire putea salva ființa căzută a omului.

Energia care a pus în mișcare și a dinamizat această salvare a fost dragostea mai presus de minte și de cuvînt a lui Dumnezeu cel întreit în Persoane. Ea a fost aceea care a dus la plinirea sfatului treimic de a trimite în lume pe Fiul lui Dumnezeu, cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi. Omul nu se putea mîntui singur din căderea lui, fiind neputincios. «Căci odată ce toți erau robiți și zăpăciți de amăgirea drăcească și de deșertăciunea idolilor, cum ar fi putut convinge vreunul dintre oameni sufletul și mintea celorlalți oameni» (p. 107).

Sf. Atanasie se ocupă mai departe cu dovedirea morții și învierii Mîntuitorului, aducînd argumente biblice și raționale în această privință, cu biruința învierii asupra morții, cu ieșirea din spaîma și frica morții a celor ce cred în puterea Fiului lui Dumnezeu Întrupat. În concluzie, sînt prezentate atît foloasele întrupării cît și ale învierii precum și biruința puterii dumnezeiești asupra înșelătorii idolești și a demonilor.

*

În *cele trei cuvinte împotriva arienilor* Sf. Atanasie se dovedește și de data aceasta un mare apărător al Ortodoxiei, precum reiese din paginile acestei scrieri.

Cuvîntul I se ocupă de lucrarea lui Arie numită Thalia, un fel de alcătuire populară în versuri, în care Arie căuta să-și expună falsa sa învățătură străină de adevărul creștin și plină de batjocuri la adresa dreptcredincioșilor creștini. «Cine deci, auzind acestea în scrierea Thaliei, zice Sf. Atanasie, nu va urî pe drept cuvînt pe cel ce i-a în rîs astfel de lucruri ca pe scenă? Cine nu-l socotește pe acesta, cînd se arată rostind numele lui Dumnezeu și vorbind despre Dumnezeu, ca pe șarpele ce sfătuia pe femeie? Și cine citind cele ce urmează nu vede necredința lui asemenea amăgirii șarpelui?» (p. 161).

Contrar celor scrise în Thalia, Sf. Atanasie afirmă «că noi ne ținem cu îndrăzneală de dreapta credință pe temeiul dumnezeieștilor scripturi punînd-o ca un sfeșnic în candelabru și zicînd: Acesta este Fiul adevărat al Tatălui, prin fire proprie ființei Lui. Înțelepciunea unic născută și Cuvîntul adevărat și unic al lui Dumnezeu. Nu este creatură și făptură, ci născutul propriu al ființei Lui. De aceea este Dumnezeu adevărat, de-o ființă cu Tatăl adevărat (p. 163).

Arienii în susținerea lor că Fiul nu a fost din veci născut din Tatăl, făceau apel doar la un raționament prin analogie cu omul, ceea ce a dus la grave consecințe. Spre exemplu «apropiindu-se de femeii spun cuvinte muieresti: oare ai avut vreun copil înainte de a naște? Deci precum nu ai avut tu, așa nici Fiul lui Dumnezeu n-a fost înainte de a Se naște. Cu astfel de cuvinte încîntîndu-se își bat joc nevrednicii de orice sfială, asemănîndu-L pe Dumnezeu cu oamenii. Și spun că sînt creștini, schimbă slava lui Dumnezeu întru asemănarea chipului omului nesticăcios» (p. 183).

La astfel de blasfemii, Sf. Atanasie răspunde: «Dumnezeu nu e ca omul. Nici nu este tată din alt tată, care s-a născut și el. De aceea nici nu s-a născut pentru a naște. Astfel numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu Tatăl și Fiul în mod propriu Fiul și numai în ei singuri e un fapt stabil ca Tatăl să fie veșnic Tatăl și Fiul veșnic Fiul» (p. 182).

Spre argumentarea celor de mai sus, Sf. Atanasie aduce o mulțime de argumente din cuvîntul revelat al Sfintei Scripturi.

Cuvîntul al II-lea. În acest cuvînt Sf. Atanasie nutrește credința că ar fi de ajuns dovezile adevărului înfățișate în cuvîntul de mai înainte. Dar totuși își dă seama că atîta vreme cît «arieni ca porcii și asemenea cîinilor ce se tăvălesc în vărsăturile și noroiul lor, își nascocesc și mai multe argumente ale credinței» (p. 231).

Cu un întreg arsenal de argumente biblice, sfîntul caută și în acest cuvînt să dovedească adevărul cum că Fiul nu este o creatură, ci e «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat».

Sf. Atenasie atrage atenția arienilor că nici cuvintele folosite de noi ca oameni pentru diferite lucruri nu se pot atribui acelorași înțelesuri atunci cînd se referă la Dumnezeu și aduce ca exemplu două din acestea: cuvîntul «L-a făcut» și «S-a născut». În acest sens trebuie înțeleasă și diferența dintre cuvîntul «omousios» și «omiusios». Primul cu înțeles de «o ființă» și al doilea cu înțelesul «de asemenea». Diferența de înțelesuri este foarte mare. Pentru că oricît ar fi cineva de asemănător cu Dumnezeu este departe de a fi de-o ființă.

Intr-un studiu al Pr. Prof. Stăniloae referitor la întrunirile ecumeniste de azi, P.C. Sa atenționează pe cei ce dialoghează pentru unirea Bisericilor, să fie cu mare grijă la folosirea cuvintelor și înțelesul noțiunii lor. P.C. Sa aducea ca exemplu tocmai cuvîntul «omousios» și cît de mult a contat acest cuvînt în debaterile Sinodului I Ecumenic și cum că nu putea fi înlocuit cu nici un alt cuvînt.

Sf. Atanasie își încheie Cuvîntul al II-lea prin cuvintele: «Fiul nu este prin fire și ființă creatură, ci Născutul propriu al Tatălui, Înțelepciunea și Cuvîntul adevărat prin care toate s-au făcut și fără de care nimic nu s-a făcut» (In. 1, 3), adică mărturisește prin aceste cuvinte credința cea adevărată și de totdeauna a Bisericii.

Cuvîntul al III-lea. În acest cuvînt Sf. Atanasie caută să atragă atenția dreptcredincioșilor creștini că arienii pentru adevărarea falselor lor susțineri încearcă a aduce și mărturiile Sfintei Scripturi, desigur fals și tendențios interpretate. E convins Sfîntul, că interpretarea textului este într-o strînsă interdependență cu viața morală a exegetului fapt pentru care ține să aducă chiar un argument biblic în această privință zicînd: «Cînd necredinciosul ajunge în adîncul relelor, nu ia seama la nimic» (Pilde 18, 3).

Una din interpretările tendențioase ale arienilor se referea la un text spunînd că: «Dumnezeu este unul și singurul și întîiul». Cum spuneți voi că Fiul este Dumnezeu? Căci dacă ar fi și El Dumnezeu n-ar fi spus: «Eu sînt singurul» (Deuter. 32, 39), nici că «Unul este Dumnezeu» (Deuter. 6, 4). La care Sf. Atanasie răspunde prin textul: «Eu singur sînt Dumnezeu și nu este altul afară de Mine» voia să-i atragă pe oameni de la zeii mincinoși și ca să-L cunoască aceștia pe adevăratul Dumnezeu (p. 332) sau și mai explicit: «Deci Tatăl se numește singurul Dumnezeu adevărat nu spre desființarea Celui ce a zis «Eu sînt adevărul» (In. 14, 6), ci spre desființarea celor ce nu sînt dumnezei adevărați prin fire cum e Tatăl și Fiul Lui» (p. 333).

El este adevăratul Dumnezeu față de ceilalți zei și Fiul este tot adevăratul Dumnezeu după ființă, pe când noi oamenii sintem asemenea lui Dumnezeu deci dumnezei după har.

O altă acuză cum că Fiul nu e Dumnezeu este aceea prin care arienii caută să aducă textul în care se spune că Fiul nu știe când e sfârșitul, deci e mai mic decât Tatăl.

Ori interpretarea autentică este aceea, nu că nu știa, ci că nu avea misiunea să o spună și nu este atât de principal faptul de a ști sfârșitul, ci e mult mai importantă pregătirea pentru acest sfârșit despre care știe sigur că va fi.

În concluzie, volumul Sf. Atanasie — Scrieri — partea I ce cuprinde lucrările enumerate mai sus stă mărturie vie despre biruința adevărului asupra minciunii, iar Sf. Atanasie cel plin de râvnă pentru adevăr, prin lucrările de față s-a dovedit un mare cunoscător al Sfintei Scripturi, și cu adevărat un mare apărător al ortodoxiei.

Prin notele subliniare Pr. Prof. Dumitru Stăniloae aduce largi și adinci explicații gândirii înalte a Sfântului Atanasie cel Mare și ca atare o mai bună cunoaștere în pătrunderea acestei gândiri. Cartea se recomandă de la sine, pentru cei ce vor să se documenteze și întărească în dreapta credință. (Pr. conf. Ioan Mihălțan).

NICOLAE IORGA, *Conferințe*, Editura Minerva — București, 1987, 359 pagini.

Nicolae Iorga bine cunoscut la noi și peste hotare, istoric de renume mondial a fost nu numai un mare scriitor, ci și un mare vorbitor. Sint oameni tobdă de carte, dar care liber, nu pot exprima ceea ce au în gând, în inimă și în minte; sint oameni care robi textului, expun frumos ideile lor sau ale altora; sint scriitori care lansează sute și mii de pagini, dar care nu au darul vorbirii. Iorga le avea și le stăpânea pe toate acestea la un loc cu multă prestanță și ușurință. S-a scris mult despre Iorga și se va mai scrie încă, poate niciodată îndeajuns pentru a-l prezenta generațiilor viitoare, cu patosul și vorba lui fără de margini și mai ales cu trecerea lui în lumea de dincolo, nu departe de martiraj.

Ediția de față îngrijită și postfațată de Ștefan și Rodica Lemeny a adunat la un loc 22 de cuvântări ținute de cele mai multe ori ad-hoc, care se referă la ideea unității de limbă și de neam, a poporului nostru. În «Note» și «Bibliografie selectivă» găsim foarte multe trimiteri la diferite cărți, broșuri, extrase, crîmpele din unele conferințe ținute de marele istoric și apostol al neamului, referitoare la Unire cum ar fi: *Unirea Principatelor, Vălenii de Munte — 1909; Ceva despre Ardealul românesc, București — 1907; Ce reprezentăm în Dobrogea, Vălenii de Munte — 1910; Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Române; Solidaritate românească — 1922; Pentru întregirea neamului — 1925; Unirea românească — 1934; etc.*, peste 60 la număr. În toate acestea, se poate citi și înțelege că Iorga, a fost suflet din sufletul neamului nostru, dovedind în scrierile și conferințele sale că «sîngele apă nu se face». Ar fi de prisos cred eu, să mai insistăm asupra faptului că românii și-au dus existența zbuciumată de luptă și jertfă în trei provincii surori, ale aceleiași mame și cu aceeași credință în Hristos, aceeași limbă, aceleași tradiții, aceleași obiceiuri, aceleași suferinți, aceleași năzuinți, și pentru interesele unor puteri străine, am fost constrînși să trăim zbuciumați, ba uneori chiar să ne luptăm între noi. Intenția lor era să ne pierdem mai întii credința strămoșească și după aceea conștiința de neam, pentru a ne putea desființa ca popor și nație de sine stătătoare. Dar unitatea de credință ortodoxă a fost păstrată de românii de pe ambele versante ale Carpaților, în mod conștient și statornic între altele și prin participarea lor la rugă comună, în fața iconostaselor la care mai întii îngenuncheau voievozii, vlădicii și preoții noștri. Și cei care participau la slujbele, religioase din fagurii de miere, de trăire și de simțire pe care li luau de la aceste oaze, la întoarcere îndulceau

și pe cei amărâți, rămași acasă. Sub acest aspect slujbele nu numai că le-a păstrat conștiința ortodoxă, dar le-a trezit și conștiința națională pe care o vor cultiva generații după generații. Desigur, calea a fost anevoioasă, dar sigură. S-a început în Biserică, a crescut, s-a dezvoltat și s-a desăvârșit prin biserici și mănăstiri. Așa s-a născut idealul unității noastre naționale, pe altarul modestelor locașuri de închinare, fapt demonstrat și de autorul conferințelor de față pe parcursul celor 359 pagini.

Păcat că politica revizionistă și agresiunile militare străine nu numai că au știrbit unitatea, dar au amenințat însăși existența României mari, determinând nu de puține ori alese suflete de apostoli ai românismului, care să țină trează ideea unității de neam și de limbă. Unul dintre aceștia a fost și marele Iorga, pe care, cum singur afirmă în «Memorii» l-a preocupat ideea unității «toată viața». În «Parlament», ori în presă, în diferite organizații culturale, istorice ori literare, marele istoric și-a exprimat în anii premergători marii Uniri încrederea în victoria finală și în desăvârșirea statului național unitar român. Chiar după 1918, Iorga prin conferințele ținute la catedră sau în alte locuri întărea încrederea în acest act, fortificând conștiințele. De aceea, mulți l-au socotit ca fiind «un veritabil factor al dezvoltării conștiinței naționale». Adesea el preciza că unitatea noastră națională pleacă de la unitatea firească de relief a pământului românesc «una dintre cele mai perfecte configurații geopolitice care se întâlnesc în lume» (Drepturile românilor asupra teritoriului lor național unitar», 1919 p. 4). Alți factori aduși în sprijinul unității noastre naționale, foarte mulți la număr pentru a putea fi citați aici și asupra cărora Iorga revine adesea în conferințele sale sînt : credința, limba și tradițiile. Cu toate acestea nu este lipsit de importanță faptul că Iorga ca și Pârvan sau Octavian Goga, sub presiunea polemilor zilnice, a fost învinuit la un moment dat de «lipsă de patriotism», lucru lăențios și care astăzi nu mai rezistă în fața oricărei afirmații de acest gen. Odată cu trecerea timpului s-a conturat și personalitatea istoricului și mai ales loialitatea și patriotismul acestuia față de interesele majore ale poporului român «cel mai răbdător de pe lume», patriotism nu numai vorbit eu gura, ci și trăit și simțit cu toată inima și cu toată ființa sa (în «Soarta faimei lui Mihai Viteazul», anul 1919, p. 5). De aceea în «Conferințe» Iorga cerea formarea «de oameni noi, pătrunși de sufletul neamului, de dezvoltarea muncii noastre, de încintarea civilizației noastre, de valoarea noastră etică și morală» (în Spiritul public și literatura, p. 21). Cu acestea, preciza autorul, «biruim lumea întreagă, dar fără acestea nu menținem nici măcar existența noastră națională într-un spațiu cît de îngust» (în Ce a fost la 24 ianuarie... p. 7). Se vede de aici, interesul acordat de conferențiar factorului moral, fără de care societatea nu poate prospera.

Dacă am încerca să compartimentăm conferințele, nu-i deloc ușor, ele vorbind în genere despre «țară și despre ideea națională în decursul istoriei», la zile festive, cu ocazia diferitelor comemorări sau în fața studenților, în cadrul prelegerilor la catedra de istorie de la Universitatea din București. Vrînd să arate omogenitatea românilor de pretutindeni, în fața corului Societății «Armonia» din Cernăuți, Iorga afirma : «...aveți mănăstirile și bisericile, aveți cetățile ...Sînt monumente vechi și tradițiuni încă și mai vechi trăiesc acolo. Portul popular, datinele populare, muzica populară, mîndria țaranului ce se știe domn pe pămîntul lui... Sute de documente se găsec și în casa cea mai umilă...» (p. 28). Toate acestea vorbesc de unitatea poporului nostru. Ce mare adevăr incontestabil și care rezistă și în fața celui mai inverșunat adversar : «...Dumnezeu înseamnă însă : o dreptate, care de multe ori este foarte zăbavnică, dar care sosește nelipsit la capăt și pe drum culege tot mai multe flori și daruri pentru a răsplăti pe acel care a răbdat și suferit mai mult» (p. 39). Iorga știa, cum știm și noi de fapt că în viață nu rămîne nici un păcat nepedepsit și nici o virtute nerăsplătită. Vorbind despre «Solidaritatea românească la începutul secolului al XIX-lea» și amintim de faptul că pe la anul 1837, vehicula părerea că s-ar putea întemeia un stat românesc unitar, cu Moldova, Muntenia, Ardealul, Bucovina și Basarabia, Iorga încheia la una din conferințele sale : «Cînd

un popor ajunge așa de departe cum ajunseserăm noi la 1837, îndeplinirea idealului său e numai o chestiune de timp și împrejurări», (p. 264), care pînă la urmă s-a realizat, nu cu puține jertfe și sacrificii și de aceea, dacă cineva «ar tinde să pună în discuție hotărârile României, sintem gata a le apăra cu armele» (p. 328). Asta a fost deviza noastră dintotdeauna. N-am pus mina pe arme, decît atunci cînd cuțitul a ajuns la os și n-am mai putut răbda, pentru că :

Noi n-am dorit război nicicînd

Și nici n-avem războaie-n gînd».

În practica Mîntuitorului Hristos care a pus mina pe bici și a alungat din templu pe zarafii și vinzătorii de porumbei, noi găsim îndemn în a pune mina pe bici și a alunga din casa părinților noștri pe cei ce nu ne sînt frați, nu ne vor binele și n-au nimic comun cu trăirea și simțirea creștinească și românească a părinților noștri și a copiilor și a cîpiilor copiilor noștri. Parafrazînd pe «marele Ștefan», dați-mi voie să închei rîndurile de mai sus cu îndemnul : «Pămîntul României dragi, grădina aceasta binecuvîntată de Dumnezeu, cum nu e alta pe pămînt (Al. Russo) nu este a noastră și nici a urmașilor noștri, ci a urmașilor și a urmașilor, urmașilor noștri. De aceea, datori sintem s-o îndrăgim, s-o îngrijim, s-o apărăm și să ne jertfim (la nevoie) pentru binele și fericirea ei. Aceasta a vrut să exprime și Iorga în «Conferințe», editată de Minerva, reușind cu prisosință, fapt pentru care cartea n-ar trebui să lipsească din biblioteca nici unui iubitor de Dumnezeu, de țară și de neam. (Protos Ștefan Gușă).